

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-
ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»

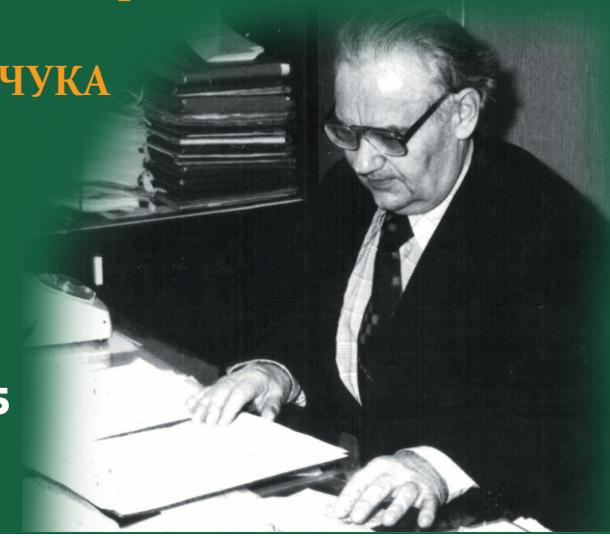
ЗБІРНИК

ТЕЗ НАУКОВИХ ДОПОВІДЕЙ УЧАСНИКІВ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

«МІЖНАРОДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ОСВІТИ ТА НАУКИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»

До 100-річчя від дня народження
академіка
Степана ДЕМ'ЯНЧУКА

РІВНЕ, 2025

**Міністерство освіти і науки України
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»**

Університет Бат Спа (Велика Британія)
Великопольська академія соціально-економічних наук (Польща)
Краківський університет імені Анджея Фрича Моджевського (Польща)
Європейський інститут подальшої освіти (Словаччина)
Університет імені Яноша Кодолані (Угорщина)
Університет економіки в Бидгощі (Польща)
Університет імені Адама Міцкевича (Польща)
Полонійна академія в Ченстохові (Польща)
Університет Томаса Бата (Чехія)

**МІЖНАРОДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

*Збірник тез наукових доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції
до 100-річчя від дня народження
академіка Степана ДЕМ'ЯНЧУКА*

Частина II

**13 листопада 2025 р.
м. Рівне, Україна**

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
(Протокол № 3 від 30 жовтня 2025 року)*

Організаційний комітет конференції

Голова організаційного комітету:

Дем'янчук Віталій – ректор Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука», доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, академік ААПН (Україна).

Заступник голови організаційного комітету:

Мединська Наталія – проректор з наукової роботи Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука», доктор філологічних наук, професор (Україна).

Співголови оргкомітету:

Ян Гадд – професор англійської літератури, керівник відділу розвитку європейських проєктів Університету Бат Спа (Велика Британія); **Іренеуш Кубячик** – доктор наук, професор. Ректор Великопольської вищої соціально-економічної Академії в Срьоді Великопольській – Академії Прикладних Наук (Польща); **Йозеф Затько** – Dr.h.c. mult. Bc. JUDr. PhD, MBA, LL.M., Honor. Prof. Президент Європейського інституту подальшої освіти (Словаччина); **Бартош Гордецький** – заступник декана політичних наук і журналістики Університету ім. Адама Міцкевича (Польща).

Члени організаційного комітету:

Гончаров Юрій – доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, завідувач кафедри менеджменту; **Груба Таміла** – доктор педагогічних наук, професор, декан історико-філологічного факультету; **Джунь Йосип** – доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри математичного моделювання; **Красовська Ольга** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти; **Артюшок Вікторія** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту, проректор з навчально-методичної роботи та якості освіти; **Терновик Наталія** – кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри психології, проректор з організаційно-виховної роботи, соціальних питань й розвитку; **Яроменко Оксана** – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії і туризму, начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури; **Ясінський Андрій** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математичного моделювання, проректор з інформаційного забезпечення та інноваційних технологій навчання (Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янука», м. Рівне, Україна).

Міжнародні тенденції та перспективи розвитку в освіті та науці в умовах глобалізації: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції присвячений 100-річчю від дня народження академіка Степана Дем'янука (м. Рівне, 13 листопада 2025 року). Рівне, 2025. Ч. II. 312 с.

ISBN

УДК 37.014.5:001.895

© Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука», 2025

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ	9
Антончук Олександр ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ КУРСУ «ВСТУП ДО СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ»	9
Бабійчук Тамара ГНАТ ХОТКЕВИЧ У ДОЛІ УКРАЇНИ (МІНІПОРТРЕТ МИТЦЯ-СОБОРНИКА)	12
Гриценко Світлана «ЦИФРОВІЗАЦІЯ» СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ	16
Грицун Руслана СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ ОЛЬГИ РОМАНСЬКОЇ «ШЛЯХ ДО “ОСКАРА”»)	21
Груба Таміла КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО НАУКОВЦЯ: ЗМІСТ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ	27
Давидова Вікторія СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ПОЗАКЛАСНОМУ ЧИТАННІ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКОЛОНІАЛЬНОЇ ОСВІТИ	32
Кочмар Діана, Михасюк Денис ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ПОДКАСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	36
Маслова Юлія МЕМ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУЮВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАГМАТИЧНИЙ І МНЕМОНІЙНИЙ ВИМІРИ	39
Мединська Наталія СЕМАНТИЧНІ РІЗНОВИДИ ПРИСЛІВНИКОВИХ ПРЕДИКАТИВ СТАНУ	43
Мельничук Оксана, Прит Тарас ІНТЕГРАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ	47
Мельничук Оксана, Сульдін Артур ФІЛОЛОГІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	50
Myroniuk Valentyna THE GENESIS OF GENRE MODIFICATIONS OF ROLE POETRY IN UKRAINIAN AND WORLD LITERARY PROCESSES	53
Овдійчук Лілія, Доцовський Олег ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	56
Паніна Лариса УКРАЇНСЬКА МОВА В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	59
Похилюк Олена МОВНА КАРТИНА СВІТУ Й МЕТАФОРИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ	62
	3

Поченюк Яніна, Барук Надія РОЛЬ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	68
Смерчко Антон, Колесова Юлія СИМВОЛІКА ДЕЯКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НУМЕРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ В ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ	71
Совтис Наталія, Гаврилюк Наталія, Адах Наталія АХРОМАТИЧНІ КОЛІРНІ НОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПОЕТИЧНІЙ ЛІРИЦІ ПРО ВІЙНУ	74
Шульжук Наталія КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА В НАУКОВОМУ ЛІЦЕЇ	78
ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ	85
Галич Валентина КОНЦЕПЦІЯ ТОТАЛІТАРНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ МИКОЛИ ТИМОШИКА У ВИКЛИКАХ НОВІТНЬОЇ ДОБИ	85
Горчикова Анастасія, Зубарець Антоніна ЕКОНОМІЧНА ТЕМАТИКА ВІТЧИЗНЯНИХ МЕДІА	92
Горчикова Анастасія, Смусь Андрій NICHER FOR PROMOTION ON INSTAGRAM	95
Мазаний Віктор ДОТРИМАННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ СТАНДАРТИВ І ЖАНРОВИХ ВИМОГ У НАПИСАННІ НОВИН НА ТЕМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ АЕС	97
СУЧАСНІ ГЕОГРАФІЧНІ Й ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	106
Калько Андрій, Коротун Сергій, Словінська Марія ДО РИЗИКІВ У ТУРИЗМІ І СФЕРАХ ГОСТИННОСТІ ТА РЕКРЕАЦІЇ США	106
Миронець Ніна, Муравчик Роман СУЧАСНІ ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	110
Осіпчук Ірина РЕТРОСПЕКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ КОРЕЦЬКОЇ ВОЛОСТІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	113
Почтар Олександр, Яковчук Олександр АКТУАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	116
Пузовик Анастасія, Яковчук Олександр РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	119
Середюк Руслана, Яроменко Оксана ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	123

Трофимчук Олександр, Яковчук Олександр МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕМАТИКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТУРИЗМУ У ЗВО УКРАЇНИ	127
Яроменко Оксана, Бабак Микола КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	131
Яроменко Оксана, Островський Олександр АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	135
ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ Й ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	139
Бондаренко Інга КОРИГУВАННЯ СФЕРИ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ Й ЗДОРОВ'Я КУРСАНТІВ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ МЕНЕДЖМЕНТ В ГАЛУЗІ МОРСЬКОГО І РІЧКОВОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	139
Борисова Юлія, Кравчук Ярослав ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РІЗНИХ ВИДІВ ВОДНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	142
Боровець Оксана, Сірман Олена ФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УВАГИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	145
Васюха Людмила ЗАСТОСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛІКАРІВ	148
Дем'янчук Тетяна, Заружко Катерина ТЕСТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ З БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ	152
Єрмолова Валентина, Радченко Лідія, Кроль Ірина НАГОРОДИ МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО КОМІТЕТУ: ІСТОРІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ	154
Завацька Лідія, Тхорева Інна ШЛЯХИ ПРАКТИЧНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З АДАПТИВНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	158
Кінаш Максим, Сотник Олег, Сотник Жанна ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «СПОРТИВНІ ІГРИ» ДЛЯ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»	163
Коваль Вадим, Кіричук Юлія СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПОТРЕБИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «АДАПТИВНИЙ ФІТНЕС» НА ФАКУЛЬТЕТІ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ПВНЗ «МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»	167
Котяй Леонід ПРОГРАМУВАННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ ВОДІЇВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	171

Лазарев Андрій, Завацька Лідія, Гнітецька Тетяна ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У БАЧЕННІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	173
Левенець Олег ОЛІМПІЙСЬКА ОСВІТА – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ШКОЛІ	176
Леськів-Бондарчук Ганна, Лукашук Іван, Єрусалимець Катерина ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РУХОВУ АКТИВНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	180
Ліпський Віталій МІНІ-ГАНДБОЛ - ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ, ЇХ ЗАГАЛЬНИХ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ	182
Мельник Руслан, Калитка Світлана СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ ОЗДОРОВЧОЮ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ ЗРІЛОГО ВІКУ	185
Омелянюк Юрій, Гарієвський Юрій СПОРТИВНІ ІГРИ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	191
Петрук Ігор ЗНАЧЕННЯ АДАПТИВНИХ ІГОР ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	194
Поташнюк Ірина РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	197
Романова Вікторія, Климова Тетяна ДЗЮДО У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ ЯПОНІЇ	199
Сірман Олена, Боровець Оксана КЛАСИЧНИЙ МАСАЖ ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ	203
Сокол Василь ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ СПИННОМОЗКОВИХ ТРАВМАХ	205
Степанюк Юрій ВЕДИЧНІ ЗНАННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ	209
Стецик Юрій, Ковальчук Петро, Сотник Жанна НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ	214
Тхорева Інна ОПТИМІЗАЦІЯ БІОМЕХАНІКИ РУХІВ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ В БАДМІНТОНІ	218
Хіночик Юрій, Козлов Руслан, Кулик Юлія СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МАСАЖУ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ	221
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ	225
Jerzy Babiak THE DEMOGRAPHIC CRISIS AND THE FUTURE OF OCCUPATIONS IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE	225
Artur Kisiolek A LOOK AT WORK MOTIVATION IN A GENERATIONAL CONTEXT	227

Krzysztof Urbaniak <i>THE SCOPE OF CONSTITUTIONAL REGULATIONS ON CENTRAL BANKS IN EU MEMBER STATES – A COMPARATIVE ANALYSIS</i>	230
Arkadiusz Ptak <i>CONTEMPORARY PROBLEMS OF LOCAL GOVERNMENT IN POLAND</i>	232
Артюшок Вікторія, Галютін Євгеній <i>ВІТЧИЗНЯНИЙ СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ</i>	235
Багаліка Тарас <i>ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ</i>	239
Близнюк Сергій <i>ЦИФРОВІ МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА МАШИННОГО НАВЧАННЯ</i>	241
Бурма Василь, Артюшок Костянтин <i>ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ</i>	245
Гребень Едуард <i>ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ</i>	249
Далюк Наталія, Величко Олег <i>ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ АГЕНТІВ ЗМІН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА</i>	253
Демидюк Сергій, Мушнях Олександр <i>ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ</i>	257
Коваль Лариса, Панчук Олександр <i>РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ</i>	261
Коробович Людмила <i>КРИТЕРІЇ ТА ЧИННИКИ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ</i>	267
Ладані Ангеліна, Артюшок Костянтин <i>НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ</i>	271
Мазур Олександр, Гончаров Юрій <i>ТРАНСФЕРТ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД</i>	275
Мікуліч Валерій <i>УЧАСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПРОЄКТАХ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ</i>	279
Мушнях Олександр, Демидюк Сергій <i>ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІСООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ</i>	282
Онофрійчук Олег, Веремчук Іван <i>ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМИ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ</i>	285

Рейнська Вікторія <i>ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД – ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ</i>	290
Романов Артур, Матвійчук Дмитро, Коник Владислав <i>СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ЗДІЙСНЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА</i>	294
Трофімчук Михайло, Сад Інна <i>ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ВЕБ-АНАЛІТИКИ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ</i>	298
Хорішко Андрій <i>СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОБСЛУГОВУЮЧА КООПЕРАЦІЯ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ</i>	301
Шимко Ольга, Веретін Людмила <i>РИНОК ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНОЇ СИРОВИНИ І ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ: СТАН, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ</i>	304
Штрімайтіс Оксана, Дейнека Аліна <i>МЕНЕДЖМЕНТ КОМУНІКАЦІЙ: ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я</i>	308
Онофрійчук Олег <i>АДАПТИВНА АЛОКАЦІЯ РИЗИКІВ МІЖ ПІДПРИЄМСТВАМИ-СТЕЙКХОЛДЕРАМИ У ЦИФРОВІЙ ЕКОСИСТЕМІ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОЄКТУ</i>	312

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ

ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ КУРСУ «ВСТУП ДО СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ»

Антончук Олександр

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
української мови та славістики*

*Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна*

Метою викладання навчальної дисципліни «Вступ до слов'янської філології» є закладення основ славістичної підготовки, зокрема підготовка студентів-бакалаврів до вивчення основних філологічних курсів, ознайомлення з актуальними проблемами сучасної славістики, особливостями слов'янських мов, культур, підготовка до поглибленого вивчення однієї зі слов'янських мов і культури відповідної країни. Зважаючи на те, що реальністю сьогодення стає полікультурна освіта, у навчальному курсі передбачено пізнання культури рідного народу в діалозі інших слов'янських культур, звернено увагу на традиції, звичаї та обряди слов'янських народів.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Вступ до слов'янської філології» є виховання мовної особистості, носія національної духовності, шанувальника рідної та інших слов'янських культур. Такий підхід спрямовує на більш свідоме ставлення студентської молоді до розгляду питань про особливості світогляду, історії, культури, характеру українців, інших слов'янських народів.

Формування лінгвокультурознавчої компетенції відбувається через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності слов'янської мовної картини світу, виховання поваги до слов'янських етносів, їх мов, традицій, культури, історії [1, с. 11-12].

Програма курсу передбачає вивчення таких тем:

1. Слов'янська філологія в комплексі гуманітарних наук.
2. Сучасні слов'янські народи, їх етнічна близькість. Проблема класифікації слов'янських мов.
3. Західнослов'янські літературні мови та їх діалекти.
4. Південнослов'янські літературні мови та їх діалекти.

5. Старослов'янська мова, її вплив на розвиток сучасних слов'янських літературних мов

6. Слов'янські літературні мікрומови

7. Праслов'янська мова. Культура давніх слов'ян, її відображення у мові

8. Праслов'янська мова як прамова-основа слов'янських мов

9. Діалектне членування праслов'янської мови.

10. Слов'яни в давні часи.

11. Матеріальна та духовна культура давніх слов'ян.

12. Виникнення писемності у слов'ян.

Об'єктом вивчення слов'янської філології є слов'янські мови та написані ними давні тексти різних жанрів і стилів, а відображений у них розвиток матеріальної й духовної культури слов'ян є її предметом.

Грунтуючись на вивченні слов'янських мов, літератур і фольклору, слов'янська філологія є органічним компонентом науки про слов'ян — слов'янознавства, або славістики, яка, крім дисциплін, що вивчають писемні тексти як основу духовної культури народу, охоплює й ті, що досліджують усі аспекти матеріального й духовного буття слов'ян: історію, міфологію, релігію, мистецтво, виробництво, побут, транспорт тощо.

Слов'янська філологія почала формуватися наприкінці XVIII — на початку XIX ст., хоч її першими представниками вважають авторів слов'янської писемності Костянтина (Кирила) і Мефодія (IX ст.), літописця Нестора (XI—XII ст.) та інших давніх просвітителів і дослідників писемних текстів. Кафедри слов'янської філології як наукові та навчально-методичні центри відповідного профілю створювали в провідних університетах переважно в середині XIX ст.

Щодо слов'янської філології, то вона використовує систему часткових методів, поширених у мовознавстві, літературознавстві, соціології, історії, археології та ін. Провідну роль з-поміж них виконують мовознавчі методи. Залежно від аспекту дослідження й мети вивчення об'єкта найчастіше застосовують описовий, порівняльно-історичний, зіставний, соціолінгвістичний метод, метод лінгвістичної географії.

У полі зору слов'янської філології як науки і навчальної дисципліни перебувають:

1) слов'янські народи й мови: етнокультурна близькість і демографічний склад слов'ян, слов'янські мови, їхні особливості, генетична спорідненість, класифікація, літературні форми й діалекти;

2) праслов'яни й праслов'янська мова: витоки, особливості та періодизація історії праслов'янської мови, найдавніша територія праслов'ян та її розширення, лінгвістичні теорії їхньої прабатьківщини;

3) історія слов'ян та їхні зв'язки із сусідніми народами за даними мови: свідчення про слов'ян у творах античних європейських і східних

авторів, значення діалектології, ономастики, етимології, запозиченої лексики для вивчення історії та міжетнічних і міжмовних зв'язків слов'янських народів;

4) відображення матеріальної і духовної культур слов'ян у мові: матеріальна культура слов'ян у період родового ладу, соціальна структура давньослов'янського суспільства, язичницькі уявлення про природу й навколишній світ за даними мови;

5) виникнення писемності у слов'ян: передумови виникнення слов'янської писемності, старослов'янська мова, найдавніші слов'янські рукописи;

6) історія та актуальні проблеми слов'янської філології: витоки й зародження слов'янської філології, становлення й розвиток східно-, західно-, південнослов'янської та зарубіжної слов'янської філології, міжнародні славістичні форуми й видання.

Значення освітнього компонента полягає в тому, що знання старослов'янської мови дає можливість правильно уявити шлях історичного розвитку слов'янських мов, зокрема й української.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баденкова В. Старослов'янська мова: Вступ. Фонетика: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Миколаїв, 2017. 140 с.
 2. Леута О. І. Старослов'янська мова. Київ, Вища шк., 2001, С. 8 – 60.
 3. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології. Київ, ВЦ «Академія», 2008.
- URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Luchyk_Vasyl/Vstup_do_sloviansk_i_filolohii.pdf

ГНАТ ХОТКЕВИЧ У ДОЛІ УКРАЇНИ (МІНІПОРТРЕТ МИТЦЯ-СОБОРНИКА)

Бабійчук Тамара

*кандидат педагогічних наук, викладач-методист
Бердичівського педагогічного фахового коледжу
м. Бердичів, Україна*

Сьогодні, як ніколи, щоб не зникнути назавжди в глобалізованому прагматичному і знедуховленому світі, Україна повинна потужно заявляти про себе в різних соціумах – як вітчизняних, так і зарубіжних. Нам слід грамотно і швидко (бо припізналися вже більш як на 30 років!) утверджувати гуманітарну ауру нашої держави, оскільки саме така аура, як наголошувала Ліна Костенко, і охоронятиме Україну, і забезпечуватиме їй авторитет на міжнародній арені та безсмертя в майбутньому [1]. Залучатися до такої актуальної, важливої, системної роботи мають усі компетентні патріотичні сили держави, зокрема і викладачі закладів освіти. І найсильнішою та найяскравішою інформацією, поданою переконливо і захоплююче, з урахуванням специфіки тієї чи іншої аудиторії, можуть стати знакові твори українських письменників та окремі факти життя авторів – талановитих митців, подвижників та невгнугих борців. Наголошуємо на ефективній підготовці циклу заходів (аудиторних чи позааудиторних) про письменників-сборників, зокрема Гната Хоткевича.

Пропонуючи фрагменти заняття, рекомендуємо а) використати тематичні мініповідомлення як студентів, так і викладачів, навіть батьків, б) подбати про різні види роботи в аудиторії (уникаючи формального калейдоскопування), в) попросити кількох слухачів / учасників поділитися почуттями, враженнями, зауваженнями, побажаннями, спонуканнями до конкретної діяльності (рефлексія), г) зробити короткий цікавий допис зі світлинами в соцмережах.

Слово викладача «Гнат Хоткевич – український митець-сборник». Гнат Хоткевич. Прозаїк, драматург, перекладач, педагог, етнограф, фольклорист, критик, мистецтвознавець, музикант, композитор, режисер, театральний, музичний, культурний і громадський діяч. Валерій Шевчук про митця: *«Він був одним із гурту письменників-енциклопедистів, які прийшли в нашу культуру на зламі століть. Намагаючись "залатати" дірки нашого лихоліття, ці люди кидалися з однієї справи до іншої, скрізь залишаючи немеркнучі сліди, хоч це, можливо, заважало їм якнайповніше розвинутися в чомусь одному, собі найближчому»*. Багатогранна діяльність Гната Хоткевича дивує. Відчуваєш незвичайну гордість, думаючи про цю універсальну особистість. На жаль, більшість праць цього подвижника української культури досі зберігається в архівах у рукописному стані... У

совєцькому союзу праці Гната Хоткевича були заборонені, вилучені з бібліотек, а в незалежній Україні вони теж мало кого цікавлять... А такою особистістю-енциклопедистом, як Гнат Хоткевич, могла б пишатися культура будь-якої цивілізованої держави.

Гнат Хоткевич (літературний псевдонім Гнат Галайда) – автор 300 літературних полотен. Він дуже ретельно готувався до написання творів, особливо на історичну тематику. Так, працюючи над тетралогією про Тараса Шевченка, Гнат Хоткевич вивчив, як каже дослідник А.Болабольченко, *«купи архівних документів, стоси монографій»*, етнографічні джерела, листувався з фахівцями і бібліотекарями тощо. Третя і четверта частина тетралогії безслідно зникли в застінках енкаведе... Писав про давню Русь, Хмельниччину, опришківський рух, революції 1905 і 1917, про Івана Мазепу... Про Богдана Хмельницького, наприклад, Гнат Хоткевич створив чотири драми.

Прочитаємо повість «Довбуш» (1920). Це велике (майже 500-сторінкове) художнє полотно про народного захисника – опришка Олексу Довбиша. Твір має історичну основу.

Мініповідомлення студентів, які самостійно прочитали повість:

1.Отець Кравець, його переконання, спілкування з Довбушем і вплив на Олексу, зв'язки з опришками, трагізм долі героя.

2.Довбуш, характер героя, шлях до опору, Довбуш – ватажок опришків.

Читання з коментуванням (перед кожним студентом – листи з фрагментами з повісті; завдання: виразно прочитати певний уривок, з'ясувати провідну думку і провести паралелі з сучасністю). Це, зокрема, такі фрагменти: Олекса приводить опришків до отця Кравця; підтримка опришків гуцулами; роздуми Олекси про небажання гуцулів брати до рук зброю і надія останніх на чийсь милість; зрада в повісті; останні слова вмираючого Довбуша; слава борцям за кращу долю народу.

Мініповідомлення студента / викладача-культуролога «Гнат Хоткевич і театр». Гнат Хоткевич щиро любив театр. І цю пристрасть, це захоплення проніс через усе життя. Для театру він пише драми. 1895. Студент Хоткевич на Харківщині організовує сільський аматорський театр (с.Дергачі). 1900. Засновує сільський театр у с.Печеніги. 1903. Організовує в Харкові перший в Україні робітничий театр, який протягом трьох років поставив 50 вистав українською мовою. 1909. Гнат Хоткевич, закоханий у Гуцульщину, створює аматорський гуцульський театр. Актори – напівграмотні, а то й зовсім неграмотні селяни. Незаангажовані критики багато писали про успішні виступи театру по містах Галичини, Буковини і Польщі. Дмитро Антонович так високо поціновував цей театр Хоткевича:

«... гуцульський театр міг би утворити.... своєрідне і колоритне явище, не менш цікаве, ніж Сіцилійський театр в Італії, або Тирольський театр на німецькій сцені».

Інсценізація уривка з повісті «Довбуш» Гната Хоткевича

Мініповідомлення студента / викладача музичних дисциплін «Музикант і композитор Гнат Хоткевич». Гнат Хоткевич був теоретиком народної музики в Україні, написав книги, присвячені народним музичним інструментам. Він сам бездоганно грав на скрипці, бандурі, фортепіано, мав професійно поставлений голос. Між іншим, у 1899-му Гнат Хоткевич працював у колективі Миколи Лисенка, віртуозно граючи на бандурі (соло), гастролював Україною разом з великим композитором. Згодом Гнат Хоткевич напише підручник з гри на цьому інструменті. У Полтаві Гнат Хоткевич заснував капелу бандуристів та керував нею, а взагалі виховав цілу плеяду талановитих бандуристів (правда, більшість з них були репресовані)... Гнат Хоткевич був одним з ініціаторів збереження мистецтва кобзарів за допомогою запису їхнього репертуару на фонограф. У 1902-му він брав участь у роботі XII Археологічного з'їзду (Харків) й виголосив доповідь про традиції кобзарства в Україні. Для учасників з'їзду організував концерт, який став першим в історії офіційним виступом ансамблю кобзарів. Композитор Гнат Хоткевич створив 600 музичних творів різних жанрів! Ті, що відомі, згодом назвали народними. А скільки ж невідомих...

Виступ кобзаря (варіант: відеозапис)

Прикінцеве слово викладача. Гнат Хоткевич був одним з найбільших соборників України. Ще на поч.ХХ ст. він дорікав співвітчизникам і зокрема українським інтелігентам, що вони забувають свою історію, свою мову, а приймають чужу культуру, чужі звичаї, чужу мову – і тим самим розчиняються в інших народах, зникають з власної землі як нація: *«А ми де? Ми, українці? Ми, чий полки першими увійшли на поле битви, першими приймемо ворожий натиск і першими помремо?»* Гнат Хоткевич говорив про самоденаціоналізацію українців, тобто про манкуртство, що стає типовим явищем і зовсім для більшості не огидним, не ганебним. *«Страчуючи національність, чоловік тратить Бога в собі, тратить якийсь вищого типу регулятор, котрий досі направляв його діяльність, ... і від нього можна ждати усякої гидоти».*

Рефлексія. Гнат Хоткевич невтомно, активно і успішно протягом усього життя популяризував усе українське, насамперед правдиву історію, народну музику, театр. Він писав статті і підручники, монографії з української історії, не чекав, коли про нашу історію нам напишуть іноземці – хай навіть авторитетні професори... А ми сьогодні дозволяємо вченим-чужинцям писати історію України. Уже дозволили! Такого немає ніде у світі! І як тут не згадати Тараса Шевченка, який попереджав, що можемо

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

дожити до часу, коли мудрий німець (чужинець) «історію нашу нам розкаже»... Уже дожили, Кобзарю... Писати історію України я, звичайно, сьогодні не готова. А от пропагувати «Мальовану історію Незалежності України» братів Капранових – буду!

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Ліна. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/db7feb0cea18/content> 43036277-9461-4d24-b6a3-

«ЦИФРОВІЗАЦІЯ» СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ: ЗДОБУТКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Гриценко Світлана

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри
загального мовознавства, класичної філології
та неоелліністики, ННІФ КНУ імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

XX-XXI століття - період глибоких змін технологічної та соціально-економічної інфраструктури, глобального віртуального розвитку світу, що породжує нові форми соціальних зв'язків, практик та способу життя. Сучасне суспільство «виходить на якісно новий виток своєї історичної еволюції, який все частіше характеризується як «цифрове суспільство» або «епоха цифровізації»» [3, 7], яка впливає на формування Homo digitalis. На думку Т. Ярошенко, «цифровізація стала не лише інновацією, модою чи імперативом, а й нормою, яку інколи образно називають цифровою «золотою лихоманкою», або «потопом даних»» [6].

Зрозумілим і виправданим сьогодні є інтерес учених до цифрової гуманітаристики, яку М.Требін окреслює як «міждисциплінарний напрямок у розвитку гуманітарних наук, учасниками якого є нове покоління дослідників у соціально-гуманітарній сфері, який об'єднує фахівців у галузі гуманітарних та соціальних наук, одночасно здатних застосовувати методи, поняття та технології інформатики» [4, 118]. Термін «цифрова гуманітаристика» вперше було вжито у виданні «Companion to Digital Humanities» видавництва «Blackwell» [7].

Початок цифрової гуманітаристики пов'язують із діяльністю єзуїтського священника Роберто Буза, який тридцять років свого життя присвятив створенню лінгвістичного корпусу творів Томи Аквінського [12], сформувавши лексико-граматичну картотеку, в якій було зареєстровано слова й синтаксичні конструкції, виявлені у творах Томи Аквінського, а також наведено варіанти й форми їхніх значень [див.: 14; 19]. Зауважимо, що журнал «The Economist» назвав цю працю першим зразком в «історії створення цифрових гуманітарних наук» [16].

Саме у 50-60-ті роки XX ст. в європейському та американському академічному середовищі стали використовувати комп'ютерні технології в лексикографії, на чому наголошує у своїх дослідженнях Долорес Бертон [8; 9; 10; 11]. Особливо активно комп'ютерні технології застосовують для встановлення авторства, враховуючи досвід Альвара Еллегарда, який у 1962 р. проаналізував «Листи Юніуса 1769–1772 pp.» [15] та уклав індекс лексем. Дослідники Фредерик Мостеллер та Девід Волесс [18] при вивченні федеральних паперів також застосовували комп'ютерні технології з метою

встановлення авторства 12 спірних документів. Цікавим щодо висновків стало дослідження шотландського священника Ендрю Мортон, який за допомогою комп'ютерних технологій довів, що апостол Павло написав лише чотири послання, а не чотирнадцять, як традиційно вважали раніше [17].

У 1966 р. було створено перший спеціалізований журнал із цифрових гуманітарних наук - Computers and the Humanities, а в 1977 р. - Асоціацію літературних і лінгвістичних обчислень (Association for Literary and Linguistic Computing, ALLC), яка у наш час була перейменована на Європейську асоціацію цифрової гуманітаристики (The European Association for Digital Humanities, EADH). Діяльність Асоціації полягала в об'єднанні європейських дослідників, які застосовують цифрові гуманітарні методи та технології при вивченні історії мистецтва, культурології, музикознавства, історії, а також при дослідженні мови та літератури, дешифруванні рукописів та ін. Зауважимо, що українські проекти також були репрезентовані на сайті Асоціації, зокрема «Львів інтерактивний» (Цифрова урбаністична енциклопедія Львова, Цифрова дослідницька лабораторія).

Вагомою подією у розвитку цифрової гуманітаристики став опублікований у травні 2010 р. Маріном Дакосом, професором історії, засновником і директором Центру відкритих електронних видань (Франція), нині Національним координатором з відкритої науки МОН Франції, «Маніфест Digital Humanities», затвердження якого відбулося 26 березня 2011 р. в Парижі. У Маніфесті підкреслено, що «цифрові методи досліджень мають значення для всіх гуманітарних наук та спираються на наукові парадигми, накопичені кожною з відповідних наукових дисциплін, використовуючи інструменти та перспективи, відкриті завдяки цифровим технологіям. Цифрові гуманітарні науки за визначенням міждисциплінарні та несуть у собі всі методи, засоби та перспективи пізнання, пов'язані з цифровими технологіями в галузі гуманітарних наук». [13]. Маніфест проголошує, що курси з «Digital Humanities» повинні бути включені до навчальних програм із гуманітарних та суспільних спеціальностей, літератури та мистецтва. Адже роль гуманітаріїв вкрай важлива у бурхливий період потужного впливу «нових» медіа та інформаційних технологій, тому що культурна спадщина «мігрує» до цифрових форматів і ставлення до знань, культурного матеріалу, технології у суспільстві радикально змінюється [20]. Зауважимо, що цифрові гуманітарні науки (Digital Humanities) сьогодні викладаються у провідних університетах Америки, Канади, Німеччини, Нідерландів, Франції, Великої Британії, Австралії та ін.

Зауважимо, що серед переваг цифрової гуманітаристики дослідники окреслюють наступні:

- інтеграція якісних і кількісних підходів (можливість представити та зв'язати оцифрований текст, зображення та медіафайли з картами, часовими шкалами, іншими даними та візуалізаціями);

- управління вмістом і аналіз даних (можливість шукати, відображати та реорганізовувати ресурси, щоб виявити тенденції, ключові знання, нові теми досліджень);

- швидший і зручніший доступ до інформації, тож дослідники можуть легше шукати дані, комбінувати їх різні джерела, створювати гіперпосилання на відповідні довідкові матеріали тощо;

- покращене викладання: цифрова гуманітаристика допомагає у навчанні, маючи можливість забезпечити учням і студентам повний та легкий доступ до знань, а викладачам покращити зміст курсів і методики викладання;

- покращена співпраця: цифрові ресурси та середовища можуть забезпечити спільну платформу для розроблення проєктів, сприяти регіональному та глобальному партнерству;

- вплив на суспільство: проєкти виходять за межі університетів, забезпечуючи виконання їхньої «третьої місії». [6, 183]

В Україні цифрова гуманітаристика поки ще малодосліджена (див. праці: В. Атаманчук, О. Воскобойнікової-Гузєвої, В. Воронкової, Л. Дубровіної, В. Копанєвої, Л. Костенка, В. Кулікова, К. Лобузінної, О. Матвієнко, Т. Симоненко, М. Чікарькової, С. Чуканової, Т. Ярошенко, Н. Требіна та ін.), «побіжно розглядаються реальні проблеми та концепції цифрової гуманітаристики, її методологічний зміст та практичний результат, обмежуючись питаннями впровадження цифрових технологій та оцифровування ресурсів, що не сповна відповідає вже усталеному поняттю цифрової гуманітаристики» [1, 290]; порівняно із західними реаліями, ми можемо говорити лише про перші кроки опанування цифрової гуманітаристики як такої [5, 168]. Цілком поділяємо думку Т. Ярошенко про необхідність «прискорення розвитку цифрових гуманітарних наук в Україні, яке потребує орієнтації на сприяння виробленню й поширенню нового гуманітарного знання як духовної основи життєдіяльності українського суспільства; інституціоналізації (створення відповідних центрів, об'єднань, програм); подальшої інтеграції науковців і практиків у створення електронних бібліотек, цифрових архівів та репозитаріїв, віртуальних музеїв соціогуманітарної спрямованості з цифровим представленням об'єктів і можливістю їх комп'ютерного аналізу; створення відповідних навчальних програм в університетах та в системі неформальної освіти» [6, 204].

Погоджуючись з думкою про те, що інформаційно-комунікативні технології, цифровізація і роботизація сформували *нову реальність сучасного світу*, вчені наголошують на тому, що вони «прямо й опосередковано впливають на біологічну, соціальну, ментальну й духовну сутність людини, відкривають для людей нові адаптаційні можливості та особистісні перспективи», і в той самий час - «призводять до формування низки деструктивних соціальних феноменів, ускладнюють процес комунікації та взаємовідносин з іншими суб'єктами, інкорпорування індивідів у нову соціальну реальність і, як наслідок, породжують соціальне відторгнення, виключення окремих осіб і груп населення зі звичних для них соціальних зв'язків та практик» [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дубровіна Л. А., Лобузіна К. В., Онищенко О. С., Боряк Г. В. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України. Рукописна та книжкова спадщина України. 2020. Вин. 25. С. 290-309.
2. Козловець М. А. Технології штучного інтелекту та їх вплив на буттєвість людини. Humanities Studies : збірник наукових праць / гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2024. Випуск 19 (96). С. 55–66.
3. Требін М. П. Цифрове суспільство: спроба проникнення в сутність. Цифрова епоха: міждисциплінарний дискурс : монографія / [А. А. Гедзик, Т. В. Ковальова, О. Ю. Коцюрба та ін.] ; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2024. 214 с.
4. Требін М. П. Цифрова філософія в цифровому суспільстві. Сучасні тенденції в українській і світовій гуманітаристиці: матеріали І Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 07 листопада 2024 року. Харків: ХНАДУ, 2024. С. 118–120.
5. Чікарькова М. Цифрова гуманітаристика у сучасних вищих навчальних закладах: західний та український досвіди впровадження. Актуальні питання гуманітарних наук. 2019. Вип. 23 (3). С. 168-172.
6. Ярошенко Т. Цифрова гуманітаристика: нова галузь знань чи «молоде вино в старих міхах»? (до питання концепції, методології, історії, основних центрів і проєктів, дискусій довкола. Культура і мистецтво ХХІ століття: полілог сучасної гуманітаристики : колективна монографія К.: Видавничий центр КНУКіМ, 2023. С. 168-208.
7. A Companion to Digital Humanities / eds.: S. Schreibman, R. Siemens, J. Unsworth. Oxford: Blackwell, 2004. URL:<http://companions.digitalhumanities.org/DH/>
8. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Fifties. Computers and the Humanities. 1981. Vol. 15, No. 1. P. 1–14.
9. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Early Sixties and the Early Centers. Computers and the Humanities. 1981. Vol. 15, No. 2. P. 83–100.

10. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: The Process, the Programs, and the Products. *Computers and the Humanities*. 1981. Vol. 15, No. 3. P. 139–154.
11. Burton D. M. Automated Concordances and Word Indexes: Machine Decisions 46 and Editorial Revisions. *Computers and the Humanities*. 1982. Vol. 16, No. 4. P. 195–218.
12. Busa R. *Index thomisticus: Sancti Thomae Aquinatis operum omnium indices et concordantiae*. Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 1974. 1148 p.
13. Dacos M. Manifeste des Digital Humanities. THATCamp Paris. 26 mars 2011. DOI: <https://doi.org/10.58079/uo25>
14. Dalbello M. A. Genealogy of Digital Humanities. *Journal of Documentation*. 2011. Vol. 67, Issue 3. P. 480–506.
15. Ellegård A. A statistical method for determining authorship: the Junius letters, 1769–1772. Göteborg, 1962. 115 p.
16. How data analysis can enrich the liberal arts. *The Economist*. 2020. December 19. URL: <https://www.economist.com/christmas-specials/2020/12/19/how-data-analysis-can-enrich-the-liberal-arts>
17. Morton A. Q. *The authorship of the Pauline epistles: a scientific solution*. Saskatoon: University of Saakatchewan, 1965. 28 p.
18. Mosteller F., Wallace D. L. *Inference and disputed authorship: The Federalist*. Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1964. xv, 287 p.
19. Thaller M. *Geschichte der Digital Humanities*. *Digital Humanities: Eine Einführung* / Fotis Jannidis, Hubertus Kohle, Malte Rehbein (Hg.). Stuttgart: Metzler, 2017. S. 3–12.
20. The Program in Digital Humanities. URL: <https://dh.ucla.edu/about/>

СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ Оповідання ОЛЬГИ РОМАНСЬКОЇ «ШЛЯХ ДО “ОСКАРА”»

Грицун Руслана

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

У сучасних умовах розвитку українського суспільства актуалізується проблема виховання в молодого покоління емпатії, толерантності та поваги до людської різноманітності. Особливого значення у цьому процесі набуває інклюзивна література, яка художніми засобами відображає досвід людей із фізичними чи психологічними особливостями, формуючи позитивне ставлення до їхньої соціальної інтеграції.

Термін «інклюзивна література» є відносно новим для українського наукового дискурсу. Його концептуальне обґрунтування та активне публічне використання розпочалося лише з 2016 року, коли було реалізовано Всеукраїнський просвітницький проєкт «Інклюзивна література». Саме в межах цього проєкту вперше у всіх регіонах України школярі ознайомилися з художніми творами вітчизняних авторів, що порушують теми інвалідності, людської унікальності та особистісного різноманіття.

Проєкт 2016 року став стимулом для вітчизняних дослідників, педагогів, видавців звертатися до теми інклюзивної літератури. Дедалі більше дослідників звертають увагу на важливість інклюзивної літератури у просвітницькій діяльності. «У тих ситуаціях, коли не вистачає отого життєвого досвіду, варто звертатися до літератури. Чимало таких ситуацій (мовчання, нерозуміння, цькування, самотність, відчуження, маленькі кроки успіхів та великі надії) у творах уже прописані – як з точки зору батьків дітей з інвалідністю, так і з точки зору світу, у якому вони перебувають» [3].

Інклюзивна література об'єднує кілька взаємопов'язаних напрямів:

1. Твори, що репрезентують досвід осіб з інвалідністю та спрямовані на формування позитивного сприйняття їхніх життєвих можливостей і загальнолюдських рис; такі тексти орієнтовані на подолання стигматизації й на створення умов для взаємозрозумілого та комфортного міжособистісного спілкування.

2. Література, що фокусує увагу на широкому спектрі особистісного різноманіття (гендерного, етнокультурного, соціального тощо) і сприяє розширенню уявлень читача про нормальність і відмінність.

3. Видання, адресовані читачам з особливими освітніми потребами, – зокрема книги, виконані шрифтом Брайля, із використанням піктограм, тактильних елементів, адаптовані ілюстровані видання та інші формати, що гарантують доступ до читання [2].

У сучасному світовому науковому дискурсі термін «інклюзивна література» не має усталеного та однозначного визначення. Дослідники вживають його переважно для позначення літературних творів, що репрезентують осіб з інвалідністю, з особливостями розвитку, а також для відображення феномену особистісного різноманіття.

Кіт Л'юс (Keith Lues) у статті «Інклюзивна література: добір ресурсів для представлення інвалідності в школі», опублікованій у фаховому журналі Федерації вчителів початкової школи Онтаріо, підкреслює важливість репрезентативності у шкільному читанні. На його думку, усі діти повинні мати можливість бачити себе відображеними у книжках, які вони читають удома та використовують у навчальному процесі, адже це сприяє формуванню почуття приналежності, самоповаги та соціальної взаємоповаги [5].

Американська дослідниця Емілі Вуперер у своїй праці наголошує, що дитяча та юнацька література виконує низку важливих функцій – від розважальної до пізнавальної й виховної. Вона може не лише забезпечувати естетичне задоволення, а й сприяти глибшому розумінню дітьми та підлітками навколишнього світу, допомагати у вирішенні життєвих проблем і формуванні особистісної ідентичності. Через художні образи, нові контексти, ідеї та соціальні ситуації література відкриває перед читачем можливість пізнання себе та інших.

Особливої значущості, за спостереженнями дослідниці, набувають твори, у яких репрезентовано персонажів з інвалідністю. Такі тексти виступають ефективним засобом розвитку емпатії, формування толерантності та розуміння різноманіття людського досвіду, а також сприяють подоланню бар'єрів у сприйнятті людей з особливими потребами [6].

Серед українського наукового дискурсу проблематику інклюзивної літератури порушено у розвідках Осмоловської Олени [7], Деркачової Ольги [3-4], Бліндюк Марії [1].

Зокрема у посібнику Олени Осмоловської «Інклюзивна література в сучасному європейському книговидаванні» [7] висвітлено:

– витоки й особливості формування напрямку інклюзивної літератури;

– категоризацію видань інклюзивної літератури – зокрема літератури, що розповідає про осіб з інвалідністю, літератури, спрямованої на сприйняття особистої різноманітності;

– розвиток інклюзивного книговидавання як новітнього напрямку світового книжкового ринку, з прикладами міжнародного та українського досвіду;

– сучасний стан та перспективи розвитку української інклюзивної літератури;

– використання інклюзивної літератури як інструменту суспільної комунікації: просвітницької, проєктної, з аспектами правового середовища книговидавання.

Авторка підкреслює, що інклюзивна література – це не лише видавничий жанр, а елемент культурно-просвітницької політики, що резонує з державними завданнями

Натомість Ольга Деркачова стверджує, що інклюзивна література може слугувати засобом виходу із екзистенційної кризи, авторка акцентує увагу на зв'язку між інклюзивною літературою і особистісним/екзистенційним переживанням людей з інвалідністю, що дозволяє глибше зрозуміти не лише соціальну, а й внутрішню/психологічну динаміку [4]. Окрім того дослідниця зауважує, що інклюзивний текст — це не лише частина сучасного літературного процесу, але й важливий елемент суспільства, яке прагне емпатії, розуміння й толерантності; в українському контексті це особливо актуально, бо люди з інвалідністю довго були на маргінесі.

Бліндюк Марія у статті: «Що таке інклюзивна література й кому вона потрібна?» [1], на прикладах українських видавничих ініціатив показує, як через адаптовані формати (шрифт Брайля, аудіокнижки, спеціалізовані розділи у видавництвах) та тематичні сюжети залучається аудиторія, яка раніше була маргіналізована.

Авторка наводить конкретні проєкти: наприклад, у комікс-книзі «Blindman» Володимира Гавриша та Андрія Беницького, яка була створена з урахуванням досвіду людини зі слабким зором, використано абетку Брайля, рельєфні елементи, аудіосупровід. Також згадано видавництва та бібліотеки, які працюють із таким форматом, зокрема, бібліотека «Книга Брайлем» під Фондом родини Нечитайло, яка з 2018 року видає дитячі книжки шрифтом Брайля [1].

Бліндюк Марія аргументує, що інклюзивна література важлива не лише для представників груп з особливими потребами, а для всього суспільства, адже вона допомагає розвивати емпатію, зменшувати стереотипи й створювати умови, у яких усі люди можуть відчувати себе рівними — бути «частиною соціуму».

У нашій науковій розвідці зосередимо увагу на оповіданні Ольги Раманської «Шлях до “Оскара”» [8], яке органічно вписується у цей контекст, демонструючи, що художній текст може стати не лише джерелом естетичної насолоди, а й потужним інструментом виховання.

У центрі твору – образ героя, який, долаючи бар’єри, прагне не просто адаптації у соціальному середовищі, де змушений жити в новому для себе амплуа, підліток прагне не лише до творчої самореалізації, він намагається знайти нове захоплення, яке зможе заповнити порожнечу від нездійснених мрій. Авторка не лише відображає труднощі, з якими стикаються люди з особливими потребами, а й показує внутрішню силу, що стає запорукою успіху та соціальної адаптації.

Здійснення аналізу твору дає підстави стверджувати, що його виховний потенціал полягає у кількох ключових аспектах:

– усвідомлення власного «Я» та подолання стереотипів щодо інвалідності. Наведені уривки з твору описують прийняття героєм своєї травми та пошук нового сенсу життя, ілюструють аспект особистісного самопізнання та самоприйняття. Герой переживає кризу ідентичності, спричинену фізичними обмеженнями, однак завдяки внутрішній рефлексії та підтримці родини долає етап від розпачу до прийняття себе. Цей процес демонструє важливість психологічної адаптації, формування внутрішньої сили та позитивної самооцінки як складових соціального виховання: *«компресійний перелом першого та другого поперекових хребців – ці слова я довго перекочував у роті, розтирав язиком по піднебінню, але вони не зникали. Висіли у повітрі, мов те лезо гільйотини над звинувачуванням»* - травма, що зруйнувала мрію підлітка та змусила жити за новим сценарієм, шукати нові мрії – *«загалом, я проводив свої дні за одним сценарієм: прокидався, пересідав з ліжка у візок, інколи снідав, а далі просто дивився фільми, багато фільмів. Усі, що потрапляли мені на очі. Мені подобалися біографічні картини. Затамувавши подих, я дивився за тим, як із маленьких дівчаток та хлопчиків виростають вчені, музиканти, спортсмени, видатні письменники. Як вони долають життєві труднощі, як помиляються та не перестають крокувати до своєї мрії. На жаль, у мене так ніколи не вийде. З самого дитинства я мріяв стати бігуном»* [8].

– творчість як засіб самореалізації та інтеграції в суспільство. Другий уривок акцентує увагу на тому, що творчість стає способом самовираження, відновлення комунікації та соціальної активності. Герой, який відчував ізольованість через фізичний стан, знаходить у кіномистецтві спосіб реалізувати свої мрії та взаємодіяти з однолітками. Через створення фільму він не лише розвиває креативність, але й відновлює соціальні зв’язки, долає комплекси та формує почуття власної значущості, що є ключовим у процесі соціалізації молоді: *«Ну, по-перше, що саме знімати?.. Потрібно щось таке, що мені самому подобається, що мене чіпляє. Це дві речі: біг та*

біографічні фільми. Я вирішив поєднати це. Запросив додому свого однокласника, з яким ми завжди першими прибігали на фізкультуру, й запропонував йому знятися у кіно молодого, але дуже перспективного режисера... Я не спав усю ніч, хвилювався, фантазував, як все буде. Бачив вже себе на сцені, ось я отримую «Оскар» за найкращу режисерську роботу, мені усі стоячи аплодують... Я маю права заздрити. Комусь ще гірше, ніж мені. А я тут сиджу і скиглю...» [8].

– виховання толерантності, емпатії та соціальної солідарності. Останній уривок підкреслює аспект взаємоповаги й прийняття різноманітності. Сцени зйомки фільму та реакції людей навколо показують зміну суспільного сприйняття інвалідності – від жалю до поваги й захоплення. Твір формує в читачів цінності толерантності, співчуття, соціальної підтримки та віри у можливість кожної людини, незалежно від її фізичних особливостей: «Однією рукою я тримав камеру, а іншою крутив колеса візка. Знімав тих людей на стадіоні і ніхто навіть не заперечив мені. Хтось дивився і посміхався, у когось був жалібний погляд, але то все не важливо. Важливим були тільки рух та моя камера...»; «...Народжувався справжній короткометражний фільм. Він не став біографічним, як я хотів на початку, він став скоріше соціальний... Але той, мій перший фільм, який зняв маленький хлопець у візку, залишиться у моїй пам'яті назавжди... сподіваюся..., моя історія надихне когось на творчість... Я поки не тримаю «Оскара», але це поки що...» [8].

Таким чином, «Шлях до “Оскара”» можна розглядати як зразок інклюзивної літератури для юнацької аудиторії, що виконує подвійну функцію: літературно-художню та соціально-виховну. Залучення таких творів до освітнього процесу сприятиме розвитку у молоді критичного мислення, емпатії та готовності до сприйняття соціальної різноманітності. Перспективним напрямом майбутніх досліджень є інтеграція інклюзивних текстів у шкільні програми та методичні розробки, спрямовані на формування в учнів цінностей гуманізму та соціальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бліндюк М. Що таке інклюзивна література й кому вона потрібна. URL: <https://suspilne.media/culture/102469-so-take-inkluzivna-literatura-j-komu-vona-potribna/> (дата звернення: 30.09.2024).
2. Видавнича діяльність в умовах розвитку новітніх технологій: вивчення запитів фахівців : монографія / за заг. ред. Г. В. Горбенко; упоряд., наук. ред. Н. М. Вернигора ; Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка. Київ, 2019. 272 с.
3. Деркачова О., Ушневич С. Література та інклюзія. Брустрів: Дискурсус, 2020. – 286 с.,

4. Деркачова О. Інклюзивна література як засіб виходу з екзистенційної кризи. *Перспективи та інновації науки*. 2021. № 5 (5). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5\(5\)-253-263](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-5(5)-253-263).
5. Luce K. Inclusive Literature: Choosing Resources to Represent Disability in the Classroom. ETFO Voice (en). 2016-10-11. *Magazine of the Elementary Teachers' Federation of Ontario*, 2016. URL: <http://etfovoice.ca/feature/inclusive-literature>.
6. Wopperer E. Inclusive Literature in the Library and the Classroom. *Knowledge Quest*. Volume 39, No. 3. January/February 2011. Pp. 26-40. URL: http://www.ala.org/aasl/sites/ala.org.aasl/files/content/aaslpubsandjournals/knowledgequest/docs/KQ_30_3_JanFeb11_WEB.pdf.
7. Осмолівська О.А. Інклюзивна література в сучасному європейському книговиданні: навчальний посібник. Київ: «Видавничий центр «12», 2021. 184 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/356749439_Inkluzivna_literatura_v_sucasnomu_evropejskomu_knigovidanni_Navcalnij_posibnik_Kiiv_Vidavnicij_centr_12_2021.
8. Раманська О. Шлях до «Оскара». *Terra інклюзія 2019*: збірка інклюзивних оповідань. К.: Видавничий центр «12», 2019. С. 241–251.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО НАУКОВЦЯ: ЗМІСТ ТА ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

Груба Таміла

*доктор педагогічних наук, професор,
декан історико-філологічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
“Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука”
м. Рівне, Україна*

Сучасний науковець – особистість динамічна, комунікативна, яка створює текст для висловлення власних думок та впливу на інших. Оскільки науковець працює з різними текстами, опрацьовуючи чи продукуючи їх, він стає учасником різних жанрів дистантного й контактного спілкування (консультація, виступ, повідомлення, дискусія тощо), у цьому контексті доречно говорити про комунікативну компетентність науковця – суб'єкта міжособистісної, інтертекстуальної діяльності, який відрізняється високим рівнем сформованості культури мовлення [1]

Професійна мовленнєва комунікація відбувається в межах сфери професійної взаємодії комунікантів і може мати усну або письмову форму, бути офіційною чи неофіційною. Форми, умови спілкування, багатоаспектність професійної діяльності людей визначають варіативність форм мовленнєвих дій. Професійна комунікативна компетентність передбачає насамперед наявність професійних знань, а також загальної гуманітарної культури людини, її вміння орієнтуватися в навколишньому світі, умінь і навичок спілкування. Вона формується на основі комунікативної компетентності.

Комунікативна компетентність – сукупність знань про спілкування в різних умовах і з різними комунікантами, а також готовність застосовувати знання, комунікативний досвід, способи діяльності, ціннісні ставлення для розв'язання різноманітних завдань у повсякденному житті.

Комунікативна компетентність виражається в умінні вступати в контакт з будь-яким типом співрозмовника (за віком, статусом, ступенем близькості й знайомства тощо), ураховуючи його особливості; підтримувати контакт у спілкуванні, дотримуючись норм і правил спілкування, у формах монологу й діалогу, а також з використанням засобів невербального спілкування; слухати співрозмовника, виявляючи повагу, толерантність до думки опонента; висловлювати, аргументувати й коректно відстоювати власні погляди, стимулювати співрозмовника до продовження

спілкування; грамотно розв'язувати конфлікти в спілкуванні; змінювати за потреби свою поведінку; оцінювати успішність ситуації спілкування; коректно завершувати ситуацію спілкування.

Комунікативна компетентність дослідника – це складне особистісне надбання, що ґрунтується на знаннях, уміннях і навичках, необхідних для розуміння чужих і створення власних програм мовленнєвої поведінки з урахуванням мети, завдань, ситуації спілкування; досвід застосування знань через уміння й навички; ціннісний компонент, що виявляється в усвідомленні функцій мови, ретельному доборі мовних засобів, вираженій позиції щодо застосування термінів і продукування нових; відповідальності за власні мовленнєві вчинки.[1]

Особлива роль належить знанням норм і правил сучасної літературної мови й уміле використання їх у продукуванні висловлень. Науковець повинен мати сформовані орфоепічні, лексичні, граматичні, правописні, синтаксичні, риторичні, текстотвірні вміння й навички.[10]

Формування *комунікативної компетентності науковця* передбачає:

- глибокі професійні знання й оволодіння поняттєво-категорійним апаратом певної наукової галузі та відповідною системою термінів;
- досконале володіння сучасною українською літературною мовою;
- досконале професійне використання мовних стилів і жанрів відповідно до місця, часу, обставин, статусно-рольових характеристик партнера (партнерів);
- знання етикетних мовленнєвих формул і вміння ними користуватися у спілкуванні, у тому числі міжкультурному;
- уміння працювати з різними типами текстів на різних носіях, у тому числі змішаних і перерваних;
- уміння орієнтуватися в потоках різнометної та різнотипної інформації, критично аналізувати її;
- уміння знаходити, обирати, сприймати, аналізувати та використовувати інформацію профільного спрямування на засадах академічної доброчесності;
- володіння інтерактивним спілкуванням, характерною ознакою якого є необхідність миттєвої відповідної реакції на повідомлення чи інформацію, що міститься в контексті попередніх повідомлень;
- уміння користуватися довідковими й лексикографічними виданнями;
- володіння основами риторичних знань і вмінь;
- уміння оцінювати комунікативну ситуацію, швидко й на високому професійному рівні приймати рішення та планувати комунікативні дії;
- здатність ефективно брати участь у спілкуванні, обираючи для цього правильну стратегію, якщо комунікації загрожує розрив через звукові

перешкоди, а також адекватну стратегію для підвищення ефективності комунікації;

- володіння невербальними засобами спілкування;
- здатність розуміти та продукувати вивчені висловлення, а також потенційна здатність розуміти нові, невивчені висловлення;
- здатність належним способом формувати ілюктивний (мовний) акт (попросити щось, запросити, поінформувати когось тощо) відповідно до ситуації спілкування;
- уміння відчувати особистість партнера, його настрій, характер;
- здатність розуміти й використовувати різні складники національної культури (традиції, ритуали, звичаї, соціальні стереотипи) в конкретних ситуаціях з урахуванням норм міжкультурного спілкування.

Рівень загальної і мовленнєвої культури як складової комунікативної компетентності сучасного дослідника багато в чому визначають уміння працювати зі словниками. Французький письменник Анатоль Франс назвав словник «всесвітом, розташованим в алфавітному порядку», український письменник Степан Пушик оригінально витлумачує означене поняття: «Словники-музеї слів. У них місце і для нового, і для старого слова знайдеться». Важливо вміти обирати словник, орієнтуватися на новіші видання, оскільки в них зафіксовано поняття, що відповідають стану сучасного слововживання.

Нині гостро стоїть проблема формування вмінь коректно послуговуватися термінами, уникаючи їх узаємозаміни, змішування, що подекуди трапляється в роботах молодих науковців, наприклад: види *діалогового навчання* – *діалогічні технології* – *діалогові види роботи* тощо. Недоцільним є й образне найменування педагогічних понять, зокрема методів, технологій «Ажурна пилка», «Вітер дме», «Віночок», «Ромашка», «Напиши листа поетові» тощо. У цьому контексті слушною є думка П. Селігея: «Слово для науковця – робоче знаряддя. І воно вимагає такої ж уваги, як і інші знаряддя наукового ремесла. Учений, який наполегливо опановує мовні скарби, а тоді вміло послуговується ними, виконує роботу не менш важливу, ніж висунення гіпотез, пошук фактів, розбудова й доведення теорій» [7].

З огляду на це сучасний науковець повинен *знати*:

- типи словників, праці українських і зарубіжних лексикографів;
 - особливості побудови словникової статті в словниках різних типів;
- уміти*:

- сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища й факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування;

- розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення;
- з'ясовувати роль синонімічних, антонімічних, фразеологічних, орфоепічних, орфографічних та інших словників у формуванні мовної культури особистості;
- використовувати лексикографічні видання з різною метою (перевірити правильність наголошування, написання, слововживання; переклад того чи того слова, тлумачення його тощо);
- здійснювати порівняльний аналіз словників;
- володіти навичками роботи збирача й оброблювача комп'ютерного, лексикографічного матеріалу;
- складати власні словникові статті, зокрема для введення нових термінів у науковий обіг.

У процесі мовної підготовки важливо сформувати в молодих науковців низку якостей, як-от:

- сформованість стійкої усвідомленої потреби, емоційно-оцінного ставлення та інтересу в опануванні здобутків української лексикографії, переконаності в суспільній значущості знань цієї науки;
- бажання здійснювати лексикографічний науковий пошук;
- здатність до рефлексії;
- вироблення мовного смаку шляхом розширення філологічного кругозору;
- стійка професійна спрямованість;
- професійне задоволення від виконуваної діяльності.

Комунікативна компетентність науковця є індикатором сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горошкіна О.М., Груба Т.Л. Українська наукова мова: теорія і практика. Навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга. 2023. 120 с.
2. Горошкіна О.М., Шутова Л.І. Науковий текст: особливості мови та стилю: навчально-методичний посібник. Луганськ: Світанок, 2013. 138 с.
3. Колоїз Ж. В. Українська наукова мова: [практикум]. Кривий Ріг: КДПУ, 2017. 135 с.
4. Кузнецова Г.П., Корчова О.М., Кухарчук І. О., Холявко І.В. Культура мовлення та риторика: навчальний посібник. Глухів. Глухівський ПНУ ім. О. Довженка, 2020. 324 с.
5. Мацько Л.І., Денискіна Г.О. Українська наукова мова (теорія і практика): навчальний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. 272 с.
6. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови: навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

7. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю: монографія. Київ: Видавничий дім «Кисво-Могилянська академія». 2016. 627 с.
8. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навч. посібник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 216 с.
- Терещенко В.М., Панченков А.О. Методика реалізації Українського правопису в новій редакції у закладах загальної середньої освіти. Харків: Соняшник. 2019. 256 с.
9. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні; Інститут української мови. К.: Наук. думка. 2019. 392 с.

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ПОЗАКЛАСНОМУ ЧИТАННІ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНТИКОЛОНІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Давидова Вікторія

*Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна*

З огляду на російсько-українську війну, що триває, сучасні процеси глобалізації, інтенсифікацію міжкультурних контактів ключовим викликом постає збереження сталої національної ідентичності. Українське суспільство потребує такої моделі освіти, що критично переосмислює імперські та колоніальні наративи, утворює власну історичну пам'ять і підтримує мовно-культурну самобутність. У цьому контексті сучасна українська література, а насамперед твори військових письменників і волонтерів, виступає ефективним інструментом антиколоніальної освіти, пропонуючи здобувачам освіти переконливі приклади опору, громадянської мужності та відповідальності.

Водночас значним обмеженням є мала кількість годин, відведених на позакласне читання, під час якого учні можуть ознайомлюватися з творами новаторського спрямування, зокрема авторами, що безпосередньо пережили досвід війни. Вагома роль належить професійним рішенням учителя: дехто надає перевагу здебільшого «побутовій» прозі, тоді як інші, навпаки, фокусуються переважно на виключно воєнній проблематиці. Оптимальною видається збалансована добірка текстів, що забезпечує і світоглядне, і емоційно-етичне виховання, не втрачаючи при цьому критичного антиколоніального виміру.

Дослідивши програми рівня стандарту та профільного рівня, виділяємо такі твори, які порушують питання антиколоніального та виносяться на позакласне читання: Сергій Жадан – «Месопотамія», «Ворошиловград»; Юрій Андрухович – «Рекреації», «Московіада», «Дванадцять обручів», «Моя остання територія»; Оксана Забужко – «Сестро, сестро», «Тут могла б бути ваша реклама»; Олександр Ірванець – «Харків. 1938»; Василь Шкляр – «Залишенець», «Маруся»; Катерина Калитко – «Містерія», «Земля загублених, або Маленькі страшні казки»; Марія Матіос – «Армагедон уже відбувся», «Москалиця»; Євгенія Кононенко – «Імітація», «Ностальгія»; Галина Пагутяк – «Слуга з Добромиля», «Королівство», «Урізька готика», «Магнат», «Сентиментальні мандрівки Галичиною»; Таня Мальярчук – «Божественна комедія»; Сергій Процюк – «Інфекція», «Десятий рядок», «Під крилами великої Матері»; Юрій Іздрик – «Воццек»; Євген Гуцало – «Ментальність орди»; Василь Голобородько – «Українські птахи в українському краєвиді».

Водночас наявні переліки позакласного читання залишаються методично й репрезентативно неповними щодо корпусу сучасної воєнної прози, документалістики та есеїстики. Зокрема, поза увагою шкільних програм і типових рекомендацій часто опиняються автори, чия творчість формує актуальний антиколоніальний дискурс, – Максим Ролдугін, Валерій Пузік, Олександр Михед, Катерина Пилипчук, Володимир В'ятрович та ін. Їхні тексти репрезентують свідчення безпосередніх учасників і дослідників подій, поєднують естетичну форму з етикою відповідальності, працюють із тематикою пам'яті, мовної й культурної суб'єктності, демістифікують імперські наративи та фіксують досвід спротиву у приватному й публічному вимірах.

Ігнорування описаної лінії призводить до канонічної асиметрії, позаяк учні отримують обмежений погляд на сучасну літературу як інструмент деколонізації, тоді як новітні тексти, насамперед фронтова репортажність, есеї свідчень, поетичні цикли війни – забезпечують саме той «живий» матеріал, що корелює із завданнями громадянської освіти, медіаграмотності та формування критичного мислення. З огляду на це доцільним є цільове розширення списків позакласного читання за такими критеріями добору:

1. релевантність антиколоніальній проблематиці (демонтаж імперських міфів, віднова історичної суб'єктності, утвердження української мови);
2. документальність як форма етики пам'яті;
3. методична придатність для міжпредметної інтеграції (історія, громадянська освіта, медіагігієна);
4. вікова та емоційна доцільність.

Письменники, що прийшли з фронту чи волонтерських середовищ, змінюють орієнтир шкільного читання. С. Жадан поєднує міську чутливість із етикою взаємопідтримки: його поезія й проза показують, як локальні історії виживання та взаємодопомоги формують спільну пам'ять і опір. Водночас А. Чех, працюючи на стику фронтового щоденника й художньої прози, послідовно повертає право на першу особу, тобто право говорити про війну «без коментарів» й колоніальних нашарувань. І. Павлюк демонструє, що навіть жанрово динамічні тексти можуть бути інтелектуально відповідальними, адже вони викривають дезінформацію, тримають фокус на гідності й правді як публічному благу. М. Кідрук вибудовує міст до майбутнього, вплітаючи в прозу технологічні та наукові сюжети, у його текстах помітна модерна українська суб'єктність, що мислить поза колоніальними рамками. У ширшому полі воєнної есеїстики й репортажу важливими є голоси Т. Горіха Зерня, А. Любки, О. Михеда та ін., які з

документальною точністю збирають свідчення, зокрема оповіді про щоденну етику, локальні історії, волонтерські маршрути.

Дидактичний потенціал означеного корпусу текстів у позакласному читанні очевидний. По-перше, вони природно розвивають критичне мислення та медіагігієну, бо учні вчаться розрізняти факт і інтерпретацію, бачити позицію оповідача, ідентифікувати маніпулятивні наративи. По-друге, ці твори працюють із мовною політикою через практику. Очевидно, що лексика війни, волонтерства, міської топографії, нові смисли й неологізми формують відчуття української мови як сучасної, потужної, достатньої для будь-якого комунікативного завдання. По-третє, автобіографічні й репортажні тексти створюють у класі простір емпатії, бо учні вчаться слухати, співпереживати, ставити точні запитання, бачити, як особисте переростає в історичне, а також як формується колективна пам'ять.

Організаційно позакласне читання означених творів добре поєднується з формами, що підсилюють агентність учнів. У читацьких клубах і під час рольових читань можна зіграти «голос героя» й зіставити його з авторською інтонацією, розгорнути дебати «свідок проти коментатора». Формат booktalk чи короткого буктрейлера дозволяє за кілька хвилин окреслити, який саме імперський міф руйнує текст і як це зроблено на рівні сюжету, образів і мови. «Мовна лабораторія» зі збором тематичної лексики війни та допомоги формує міні-глосарій класу й водночас показує, як змінюються значення слів у час потрясінь. Подкасти або есе «Своїми словами», інтерв'ю з місцевими ветеранами й волонтерами, співвіднесені з прочитаними текстами, закріплюють навички етичної комунікації та рефлексії.

Сучасна українська література – це насамперед тексти авторів, пов'язаних із фронтом і волонтерством. Такі письменники дають школі змістовний, етично вмотивований матеріал для позакласного читання як практики антиколоніального виховання. Вона надає учням мову для осмислення травми й гідності, пропонує моделі відповідальної суб'єктності та демонструє українську культуру як модерну, самодостатню, конкурентну. Її системне впровадження у шкільну практику зміцнює культурний суверенітет, розвиває критичне мислення та формує ті громадянські компетентності, без яких неможливо жити в світі після імперії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство освіти і науки України. Українська література. 10-11 класи: програма (профільний рівень), 2017. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58820/> (дата звернення: 25.09.2025).
2. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 10-11 класів (Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, 2011): Українська література (рівень стандарту / профільний рівень). URL: доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення: 25.09.2025).
3. Українська література: навчальна програма для 10-11 класів (рівень стандарту). Затверджено наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58819/> (дата звернення: 25.09.2025).

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ ПОДКАСТІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Кочмар Діана

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янука»*

Михасюк Денис

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

Сучасний освітній простір потребує інноваційних методів викладання англійської мови професійного спрямування. З огляду на цифровізацію суспільства й інтернаціоналізацію ринку праці, питання формування професійної іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти є особливо актуальним. Використання автентичних подкастів у освітньому процесі відповідає актуальним запитам молоді: це ефективний спосіб урізноманітнити навчання, підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови та надати студентам засоби для практичного опанування англомовною міжкультурною комунікацією [2].

Науковці підкреслюють, що залучення подкастів у навчанні іноземних мов має низку позитивних впливів: навчання відбувається не лише в аудиторії, а й поза її межами; посилюється міжкультурний обмін і знижується психологічний бар'єр мовлення; організовується додаткова мовленнєва практика [2]. Особливо важливою характеристикою подкастів, на думку Н. В. Кардашової [3, с. 181], є можливість добору матеріалів за вузькоспеціалізованими темами. Автентичність подкастів сприяє формуванню у студентів лексичних і слухових (аудитивних) компетенцій, аналітичного мислення, критичних умінь, знайомства з живими зразками мовлення. Дослідниця зазначає, що «аудіоподкасти дають змогу ознайомитися з різними акцентами, діалектами, типами розмовного мовлення, містять природні елементи спілкування (еліпси, незакінченість фраз, самокорекцію, типові шуми)», що в підручниках часто відсутнє або створено штучно [3, с. 181]. Таким чином, створюється автентичне мовне середовище, позбавлене надмірної цензури та адаптацій. Завдяки такому

підходу здобувач освіти краще пристосовується до варіативності англійської як у професійному, так і в побутовому контекстах.

На думку О. Б. Балтіної [1], подкасти – це багате джерело мовленнєвих кліше, що важливо для сформованості автоматизмів мовлення. Вони надають підтримку студентам з особливими освітніми потребами, зокрема з дислексією. До переваг подкастів авторка відносить також інформативність, наявність цікавої подачі, гумору, що гармонізує навчальне навантаження. Проте серед недоліків О. Б. Балтіна виділяє труднощі швидкого підбору матеріалу, відсутність скриптів [1].

Існують різні класифікації подкастів. Так, поширеною є класифікація Дж. Стенлі, згідно з якою виділяють чотири типи подкастів, застосовуваних у навчанні ІМ: 1) автентичні (authentic podcasts) – призначені для навчання ІМ тих студентів, які вже мають багатий досвід прослуховування аудіофайлів та мають високий рівень володіння ІМ; 2) створені викладачем (teacher podcasts) – створюються викладачами для досягнення певних цілей у навчанні ІМ; 3) створені студентом (student podcasts) – створюються студентами, зазвичай, за допомогою викладача; 4) методичні (educator podcasts) – охоплюють питання, пов'язані з методикою викладання ІМ [5].

Вважаємо, що автентичні подкасти є сучасним інструментом розвитку професійної іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти. Зміст подкастів, що відображає реальні ситуації професійного спілкування, сприяє засвоєнню спеціалізованої лексики, опануванню мовленнєвих моделей, характерних для певної галузі, та розвитку навичок розуміння іншомовної інформації у професійному контексті. Залучення до роботи з подкастами забезпечує занурення здобувачів освіти в автентичне мовне середовище, наближене до умов міжкультурної професійної взаємодії.

На основі аналізу науково-методичної літератури вважаємо актуальним: організовувати регулярні прослуховування подкастів у форматі blended learning; здійснювати акцент на виборі тем, що відповідають фаховій сфері студентів і сприяють самостійному пошуку матеріалів [1; 3]; розвивати навички критичного аналізу змісту, порівняння різних думок та міжкультурної спостережливості [3]; впроваджувати групові обговорення, творчі завдання, інтерактивні вправи на основі прослуханого; мотивувати студентів вести особистий «слухацький словник» і використовувати нову лексику в усному і писемному мовленні [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Балтіна О. Б. Подкасти як засіб вивчення та викладання англійської мови. URL: <https://surl.li/tpupbr> (дата звернення: 31.07.2025).
2. Гриньова Ю., Рафальська М., Полодюк М. Я. Використання подкастів та відеокастів під час вивчення англійської мови як метод розвитку навичок аудіювання. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. № 3. С. 14–21.
3. Кардашова Н. В. Англомовний подкаст як засіб формування компетентності в аудіюванні студентів мовних спеціальностей. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія*. 2015. № 24. С. 176–185.
4. Як вчити англійську за допомогою подкастів – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. *Чорноморський національний університет імені Петра Могили*. URL: <https://chmnu.edu.ua/novina-yak-vchiti-anglijsku-za-dopomogoyu-podkastiv/> (дата звернення: 31.07.2025).
5. Stanley G. What are podcasts, why might your students benefit from listening to them, and how might you go about using and producing them? URL: <http://www.teachingenglish.org.uk/article/podcasting-elt> (дата звернення: 31.07.2025).

МЕМ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНСТРУЮВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРАГМАТИЧНИЙ І МНЕМОНІЙНИЙ ВИМІРИ

Маслова Юлія

*кандидатка філологічних наук, доцентка, керівниця Навчально-методичного центру «Школа освітніх інновацій»
Національного університету «Острозька академія»
м. Острог, Україна*

У сучасній комунікативістиці цифровий мем тлумачать як повторювану мультимодальну одиницю культурної циркуляції, що набуває популярності через ремікс і наслідування та функціонує в інтерсуб'єктивному полі мережевої взаємодії [16; 14]. Первісну ідею «мему» як одиниці культурної спадковості (Р. Докінз) переорієнтовано у бік соціотехнічних механізмів поширення, де вирішальною є участь спільнот, алгоритмічні рекомендації й жанрові конвенції платформ [7; 14]. У воєнному контексті мему постають як інструмент оперативного семіотичного моделювання події: вони одночасно кодують оцінні позиції, маркують межу «свої/чужі» та ініціюють спільні перцептивні сценарії [12; 3; 4].

З погляду семіотики та «граматики» зображення мем є інтеграцією іконічних, індексальних і символічних компонентів (Ч. С. Пірс) із вербальним наративом, пов'язаним інтерсеміотичною синергією єдності [15; 12]. Композиція кадру, ракурс, модальність кольору, ступінь наближення й розміщення текстових нашарувань виступають «візуальними морфемами», що скеровують інтерпретацію і підсилюють прагматичний ефект повідомлення [12]. Саме такий мультимодальний синтез забезпечує усталення інтерпретацій і скерування уваги аудиторії, уможливаючи продукування смислів, релевантних для колективної перцепції війни [12; 3]. Вагомою ознакою є також інтертекстуальність: реміксні відсилання до попередніх текстів та образів, цитатні й пародійні матриці забезпечують упізнаваність і кумулятивне нарощення смислів [16; 14].

Прагматичний вимір воєнних мемів характеризується домінуванням асертивів (оцінне повідомлення), директивів (заклик до дії, донату, волонтерства) й експресивів (спільне переживання; гумор як мотивувальний ресурс), що формують перлокутивні ефекти солідарності та мобілізації [9; 1; 3]. У полі публічної комунікації ці ефекти співвідносяться з процедурами легітимації/делегітимації, де мем виступає «візуальною риторикою» із високою вірусністю, здатною нормувати прийнятні інтерпретації події [9].

У когнітивному ракурсі меми активують релевантні фрейми та сценарії (наприклад, «агресор/захисник», «стійкість», «втрата/відшкодування»), які задають ролі учасників, виокремлюють смислотвірні ознаки події та керують сценарною інференцією, формуючи очікувані послідовності дій і результатів [10]. Водночас вони залучають концептуальні метафори, що забезпечують систематичне відображення між доменами (типу «війна – хвороба», «війна – шлях»), унаслідок чого вибудовуються інтерпретаційні траєкторії та оцінні стандарти – своєрідні «коридори» оцінювання, які окреслюють простір допустимих висновків і регулюють емоційно-оцінні реакції аудиторії [13].

Мнемонічний аспект полягає в акумуляції колективної пам'яті через серії, шаблони та ремікси, що синкретизують особисті хвилювання з публічними наративами. Завдяки упізнаваності та повторюваності меми функціують як «культурні маркери» події, підтримуючи стійкі зв'язки між символами, діями й оцінками [16; 14; 2]. Водночас етична нормативність вимагає уникати дегуманізації чи стигматизації та надавати перевагу експлікативній, а не маніпулятивній комунікації [9].

У площині воєнного медійного дискурсу показовими постають принаймні чотири високочастотні меметичні сюжети, кожен із яких демонструє інтертекстуальну насиченість, фреймову керованість інтерпретації та виразний прагматичний ефект. По-перше, «бавовна» як евфемістичний маркер вибуху експлуатує омонімію рос. *хлопок* і укр. *бавовна*, формуючи іронічний фреймінг події; подальша серіалізація (зокрема «Бавовнятко») забезпечує впізнаваність й емоційно-регулятивну функцію, що простежуємо у новинному та культурному сегментах медіяпростору (Ukrainska Pravda Eng, 28.08.2022; Суспільне Культура, 04.01.2023). По-друге, «український трактор, що тягне трофейний танк» як ремікс аграрного образу з військовим сюжетом реалізує інверсію сили («малий перемагає великого»), консолідує аудиторію та завдяки серійності набуває вірусності в європейських й американських медіях (Euronews, 30.03.2022; Newsweek, 30.03.2022). По-третє, «паланиця» як шиболет, графічно-вербальний код верифікації «свій/чужий», поєднує дієвість мовленнєвої практики з інтертекстом культурних шиболетів, що має прототип у біблійній традиції випробування вимови за Книгою Суддів 12:6, і репрезентовано у журналістських репортажах та аналітичних колонках (The Guardian, 26.11.2022; Foreign Policy, 13.03.2022), а також у фахових українських оглядах мемної культури (Warmemes / Media Center Ukraine). Нарешті, серія «Чорнобаївка» функціонує як топонім-мем із мнемонічними «гачками» очікування: кожен новий епізод ритуалізує інтерпретаційний шаблон і підсилює солідаризаційний ефект, що демонструють українські онлайн-медії (ZAXID.NET, 19.03.2022; Chas News, 19.03.2022).

Воєнні меми в українському публічному просторі функціують як високочастотні, інтертекстуально насичені одиниці мультимодальної комунікації, що інтегрують іконічні, індексальні та вербально-символічні ресурси й забезпечують фреймово-скриптову організацію смислу. У когнітивному вимірі вони ініціюють активацію релевантних фреймів та сценарну інференцію; у прагматичному – продукують перлокутивні ефекти координації дії, мобілізації та зниження тривожності; у мнемонічному – здійснюють консолідацію досвіду через фіксацію й ретрансляцію подій у колективній пам'яті. Їхня ефективність зумовлена синергією серіалізованої повторюваності, реміксової варіативності та високого ступеня типізованості, доповненою швидким інституційним закріпленням цих практик у журналістсько-редакційних конвенціях сучасного медійного дискурсу (див. [1; 6; 9; 16]).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнєцова, Т. Мем як комунікативний прийом подолання страху під час війни: український контекст / Т. Кузнєцова // ІК. – 2024. – С. 15–31.
2. Маслова, Ю. П. Експлікація військової термінології в газетному українськомовному дискурсі воєнного періоду / Ю. П. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». – Острог: Вид-во НаУОА, 2024. – Вип. 23(91). – С. 27–32.
3. Маслова, Ю. П. Персуазивність газетного дискурсу сучасної України воєнного періоду / Ю. П. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». – Острог : Вид-во НаУ «Острозька академія», 2023. – Вип. 18(86). – С. 33–36.
4. Маслова, Ю. П. Функційно-стилістичні й комунікативні особливості українськомовного газетного тексту воєнного періоду / Ю. П. Маслова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». – Острог : Вид-во НаУОА, 2024. – Вип. 23(91). – С. 50–53.
5. Barsalou, L. W. Frames, concepts, and conceptual fields / L. W. Barsalou // Frames, Fields, and Contrasts: New Essays in Semantic and Lexical Organization / eds. A. Lehrer, E. F. Kittay. – Hillsdale, NJ : Lawrence Erlbaum, 1992. – С. 21–74.
6. Colombo, C. Memes and War: Why People Turn to Jokes During Times of Crisis / C. Colombo // Teen Vogue. – 2022. – 3 March. – Available at: <https://www.teenvogue.com/story/memes-about-war-why> (accessed 26.04.2023).
7. Dawkins, R. The Selfish Gene / R. Dawkins. – Oxford : Oxford University Press, 1976.
8. Eco, U. A Theory of Semiotics / U. Eco. – Bloomington : Indiana University Press, 1976.
9. Fairclough, N. Media Discourse / N. Fairclough. – London : Edward Arnold, 1995.
10. Fillmore, C. J. Frame semantics / C. J. Fillmore // Linguistics in the Morning Calm. – Seoul : Hanshin, 1982. – С. 111–137.
11. Johnson-Laird, P. N. Mental Models: Towards a Cognitive Science of Language, Inference, and Consciousness / P. N. Johnson-Laird. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1983.

12. Kress, G.; van Leeuwen, T. *Reading Images: The Grammar of Visual Design* / G. Kress, T. van Leeuwen. – 2nd ed. – London : Routledge, 2006.
13. Lakoff, G.; Johnson, M. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : The University of Chicago Press, 1980.
14. Milner, R. M. *The World Made Meme: Public Conversations and Participatory Media* / R. M. Milner. – Cambridge, MA : MIT Press, 2016.
15. Peirce, C. S. *Philosophical Writings of Peirce* / C. S. Peirce. – New York : Dover, 1955.
16. Shifman, L. *Memes in Digital Culture* / L. Shifman. – Cambridge, MA : MIT Press, 2014.

СЕМАНТИЧНІ РІЗНОВИДИ ПРИСЛІВНИКОВИХ ПРЕДИКАТІВ СТАНУ

Мединська Наталія

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови та літератури,
проректор з наукової роботи
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

На думку сучасних мовознавців прислівники, які виконують функцію (як типову чи вторинну) прислівникового складеного присудка у двоскладному реченні та прислівникового складеного головного члена односкладного речення, є формально-граматичними корелятами предикатів стану [3, С. 110 – 114; 4, С. 93 – 94; 2, С. 50; 6, С. 326 – 327]. І.Р. Вихованець назвав їх відприслівниковими дериватами-предикатами стану і відвів їм центральне місце у складі предикатів стану, попри те що традиційно виразниками стану вважають дієслова, хоч семантика стану для них є периферійнішою, ніж семантика дії [1, С. 98 – 99]. У його концепції стан належить до периферії семантики дієслова, але предикати стану набувають динамічних (процесуальних) характеристик [1, С. 98 – 99]. Ідея про центральність відприслівникових дериватів-предикатів стану у структурі предикатів стану сьогодні домінує в українській теоретичній граматиці. Проте дехто з дослідників не прийняв цієї ідеї, оскільки «у системі частиномовних реалізацій предиката на власне-синтаксичному рівні саме дієслівні предикати стану є найпоказовішим типом» [7, С. 108]. Таку частиномовну ієрархію обґрунтовано тим, що дієслово є центральним класом ознакових слів, що виражають дії і стани, мають активну семантико-синтаксичну категорію валентності та слугують організаційним ядром елементарного простого речення [7, 108 – 115].

Визнаючи предикати стану семантико-синтаксичною базою для прислівникового складеного присудка прислівникового двоскладного речення та прислівникового складеного головного члена прислівникового односкладного речення, вчені водночас застерігають, що ці прислівникові головні члени співвідносяться з різними значеннєвими різновидами предикатів стану.

Прислівниковий складений присудок двоскладного речення репрезентує такий значеннєвий різновид предикатів стану, як предикати оцінного стану

[3, С.111; 2, С. 71 – 72], або оцінні предикати стану [5, С. 6 – 7]. Його вважають основним семантико-синтаксичним корелятом такого присудка, про що свідчить уживання в ролі його основної частини широкого набору якісно-означальних прислівників з оцінним позитивним та негативним значеннями. Одні дослідники подають їх порівняно небагато, переважно типові: *важко, легко, просто, складно, погано, добре, дешево, дорого, приємно, неприємно, небезпечно, безпечно* та ін. [3, С. 111; 2, С. 122] (пор.: *Дихати було важко; Ходити стало легко; Красти – ганебно; Це – добре; Це дуже неприємно; Усе – складно*), інші виокремили три групи предикатів оцінного стану, з якими можуть корелювати предикативні головні члени двоскладного та односкладного прислівникового речення: 1) предикати стану, що дають загальну оцінку вчинків, намірів суб'єкта, чи оцінюють його ззовні (*навмисне, зумисне, ненавмисне, заодно, охоче, серйозно, жартома, нівроку, напідпитку, гарно*); 2) предикати стану, що оцінюють (позитивно або негативно) певні ситуації, обставини (*гаразд, добре, справедливо, просто, радісно, природно, тонко,*); 3) предикати стану, що оцінюють довкілля (*урочисто, розкішно, радісно, весело*) [5, С. 20 – 34].

На предикатах якісно-оцінної семантики ґрунтується прислівниковий складений присудок двоскладного елементарного і неелементарного речення, основна частина якого виражена якісно-означальними прислівниками з оцінними значеннями (*напр.: Все... чудесно (Є. Маланюк); Та й мандрувати взимку самому небезпечно (В. Малик)* та означальними просторовими прислівниками (*напр.: Їздити звідси до Києва далеко*). Прислівникові предикати модальної семантики слугують семантико-синтаксичною основою для прислівникового складеного присудка, у ролі основної частини якого вжиті прислівники з модальними значеннями можливості / неможливості, потрібності / непотрібності, незалежно від того, якою є для них ця предикативна функція – типовою чи вторинною, *напр.: Знати багато – треба; Пити – потрібно; Це – не потрібно; Гуляти – варто; Хвилюватися – не варто; Купити квартиру стало можливо; Поїхати туди – неможливо*.

Із ширшим колом значеннєвих різновидів прислівникових предикатів стану корелює прислівниковий складений головний член прислівникового односкладного речення. Основною є кореляція якісно-означального прислівника переважно з оцінним значенням, ужитого в ролі прислівникового складеного головного члена односкладного речення, із прислівниковими предикатами внутрішнього стану істоти – емоційно-психічного та інтелектуального, а також фізичного та фізіологічного стану людини, *напр.: Йому було дивно, неприємно, соромно (У. Самчук); Кричала сова. Від того крику робилося страшно і моторошно (Г. Тютюнник); Кожному було нелегко на душі (В. Малик); Як люто мені! (І. Драч)*.

Прислівниковий складений головний член односкладного речення, на протипагу прислівниковому складеному присудкові двоскладного речення, широко спирається на різні значення предикатів зовнішнього стану. Це передусім значення предиката всеохопного фізичного стану, який характеризує стан усього довкілля за якимись ознаками, зокрема за високою або низькою температурою (напр.: *Холодно (У. Самчук); Нестерпно спекотно*), освітленням (напр.: *Вибігає надвір. Темно і зоряно (У. Самчук); вологістю (напр.: Скрізь мокро); кольоровим наповненням (напр.: Навколо сонячно і блакитно... (У. Самчук); звуковими характеристиками (напр.: ...було спокійно і тихо (І. Багрянний), наповненням людьми (напр.: Безлюдно) та ін. За цими ознаками може бути схарактеризований зовнішній стан певного обмеженого або закритого просторового об'єкта, визначеного в прислівниковому односкладному реченні місцевим відмінком іменника з прийменниками в (у), на та ін., напр.: *У лікарні холодно; На вулиці темно; У класі мокро... (У. Самчук); В нетрях було спокійно і тихо (І. Багрянний).**

Із прислівниковими предикатами якості-відношення корелюють прислівникові компаративні та прислівникові суперлативні складені присудки двоскладних речень і прислівникові компаративні та прислівникові суперлативні складені головні члени односкладних речень, у ролі основної частини яких ужиті прислівникові компаративи та суперлативи з первинним якісно-оцінним значенням, із первинними модальними значеннями потрібності / непотрібності й доцільності / недоцільності, а також прислівникові компаративи та суперлативи з первинним значенням просторової локалізації на горизонтальній і вертикальній осі щодо просторового орієнтира в позиції основної частини прислівникового складеного присудка двоскладного речення з інфінітивним підметом, напр.: *Працювати – ліпше; Їздити туди найпростіше; Злітати – найвище; Те – найважливіше; Це – найпотрібніше; Жити – цікавіше.* Прислівникові предикати стану-відношення – це предикатна основа для прислівникових компаративних та прислівникових суперлативних складених присудків двоскладних речень і прислівникових компаративних та прислівникових суперлативних складених головних членів односкладних речень, у ролі основної частини яких ужиті прислівникові компаративи та суперлативи з первинним значенням стану довкілля та зовнішнього стану обмеженого просторового об'єкта, внутрішнього стану істоти – передусім емоційно-психічного, рідше – фізичного, фізіологічного та інтелектуального стану людини тощо, напр.: *Все тихше й тихше... Сурми вже не грають... Шум даленіе... Дзвони завмирають... (Л. Костенко).*

Отже, залежно від цих первинних значень прислівникових компаративів та суперлативів маємо підстави виокремити такі основні семантичні різновиди прислівникових предикатів стану-відношення: 1) прислівникові предикати стану довкілля – відношення; 2) прислівникові предикати зовнішнього стану обмеженого просторового об'єкта – відношення; 3) прислівникові предикати емоційно-психічного стану істоти – відношення; 4) прислівникові предикати фізичного та фізіологічного стану істоти – відношення; 5) прислівникові предикати інтелектуального стану людини – відношення. Домінують серед них прислівникові предикати емоційно-психічного стану істоти – відношення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови: монографія. Київ: Наук. думка, 1992. 222 с.
2. Годз О. В. Синтаксична структура прислівникових речень в українській літературній мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2013. С. 50.
3. Городенська К. Г. Семантичні групи прислівників у синтаксичній сфері дієслова. Наук. часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 4. С. 110 – 114.
4. Городенська К. Г. Кореляція синтаксичних категорій предикатності і предикативності в українській мові. Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики: зб. наук. праць на пошану члена-кореспондента НАН України Івана Романовича Вихованця / укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. С. 93 – 94.
5. Кавера Н. В. Семантична типологія предикатів стану: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2008. 24 с.
6. Мельник І. А. Транспозиційна граMATика українського дієслова: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2015. С. 326 – 327.
7. Шрамко Р. Г. Семантико-структурна інтерпретація речень із предикатами стану української мови в межах трикомпонентної функційної парадигми N1 + VF / N1 + ADJ / N3 + ADV. URL: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua>.

Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)

ІНТЕГРАЦІЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Мельничук Оксана

*доктор філологічних наук,
професор кафедри романо-германської філології
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»*

Прит Тарас

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти історико-
філологічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
м. Рівне, Україна*

У сучасному освітньому просторі стрімко зростає роль цифрових технологій, які істотно змінюють методiku викладання та характер взаємодії між викладачем та студентом. Серед таких інновацій особливе місце посідає штучний інтелект, що поступово інтегрується у різні аспекти навчального процесу. Викладання англійської мови як іноземної дедалі частіше поєднують із застосуванням інструментів на основі ШІ — від інтерактивних платформ й віртуальних асистентів до систем адаптивного навчання та автоматизованих засобів перевірки знань. Такі технології не тільки розширюють можливості викладача у доборі матеріалу й організації освітнього середовища, а й створюють умови для персоналізованого підходу, що враховує індивідуальні потреби кожного здобувача освіти. Водночас впровадження інноваційних рішень зумовлює необхідність їх критичного осмислення, адже ефективність використання ШІ у лінгводидактиці залежить від балансу між технологічними можливостями та дидактичними принципами. Саме тому постає потреба у комплексному аналізі інтеграції штучного інтелекту у сферу викладання англійської мови: від осмислення теоретичних підходів і педагогічних концепцій до вивчення практичних механізмів та результатів їх реалізації [1-4].

Теоретичні основи застосування штучного інтелекту у викладанні іноземних мов спираються на низку ключових положень, що визначають методологічні підходи до організації навчального процесу. Конструктивістський підхід розглядає навчання як активну побудову знань,

де студент виступає суб'єктом, а не пасивним отримувачем інформації. У цьому контексті штучний інтелект виконує роль інструмента створення інтерактивного та динамічного освітнього середовища: завдяки віртуальним симуляціям, адаптивним платформам і цифровим ресурсам студенти отримують можливість взаємодіяти з матеріалом у формі, максимально наближеній до реального досвіду [2].

Важливим теоретичним підґрунтям є також концепція персоналізованого навчання, яка передбачає урахування індивідуальних відмінностей, стилів і темпів опанування мови. Алгоритми штучного інтелекту здатні аналізувати прогрес кожного студента, визначати його слабкі місця та пропонувати індивідуалізовані траєкторії навчання. Така методика дає змогу значно підвищити ефективність засвоєння матеріалу та підтримувати мотивацію до навчання завдяки відповідності завдань рівню і потребам здобувача освіти.

Не менш значущим є комунікативний підхід, який наголошує на формуванні іншомовної комунікативної компетентності через практику реального спілкування. У цьому випадку інструменти штучного інтелекту – чат-боти, генеративні системи створення тексту та мовленнєві симулятори – дають змогу моделювати ситуації автентичної комунікації. Згадані інструменти забезпечують занурення у мовне середовище, створюючи умови для розвитку говоріння, аудіювання, а також уміння спонтанно реагувати на різні мовленнєві стимули.

У практичній площині застосування штучного інтелекту у викладанні англійської мови виявляється у широкому спектрі напрямів, які охоплюють організацію навчального процесу та його методичне забезпечення [3]. Одним із найбільш поширених прикладів є адаптивні навчальні платформи (Duolingo, LingQ, ELSA Speak), що автоматично підлаштовують складність завдань і тематику занять під рівень підготовки студента. Завдяки алгоритмам машинного навчання вони фіксують типові помилки та формують індивідуальні траєкторії навчання, підтримуючи мотивацію й уможливорюючи ефективніший контроль прогресу.

Не менш вагомим є використання автоматизованих систем оцінювання, які здійснюють оперативний аналіз граматичних, лексичних та стилістичних помилок. Такі інструменти, як-от: Grammarly, Write & Improve від Cambridge забезпечують студентів миттєвим і детальним зворотним зв'язком, що підвищує якість самостійної роботи, а також зменшує навантаження на викладача.

Віртуальні асистенти й чат-боти виступають додатковим ресурсом для формування комунікативної компетентності. Вони моделюють автентичні діалоги англійською мовою, створюючи ситуації реального спілкування, у яких студент може тренувати мовленнєві та соціокультурні навички. Таке «занурення» у мовне середовище особливо корисне у випадках, коли відсутня можливість постійної практики з носіями мови.

Окремої уваги заслуговує використання генеративних моделей, зокрема ChatGPT, які допомагають викладачам та студентам у створенні навчальних матеріалів: від прикладів діалогів і текстів до комплексних завдань і симуляцій комунікативних ситуацій.

Важливо також підкреслити інклюзивний потенціал штучного інтелекту. Технології автоматичних субтитрів, синтезу мовлення чи перетворення тексту в аудіо сприяють доступності навчання для студентів із різними потребами, зокрема для тих, хто має порушення слуху чи зору. Адаптивні системи дозволяють добирати матеріали відповідно до когнітивних можливостей та індивідуального темпу навчання, що робить процес вивчення англійської мови доступнішим та відкритим.

Попри очевидні переваги, використання штучного інтелекту у викладанні англійської мови пов'язане з низкою проблем. Існує ризик надмірної автоматизації навчального процесу, що може знизити роль критичного мислення та безпосередньої взаємодії викладача й студента. Важливо також враховувати потребу у цифровій грамотності, адже ефективне застосування ШІ залежить від рівня компетентності і студентів, і викладачів. Окремою проблемою є етичні аспекти: достовірність інформації, захист авторського права та академічна доброчесність [4].

Інтеграція інструментів штучного інтелекту у викладання англійської мови відкриває широкі можливості для персоналізації освітнього процесу, підвищення ефективності та мотивації студентів. Проте ефективність цих технологій залежить від збалансованого поєднання інноваційних інструментів й традиційних методик, де провідна роль залишається за викладачем як модератором та наставником. Саме поєднання людського та технологічного компонентів забезпечує оптимальні умови для формування іншомовної комунікативної компетентності у XXI столітті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Center for Curriculum Redesign.
2. Luckin, R. (2018). *Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century*. UCL Institute of Education Press.
3. Melnychuk, O., Khmeliar, I., Perekhodko, N., Artemenko, L., Demianchuk, M., & Kushnir, L. (2025). *Integrative learning in medical education: Advancing interdisciplinary approaches through adaptive AI tools*. Information Technologies and Learning Tools, 107(3), 69–88. <https://doi.org/10.33407/itlt.v107i3.6024>.
4. Zawacki-Richter, O., Marin, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – Where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 39. <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>

ФІЛОЛОГІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Мельничук Оксана

*доктор філологічних наук,
професор кафедри романо-германської філології
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Сульдін Артур

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
історико-філологічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Сучасний етап розвитку гуманітарних наук позначений активними процесами цифровізації, які охоплюють усі сфери суспільного життя — від освіти та науки до культури й побутової комунікації. Філологія як наука, що традиційно досліджує мову, літературу та текст, зазнає суттєвих змін у зв'язку з цими процесами. Якщо раніше об'єктом філологічного аналізу були переважно письмові чи усні тексти у класичному вигляді, то нині дедалі більшої ваги набувають цифрові формати: електронна література, гіпертексти, блоги, соціальні мережі, мультимодальні та інтерактивні тексти. Цифрові технології не тільки надають нових інструментів опрацювання й аналізу (наприклад, корпусні методи, автоматизоване опрацювання мовних даних та інструменти штучного інтелекту), а й трансформують сам предмет дослідження, створюючи нові типи текстів та комунікативних практик. Так, філологія набуває нових якостей як дисципліна, що поєднує традиційні гуманітарні підходи з цифровими технологіями, інтегруючись у сферу цифрових гуманітарних наук (Digital Humanities) [1-6].

У добу Інтернету виникають нові форми текстуальності, зокрема гіпертексти, електронна література, блоги, фанфікшн, соціальні медіа-тексти, а також мультимодальні форми комунікації, що поєднують слово, зображення, звук, відео та інтерактивні елементи [2]. Така поліструктурність текстів змінює саму природу читання: воно стає нелінійним, динамічним, із можливістю вибору траєкторії руху всередині тексту. З огляду на це, відбувається поступове розмивання традиційних жанрових меж між художнім, науковим та публіцистичним стилем, адже цифрові тексти тепер мають змішаний характер й поєднують ознаки кількох

стилів одночасно. З погляду філолога це означає розширення об'єкта аналізу й необхідність розпрацювання дослідницьких підходів, здатних врахувати інтерактивність, гіперзв'язність та мультимодальність цифрового тексту. У цьому контексті цифровий текст постає якісно новим об'єктом дослідження, що вимагає міждисциплінарного осмислення на перетині філології, соціології, культурології та цифрових гуманітарних наук.

За таких умов закономірною є трансформація методів аналізу. Традиційне «близьке читання» (close reading) збагачується новим підходом – «далеким читанням» (distant reading), запропонованим Ф. Моретті [3]. Завдяки корпусній лінгвістиці та інструментам автоматичного аналізу текстів можливо опрацьовувати масиви даних обсягом у мільйони слів [1]. Методи Natural Language Processing (NLP) та алгоритми штучного інтелекту дають змогу виявляти закономірності, які були б недосяжними в межах традиційних досліджень.

У нових реаліях філолог повинен володіти цифровою грамотністю, яка охоплює уміння працювати з гіпертекстами, цифровими архівами, мультимодальними матеріалами. Водночас зростає значення медіаграмотності, адже критичне читання текстів у цифровому середовищі передбачає здатність відрізнити факти від маніпуляцій, виявляти фейки, інтерпретувати медіаповідомлення. Філолог стає не тільки дослідником тексту, а й посередником між технологіями та суспільством.

Попри очевидні переваги, цифровізація породжує і низку проблем: редукція тексту до «даних» може призводити до втрати його художнього та культурного виміру; інформаційне перевантаження ускладнює відбір релевантних джерел; виникають етичні проблеми щодо авторських прав, академічної доброчесності, використання машинного перекладу та штучного інтелекту у науковій діяльності [4].

З погляду методології наукових досліджень філологія у цифровому середовищі інтегрується у сферу *Digital Humanities* — міждисциплінарного напрямку, що поєднує гуманітарні науки з цифровими технологіями. Це означає не тільки використання технічних інструментів для опрацювання текстів, але й формування нових дослідницьких парадигм, у яких гуманітарне знання постає в інтеграції з інструментарієм комп'ютерних наук [5]. Такий підхід відкриває перспективи для впровадження віртуальної та доповненої реальності у викладанні іноземних мов та літератури, що дає змогу створювати ефект «занурення» у культурне середовище. Важливим напрямом є створення цифрових освітніх платформ, електронних бібліотек, інтерактивних словників та лінгвістичних корпусів, які значно розширюють можливості і для викладання, і для наукових досліджень. Окрім того, цифровізація стимулює розвиток нових форм академічної та публічної

комунікації між науковцями та широкою аудиторією: від відкритих онлайн-курсів (МООС) й наукових блогів до віртуальних конференцій та міжнародних проєктів. Відтак підхід Digital Humanities сприяє переосмисленню ролі філолога як дослідника й педагога, який водночас є медіатором між гуманітарним знанням та сучасними технологіями [6].

Отже, філологія в умовах цифровізації набуває нових форм та значення. Вона перестає бути виключно «наукою про слово», а перетворюється на дисципліну, здатну інтегрувати технологічні та культурні підходи. Завдання сучасного філолога – не тільки аналізувати тексти, а й формувати критичне мислення в умовах інформаційного суспільства, де слово стало найціннішим ресурсом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bekhta, I., Melnychuk, O., Dilai I. & Tatarovska, O. (2025). *Computational approaches to semantic frame modeling: frequency and statistical analysis of nonverbal experience in war fiction*, Proceedings of the Computational Linguistics Workshop (CLW-CoLInS 2025) at the 9th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems. Kharkiv, Ukraine, May 15-16, 2025. P. 174-194. Available at <https://ceur-ws.org/Vol-3976/>
2. Mélanie-Becquet, F., Barré, J., Seminck, O., Plancq, C., Naguib, M., Pastor, M. & Poibeau, T. (2024, November 21). *BookNLP-fr, the French Versant of BookNLP: A Tailored Pipeline for 19th and 20th Century French Literature*. Journal of Computational Literary Studies, 3(1), 1-34. <https://doi.org/10.48694/jcls.3924>
3. Primorac, A., Arias, R., Patras, R., Eglāja-Kristsone, E., van Dalen-Oskam, K., Herrmann, B., Schöch, C., & François, P. (2023). *Distant Reading Two Decades On: Reflections on the Digital Turn in the Study of Literature*. Digital Studies / Le champ numérique, 13(1), 1-24. <https://doi.org/10.16995/dscn.8855>
4. Salerno, E. (2024). *Digital humanities: Mission accomplished? An analysis of recent developments*. Digital Scholarship in the Humanities, Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/20966083241234379>
5. Salmi, H. (2024). *Textuality as amplification: Reconsidering close reading in the digital age*. Rethinking History, Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/13642529.2024.2360318>
6. Yan, J., Li, Q., & Liu, H. (2025). *Defining Digital Humanities and Examining Its Relationship with Linguistics through the Lens of Digital Scholarship in the Humanities*. Digital Scholarship in the Humanities, 40(1), 354-380. <https://doi.org/10.1093/llc/fgae075>

THE GENESIS OF GENRE MODIFICATIONS OF ROLE POETRY IN UKRAINIAN AND WORLD LITERARY PROCESSES

Myroniuk Valentyna

*Candidate of Philology, Associate Professor, Head of the Department of Theory
and Methods of Journalistic Creativity at the Academician S. Demianchuk
International University of Economics and Humanities
Rivne, Ukraine*

Since the second half of the 20th century, literary scholars have paid particular attention to the issues of subject organization in lyric poetry and, accordingly, to the forms of its artistic systematization. These questions became especially relevant in the theoretical context of the increasing complexity in the 19th and particularly the 20th centuries of the modes of expressing lyrical consciousness, as well as with the establishment of so-called role lyricism, contrasted with autopsychological lyricism. Research into the theoretical status of the history and theory of role lyricism in modern literary studies is only beginning. Individual studies, mainly historical and literary, on this artistic phenomenon have been carried out by M. Tkachuk, H. Syvokin, D. Nalyvaiko, M. Bondar, V. Smilianska, N. Chamata, E. Solovei, O. Astafiev, M. Ilnytskyi, M. Sulyma, Yu. Kovaliv, among others. At the same time, many aspects of the poetics of role lyricism remain insufficiently explored, in particular the problem of its artistic genesis in world and Ukrainian poetry. The aim of our research is to study, based on Ukrainian and foreign poetry, the origins of authorial role lyricism, its early poetic forms, and the specific features of its themes and poetics.

In antiquity, the role element of lyrical consciousness manifested most clearly in the genres of pastoral poetry (with the figures of shepherds or shepherdesses as the speaking subjects) and the epitaph (a poetic text constructed as a statement of the deceased).

The folk songs of Sicilian shepherds first received literary elaboration in the bucolics (pastoral poetry – a later but synonymous term, already applied during the Renaissance) of the Greek poet Theocritus (ca. 305–240 BC). The generic variants of bucolic poetry included the idyll and the eclogue – poetic sketches of shepherds' lives that initially hardly differed. Dialogic tendencies are also characteristic of the genre of the ancient epitaph. The origins of the role status of lyrical epitaphs lie in the ritual-folkloric tradition of their verbal form. A role epitaph – constructed as a reply to an imaginary question about the cause of death – may be illustrated by Simonides of Ceos' epitaph To the Athenians Who Fell at Plataea. Another widespread practice of ancient role epitaphs was the inclusion

of a fictional addressee, namely the traveler, portrayed in the text as one conversing with the dead or with the monument erected on their grave, as in Simonides' epitaphs *The Lion on the Tomb of Leonidas at Thermopylae* and *Epitaph (Inscription on the Grave) of a Poor Man*.

The development of pastoral role traditions continued in medieval literature, particularly in the poetry of the vagants, albeit in the form of parodic dialogue between characters, as in the anonymous *Pastoral I*, where the dialogue of an imaginary shepherd and shepherdess is not based on a tender love confession, but on the comic «lament» of the shepherdess, who, in order to save her sheep attacked by a wolf, is ready to give her heart to anyone who dares to rescue it.

In the genological field of medieval role lyricism, particular attention is drawn to the genre of dispute, organized in the form of dialogue between two or more role characters [2, p.124]. Its historical roots go back to ancient folkloric-ritual poetry. In the 12th century, the traditions of this genre were continued in the Old French *tenson*, for example, in the poetic «debate» between the troubadours Guiraut de Bornelh and Raimbaut d'Aurenga over the superiority of «simple» (*trobar clar*) or «complex» (*trobar clus*) poetic styles. In the medieval era, the genre of role dispute often developed metaphysical themes, especially the debate between the soul and the body. One of the earliest literary treatments of this theme is considered to be the Latin poem *The Vision of Philibert* (late 12th century). Among the vagants, this theme often received a comic role interpretation, as in the verse dialogue *The Dispute of Water and Wine* [3, p.7]. The dispute is initiated by an anonymous narrator, who then alternately gives the floor to the characters – water and wine – as they argue about their usefulness to the human body.

In European literature of the 17th –18th centuries, the development of role poetry retained features characteristic of earlier stages. Role lyricism of this period evolved mainly toward the gradual and increasingly conscious differentiation between role and autopsychological forms of the author's self-expression. Both the range of role character types and the genre repertoire of role lyricism expanded. One of the most common genres remained the role epitaph of the ancient type, in which the dead address the passerby, as in A. Gryphius' poem *The Dead Man Speaks from His Grave*.

The repertoire of role poetry in early Ukrainian literature was likewise highly diverse. In Ukrainian role lyricism of the 16th – 18th centuries, particularly significant is the large number of works devoted to lamenting a deceased respected figure or to presenting, in the form of a lament, a polemically sharpened collective reaction to major historical events in Ukraine. The group of role laments, genetically linked to folkloric laments, includes several related subgenres: the *plach* («lament» proper, often marked as such in the title or

introduction), as well as the closely related *skarha* («complaint»), lament, and *threnos*.

Chronologically, one of the earliest literary, as opposed to folkloric, attempts at role adaptation of the lament genre is the anonymous Complaint of the Poor to God, dated to the late 16th century, preserved in the Kyiv-Mikhailovsky and Zahoriv manuscripts [2, p.24].

Examples of role «threnoi» are also found in Ukrainian Baroque poetry of the 17th century, such as The Threnos of the Poor, the Students of the Lutsk Brotherhood School and Trenos, or Lament of the One Universal Apostolic Eastern Church, with an Explanation of the Dogmas of Faith, First Translated from Greek into Slavonic, and Now from Slavonic into Polish by Theophilus Orthologus, Son of the Same Holy Eastern Church.

Among other examples of role poetry frequently used by representatives of Ukrainian Baroque literature are panegyric poems and address poems. Role poems of address are represented by L. Baranovych's A Ruthenian to a Pole Speaks in Polish, O. Buchynsky-Yaskold's Chyhyryn (Hedeon Khmelnytsky's Response to the Turkish Sultan), and the anonymous poem The Reply of Mr. Potocki to the Soldiers' Words, Described Below.

Thus, the genres of role lyricism established during the era of literary traditionalism were further developed in the subsequent stage of individual artistic creativity, which began at the turn of the 18th –19th centuries. The tendencies of this development were directed toward a significant expansion of both its thematic and generic repertoire, as well as the complication and diversification of forms of authorial role self-expression. The prospects for further research lie in a deeper study of the main stages in the historical development of Ukrainian and world role lyricism.

REFERENCES

1. Velychkovskyi I. Complete Works. The Full Clock and the Half Clock. Kyiv: Dnipro, 2004. 192 p.
2. Mehela I. P., Levko O. V. Classical Greek Lyric. Anthology. Kyiv: Aristei, 2006. 400 p.
3. Mykytas V. L. Ukrainian Literature of the 14th –16th Centuries. Kyiv: Naukova Dumka, 1988. P. 5–30.
4. Ukrainian Poetry of the 17th Century (First Half). Anthology. Kyiv, 1988. 360 p.

ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ АНТУАНА ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Овдійчук Лілія

*кандидатка педагогічних наук, доцент, завідувачка і професорка кафедри
української мови та літератури*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Доцовський Олег

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти історико-
філологічного факультету Приватного вищого навчального закладу*

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Творчість Антуана де Сент-Екзюпері увійшла до золотого фонду світової літератури. Дослідники життя і творчості А. де Сент-Екзюпері (К. Кейт, М. Міжо, В. Танах, М. Фока, Т. Фресс) довели, що творчий спадок письменника звернений до знакових питань людського буття, цінностей та взаємостосунків, які є апіорі важливими для будь-якого покоління, а істини, утверджені письменником, є загальнолюдськими і вічними. Саме цей факт забезпечив вивчення творів письменника у закладах освіти. Актуальність творів Сент-Екзюпері у контексті сучасної літературної освіти зумовлена кількома ключовими принципами, серед яких універсальність філософських істин творів, формування гуманістичних цінностей, розвиток емоційного інтелекту та емпатії.

У закладах освіти різних рівнів: загальної середньої та вищої відповідної галузі знань Освіта А4 зі спеціальності: А4.01 Середня освіта. Українська мова і література та А4 Середня освіта. Мова і зарубіжна література (англійська), галузі знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки» зі спеціальності В11 – життя і творчість класика французької літератури є предметом вивчення.

У модельній навчальній програмі для 7-го класу [2] у контексті теми «Особиста відповідальність» рекомендовано для вивчення філософську казку-притчу «Маленький принц». Це цілком оправдано, оскільки попри філософську глибину, виклад доступний і дозволяє підліткам осмислювати основні проблеми, ідеї твору. Автори програми рекомендують опрацювати алегоричні ситуації й образи, взаємостосунки між людьми, моральні цінності, а також філософський зміст твору. Особливої уваги, на думку авторів програми, заслуговує головний персонаж – Маленький принц та

його ставлення до своєї планети, троянди, лиса, інших героїв, а також риси людей у казкових персонажах твору.

У закладах вищої освіти, які готують майбутніх учителів української та зарубіжної літератури, біографія і творчий спадок А. де Сент-Екзюпері вивчається в межах основного освітнього компонента «Історія зарубіжної літератури XX ст.». Зокрема, у Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Дем'янчука здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньою програмою «Мова та література» (англійська) та «Українська мова і література» вивчають творчість французького класика на 3 курсі у другому семестрі. У Робочій навчальній програмі «Історія зарубіжної літератури кінця XIX-пол.XX ст.» (автор Л. Овдійчук) [3] запропоновано загальний огляд про «Особливості розвитку французької літератури XX ст.», у контексті якої вивчається тема «Антуан де Сент-Екзюпері – письменник, льотчик, філософ». Лекційний матеріал уміщено в посібнику Г. Давиденко [1, С.31-40], де представлено біографію та загальну характеристику творчості французького класика. Акцентовано на жанровій своєрідності казки-притчі «Маленький принц» та на особливостях творчого методу Сент-Екзюпері [1, С.310-314].

Відповідно до вимог укладачами програм представлено різні види діяльності з урахуванням вікових особливостей. Семикласникам запропоновано опрацьовувати текст за допомогою низки методів, прийомів як от: різні види читання, обговорення художнього тексту, виявлення художніх деталей у художньому тексті, комунікація із дотриманням принципів етики спілкування і визнанням права на існування іншої думки, доречне використання цитат із художніх текстів/медіатекстів тощо. [2]

Студенти мають завдання працювати над лекційним матеріалом за проблемним запитанням «Антуан де Сент-Екзюпері – письменник, льотчик, філософ?» Під час підготовки до практичного заняття третьокурсники читають текст казки-притчі, укладають ментальну карту «Жанрова своєрідність казки-притчі Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц». [1, с.16].

Важливим елементом опрацювання теми, на наш погляд, є інтермедіальний аналіз твору «Маленький принц» та однойменного аніме (2015 р.) режисера Марка Озборна. Здобувачі освіти різних рівнів (в ЗЗСО та ВНЗ) мають завдання переглянути мультиплікаційний фільм удома, а на занятті відбувається обговорення за запитаннями, які уможливають порівняння літературного тексту та аніме.

У 7 класі таке порівняння може відбуватися за такими параметрами: тема, проблематика, образи. Майбутні вчителі української та зарубіжної літератури зіставляють, окрім проблемно-тематичних ознак, образів, ще й

жанр, хронотоп, нарацію, засоби творення. Поглиблюється порівняльна характеристика образів, окрім портретної характеристики героїв, їх вчинків, дій, додається виявлення важливих рис характеру, психологічної умотивованості поведінки, вчинків, аналіз авторського ставлення до персонажа.

Упродовж зіставної роботи над текстом казки-притчі та аніме варто укласти таблицю з відображенням репрезентативних ознак. Таким чином формується висновок про спільне та відмінне у творах мистецтва.

Таке доповнення до традиційного вивчення життя і творчості митця розширює діапазон можливостей для формування ключових та предметних компетентностей здобувачів освіти.

Отже, життя і творчість Антуана де Сент-Екзюпері є предметом вивчення в закладах освіти України відповідно до модельних навчальних програм (ЗЗСО) та робочих навчальних програм (ВНЗ). Різноманітність запропонованих авторами програм методичних підходів до вивчення цієї теми дає підстави для широких інтерпретацій, для творчого поєднання традиційних та інноваційних методів та прийомів, зокрема інтемедіального аналізу літературного тексту. Це дає можливість донести до здобувачів освіти непроминальну цінність спадщини французького класика, формувати у них гуманістичний світогляд, емоційний інтелект, емпатію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко Г. Й., Стрельчук Г. М., Гринчак Н. І. Історія зарубіжної літератури XX століття: навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2011. 488 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Davydenko_Halyna/Istoriia_zarubizhnoi_literatury_KhKh_s_tolittia.pdf?
2. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (у редакції 2023 року) (автори Ніколенко О. М., Ісаєва О. О., Клименко Ж. В., Мацевко-Бекерська Л. В., Юлдашева Л. П., Рудніцька Н. П., Турияница В. Г., Тихоненко С. О., Вітко М. І., Джангобекова Т. А.). С. 60-61. URL: <https://drive.google.com/file/d/1zcaTqWtDvE3SPiZjvImCq83HXDWKGqTY/view>
3. Робоча навчальна програма_2025. Історія зарубіжної літератури кінця XIX-XXст. (Укладач Овдійчук Л. М.) URL: <https://surl.lu/koqyqx>

УКРАЇНСЬКА МОВА В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Паніна Лариса

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
м. Рівне, Україна*

Глобалізаційні процеси у сучасному світі істотно впливають на мовне середовище та мовну політику різних країн, включно з Україною. Українська мова, як національна та державна, перебуває під впливом цих процесів, що відкриває як значні перспективи для її розвитку, так і породжує нові виклики. Українська мова у сучасному світі постає не лише засобом комунікації, а й чинником національної ідентичності та державності.

У сучасній науковій та освітній літературі виділяють кілька основних чинників, які визначають статус української мови в умовах глобалізації: домінування англійської мови на міжнародній арені, ризики обмеження функціонального використання середніх та малих мов, а також потреба у системній популяризації України на міжнародній арені через мовні та культурні ініціативи.

Першим і найбільш очевидним викликом є глобальне домінування англійської мови в науці, освіті та культурному обміні. Англійська мова стала універсальною у міжнародному академічному дискурсі. Значна частина наукових публікацій українських дослідників, особливо у сфері природничих, технічних та гуманітарних наук, здійснюється англійською мовою. Це забезпечує високий рівень цитованості та можливість інтеграції в міжнародні проєкти, проте одночасно знижує присутність української мови у глобальному науковому просторі та обмежує доступ іноземних читачів до україномовних матеріалів. Аналіз публікацій у Scopus та Web of Science свідчить, що лише незначна частка досліджень українських науковців доступна українською мовою, що ускладнює розвиток української академічної термінології та обмежує формування власної наукової традиції у світовому контексті [4, с. 122]. Другим важливим чинником є використання української мови у медіа та інформаційному середовищі. Соціальні мережі, цифрові платформи та розважальні ресурси переважно пропонують контент англійською, що формує мовні звички молодіжної аудиторії. Так, користувачі YouTube, TikTok, Instagram та

інших платформ часто обирають англomовний контент через його доступність, трендовість та глобальний характер [5, с.14] Поступове зменшення використання української мови у повсякденному цифровому середовищі, що, у свою чергу, може призвести до зниження її престижу серед молодого покоління. Важливо зазначити, що цей процес не є суто негативним: глобалізація створює потребу у двомовності та багатомовній компетентності, проте водночас підкреслює необхідність активної мовної політики та підтримки української мови в усіх сферах життя. Третім ключовим викликом є потреба у формуванні позитивного іміджу України через мову та літературу. У міжнародному контексті культурна продукція стає потужним інструментом дипломатії та формування іміджу держави. Українські письменники та поети здобувають міжнародне визнання, а їхні твори перекладаються англійською, німецькою, французькою та іншими мовами. Так, участь українських авторів у Лейпцизькому та Франкфуртському книжкових ярмарках сприяє популяризації національної літератури, а переклади сучасної прози та поезії дозволяють іноземним читачам ознайомитися з українською культурою. Водночас такі досягнення підкреслюють потребу створення системних програм підтримки перекладів та поширення україномовного контенту на міжнародній арені.

Глобалізація водночас відкриває значні перспективи для розвитку української мови. По-перше, зростає інтерес до вивчення української як іноземної мови. Багато закордонних університетів, зокрема у Польщі, Німеччині, США та Канаді, відкривають курси та програми з української мови, що сприяє формуванню міжнародної мовної спільноти. По-друге, активно поширюються цифрові ресурси для вивчення мови та ознайомлення з культурою. Онлайн-платформи, такі як “Prometheus”, електронні бібліотеки, цифрові корпуси української мови та мультимедійні проекти, забезпечують доступ до навчальних матеріалів для широкого кола користувачів. По-третє, створюються можливості для академічної інтеграції через міжнародні наукові та освітні проекти. Відкриття центрів українських студій за кордоном, участь українських науковців у міжнародних конференціях та реалізація спільних освітніх програм сприяють підвищенню української мови у глобальному академічному середовищі.

Розвиток української мови у глобальному контексті – це не лише питання культури та освіти, а й стратегічний фактор зміцнення позицій України у світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бауман, Глобалізація: Наслідки для людини і суспільства. – Київ : Кальварія, 2008. – 198 с.
2. Гончаренко, С. У. Українська мова і глобалізаційні процеси // Український гуманітарний огляд. – 2020. – № 3. – С. 45–53.

Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)

3. Crystal, D. English as a Global Language. – Cambridge : Cambridge University Press, 2012. – 212 p.
4. Масицька, Т. Л. Мовна політика України в умовах глобалізації. – Рівне : Волинські обереги, 2019. – 312 с.
5. Савчук, І. О. (2018). Цифрові ресурси та мультимедійні платформи для популяризації української мови. *Інформаційні технології в освіті*. 2018. 10 (1), 12–21.

МОВНА КАРТИНА СВІТУ Й МЕТАФОРИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Похилюк Олена

*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української філології
Комунального закладу вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
м. Вінниця, Україна*

Мова слугує не лише засобом комунікації, але й сховищем і водночас конструктором людського мислення та культурного досвіду. Мовна картина світу – поняття, що бере початок у лінгвістичній релятивності та розвивається в межах когнітивної та культурної лінгвістики – акцентує увагу на тому, як мова втілює та формує уявлення про реальність. У поетичному дискурсі мова виходить за межі суто комунікативної функції, стаючи інструментом творчого пізнання, що переосмислює сприйняття себе, суспільства й космосу. У цьому контексті метафора є ключовим механізмом, за допомогою якого поети структурують досвід, викликають емоції та поєднують абстрактне з конкретним.

XXI ст. ознаменувалося суттєвими трансформаціями в поетичних практиках, що відбулися під впливом стрімкого технологічного розвитку, змін соціополітичного контексту та еволюції культурних парадигм. Ці зміни спричинили появу нових форм поетичного висловлення, де метафорична концептуалізація набуває особливого значення для вираження фрагментованої, гібридної та багатовимірної реальності. Ми маємо задум розглянути, як метафора функціонує в сучасному поетичному дискурсі як засіб побудови унікальних мовних картин світу, що розкривають епістемологічні, емоційні та ідеологічні виміри метафори в сучасному поетичному мовленні.

Поняття мовної картини світу відображає ідею, що мова не лише описує, а й активно конструює реальність. Як зазначає Т. Ковалевські, «мовна картина світу кодується через метафоричні та лексичні структури, які відображають культурно вкорінені когнітивні схеми» [3, с. 11]. Мовна картина світу охоплює культурно обумовлені концептуалізації, які проявляються в мовних одиницях, зокрема в метафорах, ідіомах та лексичних категоріях. Ці мовні вирази формують сприйняття та класифікують досвід у способах, що є водночас культурно специфічними та когнітивно значущими.

У поетичному дискурсі мовна картина світу відіграє ще динамічнішу роль. Поети часто переосмислюють усталені світоглядні рамки за допомогою нових метафоричних проєкцій. Це творче переосмислення

дозволяє поезії відображати колективні концептуальні моделі й водночас критикувати ці моделі, пропонуючи альтернативні способи переживання світу [3, с. 12].

Теорія концептуальної метафори, уперше сформульована Дж. Лейкоффом і М. Джонсоном [4], стверджує, що метафора є фундаментальним механізмом мислення, який дозволяє розуміти абстрактні поняття через конкретні. Новітні розробки теорії концептуальної метафори підкреслюють її міждисциплінарне застосування, зокрема в поетичному дискурсі. К. Лін розширює цю перспективу, зазначаючи, що «метафора функціонує не лише на лінгвістичному рівні, а й на перетині втіленості, когніції та культурного моделювання» [5, с. 107].

К. Дзін [2] зазначає, що хоча теорія концептуальної метафори залишається впливовою, особливо в аналізі метафоричних схем на кшталт «Кохання – це подорож» або «Час – це гроші», вона має бути доповнена соціокультурною варіативністю, щоб повною мірою пояснити використання метафори в глобалізованих поетичних формах. Дослідник підкреслює, що «сучасна теорія метафори має вийти за межі структурних відповідностей, аби враховувати соціокогнітивну варіативність у створенні й тлумаченні метафор» [2, с. 125].

У поезії метафори часто є місцем складної когнітивної взаємодії. С. Рассе та ін. за допомогою психолінгвістичних експериментів з'ясували, що поетичні метафори активізують обидві півкулі мозку інтенсивніше, ніж звичайні метафори, що веде до глибшого емоційного й концептуального залучення. Вони зазначають: «поетичні метафори стимулюють дивергентне мислення та полегшують доступ до віддалених асоціацій у ментальних мережах» [7].

Такі метафори сприяють не лише естетичному переживанню, а й перебудові концептуальних систем читачів. Це підтверджує уявлення про поетичну метафору як когнітивний режим – такий, що поєднує емоційне та раціональне для створення значення.

Когнітивна поетика поєднує напрацювання когнітивної науки, теорії концептуальної метафори та літературного аналізу. Як зазначає Е. Семіно, «когнітивна поетика розглядає літературну інтерпретацію як когнітивно зумовлений процес, що включає метафору, схеми та ментальну симуляцію» [8, с. 21]. Зосереджуючи увагу на втіленості та контекстуальній залежності, когнітивна поетика пропонує надійну методологічну основу для розуміння того, як метафора формує й посередницьким чином передає мовну картину світу в літературних текстах.

Глобалізований і гібридизований характер поетичного дискурсу ХХІ ст. додатково ускладнює ці відносини. Ж. Мармоль Кералто зазначає,

що «когнітивне змішування в поетичній метафорі дозволяє інтегрувати транснаціональний досвід і реструктуровані ідентичності, особливо в мігрантській та діаспорній поетиці» [6, с. 46]. Ці процеси демонструють, як метафора посередницьким чином пов'язує локальні культурні знання з глобальними символічними репертуарами.

Теорія концептуального змішування, запропонована Г. Фоконьє і М. Тернером, розширює аналіз метафори від статичних відповідностей до динамічної інтеграції кількох концептуальних просторів [1]. У новітніх дослідженнях підкреслюється роль змішування в поетичній творчості. Наприклад, Ж. Мармоль Кералто стверджує, що «поетичні метафори часто ґрунтуються на складних змішаних образах, де одночасно стискаються й розгортаються ідентичність, емоції та пам'ять» [6, с. 50].

Цю тезу підтримують і дані журналу «Frontiers in Psychology» [7], що показують: такі змішані метафори в поезії можуть створювати концептуальну новизну, яка є водночас емоційно потужною та семантично насиченою. Ці висновки підтверджують центральну роль теорії концептуального змішування в розумінні метафоричних інновацій у поетичному дискурсі.

Дослідження свідчать, що метафоричний дискурс на рівні абзаців чи строф часто є більш абстрактним і емоційно насиченим, ніж буквальный, особливо коли використовується природна образність. Поети часто вдаються до образів погоди чи екології, щоби передати внутрішні емоційні стани, моральні суперечності та колективні тривоги. Наприклад, Сергій Жадан у вірші «Пташина історія» використовує образ вітру як посередника між внутрішнім і зовнішнім: *«вітер зривався, немов хтось стискав твоє серце зсередини»* (Жадан, с. 45). Тут природне явище кодує емоційне напруження, втрату рівноваги, вказуючи на глибокий зв'язок між внутрішнім досвідом та зовнішнім середовищем. Таке використання метафори природи дозволяє читачеві орієнтуватися в почуттях через універсальні схеми досвіду.

Сучасні українські поети дедалі частіше зображають технології як живу або навіть одухотворену присутність. У поезії Олени Гусейнкової з'являється образ технологічного прориву як вторгнення в особистий простір: у вірші *«зв'язок перервався – і я знову людина»* (Гусейнова, с. 54) вона протиставляє цифрову взаємодію автентичному відчуттю себе, демонструючи повернення до тілесності через тишу цифрового розриву. Ірина Шувалова в поетичному циклі *«каміньсадліс»* метафоризує інтернет як простір метафізичного блукання: *«мої сні зберігаються в кеші / мої молитви – у вхідних»* (Шувалова, с. 112). У цих образах інтернет і цифрові технології персоніфікуються, стають частиною інтимної топографії, де відбувається злиття тіла, віри й машини. Такі метафори відображають ширшу тенденцію в українській поезії – уявлення цифрового простору як

анімістичного, а іноді навіть священного середовища, що одночасно створює й руйнує зв'язки між «я» та світом.

Метафори, пов'язані з часом, залишаються домінантними, і сучасні українські поети дедалі частіше переосмислюють його через метафори, закладені в когнітивні бленди. У збірці «Тінь слів» (Савка) на с. 27 поетеса пише: *«час витікає з-під пальців, як дотик, що більше не повториться»* (Савка, с. 27) – час постає як рідина, як утікаюча можливість близькості. Це метафора втрати тактильного зв'язку, який стає символом неможливого повернення.

Наталка Білоцерківець у вірші зі збірки «Готель Централь» вживає образ: *«час – мій хижак, / він вигризає сни з облич»* (Білоцерківець, 2004, с. 54). Тут час персоніфікований як агресивна, руйнівна сила, що безповоротно змінює пам'ять і особистість.

Ірина Шувалова в збірці *«каміньсадліс»* (Шувалова, 2020) також розгортає час як простір постпам'яті: *«ми вирощуємо дні, як повільні рослини»* (Шувалова, 2020, с. 17) – метафора репрезентує темпоральність як частину тілесного, циклічного й доглядального досвіду.

Ці метафори поєднують емоційні, фізичні й екзистенційні схеми, виражаючи прагнення осмислити крихкість життя, скороминущість та невідворотність часу за допомогою потужних мовних образів.

Сучасна українська поезія дедалі частіше досліджує тілесність і гендер через складні метафоричні бленди. У збірці «Жінки, що бігають уночі» читаємо: *«мої груди – це дві мапи, / одна веде до дому, / інша – в безвість»* (Калинець, с. 39). Поетеса осмислює жіноче тіло як ландшафт, що одночасно є точкою тяжіння й зникнення. Ця метафора поєднує просторове, емоційне й тілесне, демонструючи роль гендерної суб'єктивності як топографії досвіду.

У вірші Мар'яни Савки зі збірки «Тінь слів» з'являється інша втілена метафора: *«моє тіло – це пергамент / для твого мовчання»* (Савка, с. 24) – метафора перетворює тіло на текстовий носій, акцентуючи вразливість, гендерно забарвлену тишу та інтимну взаємодію. Такі образи структурують ідентичність як тіло-поверхню, на якій лишаються відбитки мовчання, досвіду й стосунків.

Ці приклади демонструють, як у сучасній українській поезії тіло осмислюється як водночас місце пам'яті, мапа й текст, що перебуває в постійному переписуванні під впливом особистісного, соціального та гендерного досвіду.

Ірина Шувалова в поетичному циклі *«каміньсадліс»* зображує гендерну тілесність через метафоричне злиття з містом: *«місто росте з моїх ребер, як химерний двір»* (Шувалова, с. 22). Тут архітектурна метафора

поєднана з тілом – ребра стають підґрунтям для зовнішнього простору. Такі образи вказують на те, як соціальний ландшафт проникає в тіло, трансформуючи його у фрагмент урбаністичного досвіду.

Такі метафори – поєднання особистого, архітектурного й соматичного – створюють мовний простір, у якому особистісна ідентичність формується й актуалізується в точці перетину між тілом, мовою та соціальною реальністю.

Інтерпретативний аналіз свідчить, що метафори, вкорінені в природі, часовості та людському тілі, часто викликають підвищену емоційну глибину та абстрактність порівняно з буквальними висловами, забезпечуючи більш резонансний і багатшаровий спосіб комунікації. Цей підвищений емоційний вимір дозволяє поетам передавати складні досвіди, які виходять за межі простого опису. Водночас метафори, пов'язані з технологіями, мають особливу культурну актуальність, відображаючи сучасні тривоги, цифрову залученість і змінні межі між людською ідентичністю та технологічним середовищем. Ці образи віддзеркалюють повсюдність цифрового життя та його відбиток на мові, самосприйнятті й соціальній взаємодії.

Крім того, когнітивні зусилля, необхідні для обробки складних метафор – особливо тих, що інтегрують кілька концептуальних доменів – підкреслюють інтелектуальне навантаження та естетичну чутливість, якої вимагається від читача. Такі метафоричні конструкції залучають глибші інтерпретативні здібності, підтверджуючи результати досліджень, які доводять, що поетичні метафори активують вищий рівень концептуального й емоційного залучення, ніж буквальні вирази.

ЛІТЕРАТУРА

1. Fauconnier G., Turner M. The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities. New York, 2002. 459 p.
2. Jin X. Metaphor and multimodality: Rethinking conceptual mappings in global discourse. Springer, 2024. 312 p.
3. Kowalewski T. Language, metaphor, and the worldview: A cognitive-cultural perspective. *Journal of Cognitive Semiotics*. 2022. Vol. 8, no. 2. P. 10–25.
4. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
5. Lin Q. Revisiting Lakoff and Johnson in the age of embodied AI. *Metaphor and Symbol*. 2024. Vol. 39, no. 1. P. 105–120.
6. Mármol Queraltó J. Blending identities: Conceptual integration in migrant poetics. *Cognitive Poetics Review*. 2024. Vol. 5, no. 1. P. 45–58.
7. Rasse S., et al. Neurocognitive correlates of poetic metaphor processing. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11. Article 890. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00890>.
8. Semino E. *Cognitive linguistics and literary discourse: A reader's guide*. Oxford : Oxford University Press, 2021. 276 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Гусейнова О. Супергерої : поезії. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 192 с.
2. Жадан С. Пташина історія. *Тампліери: вірші*. Харків: Віват, 2016. 120 с.
3. Калинець Н. Жінки, що бігають уночі. Львів : Астролябія, 2021. 64 с.
4. Савка М. Тінь слів : поезії. Львів : Видавництво Старого Лева, 2017. 80 с.
5. Шувалова І. каміньсадліс : вірші. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 288 с.

РОЛЬ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ ЗНАНЬ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Поченюк Яніна

*старший викладач кафедри романо-германської філології
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Барук Надія

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
історико-філологічного факультету
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Рівне, Україна*

У контексті глобалізаційних процесів професійна підготовка майбутніх фахівців вимагає формування здатності до ефективної взаємодії в різних культурних контекстах. Як зазначає Клер Крамш, «культура – це не щось додане до мови; це призма, крізь яку мова набуває значення» [4, с. 32]. Тому нині залишається актуальною інтеграція лінгвокраїнознавчого компонента в освітній процес, що й становить предмет аналізу нашого дослідження.

Лінгвокраїнознавство як наукова дисципліна сфокусована на комплексному вивченні культурного та мовного контексту країни, мова якої вивчається. Центральною категорією цієї дисципліни є лінгвокраїнознавчі знання – це інформація про культурні, соціальні, історичні, географічні та мовні особливості країн, мова яких вивчається [3, с. 122]. Ці знання також охоплюють національно-культурні особливості мовленнєвої та невербальної поведінки носіїв мови. Метою викладання лінгвокраїнознавства у закладі вищої освіти є сприяння практичному володінню мовною системою з урахуванням культурних норм, опанування спеціальною професійною термінологією та розвиток загальнокультурного рівня здобувачів освіти.

Основною метою навчання іноземної мови в закладі вищої освіти є формування іншомовної комунікативної компетентності. У науковому дискурсі вона розглядається як інтегральна якісна характеристика особистості, що передбачає опанування системою знань, умінь, навичок, ставлень і ціннісних орієнтирів, необхідних для успішної комунікативної взаємодії, адекватної місцю, часу та меті спілкування в умовах іншомовної

комунікації [2]. Таким чином, зазначена компетентність виходить за межі опанування іноземною мовою на лінгвістичному рівні та включає здатність особистості до функціонування в міжкультурному середовищі для виконання професійних та наукових завдань.

Саме тому процес її формування вимагає спеціального методичного підходу. На думку С. А. Мишко, ефективне формування цієї компетентності досягається шляхом реалізації таких принципів: використання автентичних матеріалів (текстів, відео, аудіо) та інноваційних форм роботи (міжнародні проєкти, рольові ігри, дискусії), що імітують реальні ситуації міжкультурної комунікації; акцент на аналізі міжкультурної взаємодії та соціальних ідентичностей, а не на пасивному засвоєнні фактології; врахування невербальних засобів спілкування як важливої частини культурного контексту [1]. Також важливим є порівняння рідної та іншої культури, наприклад, подібності й відмінності у мовних формулах, звичаях, етикеті тощо.

Однак інтеграція лінгвокраїнознавчого компонента в освітній процес супроводжується певними викликами. Серед них можна виокремити недостатню кількість автентичних навчальних матеріалів, орієнтованих на конкретні професійні сфери, а також недостатній рівень міжкультурної підготовки самих викладачів. Важливим бар'єром є також ризик формування стереотипних уявлень про культуру країни, мова якої вивчається, через надмірне узагальнення культурних фактів. Тому це вимагає від викладача вміння відбирати релевантний матеріал та критично підходити до його інтерпретації.

Система оцінювання результативності навчання має відображати комплексний характер цілей. Вона має виходити за межі традиційних тестів і екзаменів, важливо оцінювати здатність здобувачів вищої освіти до критичного аналізу, порівняння культурних явищ та корекції власного ставлення на основі отриманих знань [1]. Найбільш ефективними є методи оцінювання, що моделюють реальні комунікативні ситуації: проєктні роботи, презентації, участь у дискусіях та рольових іграх.

У контексті формування лінгвокраїнознавчої компетентності як складової іншомовної комунікативної компетентності, ефективним інструментом оцінювання є метод портфоліо. Портфоліо дозволяє зафіксувати прогрес здобувача освіти у розвитку критичного мислення та рефлексії щодо культурних явищ. До такого портфоліо можуть входити рефлексивні есе, виконані після аналізу автентичних ситуацій міжкультурної комунікації, результати участі в міжнародних проєктах, а також аналітичні записки, присвячені порівнянню культурних явищ. Крім того, зміст портфоліо може збагачуватися матеріалами, що відображають

лінгвокультурні відмінності: зіставленням фразеологізмів, прислів'їв і приказок у рідній та іноземній мовах, аналізом особливостей невербальної комунікації (жестів, міміки, кінетичних моделей поведінки), описом традиційних свят і обрядів, а також культурних практик, що демонструють специфіку національної ідентичності.

Критерії оцінювання таких портфоліо мають орієнтуватися на здатність здобувача освіти визначити причини комунікативних неуспіхів, обґрунтувати можливі стратегії їх подолання та продемонструвати толерантність до іншої культури.

Отже, аналіз теоретичних положень та практичних принципів формування іншомовної комунікативної компетентності дозволяє стверджувати, що лінгвокраїнознавчі знання є важливим компонентом у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. Вони забезпечують комплексний підхід до вивчення іноземної мови, оскільки інтегрують мовні та соціокультурні аспекти. Інтеграція цих знань в освітній процес сприяє розвитку толерантності та критичного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мишко С. А. Лінгвокраїнознавство в процесі викладання іноземних мов. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 275–278.
2. Муқан Н., Горохівська Т., Ісвєв О., Чубінська Н., Кобрин В. Іншомовна комунікативна компетентність: поняттєво-категорійний дискурс. *Академічні візії*. 2023. Вип. 15. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/738> (дата звернення: 04.09.2025).
3. Туркевич О. В. Терміни знання, вміння, навички: від унормування до гармонізації в сучасній українській лінгводидактиці. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2018. Т. 21. № 2. С. 119–126.
4. Kramsch C. Language and culture. *AILA Review*. 2014. Vol. 27. No. 1. P. 30–55.

СИМВОЛІКА ДЕЯКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З НУМЕРАТИВНИМ КОМПОНЕНТОМ В ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Смерчко Антон

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Колесова Юлія

здобувачка вищої освіти історико-філологічного факультету
ОП «Мова і література (англійська)»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
Рівне, Україна

Особливим способом розуміння і осмислення дійсності є фразеологічні одиниці, під якими розуміють відтворювані в мовленні, стійкі за своїм складом, структурою і значенням словосполучення або речення, що виконують номінативно-характерологічну або комунікативно-евристичну функцію. В мовних формулах (фразеологізмах) закарбований моральний досвід народу, його дух і побут, його світогляд і світовідчуття. Через мовну модель, через конкретний мовний образ оцінюються предмети і явища дійсності, події і ситуації.

Стійкі словесні формули зберігають пам'ять про давні уявлення (*diabelska dwunastka; być na siódmym niebie*), є багатим джерелом країнознавчих відомостей, містять культурологічну інформацію як конкретної мовної спільноти так і загальнолюдського характеру (*imię mnie legion*).

Порівняльно-зіставне вивчення фразеологічних фондів є одним з найбільш актуальних завдань сучасного мовознавства. В останній час в зв'язку з вивченням проблеми мовних контактів збільшився інтерес до встановлення характеру відповідників фразеологічних одиниць різних мов. Будучи експресивно-образною формою вираження, сприйняття і позначення дійсності, фразеологія є, як відомо, особливим мовним ярусом або підсистемою у системі мови. У свою чергу фразеологічна система сама складається зі своєрідних мікросистем, або тематичних полів, або фразеотематичних груп (ФТГ).

В числівникових фразеологізмах властивості стійких сполучень проявляються специфічно: деякі фактори, сприяючи взаємозаміні, одночасно й обмежують варіантність. Основні з них – ідея нечисленності, малої кількості та ідея перебільшення, мультиплікації.

Мало – це насамперед нуль; хоч висловів із цим словом і небагато: *ograniczyć, zredukować się do zera; ostrzyć kogo na zero; spaść, zmaleć do zera; kompletne zero*. Значно більше їх зі словами один і два: *jednym tchem; jechać na jednym wózku; postawić wszystko na jedną kartę; wrzucić, wrzucać do jednego worka; na jedno kopyto; jeden diabeł, jedna cholera; jednym uchem; jednym ciągiem; na jednej nodze; z jednej gliny (ulepieni); być z kimś jednego zdania; jeść chleb z jednego pieca; nie umieć zliczyć dwóch do dwóch; służyć na dwóch łapkach; wziąć kogo we dwa ognie; pracować za dwóch, ważyć rzecz na dwoje; dwie sroki za jeden ogon łapać; dzielić włos na dwoje; siedzieć na dwóch stolkach*.

Вважають, що потроєння бере свій початок із того часу, коли у рахуванні не йшли далі числа три. Три тоді було дуже багато. „Один із найвизначніших і найпоширеніших прийомів народної думки полягає в мультиплікації або збільшенні кількості предметів..., що виражається переважно у потроєнні предмета. Замість однієї дороги, однієї трави, одного богатира з’являється три дороги, три трави і т.п.

Ставши на шлях мультиплікації (мультиплікація по-латині означає „множення”, а частина „мульті” – збільшення), слово три починає заступатися назвами з більшим числовим значенням – здирати (стягувати) три шкури (сім шкур, десяту шкуру) – *drzeć trzy skóry (drzeć dziesiętą skórę z kogoś)* [5], [7]. У дурня не вистачає третьої (дев’ятої, десятої) клепки в голові, а в польській мові п’ятої (*brak piątej klepki w głowie*) [5]. Характерним є оказіональне, авторське творення аналогічних одиниць (за певною усталеною моделлю) з використанням мультиплікації: *po raz pierwszy, a może i po raz sto pierwszy przypada to powtarzać...* (*Gazeta Wyborcza*).

ФО з компонентом *trzy* і його похідними можуть позначати щось зовсім протилежне: високий ступінь якості, дії і разом з тим вказувати на незначну величину, часто у порівнянні з іншими співвідносними ФО: *wsadzać (wtrącać) swoje trzy grosze; nie umie (kto) skleić trzech słów* [9].

Психологи стверджують, що реклама найефективніше діє за сьомим разом – і тут, як бачимо, обходиться без містики. Та цей забобон був надзвичайно живучий. Коли Галілео Галілей розглядав у телескоп відкриті ним чотири супутники Юпітера, тодішні «вчені» твердили, що таке відкриття неможливе. Як у тижні сім днів, так і на небі сім планет (Сонце, Місяць, Меркурій, Венера, Марс, Юпітер, Сатурн) і більше бути не може. Єднання малого світу, який становить собою людина, з безмежним всесвітом відбувається за допомогою наших органів чуття. Розташованих у

семи отворах голови людини. Як немає більше таких отворів у голові, так само не може бути й на небі більше семи планет.

Міфологічні уявлення про сім нерухомих кришталевих сфер, на яких укріплені зірки й планети стали основою для фразеологізмів: *być w siódmym niebie* – «*czuć się szczęśliwym, bardzo się cieszyć*» [9]. Про сім планет часто згадується у східних народів. Найвища сфера й була якраз верхом блаженства – *siódme niebo*.

Незвичайним (як і сім) вважається число тринадцять („нешасливе”), яке стало основою фразеологізму. В польській мові в основі образу лежить прихована асоціація з числом тринадцять, як нещасливим, нечистим, диявольським. Звідси і фразеологічний евфемізм *diabelska dwunastka*. Його специфіка полягає у тому, що воно утворене шляхом додавання до 12 «прихованої» одиниці, на чому власне і базується евфемізм.

Фразеологічні одиниці з нумеративним компонентом є важливою складовою частиною фразеологічного фонду соціуму, що в свою чергу представляє собою важливу частину образної системи мови. Ця фразеотематична група – мікросистема у фразеологічній системі мовних колективів, яка характеризується великою різноманітністю у семантичному, структурно-граматичному і функціонально-стилістичному відношеннях, а часто глибинною символічністю і неоднозначною образністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скрипник Л.Н. Фразеологія української мови. Київ, 1973. 280 с.
2. Смерчко А.К. До питання про тлумачний словник фразеологічної термінології. *Проблеми гуманітарних наук: Наукові записки ДДПУ*. Випуск IV. Дрогобич: Вимір, 1999. С. 144–154.
3. Bąba S., Liberek J. Mały słownik frazeologiczny współczesnego języka polskiego. Warszawa, 1994.
4. Bąba S., Dziamska G., Liberek J. Podręczny słownik frazeologii języka polskiego. 1995.
5. Dąbrowka A., Geller E., Turczyn R. Słownik synonimów. 1993.
6. Dobrowolski M. Podręczny słownik frazeologiczny. Chrzów. 2004. 320s.
7. Głowińska K. Popularny słownik frazeologiczny. 2000. 790 s.
8. Mosiołek K., Ciesielska A. W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego. 2001. 539 s.
9. Nowy słownik frazeologiczny / pod red. A.Latuska. Kraków: Zielona Sowa, 2005. 718 s.
10. Powszechny słownik frazeologiczny / pod red. A-Bernackiej. 2002. 540 s.

АХРОМАТИЧНІ КОЛІРНІ НОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПОЕТИЧНІЙ ЛІРИЦІ ПРО ВІЙНУ

Совтис Наталія

*доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української мови та славістики
Рівненського державного гуманітарного університету*

Гаврилюк Наталія

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та славістики
Рівненського державного гуманітарного університету*

Адах Наталія

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та славістики
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна*

Сплеск поетичної творчості, яка відображає російську агресію з 2014 р., а особливо – від 24 лютого 2022 р., зумовлює актуальність наукових досліджень, об'єктом яких є така поезія. З боку вчених поезія воєнного періоду аналізується й осмислюється і в літературознавчому, і в мовознавчому аспектах.

Колір у художньому тексті завжди мав особливе естетичне та емоційне навантаження, сприяв вираженню індивідуально-авторського світовідчуття. Для художнього мовлення цінним є те, що «назви кольорів мають здатність розвивати різні переносні та образно-символічні значення, що широко використовуються письменниками з художньо-стилістичною метою» [3, с. 1]. Розширили семантичний діапазон кольороназви і в поетичній та пісенній ліриці воєнного періоду.

Поезія воєнного періоду здебільшого скупа на колірні образи. Кольороназви у ній з'являються не часто. Особливістю поетичного мовлення цього часу є лаконічність і, водночас, місткість, глибина. Такі характеристики виникають завдяки своєрідним, але дуже влучним метафорам і символічним значенням слів. Колірна гама у воєнній поезії також переважно сповнена символічного змісту.

Умотивовано найуживанішими є лексеми на позначення чорного кольору, які виражають не прямі значення, а переносні:

- «сповнений страждань, горя»: *Наші слова тверді та опуклі від люті, / **чорні** від горя, / як бетонне перекриття давнього бомбосховища* (Ю. Мусаковська); *Смерть від голосу, що пронизує **чорноколо** / на коротку*

муть. І зникає (Я. Чорногуз). Номінація *чорноколо* є індивідуально-авторською, що утворена від узуальної лексики *видноколо* «простір, який можна охопити зором» [2, т. 1, с. 389] шляхом субституції компонента *видно-* на *чорно-*. Авторський новотвір влучно та емоційно позначає простір, охоплений війною;

- «дуже зла, підступна людина»: *Він – істота, чорніша за ніч, / Їде з Бучі, твій «освободитель»...* (Г. Британ).

Такі лексеми володіють адгерентною негативнооцінною конотацією, але для її інтенсифікації часто чорний колір уживається у стилістичній фігурі тавтології: *Чорний будинок з чорними вікнами, / Більше не стати їм знову привітними* (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі); *Ця чорна земля все чорніша чим далі на схід* (І. Цілик). Характерно, що словосполучення *чорна земля* зі значенням «родюча земля» належить до архетипних образів української культури. У прислів'ї «На чорній землі білий хліб родить» [1, с. 44] це словосполучення є символом важкої, але результативної праці. На жаль, у час війни у поезії відображається інше його символічне значення – «смерті, горя».

Синонімічним до чорного кольору є слово *темний*, яке виражає і схожі переносні значення «тяжкий, безрадісний, який приносить лихо» [2, т. 10, с. 67]: *3 ночі лишається небо темне, / Їде війна, виростають діти!* (С. Жадан).

Особливо експресивними є поетичні рядки, у яких кольороназви вживаються в оксиморонних сполуках, зокрема прикметник *темний*: *Темне сонце моє. / Сонце воєнної тиші* (Я. Чорногуз). Поєднання суперечливих понять створює несподіваний образ, який спонукає замислитись над зображуваними подіями чи явищами.

У поезії воєнного періоду частотним є використання антонімів *чорний – білий* для створення антитези: *А татові ти передай, що його син пішов туди, / Де світло ділиться на чорне і на біле* (С. Соловій). У цьому контексті колірна пара виступає символами зла і добра в єдиному просторі світу.

Не завжди ця антонімічна пара виражена однією частиною мови: *Підкрадається лихо нечутними кроками. / Але раптом зненацька зупиниться мить. / Почорніє село обгорілими кроквами. / І на білому світі війна загримить* (Ліна Костенко). У поданому контексті дієслово *почорніє*, вживається як у прямому, так і переносному значеннях. Особливо контрастною ця ознака виглядає на тлі фразеологізму *на білому світі*, який має значення «на землі, серед людей» [2, т. 1, с. 181], а компонент *білий* передбачає, що на цьому світі (землі) мали б переважати добро, радість, чисті помисли.

У поезії «не спускалась в підвал...» Олени Гусейнової антонімічна пара кольорів *чорний* – *білий* вживається в словосполученнях *чорна піна кави* – *біла чашка: не спускалась в підвал / зранку варила каву / ... / густа чорна піна / вибухала і витікала / збиралася згустками / засихала / знімала решітку / мила і натирала до блиску / тільки тоді переливала каву у чашку / білу прозору / схожу на мушлю / зовсім нову / з коробки / для кращих часів* (О. Гусейнова). Ці відомі кожній людині образи, які вона споглядає чи не щодня, художньо переосмислюються авторкою – і чорний колір виступає символом теперішнього воєнного часу, а білий – майбутнього мирного. Маркерами таких символічних значень є: для прикметника *чорний* – метафора *піна вибухала*, донорська зона якої виражена мілітарним поняттям, а для прикметника *білий* – суміжні словосполучення «зовсім нову», «для кращих часів».

Контекстуальну антонімічну пару становлять кольороназви *сірий* – *чорний* у словосполученнях *сірий чоловічок* – *чорна біда: Маленький сірий чоловічок / Накоїв чорної біди* (Ліна Костенко). Прикметник *сірий* у цьому контексті має значення «нічим не примітний, невиразний» [2, т. 9, с. 229], тобто вказує на мізерність, нікчемність внутрішнього світу людини. Доповнюється така характеристика прикметником *маленький* та демінутивною формою іменника *чоловічок*, яка позбавлена конотацій пестливості. А прикметник *чорна* у сполученні з іменником *біда* вказує на її велику, безмежну міру. Таким чином, контекстуальні антоніми *сірий* – *чорний* виражають переносні значення «малий» – «великий».

Інші значеннєві відтінки має синонімічний до прикметника *сірий* ад'єктив *сивий*: *І встає з руїн / Сивий Янгол українського пекла* (Ліна Костенко). Весь біль, страждання українського народу виражені в метафоричному образі посивілого від горя Янгола.

На відміну від назв чорного кольору, лексеми на позначення білого кольору без антонімічного протиставлення у воєнній поезії майже не вживаються. Ми виявили його лише в складі парафрастичного звороту *Білий Янгол*, який емоційно тепло номінує наших військових пілотів, охоронців неба: *Україна гордиться ним! / Як пірнає в ворожу зграю, / Влучний постріл, коротка мить... / Білим Янголом називаю. – / Знову хижий літак горить!* (Н. Бугай). У парафразі висловлена максимальна вдячність нашим мужнім захисникам.

Отже, кольороназви у воєнній та пісенній ліриці (хоч загалом і нечисленні) відображають емоційний стан українців та допомагають створити влучні образи жакливого реальності, яка є зараз на теренах України. З-поміж ахроматичних кольорів умотивовано переважають назви чорного кольору і його відтінків, які виступають символами людських страждань, горя і біди, що прийшла на українську землю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Живлюще джерело. Кращі прислів'я та приказки українського народу / О. А. Попова. Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2007. 448 с.
2. Словник української мови: в 11 т. Київ, 1970–1980.
3. Супрун Л. О. Семантика і прагматика назв кольорів в українському романному тексті середини – другої половини ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2009. 16 с.

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА В НАУКОВОМУ ЛІЦЕЇ

Шульжук Наталія

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та славістики
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна*

Антропоцентризм у галузі лінгвістики сфокусував увагу науковців на мовній особистості, яка, послуговуючись мовними одиницями різних рівнів, презентує себе в усіх проявах життєдіяльності. Мовна ж освіта у ліцеях (і наукових зокрема) досі виявляє тяглість до лінгвоцентризму, що лише створює підґрунтя для формування комунікативних умінь і навичок здобувачів освіти. Складники ситуації мовлення, комунікативні, соціальні й психологічні ролі її учасників представлені у підручниках з української мови для ліцеїстів фрагментарно і нерідко залишаються поза увагою вчителя-мовника, який не завжди усвідомлює, у який спосіб формувати в своїх вихованців уміння продукувати й підтримувати конструктивну комунікативну взаємодію.

Невідповідність окремих засад традиційної мовної освіти науковим пріоритетам сучасної лінгводидактики, вектори розвитку якої визначають такі мовознавчі галузі, сформовані внаслідок лінгвістичного експансіонізму, як лінгвістична прагматика, соціолінгвістика, комунікативна та когнітивна лінгвістика, еколінгвістика, лінгвістика впливу, лінгвістична конфліктологія та ін., створює методологічну та методичну проблеми в роботі вчителя-мовника в науковому ліцеї, пріоритетом якого є наукова робота його вихованців. Першу пов'язуємо із відсутністю інформації про пріоритетні напрями сучасної лінгвістики та проблемне поле її провідної когнітивно-дискурсної парадигми у підручниках з української мови для закладів загальної середньої освіти. Це, безумовно, ускладнює вибір актуальної теми та адекватного методологічного інструментарію під час виконання учнівської науково-дослідницької роботи з української мови. Розв'язати цю проблему навчальним закладам такого типу допомагають запрошені на засадах сумісництва консультанти-науковці, які спроможні визначити головні завдання лінгвометодології як галузі знань, що досліджує «загальнофілософські засади лінгвістики, методологічні підґрунтя мовознавчих теорій, і спрямована на з'ясування природи мови у співвідношенні зі свідомістю її носіїв, соціумом, культурою, дійсністю, комунікацією, процесами пізнання світу» [8, с. 11], та схарактеризувати провідні лінгвістичні парадигми (порівняльно-історичну, системно-

структурну, прагматичну (комунікативно-функційну), когнітивну, лінгвосинергетичну).

Розв'язання ж проблеми методичного характеру вбачаємо у площині інноваційної лінгводидактики та поліпарадигмального простору сучасної лінгвістики, представленого співіснуванням двох домінантних парадигм – прагматичної та когнітивної, – зосереджених на мові як на знарядді комунікації та впливу [8]. Завдання вчителя-мовника як керівника учнівської науково-дослідницької роботи з української мови – формування комунікативно-прагматичних умінь здобувачів освіти, що визначають успішну презентацію результатів виконаного дослідження і формують здатність здійснювати кваліфіковану наукову дискусію під час конференції та постерного захисту, присутньо обмежених часовими рамками.

У який спосіб вчитель-мовник може розв'язати визначену проблему, що фокусується передусім у двох аспектах – лінгвістичному й методичному? Реалізацію лінгвістичного пов'язуємо із можливістю корекції змісту мовної освіти в науковому ліцеї під час занять наукового гуртка з української мови: ознайомлення гуртківців із визначальними тенденціями в сучасному мовознавстві (лінгвістичний експансіонізм, експланаторність, функціоналізм, антропоцентризм), що окреслили проблемне поле його новітніх галузей. Розв'язанню ж проблеми у фокусі методичного аспекту сприятиме комунікативно-прагматичний підхід до вивчення мовних одиниць, що уможливорює якнайповніше використання їх прагматичного потенціалу під час комунікації, яку нерідко ускладнюють наслідки процесу персоніфікації особистості, пов'язаної із розвиненими пізнавальними та комунікативними потребами сучасних здобувачів освіти, їх почуттям власної гідності, яке нерідко спонукає до виявлення незгоди із педагогом та вияву негативних емоцій, що її супроводжують. Такі тенденції, безумовно, призводять до ускладнення комунікативної взаємодії, у зв'язку з чим об'єктивно зростає небезпека виникнення конфліктів. Тому очевидно стає потреба вчити гуртківців основам ефективного спілкування, за якого мовець досягає мети й не порушує комунікативної рівноваги зі своїм співрозмовником, виявляючи високий рівень сформованості комунікативної грамотності (а не лише грамотності орфографічної та пунктуаційної).

Літературу, що склала науково-теоретичне підґрунтя нашої наукової розвідки, систематизували за такими параметрами: теоретичні засади антропологізованого мовознавства та його когнітивно-дискурсної парадигми (С. Денисова, О. Селіванова, Ф. Бацевич), теоретико-практичні основи формування мовної особистості (Н. Бібік, О. Біляєв, М. Пентилюк), специфіка навчально-педагогічного дискурсу вчителя-філолога

(А. Габідулліна, О. Ігнатюк, Л. Колток, Л. Стахів, Г. Кузнецова, Л. Мацько, С. Мойсеєнко, Л. Овсієнко, О. Семенов), комунікативно-прагматичні засади навчання української мови (Р. Дружененко, Л. Мамчур, М. Пентиліук, О. Горошкіна, А. Нікітіна), диференціація понять «текст» і «дискурс» (Л. Безугла, А. Загнітко, І. Іванова, Р. Козак, С. Мойсеєнко, Т. Радзівська, К. Серажим, І. Шевченко), проблема формування дискурсної компетенції (О. Кучерява), інноваційна лінгводидактика у контексті порушеної проблеми (О. Буйницька, Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Пентиліук, О. Пометун, Л. Пироженко та ін.). Її аналіз уможливило визначення спілкування як помітного складника взаємодії членів соціуму з метою обміну інформацією та впливу на їх діяльність, психоемоційний стан, погляди. Спілкування вчені нерідко ототожнюють із комунікативною діяльністю, ефективність якої під час навчального процесу пов'язують із його побудовою за моделлю реальної комунікації [3; 6; 7].

У науковій літературі представлені критерії сформованості комунікативної діяльності, які уможливили виокремлення відповідних рівнів [10]. Так, високий рівень характеризують такі параметри, як-от: стійка потреба в спілкуванні, усвідомлення цінності комунікативних умінь як регулятора комунікативної поведінки мовця, спроможність доречно застосовувати глибокі і системні знання про техніку спілкування відповідно до параметрів комунікативної ситуації. Наявність прогалин у знаннях про комунікативну діяльність, постійну потребу в якій мовець не завжди усвідомлює, виявляючи переважно стереотипне застосування засобів комунікації та неспроможність моделювати комунікативну ситуацію відповідно до її параметрів, нерідко призводить до комунікативних невдач.

Власний досвід керівника гуртка української мови в Обласному науковому ліцеї в м. Рівному засвідчує, що в значної частини вихованців на початку співпраці не сформовані такі уміння, як-от: планування комунікативної діяльності, підтримування адекватного зворотного зв'язку зі співрозмовником, контроль за процесом спілкування, співвідношення індивідуальних можливостей з реальними умовами спілкування, перебудовування програми спілкування (комунікативне пристосування) відповідно до параметрів мовленнєвої ситуації.

Мета наукової розвідки –обґрунтувати доцільність комунікативно-прагматичного підходу до вивчення мовних одиниць, що визначає ефективну професійну діяльність учителя-філолога в науковому ліцеї.

Антропозорієнтоване мовознавство активізувало такі підходи до вивчення мовних явищ, як функційний, комунікативний, прагматичний. Інтеграція двох останніх на базі системно-структурного уявлення про рівневу організацію мови (на його засадах побудована програма з української мови для загальноосвітніх закладів середньої освіти) призвела до формування комунікативно-прагматичного підходу, який активізує

знання здобувачів освіти про функції мовних одиниць у процесі передачі комунікативно значущих смислів у конкретній мовленнєвій ситуації. Це спонукає вчителя-мовника до розмежовувати поняття «текст» і «дискурс» на заняттях наукового гуртка та використання текстово-дискурсного матеріалу як основи для завдань, які розширюють знання гуртківців про альтернативне використання лексико-фразеологічних одиниць, граматичних форм, синтаксичних конструкцій, а також про висловлювання як інструмент досягнення цілей мовця. Зауважимо, що лінгвопрагматика, теорія мовленнєвих актів не лише активізували поняття «дискурс», а й зумовили потребу наукового обґрунтування дискурсної компетенції мовця – його здатності будувати і сприймати дискурси різних типів відповідно до комунікативного наміру в конкретній ситуації спілкування з урахуванням специфіки її вербальних та невербальних складників [6].

Єдність визначених підходів, ключові позиції лінгвопрагматики та орієнтація на засади комунікативно-когнітивної методики [7] потенційно уможливають формування в ліцеїстів відповідного набору компетентностей. Однак підготовка науково-дослідницької роботи з української мови на актуальну тему на засадах антропоцентризму не гарантує ліцеїстам призових результатів, важливим складником яких є презентація основних положень дослідження під час захистів (на конференції та постерного). Тому успішну діяльність вчителя-мовника як керівника учнівської наукової роботи пов'язуємо (слідом за Р. Дружененко) з його здатністю сформувати в здобувачів освіти такі комунікативно-прагматичні уміння й навички, як-от: оцінювання ситуації мовлення та визначення намірів співрозмовника; адекватний аналіз мовленнєвої поведінки співрозмовників, з'ясування їх експліцитних та імпліцитних комунікативних прагматичних смислів в конкретній мовленнєвій ситуації; ефективне використання прагматичного потенціалу мовних одиниць та таких мовленнєвих засобів, як пауза, тон, темп, тональність; продукування дискурсного матеріалу відповідно до параметрів ситуації мовлення та ін. [5]. Це спонукає вчителя-мовника вийти за межі «чистої» лінгвістики», яка оперує поняттям «текст», і ввести до наукового мовлення здобувачів освіти поняття «дискурс», яке у відповідній літературі [1; 2; 3; 6; 8; 9] інтерпретують як текст у сукупності із екстралінгвальними, соціокультурними, психологічними та ін. чинниками, реалізований в умовах конкретної мовленнєвої ситуації у контексті відповідної лінгвокультури.

На заняттях гуртка пропонуємо використовувати комунікативно-прагматичні вправи (термін О. Кучерявої), спрямовані на з'ясування прагматичних смислів висловлювання, аналіз дискурсних фрагментів з

метою виявлення їх прагматичного потенціалу, та ситуативно-творчі завдання, які уможливають занурення гуртківців у конкретну ситуацію спілкування і виконання мовленнєвих дій відповідно до визначених педагогом параметрів (час, місце, спосіб комунікації, соціальні, комунікативні й психологічні ролі її учасників, їх наміри, очікуваний результат та ін.). У такий спосіб гуртківці набувають досвіду взаємодії зі співрозмовником, а також використання ефективних засобів мовленнєвого впливу.

Пропонуємо такі формулювання завдань до комунікативно-прагматичних вправ: *опишіть пресупозиції, пов'язані з дискурсом; визначте комунікативний намір мовця; простежте взаємозв'язок між лінгвістичними й екстралінгвістичними компонентами в аналізованому дискурсному фрагменті; порівняйте дискурси одного типу, які різняться мовним оформленням; надайте тексту рис певного типу дискурсу; перебудуйте дискурс відповідно до комунікативної ситуації та ін.*

Наведемо приклади ситуативно-творчих завдань, що їх пропонуємо на заняттях гуртка:

Уявіть, що до вас у клас прийшов новий учень. Познайомтесь із ним самі і відрекомендуйте його однокласникам. Які формули мовленнєвого етикету ви використаєте? Яка їх роль у мовленні?

Уявіть себе журналістом, якому потрібно взяти інтерв'ю в народного депутата України (президента, , мера міста, директора школи та ін.). Сформулюйте питання, на які б ви хотіли отримати відповіді. У який спосіб плануєте підтримувати комунікативний контакт, якщо ваш співрозмовник не виявлятиме ініціативи?

Французький поет і критик Нікола Буало вважав: «Хто ясно думає, той ясно і говорить». Спростуйте твердження ваших опонентів, які з цим не погоджуються. Яка роль у цьому процесі такого типу мовлення, як міркування? Виступ запишіть на диктофон, прослухайте. Чи задоволені ви? Проаналізуйте мовленнєві помилки та комунікативні недоліки.

Прочитайте вислів видатного французького державного діяча й полководця Наполеона Бонапарта: «Неук має велику перевагу перед освіченою людиною: він завжди задоволений собою». Чи погоджуєтесь ви з цим? Які аргументи наведете на користь своїх міркувань у розмові з: а) однокласником; б) учителем на уроці; в) учителем поза межами школи; г) батьками; г) меншим/старшим братом/сестрою.

Висловіть ваші міркування про те, що б ви зробили для поліпшення життя людей у вашому будинку (місті, селищі та ін.). Оформіть це у вигляді статті до газети, яку розпочніть так: «Якби я був мером, то...». Які засоби мовленнєвого впливу плануєте обрати? Чому?

Напишіть лист-звернення до Верховної Ради України, в якому висловіть власне бачення змін у державі. Що б ви порадили народним

депутатам з метою поліпшення їхньої діяльності? Які засоби мовленнєвого впливу оберете? Чому?

Виконання таких вправ і завдань, з одного боку, уможливорює діагностування рівня сформованості дискурсної компетентності в гуртківців, а з іншого – корекцію їх комунікативної діяльності з метою усунення комунікативних девіацій (невдач).

У процесі формування дискурсної компетентності акцентуємо увагу вихованців на таких поняттях, як «мовленнєве насилля», «мовленнєва агресія», «мовленнєва маніпуляція», «імплікація», «фонові знання», що засвідчують утвердження екоцентричного підходу до мовознавчих досліджень у зв'язку із необхідністю відновлення екологічного балансу в комунікативній взаємодії членів суспільства. Для лінгвістичного аналізу на заняттях гуртка пропонуємо тексти, що містять конфліктогенні маркери, усунення яких посутньо гармонізує дискурс в цілому (оскільки текст – це його частина). У процесі комунікативної взаємодії з гуртківцями активно послуговуємося метакомунікативами, що регулюють або ліквідують наслідки комунікативних невдач. Невипадково у плані роботи гуртка передбачені такі теми, як-от: «Антропоцентрична парадигма як методологічна матриця сучасних лінгвістичних досліджень», «Новітні галузі знань, що виникли на межі з мовознавством», «Текст і дискурс», «Вербальна і невербальна комунікація», «Проблематика комунікативної лінгвістики: мовленнєва ситуація, мовленнєва взаємодія, мовленнєва стратегія і тактика», «Типи мовленнєвої взаємодії», «Контекст і підтекст як текстові поняття», «Поняття про конфліктогенний текст та вербалізатори конфлікту» та ін.

Поліпарадигмальний простір сучасної лінгвістики та пріоритетні освітні парадигми скеровують вчителя-мовника як керівника учнівської науково-дослідницької роботи з української мови на вивчення мовних одиниць на засадах комунікативно-прагматичного підходу, що уможливорює інтерпретацію мовних знаків як смислів у конкретному дискурсному фрагменті та сприяє досягненню практично вагомого результату – мовець реалізує свій задум, обираючи ефективні комунікативні стратегії і тактики відповідно до умов спілкування, і не порушує комунікативної рівноваги зі співрозмовником. Ефективність професійної діяльності вчителя-мовника в науковому ліцеї визначають результати діагностування рівня сформованості комунікативної діяльності його вихованців, що й зумовлюють вибір оптимальних методів і прийомів навчання мови. Високий же рівень сформованості дискурсної компетентності ліцеїстів – запорука їх успішної презентації результатів наукових досліджень на актуальну в антропозорієнтованій лінгвістиці тему під час захистів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля та дослідницької одиниці. *Мовознавство*. 2009. № 1. С. 29–37.
2. Безугла Л. Р., Бондаренко Є. В. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків: Константа, 2005. 356 с.
3. Горіна Ж. Д., Кучерява О. А. Дискурсивний аналіз тексту: методичні рекомендації до навчальної програми за вимогами кредитно-модульної системи. Одеса, 2007. 39 с.
4. Денисова С. П. Нові об'єкти лінгвістики: міф чи реальність? *Актуальні проблеми іноземної філології: лінгвістика та літературознавство*: міжвуз. зб. наук. ст. Бердянськ: БДПУ, 2012. Вип. VII. С. 6–14.
5. Дружененко Р. Перспективи актуалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови. *Українська мова і література в школах України*. 2014. № 1(130). С. 15–18.
6. Кучерява О. Система роботи з формування дискурсивної компетенції у сфері писемної комунікації. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2010. Вип. 50. С. 254 – 261.
7. Пентиліук М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2006. № 1. С. 15–20.
8. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 710 с.
9. Серажим К. Дискурс як соціальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалах сучасної газетної публіцистики) : монографія / за ред. В. Різуна / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2002. 392 с.
10. Трубачова Д. Шляхи підвищення комунікативної діяльності студентів. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. С. 34–39.

ЖУРНАЛІСТИКА І РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

КОНЦЕПЦІЯ ТОТАЛІТАРНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ МИКОЛИ ТИМОШИКА У ВИКЛИКАХ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

Галич Валентина

*доктор філологічних наук за спеціальністю «Журналістика»,
професор кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука”
м. Рівне, Україна*

Миколи Тимошик – визначний український учений, публіцист, письменник та громадський діяч. Бібліографічний опис його наукового та журналістського здобутку, опублікованого в друкованих і мережевих виданнях, містить 1422 праці [13, с.414– 529]. Як дослідник теорії та історії журналістики й видавничої справи – це знакова постать у полі української науки, яку відзначають сумлінність у роботі з фактом/документом, глибоке усвідомлення зв'язку теорії і практики, новаторство у галузі медіаосвіти. Красномовним свідченням цього є нещодавно видані ним двокнижжя «Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси» (2024) [10; 11; 12]. та монографія «Тоталітарна журналістика. Доба радянзації та змосковлення України» (2024) [14], які привернули увагу теоретиків журналістики, викликали жваве її обговорення в українських ЗМІ [1; 4; 6; 8; 9; 15; 16; 17] та наукових виданнях [5; 7], а також за кордоном [2; 18].

Об'єктом нашої розвідки стали різножанрові відгуки про Миколи Тимошика, присвячені широкому розгляду такого соціальнокомунікативного явища «доби радянзації та змосковлення України», як тоталітарна журналістика, – рецензії, наукові статті, інтерв'ю, репортажі. Її предметом стало розкриття концепції тоталітарної журналістики Миколи Тимошика, осмислення її методологічного та педагогічного потенціалу з урахуванням викликів доби.

Специфіка об'єкта і предмета дослідження продиктували потребу прокоментувати низку тих методів, якими користувалися рецензенти й науковці в студіюванні книжки Миколи Тимошика. Серед них чільне місце відводиться термінологічному методу, що дає можливість проаналізувати відомі в підручниках з теорії / основ журналістики А. Москаленка, В.

Здоровеги, І. Михайлина терміни на позначення журналістики держав з деспотичним та авторитарним режимом, зокрема колишнього СРСР («радянська», «пострадянська») та обрати найбільш оптимальний серед них з погляду сучасності – «журналістика доби радянзації та змосковлення України» як синоніма до «тоталітарна журналістика», яка була підручною «політичного устрою держави, що тяжіє до терору та суцільного контролю всіх сфер суспільно-політичного, громадського і особистого життя громадян» [14, с.11]. Порівняльно-історичний метод посприяв у вивченні досліджень крайової (буковинської) журналістики Миколи Тимошика зіставити принципи і функції радянської і пострадянської української журналістики транзитивного періоду, указати на проникливість вченого в характеристики новочасної журналістики як олігархічної, постолігархічної, залежної від «грошового мішка власників». Усі дослідники наукового здобутку Миколи Тимошика вказують на високу культуру роботи автора «Тоталітарної журналістики» з архівними матеріалами, підшивками газет минулої доби, адже їх ілюстрація та аналіз не лише підтверджують реальність подій, а й передають дух епохи, драматичність та трагізм долі сміливих журналістів, здатних протистояти свавіллю тоталітарної влади. Аксіологічний та біографічний методи допомагають вивчати дослідження Миколи Тимошика у співмірності з духовними цінностями, носіями котрих є передусім сам автор як колоритний представник культурного та історичного ландшафту українського народу та численні журналісти, за ілюстрацією фактів сподвижницького життя яких він звертався. Науковці не могли оминати й численні статистичні дані, якими оперує автор у розгляді маніпулятивних технологій журналістики доби радянзації та змосковлення, що додає переконливості міркуванням автора, посилює аргументованість його мислення.

Назви книг Миколи Тимошика мимовільно викликають запитання, чи не суперечить їхній зміст процесу декомунізації в Україні, узаконеному у 2015 році, спрямованому на ліквідацію в українському суспільстві наслідків комуністичної ідеології та тоталітарного режиму? Чи потрібні нині українському суспільству на шляху ствердження його суверенності, принципів демократизму та гуманізму знання про тоталітарну журналістику? Відповідь на них, обґрунтовані ілюстрацією та аналізом архівних документів і журналістських творів газет радянського часу, ми знайдемо в самих книгах Миколи Тимошика та відгуках на них науковців та журналістів-практиків.

Концептуально вагомим є розгляд актуальності досліджень тоталітарної журналістики Миколи Тимошика, що спираються на архівні документи Буковини та методи сторітелінгу й нон-фікшн, у викликах сьогодення, ускладненого боротьбою українського народу з агресією і терором російської федерації: «У теперішніх діях нашого споконвічно

агресивного північно-східного сусіда з імперськими амбіціями, найбільшого ненависника України, автор монографій чітко простежив ті ж методи й засоби, якими віддавна користувалися московитські завойовники»[2, с. 22].

Автор концепції тоталітарної журналістики новітнього часу належить до плеяди, за визначенням Василя Стуса, «пряmostоячих» особистостей, учених, які здобули вишкіл фаху та духовний гарт у сфері практичної журналістики, працюючи в газетах Буковини, книжкових редакціях України, у пошуках істини сміливо беруться за теми некон'юнктурні, гостро суперечливі, полемічні, дискусійні [3; 13]. Те, що «з-поміж низки показових тенденцій сучасної української національної журналістики одна особливо тривожна: наші ЗМІ продовжують нести на собі зловісну печатку епохи, з якої нещодавно вийшли, – *тоталітарної* (виділення автора. – В. Г.)» і те, що «у цій тенденції проглядається наполегливе бажання скоріше певної частини журналістського корпусу, ніж засновників ЗМІ, стати на шлях вільної преси Заходу у відповідності з усталеними в цивілізованому світі стандартами та принципами» [14, с.11], – змусило Миколу Тимошика взятися за далеко непросту й актуальну тему для своїх книжок, призначених, за його словами, «для журналістів, редакторів, науковців, усіх, хто працює в національному інформаційному просторі», тих, хто цікавиться історією України [14, с.4].

Не помилимося, коли скажемо, що після її видання вона стала справжнім бестселером в українському науковому світі, адже її автор «здатний «аналізувати в синтезі складну й розмаїту матрицю культурно-історичних, національних, політичних, соціальних, психо-ментальних проблем» (Г. Філіпчук), написав книгу, яка «споряджає українську науку важливою історичною інформацією, продукує нові знання про різноаспектне життя українців радянської дійсності, а головне – спонукає до роздумів» (Л. Снісарчук), акцентує на потребі «критичного врахування повчальних уроків історії» (Я. Калакура); «належить до когорти учених, які відзначаються виваженістю толерантністю в поцінуванні та критичному аналізі фактів минулої доби» (В. Галич) [14, с. 520]. Добірка вище наведених фрагментів відгуків про «Тоталітарну журналістику. Доби радянської та змосковлення України» Миколи Тимошика, що подається на звороті обкладинки цієї книги, стосується й тематично та методологічно спорідненого двокнижжя «Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси», виконує важливу інформаційну функцію, заохочуючи читача до її прочитання через загальну характеристику автора,.

Багатовекторність актуальності вивчення тоталітарної журналістики сам автор у вступному слові мотивує такими чинниками, як: 1) потребою звільнення української журналістики доби незалежності від «зловісної печаті тоталітарної епохи» й орієнтації її на «шлях вільної преси»; 2) необхідністю критичного перегляду призначення радянської журналістики як «колективного пропагандиста, організатора і агітатора» й акцентування на функціях «журналістики вільного світу в Західній Європі та Америці» («сторожового пса демократії», формування громадської думки, соціальної критики та контролю, культурологічна, патріотична, виховна); 3) вимогою сучасного наративу пізнання й осмислення уроків радянської журналістики як складника системи тоталітарного суспільства, що актуалізується нині, у час російсько-української війни; 4) процесом віддалення журналістознавства від осмислення триєдиного завдання – історії, теорії і практики журналістики, – що посилюється з переведенням журналістики до наукового напрямку «соціальних комунікацій»[14, с.11–15].

Микола Тимошик послідовно та науково кваліфіковано, з коректним посиланням на архівні джерела та публікації в підшивках газет розглядає такі проблеми, як призначення та організації української журналістики доби радянзації та змосковлення України, система засобів масової інформації цього часу, цензура і контроль змісту та покупка лояльності, кадрова політика і людські долі. Можна навести багато прикладів, що засвідчують багатогранність світогляду та духовних орієнтирів професора Тимошика, зокрема там, де йдеться про потребу виправлення помилок у журналістських творах та довідниках й енциклопедіях, подаються міркування автора про їх причини. І тут він постає не лише як проникливий науковець, а ще й як політолог, соціолог, письменник і, головне – як гуманіст свого часу.

І це виокремлює ще один прошарок актуальності аналізованих книжок, на якому слід акцентувати. Миколу Тимошика відзначають виваженість, толерантність у поцінуванні та критичному аналізі фактів української журналістики минулої доби, глибоке усвідомлення того, що в представленні історії національної журналістики необхідно критикувати, полемізувати, але нічого не можна вилучати, бо це було б рівнозначним нанесенню чорних плям на її сторінки, це було б рівнозначним прояву авторитарності, притаманної тоталітаризму. Не просто витримати таку стійку позицію в добу глобалізації, панування постмодерних тенденцій, які охопили й сферу науки, культури та журналістики, позначеної запозиченням західної низькопробної кіно-теле-радіопродукції, чужого духовного потенціалу, що веде до розмивання національних культурних цінностей й нівелювання базових принципів організації українського суспільного життя.

Книги Миколи Тимошика демонструють нагальну потребу вироблення нових критеріїв оцінки якості журналістики минулої драматичної і трагічної доби, відкриваючи маловідомі сторінки української журналістики, повертаючи до її скарбниці імена забутих постатей, викреслених з народної свідомості перших газетярів радянського призову (Петро Доценко, Марія Саєнко, Олена Григор, Петро Янкін, Надія Артюх, Василь Побігай, Дмитро Бузинський) та призабутих сміливців, представників гострого пера доленосних 90-х рр. (Леонід Кльоц, Володимир Кательницький, Катерина Таран). На думку Миколи Тимошика, «на сторінках досі нечитаних і не осмислених сучасниками архівних документів та газетно-журнальних шпальт – пульс тієї непростой доби, її пряме й криве дзеркало. З його правдою і брехнею, надіями й розчаруваннями, благородними поривами, ... невітленими творчими задумами, особистими драмами творчих особистостей» [14, с. 495]. Демонструючи потребу писати історію української журналістики в іменах, Микола Тимошик презентує свій талант публіциста й письменника.

Покликання на теоретичні та емпіричні джерела, пов'язані із з'ясуванням концепції тоталітарної журналістики Миколи Тимошика, наведені у цій розвідці, дозволяють розкрити її методологічний та педагогічний потенціал. Перший складник пов'язаний із сукупністю наукових знань, методів, принципів та інструментів дослідження тоталітарної журналістики, продемонстровані Тимошиком як теоретиком журналістики. Другий – з можливістю використання концепції тоталітарної журналістики, відкоректованої Миколою Тимошиком до вимог доби, у викладанні буквально всіх журналістикознавчих курсів. Саме тут проявився авторський багаторічний досвід педагога. Викладач «Теорії журналістики» одержав цінний матеріал для поглибленого вивчення тем «Журналіст як суб'єкт масово-інформаційної діяльності», «Журналістика як галузь суспільно-політичної і творчої діяльності», «Функції і принципи журналістики», «Соціальна позиція журналіста», «Свобода слова», «Сучасна масово-інформаційна ситуація» та ін. із ілюстраціями архівних матеріалів, фактів вірності журналістів високим принципам своєї професії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамчук Альвіна, Ганнунтін Микола. «Змосковлення Буковини»: у Чернівцях презентували двокнижку Миколи Тимошика | Телекомпанія С4 (Чернівці). 2024. 25 жовт. <https://www.youtube.com/watch?v=JA1mi1vtb2c>
2. Антофійчук В. Буковина під ідеологічним пресингом кремля. Відгук на монографію Миколи Тимошика «Змосковлення Буковини. 1940–1990: За документами чернівецьких архівів та матеріалами преси»: У 2 кн. Наш Голос: Місячник Союзу українців Румунії. (Бухарест, Румунія). 2024. Грудень. Ч. 366. С.

- 22-23, 25. <https://uur.ro/%D0%BD%D0%B0%D1%88-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81-%E2%84%96-366/?lang=uk>
3. Галич В. «Ремесло моє – справедливість. Буду навечно відданим йому» [рецензія]. *Пресознавство / Press Studies*. Львів, 2023. Вип. 2. С. 181-190.
4. Дацюк Г., Плаксюк Ю. «Змосковлення Буковини»: повна версія. Слово Просвіти. 2024. Ч. 42. 24-30 жовт.
5. Ісак А. Замість передмови. Інтерв'ю багатолітнього редактора газети «Буковина» з автором книги. В кн.: Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. друга: Перо і мікрофон як зброя. Київ: Вид центр «Академія», 2024. С.11-18.
6. Калакура Я. Радянська окупація і змосковлення Буковини: мовою документів і очима дослідника. Букововід. 2024. 14 бер. <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2024/03/14/174502.htm>
7. Макар Ю. Моє бачення «Змосковлення Буковини» авторства Миколи Тимошика. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 36. наук. статей. / Чернів. націон. ун-т ім. Ю. Федьковича. Т. 50. 2024. С. 176-180. <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/169>
8. Матіюк Олександр. «Змосковлення Буковини»: у Чернівцях презентували двокнижжя Миколи Тимошика. Шпальта-Медіа (Чернівці). 2024. 26 жовт. <https://shpalta.media/2024/10/26/zmoskovlennya-bukovini-u-chernivcyax-prezentuvali-dvoknizhzhya-mikoli-timoshika/>
9. Презентація книги «Змосковлення Буковини» Миколи Тимошика викликала справжній фурор у чернівецькій глибинці. Інтерв'ю Сергія Зарайського з Миколою Тимошиком. БукІнфо. 2025. 11 лип. <https://bukinfo.com.ua/istoriya/prezentaciya-knygy-zmoskovlennya-bukovyny-mykoly-tymoshyka-vyklykala-spravzhniy-furor-u-cherniveckiy-glybynci>
10. Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. перша: Ментальність. Культура. Література. Чернівці: Букрек, 2023. 448 с.
11. Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. перша: Ментальність. Культура. Література. Київ: Вид центр «Академія», 2024. 448 с.
12. Тимошик М. Змосковлення Буковини. 1940-1990: За документами архівів та матеріалами преси. У 2-х кн. Кн. друга: Перо і мікрофон як зброя. Київ: Вид центр «Академія», 2024. 528 с.
13. Тимошик М. С. Материн заповіт у рушнику 1933-го: Автобіографічна канва життя. Бібліографічний показник із нагоди 65-річчя. Наукове видання. К.: Наша культура і наука, 2022. 592 с.
14. Тимошик М. «Тоталітарна журналістика. Доба радянзації та змосковлення України» За документальними архівами та матеріалами преси: наукове видання. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2024. 520 с.
15. У Чернівцях презентували двокнижжя Миколи Тимошика «Змосковлення Буковини». Медіа гарячих новин. (Чернівці). 2024. 25 жовт. <https://c4.com.ua/novyny/u-chernivcyax-prezentuvali-dvoknizhzhya-mikoli-timoshika-zmoskovlennya-bukovini/>

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

16. Філіпчук Г. Двокнижжя з «Тимошикобаченням» Буковини. Хвиля Десни. 2023. 1 черв. <https://hvilya.com/news/culture/dvoknyzhzhya-z-tymoshykobachennyam-bukovyny.html>

17. Філіпчук Г. Двокнижжя Миколи Тимошика про змосковлення Буковини і журналістику тоталітарної доби. Слово Просвіти. 2023. Ч. 24. 15-21 черв.

18. Food for Thought: unveiling the truth: Mykola Tymoshyk's book exposes Soviet-era Russification. World Ecology Report: World Information Transfer . 2025. Spring 2025, Volume XXXVIII, No. 1. Page 12. (New-York ISSN#1080-3092) «<https://drive.google.com/file/d/16G6zYFBtLrCal-dbyV7W95qFelAaPhTj/view>

[Їжа для роздумів: розкриття правди: книга Миколи Тимошика викриває русифікацію радянської епохи. Звіт про світову екологію: світова передача інформації. 2025. Весна 2025, том XXXVIII, № 1. Сторінка 12. (Нью-Йорк ISSN#1080-3092)

«<https://drive.google.com/file/d/16G6zYFBtLrCal-dbyV7W95qFelAaPhTj/view>]

ЕКОНОМІЧНА ТЕМАТИКА ВІТЧИЗНЯНИХ МЕДІА

Горчикова Анастасія

*старший викладач кафедри
теорії і методики журналістської творчості
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Зубарець Антоніна

*викладач кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Економіка є однією з найважливіших сфер, що безпосередньо впливає на життя кожної людини. У цьому контексті особливо важливим є ефективне і коректне висвітлення економічних новин у мас-медіа. Медіа служать каналом передачі знань та інформації, що формує економічне мислення та впливає на прийняття рішень як на рівні окремих громадян, так і на рівні держави. Вітчизняні медіа, враховуючи соціально-економічні зміни, які відбуваються в країні, повинні стати не тільки носіями актуальної економічної інформації, а й платформами для розвитку економічної грамотності.

Медіа мають важливу роль у формуванні економічної свідомості населення. Вони можуть не тільки інформувати, але й освічувати громадян щодо ключових економічних процесів, таких як інфляція, ринок праці, податкові зміни, функціонування державного бюджету, а також роль економічної політики уряду [1, с. 14]. Це дозволяє людям краще орієнтуватися в складних економічних умовах і приймати обґрунтовані рішення.

Дослідження показують, що рівень економічної освіти в Україні ще є досить низьким, і багато медіа мають великий потенціал для підвищення цієї грамотності. Наприклад, програми, статті чи блоги, які детально пояснюють економічні терміни та їх взаємозв'язок, можуть значно полегшити сприйняття складних тем.

На сучасному етапі можна виділити кілька основних тенденцій у висвітленні економічної тематики:

Кризові періоди як каталізatori інтересу до економічних новин. В умовах економічних і політичних криз (наприклад, під час пандемії COVID-19 або внаслідок військових дій) спостерігається значне збільшення уваги до економічних новин [8, с. 21]. Це пов'язано з високим інтересом суспільства до тем, які безпосередньо впливають на фінансовий стан, інфляцію, курси валют і цінову стабільність.

Підвищення попиту на аналітичний контент. Більшість людей вже не задовольняються лише новинами, які повідомляють факти, але потребують глибшого аналізу економічних подій. Ось чому зростає популярність аналітичних статей, інтерв'ю з експертами та економічних програм.

Перехід до мультимедійних форматів. Веб-сайти, телевізійні канали та радіостанції активно використовують нові медіа-платформи для розширення охоплення аудиторії. Подкасти, відеоблоги, прямі ефіри на YouTube та Telegram-канали набирають популярності, пропонуючи зручні формати для споживання інформації на ходу.

Проблеми подання економічної інформації. Незважаючи на позитивні тенденції, існує низка проблем, пов'язаних із поданням економічної інформації в українських медіа [11, с. 101]:

Сенсаціоналізм. Багато медіа використовують драматизацію подій для залучення уваги читачів. Однак це часто призводить до спрощення складних економічних процесів або їх спотворення. У результаті населення може отримувати неповну або навіть неправдиву картину ситуації.

Політизація економічних новин. В Україні економічні питання часто політизуються, що впливає на об'єктивність висвітлення інформації. Замість того, щоб надавати точні та нейтральні дані, деякі медіа орієнтуються на політичні вподобання чи інтереси окремих груп.

Нестача професіоналів. Українські медіа стикаються з проблемою нестачі спеціалізованих економічних журналістів, які мають не лише базові знання економіки, але й здатність зрозуміло та доступно пояснювати складні процеси широкій аудиторії [9, с. 50].

Інноваційні формати та майбутнє економічної журналістики. Зі зростанням популярності нових медіа платформ змінюється й підхід до подачі економічної інформації. Вебінари, подкасти та відео-блоги стали ефективними інструментами для популяризації економічних тем. Вони дозволяють залучити молодшу аудиторію, яка віддає перевагу коротким відео або подкастам замість традиційних статей чи телевізійних програм.

Крім того, на тлі глобалізації та цифровізації, вітчизняні медіа можуть використовувати світові практики та інноваційні формати для вдосконалення економічної журналістики [7, с. 28]. Зокрема, адаптація

аналітичних інструментів, таких як інфографіка, інтерактивні графіки та блоки даних, може допомогти полегшити сприйняття складної інформації.

Вітчизняні медіа відіграють ключову роль у формуванні економічної свідомості населення. Проте, для досягнення високого рівня економічної грамотності, необхідно подолати низку проблем, зокрема сенсаціоналізм, політизацію та брак фахових кадрів. У майбутньому розвиток нових медіа платформ та інноваційних форматів може стати важливим кроком до підвищення якості економічної журналістики в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заворотнюк С. Економічна журналістика: Теорія та практика. Київ : Вид. дім «Кисво-Могил. акад.», 2019.
2. Ляшенко В. В. Медіа та економіка: проблеми та перспективи розвитку в Україні. Київ: «Либідь», 2019.
3. Шевченко В. І. Медіа в умовах кризи: як війна та пандемія змінили економічне висвітлення. Харків: «Фоліо», 2020.
4. Петренко О. С. Сучасні медіа та економічна свідомість громадян України. Київ: «Наукова думка», 2018.
5. Тимошенко О. А. Інтернет-журналістика: можливості та виклики для економічної тематики. Черкаси: ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2017.
6. Бондаренко, О. В. Економічні аспекти медіапростору в Україні. Одеса: «Астропринт», 2019.
7. Іваненко Т. В. Медіа в контексті економічної освіти: роль і значення. Науковий вісник Університету економіки та права, 2020, 4(51), 23-30.
8. Мельник В. І. Економічні теми в українських медіа: аналіз нових трендів. Медіа-економіка, 2021, 6(72), 15-24.
9. Коваленко Л. А. Вплив соціальних мереж на популяризацію економічної інформації. Журналістика та суспільство, 2022, 1(56), 48-53.
10. Гончарова Н. М. Як медіа створюють економічну реальність: аналіз інформаційного простору України. Економічна стратегія та управління, 2018, 3(59), 29-33.
11. Дьяків Ю. О. Формування економічної культури громадян через медіа. Актуальні проблеми медіа-комунікацій, 2021, 12(107), 99-108.

NICHES FOR PROMOTION ON INSTAGRAM

Горчикова Анастасія

*старший викладач кафедри
теорії і методики журналістської творчості
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Смусь Андрій

*кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри соціальних комунікацій
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Instagram has long ceased to be just a platform for publishing travel photos or selfies. Today it is a powerful tool for developing a personal brand, business and monetizing knowledge and talents. However, to achieve success, it is important to choose a profitable and relevant niche.

A niche is an area or topic on which authors focus in their content [3, p. 128]. Clear positioning allows you to attract a target audience, build trust, and later monetize a blog through advertising, sales or partnerships.

The most popular and profitable niches on Instagram at this stage of the social network's development are as follows.

1. Personal brand / self-development. This niche is suitable for experts, coaches, psychologists, SMM specialists, designers, etc. People buy from people, so revealing personality, experience and knowledge is an effective strategy.

2. Beauty and self-care. One of the eternal trends. If you are a beautician, makeup artist, manicurist or just a beauty enthusiast, this niche is for you.

3. Fashion and style. Fashion content is always in the top. Suitable for stylists, models, fashion bloggers, photographers [1, p. 53].

4. Travel and lifestyle. If a potential author travels often and knows how to beautifully show locations and atmosphere, this can become a source of stable income (cooperation with hotels, travel agencies, brands).

5. Fitness and healthy lifestyle. The health sector is only gaining momentum every year. Suitable for trainers, nutritionists, athletes, motivators.

6. Parenthood and family life. A very emotional and engaging niche. Suitable for mom bloggers, child psychologists, sleep/breastfeeding consultants, etc.

7. Food and recipes. Food content is always in high demand [6, p. 246]. If the page owner knows how to cook at the initial stage of development, this is a great chance!

8. Education and expert content. Educational pages are developing rapidly: mini-lessons, useful facts, cheat sheets. This can be a page for a tutor, teacher or specialist in their field.

Choosing a niche is not just about choosing a topic that is “in trend”. It is about uniqueness, expertise and long-term interest. It is important to analyze strengths, knowledge and experience, determine an interesting topic for the author, which will simplify the process of creating content [2, p. 284]. A preliminary study of demand and competitors is also necessary. After analyzing the target audience and the possibilities of stable content creation for promotion, you can start establishing yourself in the chosen niche.

Instagram is not only about visuals. It is about value, expertise and emotional connection with subscribers. By choosing the right niche, you can not only build a loyal audience, but also turn your blog into a source of stable income. The main thing is to be consistent, create quality content and not be afraid to show the personality of the author or brand.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєв О. Будь брендом. Практичний гайд для Instagram / Олександр Васильєв. Київ: книголав, 2021. 224 с.
2. Ільяхов М., Саричева Л. Пиши, скорочуй. Як створювати сильні тексти / Максим Ільяхов, Людмила Саричева. Київ: Наш Формат, 2019. 320 с.
3. Pulizzi J. Epic Content Marketing: How to Tell a Different Story, Break through the Clutter, and Win More Customers by Marketing Less / Joe Pulizzi. New York: McGraw-Hill Education, 2013. 352 p.
4. Godin S. Purple Cow: Transform Your Business by Being Remarkable / Seth Godin. New York : Portfolio, 2003. 160 p.
5. Kleon A. Show Your Work!: 10 Ways to Share Your Creativity and Get Discovered / Austin Kleon. New York : Workman Publishing, 2014. 224 p.
6. Fryer S. No Filter: The Inside Story of Instagram / Sarah Frier. New York: Simon & Schuster, 2020. 352 p.

ДОТРИМАННЯ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ СТАНДАРТІВ І ЖАНРОВИХ ВИМОГ У НАПИСАННІ НОВИН НА ТЕМУ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ АЕС

Мазаний Віктор

*доцент кафедри соціальних комунікацій,
заслужений журналіст України*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

1. Композиція новини.

Новини про радіаційну безпеку довкілля АЕС в інформаційному агентстві мають сталу структуру – такий закон у цьому медіа для новин на будь-яку тематику. Отже, новина має свою композицію, яка включає:

- заголовок;
- лід;
- цитату на підтвердження;
- саблід (корпус новини);
- бекграунд.

Методика написання новини в інформаційному агентстві ґрунтується на втіленні таких принципів редакційної політики, як оперативність, точність, достовірність, збалансованість, відокремлення фактів від коментарів та оцінок, повнота і доступність інформації.

Новина інформаційного агентства – єдиний у журналістичі жанр, що вимагає починати роботу над нею із формулювання заголовка.

Іншої послідовності немає.

Цілеспрямовуючим, допоміжним засобом у написанні заголовка є ключові слова або теги, які журналіст розміщує над заголовком.

Створюємо ключові слова або теги (великими чи малими літерами) у називному відмінку (не менше трьох, написаних через тире), серед них можуть бути й загальновідомі аббревіатури ЄС, НАТО, МАГАТЕ, АЕС.

Ключові слова/теги відіграють:

а) творчу роль, адже формулюють тему новини і складають основу заголовка, входячи у нього в різних відмінках;

б) технологічну роль, адже автоматизована система обробки повідомлень (АСОП) інформаційного агентства сортує новини у тематичні папки за першим ключовим словом/тегом.

Наприклад:

МОНІТОРИНГ – ЕКОЛОГІЯ – БЕЗПЕКА

Моніторинг екологічної безпеки Рівненської АЕС здійснила автоматизована система

Під час випуску новини на сайт інформаційного агентства черговий редактор розміщує ключові слова/теги у так званому слаглайні під новиною, створюючи ефект гіпертекстуальності. Тобто, активувавши будь-яке з них, можна перейти на тексти новин, схожих за тематикою до тої, під якою вони розміщені.

2. Заголовок і лід.

Заголовок новини відображає суть події. У ньому повинно бути до 9 слів. Іноді їх кількість збільшується через те, що аббревіатуру АЕС подають повністю:

Експлуатація Хмельницької атомної електростанції проходить за регламентами екологічної безпеки – моніторинг

Щоб правильно написати заголовок, слід скористатися основними запитами римського ритора Марка Фабія Квінтіліана: «Хто?/Що?», «Де?»

«Хто?/Що?» – Дослідження з безпеки людини в умовах ядерного виробництва проведено

«Де?» – на Хмельницькій АЕС.

Заголовок:

Дослідження з безпеки людини в умовах ядерного виробництва проведено на Хмельницькій АЕС

Послідовність відповідей на ці запитання може бути довільною – у залежності від того, на якому слові акцентує увагу журналіст.

Першим словом у заголовку найчастіше є іменник – це найкращий варіант:

Якість скидів води з енергоблоків дослідили екологи на Рівненській АЕС.

Моніторинг водного басейну проведено в зоні спостереження Рівненської АЕС.

Першим словом також буває:

прикметник – *Автоматизована система підтвердила радіаційну безпеку довкілля навколо Рівненської АЕС;*

Резервну систему надійності введено в експлуатацію на Рівненській АЕС;

прийменник – *На Рівненській АЕС продемонстрували нові системи водневої безпеки.*

числівник – *Другий енергоблок Хмельницької АЕС виробив 50 мільярдів кіловат-годин електроенергії;*

Найважливішою частиною новини є лід (від англ. lead) – він дає відповідь на запитання «Хто?/Що?», «Що?» і «Де?» зробив та/або «Що?», «Де?» і «Як?» відбулося.

Лід складається із перших двох абзаців новини.

У першому розкривається суть події (найчастіше – одним реченням).

Перше речення першого абзацу тісно пов'язане із заголовком. Воно може бути точним повторенням заголовка:

Поселення бобрів з'явилося поблизу реакторів Хмельницької атомної електростанції

Перший абзац: Поселення бобрів з'явилося поблизу реакторів Хмельницької атомної електростанції. <...>

Може бути майже точним повторенням заголовка:

Повінь не загрожує ставку-охолоджувачу Хмельницької АЕС – експерт

Перший абзац: Повінь не загрожує ставку-охолоджувачу Хмельницької АЕС.

<...>

Додано слово «експерт».

Перше речення також може бути розширеним тлумаченням заголовка:

Методику аналізу радіаційної обстановки представили українські вчені на Рівненській АЕС

Перший абзац: Програмне забезпечення для аналізу радіаційної обстановки представили на Рівненській АЕС його розробники – вчені Науково-дослідного інституту радіаційного захисту Академії технологічних наук України.

<...>

У другому абзаці обов'язково вказують джерело, від якого стало відомо про подію, і спосіб, у який інформаційне агентство повідомляє про неї, – такі дані вміщують тільки у другому абзаці новини і не нижче.

Без них новину не ставлять на сайт.

Джерело вказують точно – посада, ім'я, прізвище особи або назва структури.

Джерело має бути найавторитетнішим та найкомпетентнішим.

У ліді зосереджено 60 – 80 відсотків інформації про подію. Саме тому, наприклад, телерадіокомпанії, беручи новину інформаційного агентства, відокремлюють від неї лід і використовують його як самостійне готове повідомлення в анонсах випусків новин.

Інформаційне агентство Укрінформ використовує лише достовірні, тобто ідентифіковані джерела. Саме про це свідчать дані регулярних

досліджень дотримання он-лайн медіа журналістських стандартів – такий моніторинг регулярно проводять експерти Інститут масової інформації.

У повідомленнях про події на АЕС надзвичайно небезпечними є неідентифіковані джерела. До таких, зокрема, належать соціальні мережі та групи в них без ознак ідентифікованості, анонімні висловлювання, «очевидець події, який не захотів себе назвати», «особа, наближена до урядових кіл» тощо. Такі «джерела», якщо йдеться про події на АЕС, сіють паніку, непевність, тривогу, дезорієнтують.

3. Цитата.

Обов'язковою структурною частиною новини є цитата джерела, названого у другому абзаці.

Цитату дають на підтвердження ліду.

Її розмішують у третьому абзаці – не нижче.

В інформаційних агентствах новину без цитати не випускають на сайт. Вона служить для підтвердження ліду і надає йому достовірності та переконливості.

Цитату відображають точно, без спотворень її змісту – журналіст не має права додавати до неї будь-які свої тлумачення. Найоптимальніший її розмір – одне речення (може бути поширене).

Після цитати вказують *ініціал і прізвище* або лише прізвище джерела, перед яким має бути слово «сказав (-ла)», рідше – «зазначив (-ла)»:

Оприлюднення даних про радіаційну обстановку навколо Рівненської АЕС розпочато в інтернеті

Перший абзац: Оприлюднення даних про радіаційну обстановку в тридцятикілометровій зоні Рівненської АЕС розпочато в режимі реального часу в інтернеті на офіційному сайті західноукраїнського ядерного об'єкта www.rnpp.rv.ua.

Другий абзац: Про це кореспондентів Укрінформу повідомила начальник прес-центру РАЕС Вікторія Леонова.

Третій абзац (цитата): «Відображення такої інформації запроваджено завдяки створеному фахівцями станції програмному продукту, що дозволяє транслювати всі показники про стан довкілля, одержані від автоматизованої системи контролю радіаційної обстановки (АСКРО)», – сказала В. Леонова.

<...>

Якщо джерелом повідомлення є структура, то після цитати вживають словосполучення: «...– йдеться у повідомленні», «зазначили у пресслужбі», «зазначили у пресцентрі»:

Екологічні регламенти безпеки виконано у тридцятикілометровій зоні Рівненської АЕС

Перший абзац: Літні екологічні регламенти безпеки повністю виконано у тридцятикілометровій зоні Рівненської АЕС.

Другий абзац: Про це кореспондентів Укрінформу повідомили у прес-службі станції.

Третій абзац (цитата): «Характерними є показники останнього тижня літа, які із одержаними впродовж червня – серпня практично однакові і є відображенням безпечної роботи енергоблоків типу ВВЕР-440 та ВВЕР-1000», – зазначили у прес-центрі.

<...>

Не слід третій абзац перевантажувати багатьма реченнями. Краще якусь фразу, що належить особі або взяту із пресрелізу, розмістити у сабліді, перевівши її у непряму мову.

Наявність цитати – це маркер відокремлення фактів від коментарів. Такий журналістський стандарт теж входить в методологію оцінки якості онлайн-медіа, яку формують експерти Інститут масової інформації.

4. *Саблід.* Четвертий і подальші абзаци новини (їх може бути ще 2 – 3) складають саблід (англ. sublead), у якому подають подробиці події, пам'ятаючи, що вони мають бути висвітленні у такому порядку: зі зменшенням їх важливості, тобто тут слід застосувати принцип «перевернутої піраміди».

Четвертий абзац не може бути цитатою. Якщо автор вирішив продовжити висловлювання джерела, то тоді він у четвертому абзаці передає фразу тільки непрямою мовою і розпочинає абзац службовими словами непрямої мови «За його/її словами...»:

Радіаційні параметри у районах біля Рівненської АЕС виміряла незалежна система контролю

Перший абзац: Радіаційні параметри у Володимирецькому районі Рівненської та Маневицькому Волинської областей, розташованих у тридцятикілометровій зоні Рівненської АЕС, виміряла незалежна система автоматизованого контролю (АСКРО)

Другий абзац: Про це кореспондентів Укрінформу повідомив начальник управління інформації і зв'язків із громадськістю Петро Кратік.

Третій абзац: «Стационарні пости контролю, які входять в АСКРО, визначили: у населених пунктах потужність дози становила 0,08 – 0,13 мікрозівертів на годину, що не перевищує значень природного фону», – сказав П. Кратік.

Четвертий абзац: За його словами, такий стан засвідчує, що всі енергоблоки працюють із дотриманням вимог надійної експлуатації.

<...>

Якщо джерелом є повідомлення структури (інформаційний центр, пресцентр, пресслужба), то четвертий абзац починають «За його/її даними, ...».

Системи безпеки модернізовано на енергоблоці №2 Рівненської АЕС
Перший абзац: Оновлення систем, які служать для гарантування атомної безпеки, здійснено на енергоблоці №2 типу ВВЕР-440 Рівненської АЕС.

Другий абзац: Про це кореспондентові Укрінформу повідомили в прес-центрі станції.

Третій абзац «Оновлено, зокрема, засоби управління, релейного захисту та автоматики резервних дизель-генераторних електростанцій», – зазначили в прес-центрі.

Четвертий абзац: За його даними (*маємо на увазі, що за даними прес-центру – Авт.*), таким чином створено передумови для надійної подачі електроенергії від запасного джерела у випадку знеструмлення енергоблока.

<...>

Іноді одне із словосполучень «За його/її даними, ...» граматично узгоджується зі словосполученням «йдеться у повідомленні»:

Якість скидів води з енергоблоків дослідили екологи на Рівненській АЕС

Перший абзац: Якість скидів води з енергоблоків дослідили спеціалісти еколого-хімічної лабораторії служби охорони навколишнього середовища Рівненської АЕС.

Другий абзац: Про це кореспондентові Укрінформу повідомив пресцентр РАЕС.

Третій абзац: «З'ясовано, що у скидах з енергоблоків, так званій зворотній воді, немає перевищень допустимих значень вмісту шкідливих речовин», – йдеться у повідомленні.

Четвертий абзац: За його даними (*маємо на увазі, що за даними цього повідомлення – Авт.*), вода в річці Стир до і після промислових скидів з Рівненської АЕС залишається незмінною за контрольованим хіміко-фізичним складом та концентраціями.

<...>

Початок саблїду не обов'язково починати зі службових слів непрямої мови. Автор тут може просто об'єктивно далі констатувати факти, які є обставинами події:

Пілотний проект із впровадження методологій контролю металу почали реалізовувати на Хмельницькій АЕС

Перший абзац: Пілотний проект із впровадження світових ризик-орієнтованих методологій експлуатаційного неруйнівного контролю металу обладнання та трубопроводів, важливих для безпеки, почали реалізовувати на Хмельницькій АЕС.

Другий абзац: Про це кореспондентові Укрінформу повідомили в інформаційному центрі ХАЕС.

Третій абзац: «Завдяки впровадженню проекту планується зменшити тривалість ремонтних робіт та підвищити рівень безпеки атомної електростанції», – йдеться у повідомленні.

Четвертий абзац: Розробка, що є пілотною для енергоблоків ВВЕР-1000, які діють на ХАЕС, втілюється при фінансовій підтримці Європейської комісії із залученням іспанських спеціалізованих організацій, Науково-технічного центру з ядерної та радіаційної безпеки України, фахівців НАЕК «Енергоатом».

5. Бекграунд.

Бекграунд – остання частина новини, але не обов'язкова. Він служить для повідомлення схожих до показаних в новині фактів або узагальнення аналогічних чи наведення енциклопедичної інформації. Зазвичай бекграунд позначають словами «Довідково» або «Як повідомля (-ло, -в) ... (назва інформаційного агентства).

Бекграунд не може бути в якійсь іншій частині. Проте не завжди він маркується названими вище словами. Іноді останній абзац сприймаємо як бекграунд, адже в ньому подано додаткову інформацію, яка допомагає глибше зрозуміти подію. Наприклад, останні абзаци цих новин:

Автоматизована система виміряла радіаційні показники у тридцятикілометровій зоні Хмельницької атомної електростанції

Автоматизована система контролю радіаційної обстановки (АСКРО) виміряла радіаційні показники у районах Рівненської та Хмельницької областей, які входять у тридцятикілометрову зону спостереження Хмельницької АЕС.

Про це кореспондентові Укрінформу повідомив інформаційний центр ХАЕС.

«Встановлено, що радіаційний фон тут сягає 0,10 – 0,13 мікрорівертів на годину», – йдеться у повідомленні.

<...>

Бекграунд (останній абзац цієї новини): До складу системи входять 15 постів-контейнерів радіаційного контролю, чотири з яких розташовані на промисловому майданчику, решта – у тридцятикілометровій зоні. Інформація з постів передається на станцію збору даних, розташовані в лабораторії зовнішнього радіаційного контролю цеху радіаційної безпеки і на території ХАЕС.

(У бекграунді – довідковий матеріал про технічну базу системи та її можливості передачі екологічної інформації).

Проект ядерної безпеки впроваджують на Хмельницькій атомній електростанції при підтримці Європейської комісії.

Проект «Запровадження методології адаптації і підтримки оперативного ймовірного аналізу безпеки для енергоблоків АЕС України» почали реалізовувати на Хмельницькій АЕС при підтримці Європейської комісії.

Про це кореспондентів Укрінформу повідомила начальник відділу зв'язків з громадськістю та ЗМІ Хмельницької АЕС Тетяна Лісітчук.

<...>

Бекграунд (останній абзац цієї новини): Робота виконується в руслі вітчизняної «Комплексної (зведеної) програми підвищення рівня безпеки енергоблоків атомних електростанцій», у якій враховано наслідки пошкодження реакторів на японській АЕС «Фукусіма-1» та визначено напрямки протидії аналогічним обставинам, що можуть виникнути через природні катаклізми.

(У бекграунді показано загальнодержавний контекст модернізації та підвищення рівня безпеки енергоблоків).

Хмельницька АЕС діє за регламентами безпеки – головний інспектор ХАЕС

Енергоблоки Хмельницької атомної електростанції діють за регламентами ядерної та радіаційної безпеки.

Про це кореспондентів Укрінформу сказав головний інспектор ХАЕС Костянтин Коба.

«Обидва енергоблоки ВВЕР-1000 Хмельницької АЕС працюють на потужності 1005 і 990 мегават у штатному режимі», – зазначив Коба.

<...>

Бекграунд (останній абзац цієї новини): Як повідомляв Укрінформ, НАЕК «Енергоатом» оприлюднив заяву, у якій спростовує інформацію про аварію на одній із українських АЕС, яка поширювалася в соціальних мережах Польщі та ретранслювалася зарубіжними й вітчизняними ЗМІ.

(В останньому абзаці – вказування на перебіг спростувань чуток про аварію, яка нібито трапилася на одній із українських АЕС).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайшенберг Зігфрід. Новинна журналістика: Навчальний посібник / За загал.ред.В.Ф.Іванова. – К.: Академія Української Преси, 2004.
2. Вальтер фон Ла Рош. Вступ до практичної журналістики: Навчальний посібник. – К.: Академія Української Преси, 2005. – 229 с.
3. Мазаний В. Біобібліографічний показник. /В. Мазаний. – Волинські обереги, 2023. – 628 с.
4. Мазаний В. Енергетичний велет Хмельниччини / Видавниче агентство «АЕС-преса», 2007. – 96 с.
5. Мазаний В. Журналістика інформаційного агентства: Навчальний посібник. – Волинські обереги, 2022. – 420 с.

6. Мазаний В. ...І мить у вічність проростає: Рівненській АЕС – 25 років. – Рівне: МіКо, 1998. – 166 с.: фотоіл.
7. Мазаний В. Корінь вогню. – Рівне: Видавниче агентство «АЕС-преса», 2005. – 168 с.
8. Мазаний В. Кризова журналістика: як писати про АЕС : Навчальний посібник. / В. Мазаний. Волинські обереги., 2025. – 328 с.
9. Мазаний В. Поклик долі : 30-річчю пуску Рівненської АЕС присвячується. – Рівне : Каліграф, 2010. – 38 с.: фотоіл.
10. Мазаний В. Рівненська АЕС: доля /Документальні етюди. – Рівне : Видавниче агентство «АЕС-преса», ПФ «Ліста», 2001. – 92 с.
11. Мазаний В. Спалах ядра : есе-монологи / Друге, доповнене видання. – Рівне : Видавниче агентство «АЕС-преса», 2004. – 168 с. : фотоіл.
12. Мазаний В. Хмельницька АЕС: гармонія із довкіллям / Видавниче агентство «АЕС-преса», 2012. – 80 с.
13. Фолькер Вольф. Журналістика газет і журналів / Видання 2-ге, перероблене / Пер. з нім. В. Климченко. Київ: Центр вільної преси, 2017. – 377 с.
14. Шнайдер Вольф, Рауе Пауль-Йозеф. Новий посібник з журналістики та он-лайн журналістики / Перекл.з нім.В. Климченко; за загал. ред. В. Іванова – К.: Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2014. – 385 с.
15. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України: [сайт]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення 3.09.2025). Назва з екрана.
16. Захист довкілля [Електронний ресурс] / Енергоатом: [сайт]. – URL: <https://energoatom.com.ua/news/zahist-dovkillya-odin-iz-vazhlyvih-aspektiv-roboti-energoatoma> (дата звернення 6.09.2025). Назва з екрана.
17. Методологія моніторингу професійних стандартів журналістики [Електронний ресурс] / Інститут масової інформації: [сайт]. – URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodolohiia-monitorynhu-profesiynnykh-standartiv-zhurnalistyky-i28318>. (дата звернення 3. 09. 2025). Назва з екрана.
18. Українське національне інформаційне агентство Укрінформ [Електронний ресурс] / Укрінформ : [сайт]. – URL: <https://www.ukrinform.ua/> (дата звернення 3.09.2025). Назва з екран

СУЧАСНІ ГЕОГРАФІЧНІ Й ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ДО РИЗИКІВ У ТУРИЗМІ І СФЕРАХ ГОСТИННОСТІ ТА РЕКРЕАЦІЇ США

Калько Андрій

*доктор географічних наук, професор,
професор кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Національний університет водного господарства та
природокористування,*

Коротун Сергій

*кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Національний університет водного господарства та
природокористування,
м. Рівне, Україна*

Словінська Марія

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна*

Незважаючи на уповільнення у світі темпів економічного розвитку, обсяги міжнародного туризму показують позитивну динаміку у понад 46%. Серед найпопулярніших туристичних напрямків залишаються Франція, Іспанія та США, яку щорічно відвідують близько 70-80 млн. іноземних туристів [1, с. 33]. Водночас галузь стикається із низкою ризиків – як природних (урагани, пожежі, землетруси), так і соціально-політичних (тероризм, збройне насильство, протести). У цьому контексті США у 2025 р. знову опинилися в центрі уваги через повернення Д. Трампа на пост президента. Його повторне обрання спричинило внутрішньополітичну напругу, що вже позначилася на туристичному іміджі країни.

Туристичний ринок США є одним із найбільших у світі завдяки широкому спектру природних, культурних і технічних ресурсів. У 2024 р. сектор туризму США забезпечив ВВП країни приблизно 2,5 трлн. дол. Цей показник зріс порівняно з допандемійним рівнем 2019 р., у 2,27 трлн. [2] (рис. 1). За наступне десятиліття прогнозується незначне, але стабільне збільшення прибутків від туристичної галузі.

Проведення SWOT-аналізу туристичного ринку США дозволяє структурувати інформацію про внутрішні сильні та слабкі сторони галузі, а також зовнішні можливості і загрози, що впливають на її розвиток (табл. 1).

Аналіз засвідчив динамічний розвиток, адаптивність до глобальних викликів і вагомий внесок у національну економіку.

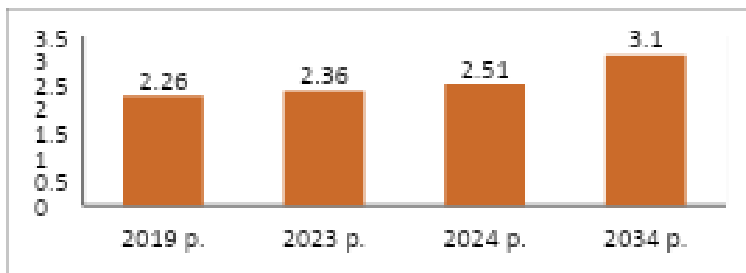

Рис. 1. Частка туризму у ВВП США 2019-2034 рр. (трлн. дол.) [2]

США зберігають позиції серед найпопулярніших туристичних напрямків світу завдяки розвиненій інфраструктурі, багатому природно-рекреаційному та культурному потенціалу, а також провідній ролі в сегменті медичного туризму. Оцінка туристичних ризиків у США потребує комплексного підходу з урахуванням природно-кліматичних, соціальних, економічних і політичних факторів.

Таблиця 1

SWOT-аналіз туристичної галузі США [автор]

Сильні сторони	Слабкі сторони
● Розвинена інфраструктура (аеропорти, готелі, курорти); ● Різноманітність туристичних ресурсів (природні, культурні); ● Висока якість сервісу та безпека; ● Великий спектр видів туризму (екотуризм, активний, культурний); ● Потужний міжнародний бренд країни	● Висока вартість туристичних послуг; ● Складна візова політика; ● Негативний імідж у деяких країнах через політичні та соціальні питання; ● Залежність окремих регіонів від внутрішнього туризму через падіння міжнародних потоків
Можливості	Загрози

● Зростання попиту на екологічний та активний туризм; ● Розвиток цифрових технологій і маркетингу; ● Можливості розширення міжнародної співпраці; ● Потенціал полегшення візового режиму і покращення іміджу	● Конкуренція з боку інших туристичних напрямків; ● Геополітична напруженість і кризові ситуації (пандемії, обмеження); ● Екологічні проблеми та кліматичні зміни; ● Соціальна нестабільність і зростання тероризму
---	--

У 2025 р. у Глобальній карті ризиків Global Guardian США опинилися в категорії «Moderate», тобто «Помірний», що означає, що країна здатна швидко та ефективно впоратися з більшістю криз і загроз особистій безпеці, але злочинна діяльність, тероризм і стихійні лиха можуть вплинути на подорожі або операції всередині країни [3].

Серед основних природних ризиків, характерних для США, виділяються урагани (особливо у південних штатах - Флорида, Луїзіана, Техас), лісові пожежі (Каліфорнія, Колорадо), землетруси (переважно західне узбережжя), а також повені та снігові бурі в інших регіонах. Різні природно-кліматичні умови США є не лише привабливою рисою для туристів, а й одним із ризиків подорожей. Тому туристичні підприємства мають враховувати загрози і пропонувати туристам безпечні відвідування.

До соціально-політичних ризиків належать загрози терористичних актів, масові заворушення, протести, випадки збройного насильства, які часто стають предметом міжнародного занепокоєння. США мають розгалужену систему безпеки, але масштабні масові заходи (наприклад, спортивні події чи фестивалі) все ж залишаються потенційно вразливими до зовнішніх або внутрішніх загроз.

До прикладу, США неодноразово потерпали від терористичних актів з боку ісламістів. Іще суттєвим ризиком туристичній привабливості країни стає політична кон'юнктура через дію органів влади. За останнім дослідженням WTTC, у 2025 р. США можуть зазнати суттєвих втрат у сфері міжнародного туризму на 12,5 млрд. дол. Очікується, що загальний обсяг витрат туристів у США знизиться на 20 млрд. дол. порівняно із 181 млрд. дол. у 2024 р., це падіння на 22,5% від найвищого історичного показника. Скорочення торкнеться не лише туристичної сфери, а й негативно вплине на всю економіку США. WTTC і Oxford Economics зазначають, що США – єдина країна серед 184 досліджених, де у 2025 р. очікується зменшення витрат міжнародними туристами. Це «тривожний сигнал» для уряду США, бо провідна світова економіка у сфері туризму втрачає свої позиції не через зменшення попиту, а через відсутність дій з підтримки галузі. Інші країни

активно заохочують міжнародних відвідувачів, а США створюють враження закритості.

У 2024 р. близько 90% загальних витрат у туристичному секторі США припадало на внутрішній туризм. Попри високий рівень подорожей усередині країни, така модель не здатна компенсувати втрати міжнародного сегменту. У перспективі потенціал туристичної індустрії як чинника економічного зростання виглядає обмеженим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дрозд В., Прокоп'єва А. Розвиток туризму в Європі та США в умовах політичної нестабільності. *XXXVII International scientific and practical conference «Modern Problems of Science and Technology: Prospects for Further Development» (September 4-6, 2024)*. 2024. С. 33–36.
2. Total contribution of travel and tourism to gross domestic product (GDP) in the United States in 2019 and 2023, with a forecast for 2024 and 2034. *statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/292518/contribution-of-travel-and-tourism-to-gdp-in-us-time-series/> (дата звернення: 02.05.2025).
3. 2025 GLOBAL RISK Map + Geostrategic Stress Index. *Global Guardian*. URL: <https://www.globalguardian.com/risk-map-2025> (дата звернення: 09.04.2025).

СУЧАСНІ ТУРИСТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Миронець Ніна

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Муравчик Роман

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграційних процесів туризм посідає важливе місце у соціально-економічному розвитку України. Він виступає потужним інструментом формування позитивного міжнародного іміджу, збереження та популяризації культурної спадщини, а також створення нових робочих місць. Водночас конкурентоспроможність українського туристичного продукту визначається не лише унікальністю природних і культурних ресурсів, а й рівнем впровадження інноваційних рішень, що наближають галузь до європейських стандартів розвитку.

Одним із провідних напрямів інноваційного розвитку є цифрова трансформація туризму. Вона включає впровадження онлайн-платформ для бронювання, мобільних застосунків із інтерактивними картами, віртуальних гідів та 3D-турів. Так, у Львові діє система QR-кодів на історичних об'єктах, що дозволяє туристам отримувати багатомовну інформацію через смартфон [5]. У Києві та інших містах реалізовані віртуальні екскурсії музеями та архітектурними пам'ятками, доступні у форматі 3D, що робить культурні цінності доступними навіть для тих, хто не може відвідати їх фізично.

Серед сучасних тенденцій виокремлюється застосування віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR). Вони дають змогу відвідувачам зануритися у відтворену історичну атмосферу або взаємодіяти з культурними артефактами у цифровому форматі. Наприклад, у Кам'янець-Подільській фортеці впроваджено VR-екскурсії, які дозволяють відчути дух середньовіччя, а в Одеському археологічному музеї AR-технології

«оживляють» античні предмети, роблячи експозицію більш інтерактивною та привабливою для молоді [3].

Особливої актуальності набуває розвиток екологічно орієнтованого туризму, що відповідає європейським стандартам сталого розвитку. У Карпатському регіоні створюються «зелені маршрути», які передбачають використання електровелосипедів та екологічного транспорту. Все більшої популярності набувають садиби зеленого туризму, які отримують спеціальні сертифікати відповідності екологічним нормам. Такий підхід не лише зберігає природне середовище, а й підвищує привабливість регіонів для європейських туристів, що віддають перевагу відповідальному споживанню.

В умовах зростання попиту на унікальні враження активно розвивається гастрономічний та креативний туризм. У Закарпатті діє туристичний кластер «Дорога вина і смаку», що об'єднує локальних виробників вина, сиру та інших продуктів у єдиний туристичний простір. Подібні кластери інтегрують місцеві громади у європейську систему туризму та сприяють збереженню регіональної ідентичності [2]. Цікавою інновацією є використання AR-технологій у гастрономічних фестивалях: наприклад, у Полтавській області створено AR-меню, що дозволяє туристам ознайомитися з історією традиційних страв у мультимедійному форматі.

Наукові дослідження пропонують комплексні моделі розвитку туристичної галузі України в умовах євроінтеграції. Зокрема, у дисертаційних роботах запропоновано платформу для повоєнного відновлення туристичної індустрії, яка включає IT-інновації, нові управлінські підходи та критерії сталого розвитку [1]. Такий системний підхід дозволяє поєднати локальні ініціативи з міжнародними програмами ЄС, забезпечуючи довгострокову ефективність галузі.

Інноваційний розвиток туризму в Україні у контексті євроінтеграції охоплює широкий спектр напрямів:

- цифровізацію туристичних послуг та використання мобільних технологій;
- впровадження VR/AR-технологій у музеях та історичних об'єктах;
- розвиток екологічно орієнтованого туризму та «зелених» маршрутів;
- формування кластерів гастрономічного й креативного туризму;
- використання інтегрованих моделей управління для стійкого розвитку.

Впровадження таких інновацій сприяє не лише підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку, а й забезпечує адаптацію національної галузі до стандартів Європейського

Союзу. Це відкриває нові можливості для культурної та економічної інтеграції, створює позитивний імідж країни та формує основу для сталого розвитку туризму у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорчук Д. В. Управління розвитком туристичної індустрії України в умовах євроінтеграції : дис. ... д-ра філософії : 051 - Економіка ; галузь знань 05 - Соціальні та поведінкові науки : захист 21.11.23 / Григорчук Дарина Вікторівна ; КНУТД. – Київ, 2023. – 210 с.
2. Коробейникова Я. Прогнозна діяльність у галузі туризму (Прикарпаття/ЄС). AAB-Economics, 2024. <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/188>
3. Лисюк, Т., Ройко, Л., & Білецький, Ю. (2023). ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ. *Економіка та суспільство*, (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-36>
4. Омельчак Г. В. Особливості інноваційного розвитку туризму України в умовах війни та євроінтеграції. Сталий розвиток економіки, 2023. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4584>
5. Паньків Н., Гуменяк В. Діджиталізація туристичних маршрутів в Україні: Сучасний стан та тенденції розвитку. *Development Service Industry Management*. 2024. (1), 253–267. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5\(37\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5(37)).

РЕТРОСПЕКТИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ КОРЕЦЬКОЇ ВОЛОСТІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Осіпчук Ірина

*кандидат географічних наук,
м. Корець, Україна*

Дослідження поселенської мережі, як елемента територіальної організації суспільства, дає змогу виявити закономірності просторової організації поселень і взаємозв'язків між ними. На прикладі Корецької волості видно, що на початку ХХ століття поселенська мережа формувалась на основі простих елементів (села, хутори, колонії, урочища), які об'єднувалися в територіальні сукупності та відігравали важливу роль у впорядкуванні території, забезпечуючи зв'язки між елементами поселенської мережі та створюючи основу для ефективного функціонування сільських територій.

На початку ХХ століття адміністративно-територіальний устрій українських земель був багаторівневим. Україна входила до складу Російської імперії у складі дев'яти губерній, які поділялися на повіти, а ті – на волості. Волость об'єднувала сільські громади, була органом станового управління та самоврядування для сільського населення. Свої управлінські функції волость реалізовувала через волосний сход, волосне правління, волосного старшину; державний нагляд здійснювали земські та сільські начальники.

Методологічна основа історико-географічного аналізу передбачає комплексний підхід, поєднання структурного, історичного, статистичного, літературного, картографічного та описового методів. Застосування цих методів дозволяє провести глибокий аналіз структури поселенської мережі та її трансформацій. Джерелами інформації для ретроспективного аналізу в першу чергу є архівні матеріали, карти [3, 4], статистичні дані, а також польські [1], єврейські [5] та імперські [6] літературні джерела.

Формування та розвиток поселенської мережі на початку ХХ століття обумовлювалися поєднанням природно-ресурсних, політично-адміністративних, соціально-економічних та історичних чинників. Для формування поселенської мережі Корецької волості визначальними були наступні.

Рівнинна територія з помірно-континентальним кліматом, мережею річок, високою лісистістю, покладами піску, глини та гранітів сприяла аграрному господарству, тваринництву, ремеслам і торгівлі. Перехрестя важливих шляхів, входження до смуги осілости євреїв та звільнення від розташування військ стимулювали економічний розвиток.

Історичні та соціокультурні зв'язки між українською, єврейською і польською громадами формували унікальну динаміку співіснування, взаємного впливу та економічної інтеграції, що визначало характер поселенської структури волості.

Процес розвитку даної поселенської мережі розпочався ще в середньовічний період довкола Корця, що як адміністративний центр забезпечував торговельні та адміністративні зв'язки. В досліджуваний період Корець за кількістю населення не поступався повітовому місту та лише вдвічі був меншим за місто Рівне (сучасний обласний центр області), мав розвинуте господарство.

У досліджуваний період до складу волості також входило 14 сіл, 15 хуторів (фільварків) урочищ та 9 інших населених місць (Рис. 1).

Корецька волость охоплювала третю частину сучасної Корецької територіальної громади. В той же час, кількість населення волості перевищувала кількість населення сучасної Корецької ТГ і густота населення була вищою втричі. Значно більшою була кількість населення Корця, рівень урбанізації становив 60%. Середня людність села була теж вищою на 35%.

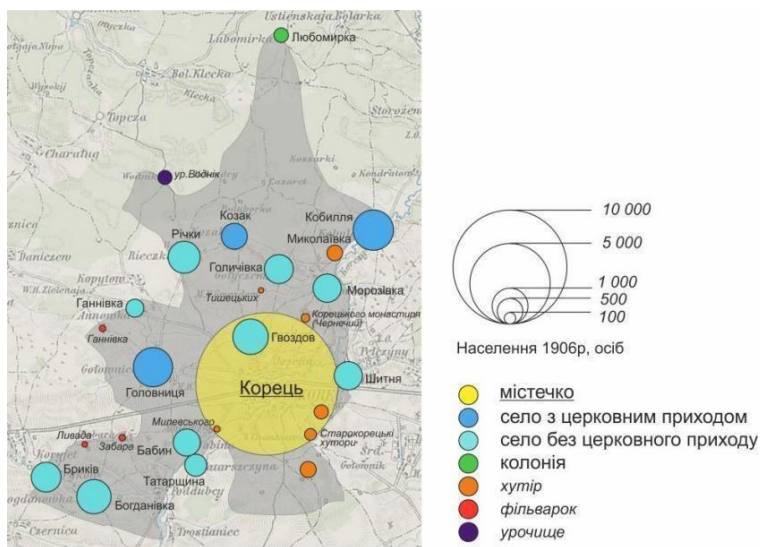

Рис. 1. Поселенська мережа Корецької волості станом на 1906 р.

Майже всі села волості збереглися до сьогодні, за виключенням села Шитня, що було виселене під час проведення кордону між Польщею на

УРСР у 1922 році, а також польської колонії, що зникла за часів Другої світової війни.

Ще 4% населення проживало на хуторах, у фільварках та урочищах. Це одноосібні господарства, що розрізнялися за спеціалізацією: хутір – сільськогосподарське, фільварок – виробниче, урочище – лісове. Пізніше з хуторів та фільварків Корецької волості були утворені села (Старий Корець, Зараба), або вони були приєднані до сусідніх сіл. Урочища зникли. Також у переліку 1906 року вказано ще 9 населених місць, які переважно були представлені одним двором і це були лісові або шосейні сторожки, корчми.

Суспільно-господарські зв'язки між селами базувались на церковних приходах, школах та господарських об'єктах, що створювало стійку міжсільську взаємодію. Хутори, фільварки та урочища виконували спеціалізовані функції, формуючи додаткову господарську мережу.

Отож, поселенська мережа Корецької волості початку XX століття була компактною та рівномірною, проте, численні історичні події цього періоду суттєво вплинули на розвиток та структуру як окремих населених пунктів, так і поселенської мережі загалом. Тому, вважаємо, важливими подальші дослідження змін, що відбувалися в адміністративно-територіальному поділі досліджуваної території та розвитку її поселенської мережі, а також визначенні чинників, що спричинили відповідні зміни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Narkowicz Liliana, Korzec na Wołyniu, Wydawnictwo WTN, Wrocław 2011. 208 p.
2. Інститут історії України. Електронна бібліотека. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015773> (дата доступу: 15.08.2025).
3. Карта австрійська 2км квадрат 45-51 URL: <https://freemap.com.ua/karty-ukrainy/karty-avstrijskie-1910goda-s-privyazkoj-dlya-gps/karta-avstrijskaya-2km-kvadrat-45-51/> (дата доступу: 18. 08.2025).
4. Карта РСЧА М-35-55 <https://mega.nz/file/HiAVFYBB#5LUBMpEv0m1IDmPzmCeAcSwdySBTVKXhijqPdCgwV4> (дата доступу: 15.08.2025).
5. Корець (Волинь); книга пам'яті нашого кагалу, якого вже немає. Ред. Ельезер Леоні, Земляцтво Корця в Ізраїлі, Тель-Авів, 1959, 791 ст. (іврит, їдиш). <https://archive.org/details/nybc305277/page/4/mode/2up> (дата доступу: 19.08.2025).
6. Список населених місць Волинської губернії. Видання Волинського губернського статистичного комітету. Житомир: Волинська губерньська типографія. 1906. 219 с.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВО-ГЕОГРАФІЧНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Почтар Олександр

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Яковчук Олександр

*кандидат географічних наук, доцент,
декан факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Військова географія – це така спеціалізована галузь географічних наук, яка вивчає просторові умови та фактори, що впливають на підготовку і ведення воєнних дій, забезпечення безпеки держави та організацію оборонної інфраструктури. Це прикладна дисципліна, що синтезує знання фізичної, економічної, політичної географії та військової справи. Вона розглядає як природне середовище (рельєф, клімат, гідрографія, ґрунти, рослинність), так і антропогенний простір (транспортні шляхи, інфраструктуру, міста, промислові райони, енергетичні вузли).

Сучасна військова географія поділяється на кілька основних напрямів:

- *фізична* військова географія (вивчає вплив рельєфу, клімату, гідрології, ґрунтів на пересування військ та ведення бою).
- *економічна* військова географія (аналізує промислові та ресурсні бази, транспорт, енергетику як фактори обороноздатності).
- *політична* військова географія (досліджує воєнно-стратегічне положення держав і союзів, зони конфліктів, кордони, безпекові альянси).
- *оперативно-тактична* географія (орієнтована на практичне застосування знань для планування операцій, картографування, логістики).
- *військово-історична* географія (аналізує роль географічних факторів в історичних війнах і битвах, спадкоємність стратегій).

Сучасна військова географія використовує як класичні географічні, так і військово-специфічні методи: картографічний аналіз (топографія, військові карти, ГІС), польові дослідження та рекогносцировка (вивчення місцевості безпосередньо), моделювання і прогнозування (військові

симуляції, цифрові моделі рельєфу, кліматичні сценарії), геоінформаційні системи (ГІС) та дистанційне зондування землі (ДЗЗ) – супутникові знімки, дрони, аерофотозйомка, порівняльно-географічний метод (зіставлення регіонів, бойових театрів), інтердисциплінарний аналіз – залучення історії, військової справи, економіки, демографії.

Напрями сучасних досліджень у військовій географії: географія воєнних конфліктів – просторовий аналіз гарячих точок, вивчення ландшафтів війни, військова картографія та ГІС – створення високоточних цифрових карт для потреб оборони, геополітична безпека України та світу – роль регіонів у світових протистояннях, енергетична та ресурсна безпека – просторовий розподіл і захист енергетичної інфраструктури, кліматичний фактор у воєнних діях – вивчення сезонності, повеней, морозів, спеки у плануванні операцій, урбаністична військова географія – ведення бою у великих містах, вплив планування вулиць і забудови, логістика та транспорт – шляхи постачання, евакуаційні маршрути, «вузькі місця», кібер- та інформаційно-географічні дослідження – новий вимір у воєнному середовищі.

В умовах повномасштабного вторгнення, зросла актуальність вивчення військово-географічних знань у закладах загальної середньої освіти. Війна в Україні показала важливість географічних знань для орієнтування на місцевості, розуміння стратегічних об'єктів і природних факторів. Вивчення військово-географічних аспектів сприяє формуванню національної ідентичності, розумінню територіальної цілісності держави. Знання рельєфу, клімату, гідрографії, транспортних мереж потрібні не лише військовим, а й цивільним у кризових ситуаціях (евакуація, орієнтування, безпека). Школярі краще сприймають географію, коли бачать її практичне значення.

Важливим є таких знань саме у шкільний курс, проте військова географія не виділяється як окремий предмет, а органічно вплітається в уроки географії, історії, «Захисту України», синтезує знання фізичної географії, економічної географії, краєзнавства, геополітики. Ключові теми, які є актуальними для школярів: природні умови та їх вплив на обороноздатність; рельєф як фактор ведення бойових дій; річки, болота, ліси як природні бар'єри; транспортна інфраструктура і логістика; ресурси та стратегічні об'єкти; геополітичне положення України.

Варто звернути увагу на вікові особливості учнів щодо можливого тематичного планування військово-географічних елементів у 6–11 класах, зокрема:

6 клас (загальна фізична географія): орієнтування на місцевості за картою і компасом, рельєф і його значення для пересування, роль клімату й водних об'єктів.

7 клас (материки та океани): стратегічні ресурси світу, геополітичні регіони, природні бар'єри Природні умови та безпека людини.

8 клас (Україна): географічне положення як фактор безпеки військово-географічне положення України, Карпати й Полісся як оборонні зони, степові простори.

9 клас (економічна і соціальна географія України): транспортні коридори, інфраструктура, стратегічні промислові райони, стратегічні ресурси та їх захист.

10 клас (географія світу): транспорт і оборона міжнародні організації безпеки, зони конфліктів, геополітичні центри, конфліктні регіони світу, Вплив природних і соціальних факторів на воєнні дії.

11 клас (географічний простір і глобальні процеси): глобальна безпека та геополітика, геостратегічні інтереси України, Україна у світовій системі безпеки, вплив глобалізації на безпеку, енергетична безпека.

Отже, сучасна військова географія – це багатопрофільна прикладна наука, яка вивчає взаємодію простору, природи та суспільства у воєнних і безпекових процесах, використовуючи новітні геоінформаційні та прогностичні методи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Касьянов, В. В. Військова географія та геополітичні зміни в регіонах світу на межі 20-21 століття = Military geography and geopolitical changes in the regions of the world at the turn of the 20th and 21st centuries : дипломна робота бакалавра / В. В. Касьянов; наук. кер. В. А. Хомутов; ОНУ ім. І. І. Мечникова, Геолого-геогр. ф-т, Каф. екон. та соц. географії і туризму. Одеса, 2020. 68 с.
2. Про затвердження Концепції військово-патріотичного виховання в системі Міністерства оборони України. // Міністерство оборони України Наказ № 554 від 14.08.2024.
3. Саядян, Г. Я. Військова географія та географічний фактор у російській війні в Україні / Український географічний журнал (Ukrainian Geographical Journal) 2023 (3). С. 63–69. – URL: https://ukrgeojournal.org.ua/sites/default/files/UGJ_2023_03_3_3.pdf.
4. Geography, military geography, and critical military studies / Matthew Rech, Daniel Bos, K. Neil Jenkins, Alison Williams & Rachel Woodward. - Pages 47-60. Received 14 Jul 2014, Accepted 04 Sep 2014, Published online: 09 Oct 2014.

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Пузовик Анастасія

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Яковчук Олександр

*кандидат географічних наук, доцент,
декан факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Географічні дослідження допомагають виявити проблеми та потенціал розвитку різних територій, запропонувати стратегії сталого розвитку, орієнтовані на збереження природи та покращення умов життя населення, підтримати ефективне управління земельними та природними ресурсами, сприяти гармонізації відносин між урбанізованими й сільськими територіями. Географічний аналіз рекреаційних ресурсів туристичних дестинацій Рівненської області вказує на їхню чітку кластеризацію за певними типами ресурсів:

Природно-рекреаційні ресурси.

Ландшафтні умови: область розташована в межах Волинського Полісся, Малого Полісся та південної частини Українського кристалічного щита. Це зумовлює поєднання лісових масивів, річкових долин і пагорбів, що створюють сприятливе середовище для зеленого, екологічного, мисливського та спортивного туризму. Лісові масиви: понад 40% території вкрито лісами (сосна, дуб, ялина), що формують базу для рекреації, збирання грибів, ягід, фототуризму.

Клімат: помірно-континентальний, м'який, з теплим літом та відносно м'якою зимою. Це дозволяє розвивати туризм упродовж року. Водні ресурси: густе річкове сіткування (Прип'ять, Стир, Горинь, Случ, Іква, Уборть, Замчисько), наявність озер (Нобель, Біле, карстові озера у Володимирецькому та Зарічненському районах) створюють умови для риболовлі, відпочинку на воді, водного туризму.

Природно-заповідний фонд: Рівненський природний заповідник (карстові озера, болота, рідкісна флора і фауна); НПП «Дермансько-Острозький»; заказники та пам'ятки природи («Базальтові стовпи», «Кременецькі гори» частково заходять на південь області).

Історико-культурні ресурси

Археологічні пам'ятки: давньоруські городища (Пересопниця – колиска української писемності).

Архітектурні комплекси: Острозький замок, Острозька академія – центр освіти й культури;

Дубенський замок – оборонна архітектура; костели та монастири Клевая, Мізоча, Межиріччя; дерев'яні церкви у стилі волинської школи.

Сакральний туризм: численні православні та католицькі святині (Троїцький монастир у Межиріччі, Почаївська лавра поруч із кордоном).

Індустріальна спадщина: видобуток бурштину, базальтові кар'єри (с. Базальтове, с. Берестовець), що перетворюються на туристичні атракції.

3. Суспільно-географічні чинники

Транспортна доступність: вигідне положення між Києвом та Львовом, близькість до кордонів із Польщею та Білоруссю. Мережа автошляхів (М06 Київ–Чоп, траса Рівне–Луцьк), залізниця (Київ–Ковель–Хелм).

Міські центри туризму: Рівне – діловий, культурний центр, база для конференц-туризму; Острог – освітньо-історичний осередок; Дубно – замкова та фестивальна дестинація; Клевань – «Тунель кохання» як міжнародний туристичний бренд.

На Рівненщині функціонують такі рекреаційні райони та дестинації: Поліський (північ області) – озерно-болотні комплекси, екотуризм, рибальство, відпочинок на природі. Центри: Зарічне, Вараш. ентральний (Рівненський, Костопільський, Сарненський райони) – культурно-пізнавальний, етнографічний туризм, бурштинові локації. Південний (Острог, Дубно, Здолбунів, Клевань) – історико-культурний туризм, замкові маршрути, паломницькі подорожі.

Провідні туристичні дестинації Рівненщини та їх спеціалізація

1. Рівне. Спеціалізація: діловий, культурно-пізнавальний та подієвий туризм. Об'єкти: Краєзнавчий музей, Музей бурштину, парк ім. Шевченка, сучасні арт-простори, фестивалі (етнофестиваль «Лудисар», джазові події). Функції: обласний центр, хаб для розміщення туристів і організації екскурсій по регіону.

2. Острог. пеціалізація: історико-культурний та освітній туризм. Об'єкти: Острозький замок, Музей книги і друкарства, Острозька академія (один із найстаріших вишів Східної Європи). Особливість: центр ренесансної культури й духовності, паломництво.

3. **Дубно**. Спеціалізація: замковий та фестивальний туризм. Об'єкти: Дубенський замок, Тараканівський форт, костели та монастирі. Події: фестивалі середньовічної культури, реконструкції, музичні фестивалі.

4. **Клевань**. Спеціалізація: романтичний та фототуризм. Об'єкти: «Тунель кохання» (світовий туристичний бренд), Клеванський замок, костел Благовіщення. Особливість: туристи приїжджають з усього світу, зокрема для весільних фотосесій.

5. **Зарічненський** та **Вараський** райони (Полісся). Спеціалізація: екологічний, озерний, рибальський, зелений туризм. Об'єкти: озеро Нобель (Нобельський НПП), озеро Біле, Рівненський природний заповідник. Особливість: «поліський край» – відпочинок у природному середовищі, рідкісні флора і фауна.

6. **Костопіль** – Берестовець – Іваничі. Спеціалізація: промисловий та екотуризм. Об'єкти: Базальтові стовпи (геологічна пам'ятка), старі кар'єри. Особливість: унікальні природні ландшафти, схожі на «український Стоунхендж».

7. **Пересопниця** (Рівненський район). Спеціалізація: історико-духовний та культурно-освітній туризм. Об'єкти: Культурно-археологічний центр «Пересопниця», місце створення «Пересопницького Євангелія».

Особливість: символ української духовності, використовується під час інавгурації президентів України.

8. **Межиріч** (Острозький район). Спеціалізація: археологічний та релігійний туризм. Об'єкти: Межиріцький Свято-Троїцький монастир, стоянка первісної людини (пам'ятка світового значення).

9. **Сарни** та довколишні території. Спеціалізація: етнографічний та бурштиновий туризм. Об'єкти: «Бурштиновий шлях», етнографічні фестивалі, ярмарки. Особливість: промоція традицій Полісся та легалізація видобутку бурштину як туристичного продукту.

Проблеми розвитку туризму і рекреації на Рівненщині - це недостатня інфраструктура (готелі, дороги, сервіси), екологічні ризики через нелегальний видобуток бурштину, слабкий рівень міжнародного промоушену. Перспективи: охоплюють розвиток кластерів «Замки Рівненщини», «Озерний край Полісся», еко- та етнотуризм, міжнародне партнерство із Польщею та Білоруссю, залучення інвестицій у сферу HoReCa.

Таким чином, рекреаційні ресурси Рівненської області поєднують унікальне природне середовище, багату історико-культурну спадщину та зручне транспортне положення, що робить регіон перспективним для розвитку різних видів туризму – від екологічного та культурного до промислового й подієвого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рівненщина від А до Я. Видавничий дім «ОГО». URL: <http://www.ogo.ua/rivnenschina>.
2. Рівненщина туристична. URL: <https://rivne.travel>
3. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2027 року. Проект / Департамент економічного розвитку, торгівлі і адміністрації Рівненської ОДА. URL: <https://www.rv.gov.ua/storage/app/sites/11/2020/strategia-2027-proekt.pdf>.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Середюк Руслана

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Яроменко Оксана

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму,
начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Освіта є ключовим фактором суспільного прогресу й успішного розвитку держави. Це багатогранне та багатофункціональне явище, яке в контексті сталого розвитку можна оцінювати двоюко: як духовний і педагогічний процес, а також як важливий сектор економіки. У сучасному світі система освіти набуває дедалі більшого значення, розширюючи спектр своїх соціально важливих функцій [2]:

1. Соціально-економічних (пов'язаних з формуванням та розвитком науково-технічного, інтелектуального та кадрового потенціалу суспільства).

2. Інституціональних (пов'язаних із забезпеченням національної безпеки суспільства та його стійким розвитком).

3. Духовно-культурних (пов'язаних з формуванням культури та духовності окремої особистості та всього суспільства).

4. Освітніх (пов'язаних з ретрансляцією знань та суспільно-корисних компетентностей).

5. Географічних (пов'язаних із розповсюдженням знань у межах певної території та з формуванням певного освітнього простору).

Загальна середня освіта є ключовим етапом всебічного розвитку здобувача освіти (учня), спрямованим на створення умов для морального, інтелектуального, фізичного та художньо-естетичного вдосконалення дитини. Вона сприяє формуванню громадянина демократичного

суспільства, де освіченість, вихованість і культура розглядаються як найвищі цінності й незамінні основи соціального прогресу.

Заклад загальної середньої освіти (ЗЗСО) є тим основним соціальним інститутом, що реалізує мету загальної середньої освіти, робить вирішальний внесок у формування інтелекту, самосвідомості нації, забезпечення її фізичного та духовного здоров'я.

Актуальним залишається питання трансформації мережі закладів загальної середньої освіти на рівні регіонів.

Із метою забезпечення рівного доступу здобувачів освіти до якісної освіти в Рівненській області у 2023-2024 навчальному році функціонувало 542 заклади загальної середньої освіти, із них 533 – заклади комунальної, а 9 – приватної форми власності [1]. Мережа закладів освіти Рівненщини у 2024 р. включала різні типи закладів (Табл. 1).

Таблиця 1

**Мережа закладів загальної середньої освіти
Рівненської області**
(за даними Департаменту освіти і науки Рівненської області)

Тип ЗЗСО	Кількість закладів
початкові школи з дошкільним відділенням	19
початкові школи	9
гімназії з дошкільним відділенням і початковою школою	72
гімназії з початковою школою	96
ліцеї з дошкільним відділенням, початковою школою та гімназією	95
ліцеї з початковою школою та гімназією	216
ліцеї з гімназією	9
ліцеї	5
спеціальні заклади загальної середньої освіти	13

До початку 2023-2024 навчального року 5 закладів загальної середньої освіти ліквідовано, 3 – переведено у філії, у 14 закладах понижено ступінь [1].

У регіоні триває робота над реформуванням мережі закладів загальної середньої освіти, враховуючи територіальні особливості, демографічні тенденції та необхідність забезпечення високого рівня освітніх послуг. Це реформування спрямоване на формування системи закладів різних типів, яка гарантуватиме доступність початкової та базової середньої освіти для всіх мешканців, а також створюватиме умови для здобуття учнями якісної профільної освіти.

У 2023-2024 навчальному році до навчання приступило 165 873 учнів. В області, як і в цілому в Україні спостерігається тенденція до зменшення кількості першокласників. Водночас протягом 2023-2024 н. р. у школах навчалось понад 2,6 тисяч учнів із числа внутрішньо переміщених. Близько 300 здобувачів освіти з тимчасово окупованих територій отримували освітні послуги в дистанційному форматі. За кордоном у зв'язку із війною перебувають 8 533 дитини, які одночасно здобувають освіту в школах області та в навчальних закладах тієї країни, в якій наразі мешкають [1].

На Рівненщині спостерігається значна нерівномірність демографічних показників, що створює певні виклики для освітніх установ. З огляду на це, деякі громади змушені вдаватися до заходів з оптимізації освітньої мережі, тоді як інші мають вирішувати практичні питання щодо організації навчання в дві зміни. Протягом 2023-2024 навчального року режим двозмінного навчання було запроваджено у 94 ЗЗО.

Особливістю освітньої галузі Рівненської області є контраст між збільшенням кількості учнів і необхідністю організації навчання у дві зміни та функціонуванням закладів загальної середньої освіти з низьким наповненням учнівського контингенту. Ця ситуація вимагає комплексного підходу до розвитку мережі навчальних закладів, враховуючи демографічну специфіку регіону і потреби місцевих громад.

Функціонування опорних шкіл забезпечує можливість створення сучасного освітнього простору, безпечного навчального середовища, безбар'єрного доступу до здобуття якісної освіти.

Згідно даних Департаменту освіти і науки Рівненської області створено та функціонує 47 опорних шкіл, із них 8 – у містах та 39 – у сільській місцевості (у їхньому підпорядкуванні перебуває 79 філій). В опорних школах навчається 21 405 учнів. У 2024 р. припинили діяльність школи I ступеня з малою чисельністю учнів (до 10 осіб) [1].

Організація освітнього процесу в ЗЗСО залежала від ситуації з безпекою в регіоні, а також від створення умов, що гарантують безпеку навчання та перебування учнів і працівників установ. Освітній процес здійснювався у різних форматах: 370 закладів (68,3 %) загальної середньої освіти проводили навчання очно; 142 заклади (26,2 %) працювали за змішаною формою; а 30 закладів (5,5 %) реалізували дистанційне навчання [1].

У 40-кілометровій зоні поблизу кордону з Білоруссю розташовано 89 закладів освіти, серед яких 63, маючи облаштовані укриття, функціонували в очному та змішаному режимах [1].

Одним з ключових завдань освітньої галузі є забезпечення підключення закладів до високошвидкісного інтернету. Це дозволить організовувати освітній процес на якісно високому рівні, включаючи дистанційне навчання учнів у громадах, а також впроваджувати електронний документообіг. Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України стала каталізатором для прискореного впровадження всіх елементів цифрової освітньої екосистеми. У 92 % закладів загальної середньої освіти області запроваджено електронні журнали.

У Рівненській області мережу закладів загальної середньої освіти обласного підпорядкування складають 18 закладів, із яких: 12 спеціальних закладів освіти, 4 заклади спеціалізованої освіти, 2 санаторні школи [1].

Отже, трансформація загальної середньої освіти на Рівненщині в умовах сьогодення складається з кількох взаємопов'язаних процесів та включає наступні етапи:

- реорганізація шкільної мережі та оптимізація;
- перехід на змішані, дистанційні та онлайн-формати навчання;
- безпека освітнього простору та доступність до освітнього середовища;
- підтримка інфраструктури, матеріально-технічне забезпечення ЗЗСО;
- психосоціальна підтримка, адаптація до зміни обставин, що передбачає роботу з учнями і вчителями, які пережили травми, втрати, стрес через війну в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Департамент освіти і науки Рівненської обласної державної адміністрації. Філософія змін. 3.0. підсумки 2023-2024 навчального року на Рівненщині. URL: <https://www.rvosvita.org.ua/news/filosofiiia-zmin-3-0-pidsumky-2023-2024-navchalnoho-roku-na-rivnenshchyni> (дата доступу: 08.09.2025).
2. Потапова А. Г., Краснопольська Н. В., Барський Ю. М. Модернізація освітнього комплексу Волинської області: монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2020. 118 с.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЧНОЇ ТЕМАТИКИ ПРИ ВИВЧЕННІ ТУРИЗМУ У ЗВО УКРАЇНИ

Трофимчук Олександр

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Яковчук Олександр

*кандидат географічних наук, доцент,
декан факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Туристична освіта в Україні формується як багаторівнева система підготовки кадрів для сфери туризму та гостинності. Вона інтегрована у державні освітні стандарти, але активно орієнтована на міжнародні практики (UNWTO, Болонський процес). Освітні програми охоплюють академічну складову (теорія, методологія, менеджмент) та прикладну практику (польові практики, стажування, виробничі практики).

Спеціальність J3 – «Туризм та рекреація» – це напрям підготовки фахівців у сфері туризму та послуг, який охоплює вивчення географії, культури, маркетингу та менеджменту туристичних послуг, а також організацію туристичних маршрутів і підприємств. Ця спеціальність належить до галузі знань «Транспорт та послуги» і готує фахівців для роботи в індустрії гостинності, створення туристичних продуктів та розвитку туристичного бізнесу.

Спеціальність J2 – «Готельно-ресторанна справа та кейтеринг» – це професійна галузь, яка готує фахівців для управління та організації роботи в готелях, ресторанах, кейтерингових компаніях та інших закладах сфери гостинності. Ця спеціальність охоплює організаційні, управлінські, логістичні та маркетингові аспекти роботи, а також підготовку до створення власного бізнесу в цій сфері.

В Україні існують такі рівні туристичної освіти: професійно-технічна освіта (коледжі, училища), бакалаврат (університети, академії, інститути), магістратура і науково-дослідна складові (магістерська робота, участь у

конференціях), аспірантура і наукові дослідження. Захист дисертацій за напрямками: економіка туризму, рекреаційна географія, сталий туризм, культурна спадщина, менеджмент.

Загальний зміст туристичної освіти включає такі блоки:

Гуманітарний блок: історія туризму, культурологія, психологія спілкування, іноземні мови.

Природничо-географічний блок: країнознавство, рекреаційна географія, ресурсний потенціал територій.

Економіко-управлінський блок: менеджмент, маркетинг, фінанси, економіка підприємств.

Правовий блок: законодавство України у сфері туризму, міжнародне право, стандарти якості.

Професійно-практичний блок: технологія туристичних послуг, готельно-ресторанний сервіс, анімація в туризмі, організація турів.

Інноваційний блок: ІТ у туризмі (ГІС, CRM-системи, електронний туризм, віртуальні тури).

Організаційною особливістю є компетентнісний підхід: орієнтація на підготовку не лише теоретиків, а й практиків, інтеграція з бізнесом: студенти проходять практику у турфірмах, готелях, туристичних установах; міжнародна співпраця: обмінні програми Erasmus+, стажування за кордоном, подвійні дипломи; сталий туризм: екологічні стандарти, збереження культурної спадщини, розвиток зеленого туризму; регіональна специфіка: у Карпатах, на Поділлі чи в Причорномор'ї навчальні заклади роблять акцент на місцевих туристичних ресурсах.

В Україні спостерігається недостатня інтеграція з міжнародним ринком, потреба в оновленні матеріально-технічної бази, відтік кадрів за кордон, розвиток дуальної освіти, впровадження цифрових технологій (VR/AR-туризм), розширення навчання англійською, формування центрів прикладного туризмознавства.

Ключове місце в підготовці фундаментальних знань і навиків туризмознавців має географічна тематика. Розглянемо особливості викладання географічної тематики в туристичних дисциплінах ЗВО України

1. На **географічних** спеціальностях фокус спрямований на глибоке вивчення просторових, природних і соціально-економічних умов туризму і ґрунтовний аналіз фізичної, економічної, рекреаційної та соціальної географії, зокрема в викладання руслі таких дисциплін: «Рекреаційна географія», «Географія туризму», «Географія рекреаційних ресурсів світу та України», «Краєзнавство». Акцент робиться на картографічних методах, ГІС, статистичному аналізі туристичних потоків, підготовці фахівців до роботи в туроператорській діяльності, регіональному плануванні туризму, просторовому аналізі туристичних ресурсів.

2. На **економічних** спеціальностях фокус спрямований на туризм як сектор економіки та індустрію послуг. Географічна тематика викладається через «Міжнародний туризм», «Світові туристичні ринки», «Економічну та соціальну географію туризму». Тут вивчається територіальна організація туристичного бізнесу (курортні райони, туристичні кластери, транспортні вузли). Важливе місце займає аналіз ринку туристичних послуг, попиту і пропозиції за регіонами, конкурентоспроможності destinations. Здійснюється орієнтація на підготовку менеджерів туризму, маркетингологів, економістів у сфері рекреації.

3. На **педагогічних** спеціальностях фокус спрямований на формування майбутніх учителів географії та туризмознавців для середньої школи й позашкільної освіти. Географічна тематика інтегрується у «Методику викладання географії», «Основи туризмології», «Шкільне краєзнавство та туризм». Практична спрямованість включає організацію туристсько-краєзнавчих походів, роботу з картами, орієнтування на місцевості. Особливий акцент на патріотичному та виховному значенні туризму, екологічному вихованні, а мета – підготовка педагогів, здатних інтегрувати туризм у навчально-виховний процес.

4. На **інших** спеціальностях (право, міжнародні відносини, культура, сервісологія тощо) фокус спрямований на туризм як на додатковий прикладний модуль. Викладання переважно у вигляді курсів «Світова культура та туризм», «Міжнародні туристичні відносини», «Правове регулювання у сфері туризму», «Готельно-ресторанний бізнес». Географічна складова подається стисло: туристичне районування світу та України, основні destinations, культурно-історична спадщина регіонів. Наголос робиться на правових, культурних та сервісних аспектах, а не на глибокому просторово-географічному аналізі. Організовується підготовка спеціалістів для туристичного супроводу, організації подорожей, культурної дипломатії.

Таким чином, географічна тематика в туристичних дисциплінах має різну вагу: у географів – фундаментальний науковий рівень; в економістів – прикладний, через ринки й логістику; у педагогів – методично-виховний; в інших спеціальностях – оглядовий і допоміжний.

Отже, туристична освіта в Україні є багаторівневою, поєднує теоретичну підготовку з практичним досвідом, і нині орієнтується на міжнародні стандарти сталого розвитку та цифровізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журнал «Географія та туризм» – періодичний науковий журнал. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка:, географічний факультет. URL: <http://www.geolgt.com.ua/>
2. Мельник І.Г. Географічна освіта в підготовці фахівців зі спеціальності «Туризм» // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2011. Ч.1. №14 (225). С.54-60. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/melnyk4.htm.
3. Стандарт вищої освіти України. Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, Ступінь вищої освіти: бакалавр, Галузь знань: 24 Сфера обслуговування, Спеціальність 242 Туризм. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 04.10.2018 р. № 1068. Київ, 2–18.

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Яроменко Оксана

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму,
начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Бабак Микола

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Загострення соціально-економічних і політичних проблем у світі разом із складною екологічною ситуацією вимагають кардинальної зміни напрямку розвитку сучасного суспільства. Одним із ключових є конфлікт між економічним зростанням і необхідністю обмеження природокористування. Вагомим та дієвим рішенням у цьому контексті є перехід до моделі збалансованого сталого розвитку, яка передбачає гармонійне поєднання темпів економічного, екологічного й соціального прогресу.

Концепція сталого розвитку набуває особливого значення в сучасних умовах глобалізації. Це підхід, що прагне забезпечити баланс між економічним зростанням, збереженням природного середовища та соціальною рівновагою, враховуючи поточні потреби суспільства без шкоди для майбутніх поколінь. В епоху глобальних змін і технологічного прогресу ця ідея виходить за рамки окремих країн, набуваючи міжнародного характеру. Глобалізація створює нові виклики та можливості для впровадження принципів сталого розвитку. Інтеграція економік, культур та екосистем потребує більш злагоджених дій на світовому рівні. Водночас саме глобалізація сприяє обміну досвідом, інноваціями та ресурсами, що може прискорити вирішення проблем, пов'язаних зі сталим розвитком.

Розкриємо сутність поняття «сталий розвиток» та принципи концепції сталого розвитку в умовах глобалізації.

Вперше термін «сталий розвиток» був застосований в 1972 р. в рамках засідання Першої Всесвітньої Конференції з навколишнього середовища у Швеції (м. Стокгольм). На конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 р. цей термін був вжитий «в якості назви нової концепції існування всього людства». Концепція сталого розвитку була сформульована як спосіб подолання головної для сучасної цивілізації екологічної загрози, що існувала у вигляді якоїсь теоретично обґрунтованої небезпеки, усвідомлюваної порівняно вузьким колом учених і політиків й пов'язаної з перенаселенням, з непоправним витрачанням природних ресурсів і з забрудненням навколишнього середовища [3].

Термін «сталий розвиток» є офіційним українським відповідником англійського терміну «sustainable development». Внаслідок дослівного перекладу з урахуванням контексту можна вжити «життєздатний» або «тривкий розвиток», відповідно розширене його тлумачення – самопідтримуваний розвиток. Стратегія сталого розвитку є альтернативою парадигмі економічного зростання, яка ігнорує екологічну небезпеку від розвитку суспільства за екстенсивною моделлю. Базовими принципами сталого розвитку згідно міжнародного трактування є: увага, повага і турбота до всіх живих співтовариств; покращення рівня якості людського життя; збереження життєздатності й різноманіття видів на Землі; забезпечення сталого використання відновлюваних джерел ресурсів; зменшення виснаження невідновлюваних ресурсів; зміна індивідуальних позицій і діяльності [3].

Концепція сталості була вперше визначена у 1987 р. як нова концепція розвитку під назвою «Глобальна програма змін», що повинна «забезпечувати відповідність потребам сьогодення без шкоди майбутнім поколінням задовольняти власні потреби». Такий підхід суттєво вплинув на вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем на міжнародному рівні. Сталий розвиток – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства й захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [2]. Комісія Брундтланд (Міжнародна комісія з довкілля і розвитку) сформулювала визначення сталого розвитку у своїй доповіді, як «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Наголошується на необхідності взаємопов'язаного соціально-економічного та екологічного розвитку; при розгляді екологічної проблематики не можна обмежуватися тільки проблемами довкілля.

Головними завданнями та основними вимогами сталого розвитку, як було відзначено на Йоганнесбурзькому саміті ООН, що відбувся у Південній Африці у 2002 р., є: викорінення бідності, зuboжіння, зміна нестійких моделей виробництва та споживання, охорона та раціональне

використання природо ресурсної бази економічного та соціального розвитку. Суттєво важливе значення для сталого розвитку, має блага управління в межах кожної країни та на міжнародному рівні, а основу сталого розвитку на національному рівні складають екологічна, економічна та соціальна політика, демократичні інститути, що відповідають людським потребам, правопорядок, засоби по боротьбі з корупцією, забезпечення рівності між чоловіками та жінками та створення сприятливих умов для інвестицій [2].

Зауважимо, що визначення поняття «сталий розвиток» попри існування великої кількості тлумачень даної категорії не стало загальноприйнятим. А парадигма суспільства сталого розвитку суттєво відрізняється від парадигми індустріального (економічного) суспільства.

Концепція сталого розвитку ґрунтується на п'яти головних принципах (В. Вербицький) [1]:

1. Людство дійсно може надати розвитку сталого і довготривалого характеру, для того щоб він відповідав потребам людей, що живуть зараз, не втрачаючи при цьому можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

2. Обмеження, які існують в галузі експлуатації природних ресурсів, відносні. Вони пов'язані з сучасним рівнем техніки та соціальної організації, а також із здатністю біосфери до самовідновлення.

3. Необхідно задовольнити елементарні потреби всіх людей і всім надати можливість реалізувати свої надії на благополучне життя. Без цього сталий і довготривалий розвиток просто неможливий. Одна з головних причин виникнення екологічних та інших катастроф – злидні, які стали у світі звичайним явищем.

4. Необхідно узгодити стан життя тих, хто користується надмірними засобами (грошовими і матеріальними), з екологічними можливостями планети, зокрема щодо використання енергії.

5. Розміри і темпи росту населення повинні бути узгоджені з виробничим потенціалом глобальної екосистеми Землі, що змінюється.

Отже, концепція сталого розвитку в умовах глобалізації передбачає інтегрований підхід до розвитку, який збалансовує економічні, соціальні та екологічні аспекти для задоволення сучасних потреб без шкоди для майбутніх поколінь. Розв'язання глобальних проблем вимагає узгоджених дій та стратегічного планування на кожному рівні: від загальноосвіткової спільноти та окремих країн, до галузей господарств та індивідуальних підприємств (установ).

Глобалізація сприяє актуалізації концепції сталого розвитку, оскільки вона пов'язана з необхідністю вирішувати спільні світові

проблеми, такі як бідність, зміна клімату та нерівність, через реалізацію загальних цілей, серед яких Цілі сталого розвитку (Глобальні цілі). Цілі сталого розвитку є ключовими напрямками розвитку країн, що були ухвалені на Саміті ООН зі Сталого розвитку на період від 2015 до 2030 р. і нараховують 17 глобальних цілей, яким відповідають 169 завдань. Вони замінили цілі розвитку тисячоліття термін яких закінчився наприкінці 2015 р. [4].

З метою формування ціннісного ставлення до навколишнього середовища вагомим є реалізація тем зі сталого розвитку в навчальні (освітні) програми закладів загальної середньої та вищої освіти, з метою висвітлення знань про керівні принципи стійкого розвитку, формування та реалізацію державної та регіональної політики з питань сталого територіального розвитку, а також світоглядні настанови щодо екологічних імперативів у діяльності людства в подальшому з метою досягнення цілей збалансованого розвитку територій на планетарному, регіональному і локальному рівнях; формуванню екологічно свідомих громадян, здатних зберігати довкілля та досягати балансу між потребами сьогодення і майбутніми поколіннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербицький В. Соціальні та педагогічні аспекти реалізації ідей сталого розвитку в освітньому просторі України. Інтерактивний посібник. Освіта сталого розвитку. Київ. 2024. С. 4–9.
2. Вергун А. М., Тарасенко І. О. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації. *Вісник КНУТД*. 2014. №2. С. 207–218.
3. Руда М. В., Мазурик М. М. Співпраця України та ЄС у сфері сталого розвитку: огляд перспектив. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. НУ «Львівська політехніка». № 3 (1). 2021. С. 204–211.
4. Цілі сталого розвитку. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A6%D1%96%D0%BB%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%BE (дата доступу: 05.09.2025).

АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Яроменко Оксана

*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії і туризму,
начальник відділу з наукової діяльності та аспірантури
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Островський Олександр

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету географії, історії та туризму
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Агропромисловий комплекс (АПК) має величезне значення для регіону, оскільки формує продовольчу безпеку, забезпечує робочі місця та впливає на якість життя населення, є системоутворюючою сферою економіки, що впливає на демографічний потенціал та стабільність розвитку території.

АПК охоплює виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку, транспортування та реалізацію, а також матеріально-технічне забезпечення.

Рівненська область розташована в північно-західній частині України. За характером рельєфу поділяється на північно-західну в межах Поліської низовини та південну, підвищену, що займає північну окраїну Волинсько-Подільської височини. За природно-кліматичними умовами область розподілена на зону Лісостепу і Полісся, відповідно до яких склалися й напрями спеціалізації сільського господарства. Зона Лісостепу: зерновий з вирощуванням сої, соняшнику, ріпаку, цукрового буряку та тваринництвом. Зона Полісся зерново-картоплярський та тваринництвом.

Земельний фонд Рівненської області складає 2005,1 тис. га, з них 922,2 тис. га (46%) займають сільськогосподарські угіддя агропромислового комплексу [1].

Сільське господарство області складає майже четвертину її валового внутрішнього продукту, забезпечує сировиною переробну промисловість, створюючи основу експортного потенціалу.

Рівненщина має значний виробничий потенціал. Пріоритетними напрямками розвитку аграрного сектору економіки регіону є виробництво зернових та зернобобових культур, цукрових буряків, сої, соняшнику, ріпаку, картоплі, овочів, виробництво м'ясо-молочної продукції, а також розвиток інфраструктури аграрного ринку.

До складу агропромислового комплексу області входять понад 700 діючих суб'єктів господарювання.

Регіон має розвинену промисловість, включаючи машинобудівну, хімічну (виробництво мінеральних добрив), харчову та деревообробну галузі, що створює базу для інтеграції з агросектором.

У 2024 р. обсяги валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств зросли на 2,0%, включно зі збільшенням у сільськогосподарських підприємствах на 3,7% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Відзначено приріст виробництва м'яса на 5,6%, яєць на 4,0% і поголів'я птиці на 14,9% загалом по всіх типах господарств. Під урожай 2024 року всіма категоріями господарств посіяно сільськогосподарських культур на площі 632,5 тисяч гектарів, що на 0,3 тис. га більше рівня попереднього року [1].

Сільськогосподарські підприємства Рівненської області за 2024 р. демонстрували особливо високі показники зростання: виробництво м'яса збільшилося на 15,9%, молока на 6,9%, яєць на 9,1%, а поголів'я птиці – аж на 43,0% порівняно з 2023 роком. Очікуваний валовий збір зернових культур в усіх категоріях господарств становить 1,37 млн т, що на 8% більше за минулорічний результат. Значне зростання зафіксовано у виробництві гречки – у понад 2,2 рази та сої – на 62% [1].

Весняний посів сільськогосподарських культур по всіх категоріях господарств під урожай 2025 р. прогнозовано на площі 449 тис. га, в тому числі 144 тис. га ярих зернових культур, 187 тис. га технічних культур (цукрових буряків, соняшника, сої), 83 тис. га картоплі та овочевих культур та 35 тис. га кормових культур.

В сільськогосподарських підприємствах прогнозується збільшення посівних площ соняшника на 26 %, ріпаку на 14 %, озимих зернових на 3 %. Прогнозується зменшення посівів сої та цукрових буряків. Стан посівів озимих культур у 2025 р. оцінюється як задовільний [3].

Станом на 2024 р. на Рівненщині функціонувало 411 фермерських господарств, із яких 80 були засновані в умовах воєнного стану. У структурі виробництва фермерів найбільша частка припадає на картоплю – 40%, чверть складають овочі, а зернові та зернобобові культури займають 11%. Крім того, на фермах утримується 1,8 тис. корів і понад 2,5 тис. свиней [4].

Пріоритетними напрямками діяльності залишаються вирощування овочів, ягід, а також культур олійної та зернової групи.

Створюються на Рівненщині й сімейні фермерські господарства. Вони є у 27 громадах області. Найбільше в Острозькій та Костопільській територіальних громадах – по шість господарств. Більшість з них розвивають молочне скотарство. Фермерські господарства області є активними учасниками державних програм підтримки [2].

Аграрії Рівненщини активно залучають фінансові ресурси для подальшого розвитку галузі з використанням кредитів, державних грантів і міжнародної технічної допомоги.

Протягом 2024 р. 173 агровиробники отримали фінансову підтримку в загальному обсязі 1,8 млрд грн, з яких 1,1 млрд грн було виділено за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» [1].

Для модернізації технічного парку 50 підприємств скористалися програмою компенсації вартості вітчизняної сільськогосподарської техніки та обладнання, отримавши фінансування на суму 10 млн грн (25% вартості техніки). Крім того, один господарський суб'єкт залучив 8 млн грн грантових коштів для створення або розвитку переробного підприємства. Чотири підприємства отримали грантову підтримку обсягом 5,3 млн грн для закладки нових садів та їхнього розвитку. У межах програми «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» було подано 1182 заявки через Державний аграрний реєстр на загальну суму 68,1 млн грн для отримання субсидій на оброблювані угіддя (1 га) та спеціальної бюджетної дотації для утримання корів, кіз чи овець. Крім того, у рамках Програми «USAID АГРО» близько 400 господарств області отримали по 1 т мінеральних добрив для осінньої посівної кампанії [1].

За 2024 рік експортовано сільськогосподарської продукції на суму 229,1 млн. дол. США. Частка експортованої сільськогосподарської продукції за 2024 р. становила 38,6 % до загальної експортованої продукції по області. Основні країни, до яких експортувалась сільськогосподарська продукція Рівненщини та продукти її переробки у 2024 р. – це країни Африки, Азії та країни Європейського Союзу.

Харчова та переробна промисловість Рівненської області представлена наступними галузями: молокопереробна, м'ясопереробна, хлібопекарська, борошномельно – круп'яна, макаронна, овочепереробна, кондитерська, олійно-жирова, консервна та пиво-безалкогольна.

Завдяки державним і регіональним програмам підтримки агропромисловий комплекс Рівненщини продовжує динамічно розвиватися,

забезпечуючи економічне зміцнення регіону та стабільне зростання сільськогосподарського виробництва.

Війна створює логістичні проблеми, що ускладнюють перевезення сировини та готової продукції, а також можуть впливати на доступність добрив та інших ресурсів.

Незважаючи на воєнний стан в Україні, Рівненщина залишається привабливою для інвесторів, що дає змогу розвивати виробничі потужності та покращувати інфраструктуру агропромислового комплексу.

Інвестиції в агропромисловий комплекс області є невід'ємною складовою її стабільного економічного зростання. З кожним реалізованим інвестиційним проектом створюються нові робочі місця, збільшуються надходження до бюджету, підвищується конкурентоспроможність підприємств області. Інвестиційні кошти вкладаються у сучасні технології вирощування зберігання та переробку сільськогосподарських культур, розвиток тваринництва.

Загалом, агропромисловий комплекс Рівненської області в умовах війни в Україні демонструє стійкість, використовуючи свою стратегічне положення та наявну агропромислову базу для подолання викликів та забезпечення продовольчої безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Департамент агропромислового розвитку Рівненської обласної державної адміністрації. URL: <https://agroprom-rivne.gov.ua/ekonomichna-diynalnist-agropidpriyemstv/article/pidsumki-roboti-agropromislovogo-kompleksu-oblasti-496> (дата доступу: 08.09.2025).
2. Під час воєнного стану на Рівненщині створили 80 фермерських господарств. URL: <https://www.rv.gov.ua/news/pid-chas-voiennoho-stanu-na-rivnenshchyni-stvoryly-80-fermerskykh-hospodarstv> (дата доступу: 08.09.2025).
3. Хід проведення сільськогосподарських робіт. URL: <https://agroprom-rivne.gov.ua/zemlerobstvo/hid-provedennya-silskogospodarskih-robot/> (дата доступу: 08.09.2025).
4. Яроменко О. В., Миронець Н. Р. Стан розвитку сільського господарства Рівненщини в сучасних умовах. *Природнича освіта та наука*. Рівненський державний гуманітарний університет. Вип. 4. 2024. С. 128–133.

ІННОВАЦІЇ У СФЕРІ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ Й ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

КОРИГУВАННЯ СФЕРИ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ Й ЗДОРОВ'Я КУРСАНТІВ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ МЕНЕДЖМЕНТ В ГАЛУЗІ МОРСЬКОГО І РІЧКОВОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Бондаренко Інга

*старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін,
Дунайського інституту Національного університету
«Одеська Морська Академія»
м. Ізмаїл, Україна*

У теперішньому світі глобалізація впливає на усі аспекти людського існування, включаючи сферу здоров'я та рухової діяльності. Стрімкий поступ технологій, збільшення доступу до інформації та інтеграція міжнародних стандартів сприяють виникненню нових підходів до підтримки фізичного здоров'я та активного способу життя. Інновації у сфері рухової діяльності й здоров'я спрямовані на покращення якості життя, профілактику хронічних недуг та оптимізацію фізичних можливостей людини. У цій статті розглядаються ключові напрями інновацій, їх вплив на курсантів ОПП Менеджмент в галузі морського і річкового транспорту в умовах глобалізації, а також сучасні технології та підходи, що трансформують цю сферу.

Цифрові технології в охороні здоров'я та руховій активності

Одним із найважливіших напрямків інновацій є впровадження цифрових технологій у сферу здоров'я та фізичної діяльності курсантів. Згідно з дослідженням Deloitte [1], цифрова трансформація є пріоритетом для медичних закладів, оскільки вона сприяє персоналізації медичних послуг та підвищенню їх результативності. Мобільні додатки для здоров'я, фітнес-трекери, розумні годинники та платформи телемедицини дозволяють курсантам відстежувати фізичну активність, контролювати показники здоров'я (частоту серцевих скорочень, рівень цукру в крові, якість сну) та отримувати персоналізовані поради. Наприклад, такі прилади, як Fitbit або Apple Watch, інтегрують дані про руховий режим, калорії та сон, надаючи користувачам можливість оптимізувати свої тренування та стиль життя.

Кашуба Віталій та Івченко Віталій у своїй праці [2] наголошують роль біомеханічних технологій у фізкультурно-спортивній реабілітації та оздоровчій руховій активності. Вони вказують, що сучасні біомеханічні системи дозволяють аналізувати рухи людини, виявляти відхилення в поставі та розробляти персональні програми для корекції та профілактики травм. Такі технології, як 3D-аналіз рухів та віртуальні симулятори, активно застосовуються в спортивній медицині та реабілітації.

Крім того, у контексті глобалізації телемедицина відіграє важливу роль у гарантуванні доступу до медичних консультацій для людей у віддалених регіонах. Віртуальні медсестри, які використовують алгоритми штучного інтелекту, та інтелектуальні помічники, що надають персоналізовані поради, стають дедалі популярнішими. Це дає змогу зменшити витрати на медичне обслуговування та збільшити його доступність.

Біохімічні та здоров'язберігаючі технології

Інновації в галузі біомеханіки також відіграють важливу роль у підтримці здоров'я та рухової діяльності. У збірнику наукових робіт за редакцією Кашуби Віталія [2] вказується, що біомеханічні технології сприяють покращенню спортивно-технічної майстерності та профілактиці травм. Скажімо, застосування сенсорів для оцінки біогеометричного профілю постави дозволяє тренерам і лікарям розробляти індивідуальні програми для молодих спортсменів, що знижує ризик травматизму та підвищує ефективність тренувань.

Ще одним прикладом є здоров'язберігаючі технології, які містять кінезіотерапію, арт-терапію та сендплей. Ці методи, описані у збірнику "Інтеграційні питання сучасних технологій, спрямованих на здоров'я людини" [4], націлені на гармонійний розвиток особистості та формування здорового способу життя. Кінезіотерапія, зокрема, використовується для відновлення рухових функцій після травм або операцій, а також для профілактики хронічних захворювань опорно-рухового апарату.

Рухова активність як основа здоров'я

Рухова діяльність є ключовим елементом здорового способу життя курсантів. Відповідно до матеріалів порталу multycourse.com.ua, рухова активність містить будь-які форми руху, що сприяють покращенню фізичної форми, як-от заняття спортом, фітнес, танці або навіть побутові активності, чи прибирання або прогулянки. Піраміда рухової діяльності, запропонована авторами, виділяє шість складових фізичної форми: витривалість, сила, спритність, гнучкість, склад тіла та м'язова витривалість. Аеробні вправи, такі як біг, плавання чи велоспорт, поліпшують кровообіг і сприяють здоров'ю серцево-судинної системи.

У глобалізованому світі зростає попит на інноваційні освітні програми, які популяризують руховий спосіб життя. Наприклад, С.М. Іванчикова [3] у своїй праці акцентує увагу на важливості фітнес-програм

для студентів, які сприяють формуванню культури здоров'я. Такі програми включають структуровані мезоцикли занять, які поєднують аеробні та анаеробні вправи для всебічного розвитку.

Попри відчутний поступ, інновації у царині рухової активності та здоров'я стикаються з рядом викликів. Зокрема, проблеми функціональної сумісності цифрових систем, безпеки, пов'язані з кібербезпекою, та велика ціна інноваційних технологій ускладнюють їх широке впровадження. Окрім того, глобалізація сприяє збільшенню хронічних недуг через малорухливий спосіб життя, що потребує розробки нових стратегій профілактики.

У той же час міжнародні організації, як-от Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), наголошують на важливості доступу до якісних медичних послуг та фізичної активності для усіх верств населення. Глобальна стратегія ВООЗ у сфері раціону харчування, фізичної активності та здоров'я [6] закликає держави впроваджувати програми, спрямовані на профілактику неінфекційних захворювань, що є актуальним у контексті глобалізації.

Інновації у царині рухової активності та здоров'я в умовах глобалізації відкривають нові можливості для покращення якості життя. Цифрові технології, біомеханічні розробки та здоров'язберігаючі підходи дозволяють створювати персоналізовані програми для підтримки фізичного та психічного здоров'я курсантів. Проте для реалізації їхнього потенціалу потрібно подолати виклики, пов'язані з доступністю, кібербезпекою та інтеграцією систем. У майбутньому співпраця між державами, медичними установами та технологічними компаніями сприятиме створенню глобальної екосистеми здоров'я, яка забезпечить сталий розвиток та добробут суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chilukuri S., Kuiken S. Four keys to successful digital transformations in healthcare. McKinsey & Company, April 2017. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/mckinseydigital/our-insights/four-keys-to-successful-digital-transformations-in-healthcare>
2. Кашуба В., Івченко В. Біомеханіка спорту, оздоровчої рухової активності, фізкультурно-спортивної реабілітації: актуальні проблеми, інноваційні проекти та тренди. 2022. www.researchgate.net
3. Іванчикова С.М. Структура мезоциклу фізкультурно-оздоровчих занять формування культури здоров'я студентів засобами фітнесу. 2016. www.academia.edu
4. Збірник наукових праць. Інтеграційні питання сучасних технологій, спрямованих на здоров'я людини. Харків: Видавець ФОП Панов А. М. 2017.
5. Підтримка фізичного здоров'я. 2025. multycourse.com.ua
6. ВООЗ. Глобальна стратегія у сфері раціону харчування, фізичної активності та здоров'я. 2004. www.amnu.gov.ua

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РІЗНИХ ВИДІВ ВОДНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Борисова Юлія

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Кравчук Ярослав

*кандидат педагогічних наук
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
Імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Водне середовище здавна привертало увагу як природний ресурс для оздоровлення, лікування та реабілітації. Завдяки своїм фізичним властивостям — плавучості, гідростатичному тиску та терморегуляції — вода створює унікальні умови для впливу на організм людини. У сучасній практиці сформувались різні напрями водної терапії, зокрема СПА, гідрореабілітація та гідрокінезотерапія. Незважаючи на спільну основу, кожен із цих підходів має власну методологію, цільову аудиторію та сферу застосування. Їх порівняльний аналіз дозволяє глибше зрозуміти потенціал водних технологій у медичній, оздоровчій та соціальній практиці.

Мета дослідження. Зробити порівняльний аналіз щодо підходів до водної терапії для підвищення її ефективності та адаптації до потреб різних категорій населення.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури та інтернет ресурсів з проблеми дослідження.

У сучасних умовах зростання рівня захворюваності, психоемоційного напруження та соціальної ізоляції, особливо після глобальних кризових явищ (зокрема пандемії COVID-19, військові дії на території України), водні методи оздоровлення набувають особливої значущості. Водне середовище характеризується унікальними фізико-хімічними властивостями, які сприяють процесам реабілітації, зниженню психоемоційного напруження та загальному покращенню якості життя. Водночас, у практиці оздоровлення та реабілітації спостерігається термінологічна та методологічна розмитість між поняттями СПА, гідрореабілітації та гідрокінезотерапії що ускладнює їхнє ефективне застосування в медичній, соціальній та рекреаційній сферах.

Водні процедури відіграють важливу роль у системі оздоровлення та реабілітації, охоплюючи широкий спектр напрямів — від естетичного догляду до медичної терапії. Зокрема, СПА, гідрореабілітація та

гідрокінезотерапія мають спільну основу — використання водного середовища як терапевтичного ресурсу, проте суттєво різняться за метою, методами та цільовою аудиторією.

СПА-практики орієнтовані переважно на релаксацію, естетичне оздоровлення та догляд за тілом. Їх реалізація здійснюється спеціалістами з косметології та масажу, а методи включають водні ванни, ароматерапію, обгортання тощо. Ці процедури не потребують медичних показань і застосовуються в курортно-готельних комплексах та СПА-центрах.

Гідрореабілітація має комплексну спрямованість, поєднуючи фізичне, психоемоційне та соціальне відновлення. Заняття проводяться інструкторами ЛФК, педагогами та психологами, з використанням ігрових, рухових та релаксаційних методик у водному середовищі. Цільова аудиторія — особи з обмеженими можливостями, діти та люди похилого віку. Медичні показання можуть бути рекомендованими, але не є обов'язковими.

Гідрокінезотерапія є формою медичної реабілітації, що базується на виконанні спеціалізованих фізичних вправ у воді. Вона має чітко визначену лікувальну спрямованість і проводиться виключно фахівцями з медичної освіти — лікарями та фізичними терапевтами. Застосовується для пацієнтів із патологіями опорно-рухового апарату, неврологічними захворюваннями та після травматичними станами. Медичні показання є обов'язковою умовою для участі.

Отже, у контексті сучасної системи оздоровлення та реабілітації водні практики демонструють високу ефективність за умови їх цільового застосування. Розмежування між СПА, гідрореабілітацією та гідрокінезотерапією дозволяє оптимізувати підхід до пацієнта або клієнта, забезпечуючи не лише фізичне, а й психоемоційне благополуччя. Подальші дослідження у сфері водних терапевтичних технологій можуть сприяти розширенню їх застосування та інтеграції в міждисциплінарні моделі охорони здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завадинська О. Ю., Толок Г. А., Ліфіренко О. С. Ефективність та удосконалення спра-послуг на термальних курортах України. Ефективна економіка. 2018. № 9. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6528> (дата звернення: 06.09.2025).
2. Кашинська О.Є., Шапоренко К.В. SPA і WELLNESS послуги в готельному комплексі. Стратегічні імперативи розвитку туризму та економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю факультету міжнародного туризму та управління персоналом Запорізького національного технічного університету, м. Запоріжжя, 30–31 березня 2017 р. : в 2 т.

/ колектив авторів; за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої ; Запорізький національний технічний університет. – Запоріжжя : «Просвіта», 2017. – Т. 1. – С. 396 – 398.

3. Курорти та санаторії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sanikur.com/>.

4.Тягур Т. Зародження та розвиток гідрокінезіотерапії. Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. Випуск 17. 2013 р. С. 214-220.

5.Davis B., Harrison K. Hydrotherapy in Practice / B. Davis, K. Harrison. — York : Churchill Livingstone, 1988.

ФІЗІОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УВАГИ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ

Боровець Оксана

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Сірман Олена

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії.
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Для того, щоб студенту відчути, сприйняти і в результаті запам'ятати будь-що, потрібний своєрідний "компас", який би виокремив зі всіх предметів і явищ навколишнього і його внутрішнього світу саме те, що йому необхідно, скерував би в потрібному напрямку пізнавальну діяльність. Цей "компас" закладень у психічній діяльності називається увагою. *Увага* – спрямованість психічної діяльності людини на певні предмети чи явища дійсності за умови абстрагування від усього іншого. Фізіологічні механізми уваги пов'язані, з одного боку, з виникненням вогнища збудження у певній ділянці кори великих півкуль головного мозку, спричиненого дією подразників, а з іншого - внутрішньою психічною установкою людини, яка з певних причин виокремила саме цей подразник серед інших як головний, значущий для себе, свого організму.

Вогнища збудження у корі великих півкуль головного мозку, що виникає під дією певних подразників, є домінуючим і підкоряє собі, тобто гальмує, інші вогнища збудження в інших ділянках кори великих півкуль головного мозку. Це збудження може "пересуватися" з одного місця кори на інші, що спричиняє переключення уваги з одного об'єкта на інший. У загальмованих ділянках кори головного мозку виникає збудження, а ті ділянки, що перебували у збудженому стані, гальмуються.

Увага буває мимовільною і довільною. [1, с. 56].

Мимовільна увага виникає раптово, несподівано для самої людини, незалежно від її свідомості, стану активності. Мимовільна увага пов'язана з

дією несподіваного подразника, який через свою значущість в даний момент привертає більше уваги, ніж інші предмети чи події. *Довільна увага* - це організована та свідомо діяльність людини, спрямована на предмет чи явище, які її цікавлять, є для неї найважливішими. Тому довільна увага є проявом активності людини і прагненням отримати від своєї діяльності бажаний результат.

Основні властивості уваги

Концентрація, або *зосередженість*, *уваги* означає, що всі думки і дії людини зосереджені на чомусь одному, що на даний момент найбільше її цікавить. Інші предмети та явища, які людину не цікавлять, для неї наче і не існують.

Стійкість уваги - це та година, протягом якої людина може концентрувати увагу на предметі своєї зацікавленості або у зв'язку з необхідністю.

Обсяг уваги - це кількість предметів або явищ, які одночасно можуть бути охоплені увагою і сприйняті в найкоротший час. Він залежить від вроджених особливостей, віку (у дітей він менший), досвіду людини, а також від того, який об'єкт сприймається. Обсяг уваги буде більшим у разі зацікавленості людини у справі, її кінцевій меті, якщо людина відчуває відповідальність за покладену на неї справу, вірити у свої можливості. [2, с.75].

Переключність уваги - це активний процес, який полягає у здатності людини за потреби змінювати фокус своєї зацікавленості з одного предмета чи явища на інші.

Викладач, організовуючи навчально-виховний процес, повинен враховувати особливості уваги студентів: від цього буде залежати варіант добору завдань за ступенем їх складності, їх різноманітність, темп і тривалість роботи, а також вибір оптимального способу подачі навчального матеріалу.

Пам'ять - властивість живої матерії, завдяки якій живі організми здатні сприймати зовнішні дії, закріплювати, зберігати та відтворювати отриману інформацію. Пам'ять - це відображення предметів і явищ дійсності у психіці людини в той час, коли вони вже безпосередньо не діють на органи чуття. Вона являє собою ряд складних психічних процесів, активне володіння якими надає людині здатності засвоювати і використовувати потрібну інформацію. Пам'ять зберігає знання, а без знань немислима ні плодова діяльність, ні успішне навчання. Пам'ять включає такі процеси: запам'ятовування, зберігання, забування та використання. Запам'ятовування пов'язане із засвоєнням та накопиченням особистого досвіду. Регулярне використання досвіду у діяльності сприяє його збереженню, а невикористання - забуванню. [3, с.42].

Основою процесів пам'яті є здатність мозку утворювати зв'язки, закріплювати та відновлювати їх. Ці сліди створюють можливість актуалізації ситуації та відповідного збудження, коли подразника, який його викликав свого часу, безпосередньо немає. Запам'ятовування та зберігання ґрунтуються на утворенні та закріпленні тимчасових нервових зв'язків, забування - на їхньому гальмуванні, відтворення - на їхньому відновленні.

Пам'ять є синтезуючим фактором сенсорних відчуттів. Слух та інші органи чуття не змогли б передавати зв'язну інформацію, якби пам'ять - внаслідок збереження інформації - не давала можливості встановлювати ці зв'язки. [4, с.121].

Із вище описаних матеріалів, можна зробити висновок, що абсолютно все, що людина знає, вміє, є наслідком здатності мозку запам'ятовувати і зберігати в пам'яті образи, думки, пережиті почуття, рухи та їх системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковальчук В. В., Мірошніченко В. І. Особливості психофізіологічних механізмів уваги в умовах навчальної діяльності студентської молоді // *Психологічний журнал*. – 2021. – № 7(3). – С. 56–64.
2. Литвиненко Л. О. Нейропсихологічні чинники формування концентрації уваги у студентів педагогічних спеціальностей // *Наукові записки НаУКМА. Психологія і педагогіка*. – 2022. – Т. 5. – С. 73–80.
3. Мельник І. П. Психофізіологічні особливості розвитку довільної уваги студентів у процесі навчальної діяльності // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. – 2022. – № 3(86). – С. 40–45.
4. Чернявська О. В. Фізіологічні механізми уваги та їх роль у професійній підготовці студентів // *Психологія і суспільство*. – 2023. – № 1. – С. 120–128.

ЗАСТОСУВАННЯ ОСВІТНІХ ПЛАТФОРМ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛІКАРІВ

Васюха Людмила

викладачка Комунального закладу вищої освіти

«Рівненська медична академія»

м. Рівне, Україна

Освіта дорослих нині стає важливою умовою, сприяння економічному зростанню країни та певною мірою гарантує соціальну стабільність, забезпечує розвиток інститутів громадянського суспільства.

У сучасному інформаційному суспільстві діють певні чинники, що обумовлюють необхідність постійного оновлення людиною отриманої освіти в усіх галузях знань. Застосування андрагогічних технологій є відповіддю на сучасні виклики. Зокрема, старіння населення та міграційні процеси, зростання потреби у безперервній освіті, цифрова трансформація (розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) суттєво змінив спосіб навчання дорослих. Інтернет, мобільні додатки, онлайн-платформи та штучний інтелект зробили освіту доступнішою, гнучкішою та персоналізованою). Ці та ряд інших факторів сприяють розвитку професійних і особистісних компетенцій дорослих, забезпечуючи їх інтеграцію у швидко змінюваний світ.

Андрагогіка, як наука про освіту дорослих, є напрямом сучасної педагогіки, що враховує особливості потреб, можливостей та інтересів дорослих-учнів.

Андрагогіка та педагогіка - це два різні підходи до навчання, які враховують вікові та психологічні особливості учнів. Основна відмінність у цільовій аудиторії: в той час як педагогіка зосереджена на навчанні дітей і молоді, то андрагогіка спрямована на дорослих, які мають життєвий досвід і усвідомлену мотивацію до навчання [1].

Педагогіка використовує більш директивний підхід, де викладач виступає головним джерелом знань. Викладач читає лекції, дає та контролює виконання завдань. Навчання загалом орієнтоване на майбутнє.

Натомість андрагогіка акцентує увагу на партнерстві між викладачем і учнем, враховуючи індивідуальні потреби та досвід дорослого. В процесі навчання викладач застосовує дискусії, кейси та симуляції, тобто викладач виступає у ролі фасилітатора, фахівця, який не зацікавлений у підсумках обговорення, не представляє інтереси жодної з груп-учасників і не бере участі в обговоренні, але несе відповідальність за якісне виконання завдань. Також андрагогіка орієнтована на вирішення реальних завдань в теперішньому часі, використовуючи гнучкі програми й інтерактивні методи.

Таким чином, обидва підходи відображають різні потреби й можливості учнів, забезпечуючи ефективне навчання залежно від їхнього віку.

Нині розвиток технологій суттєво впливає на всі сфери життя, включаючи освіту. Інноваційні підходи у навчанні дорослих з використанням цифрових інструментів значно підвищують ефективність навчального процесу та сприяють задоволенню різноманітних освітніх потреб.

Медицина – галузь, яка доволі динамічно розвивається, тому вимагає від фахівців постійного оновлення знань і навичок. Новітні технології навчання в андрагогіці пропонують ефективні рішення для професійного розвитку медичних працівників, зокрема лікарів, медсестер та фармацевтів [3].

Особливості навчання в медичній галузі зумовлено рядом факторів:

1. Необхідність безперервного навчання. Постійний прогрес у медичних знаннях і технологіях вимагає від спеціалістів регулярного підвищення кваліфікації.
2. Висока відповідальність. Медичні помилки можуть мати серйозні наслідки, тому навчання повинно бути максимально точним і реалістичним.
3. Практична спрямованість. Фокус на вдосконалення практичних навичок і клінічного мислення.
4. Обмеженість у часі.

Через динамічний розвиток медицини, особливого значення набуває безперервний професійний розвиток (БПР) медичних працівників в Україні, який спрямовано на забезпечення високого рівня кваліфікації, компетентності та ефективності медичного персоналу. В умовах швидкого розвитку медичних технологій, реформ у сфері охорони здоров'я та зростання очікувань споживачів, БПР стає ключовим інструментом для підвищення кваліфікації. БПР регламентовано наказом Міністерства охорони здоров'я України, зокрема наказом № 446 від 2019 року «Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів», який забезпечує обов'язковість безперервного навчання медиків [4].

Запровадження онлайн-платформ для реєстрації та відстеження балів БПР, спрощує організацію навчання. З цією метою доцільним є використання:

BMJ Learning освітній онлайн-ресурс, який надає професіоналам сфери охорони здоров'я швидкий і ефективний спосіб перевірити свої знання й тримати руку на пульсі останніх розробок у сфері медицини [5].

Цей ресурс пропонує декілька сотень акредитованих навчальних модулів в текстовому, відео- та аудіоформатах. Усі клінічні та доклінічні

модулі базуються на найновішій доведеній інформації та згруповані за дванадцятьма спеціальностями.

UpToDate Платформа UpToDate містить огляди і рекомендації як для лікарів, так і для пацієнтів. Також тут є фармакологічний довідник Lexi-сomp та чимало медичних калькуляторів.

Доступ до UpToDate можливий через інтернет, а також офлайн на персональних комп'ютерах і мобільних пристроях. На загальних засадах ресурс доступний лише за передплатою [6].

Аксемедін — Accelerator of Medical Information (Акселератор Медичної Інформації) — це освітня онлайн-платформа, яку створено виключно для професіоналів сфери охорони здоров'я. Метою Аксемедіна є якісне, безперервне вдосконалення професіоналізму лікаря в Україні. Навчання в Аксемедіні проходить за інтерактивною схемою, яка сприяє легшому засвоєнню інформації та сповільнює процес її забування. Міжнародна освітня модель спеціально адаптована для потреб сучасної спільноти лікарів України [7].

Doctor Thinking — це медична платформа, яка мотивує лікарів ділитися досвідом та підвищувати рівень самоосвіти [8]. Це повністю український продукт. Сервіс включає три формати навчання:

- он-лайн навчання з доступом до великої інформаційної бази «Online Школи»;

- можливість постійного спілкування з лектором «WebiSchool»;

- сервіс «Medical Live Conferences», який призначений для організації та проведення медичних конференцій.

Переваги цієї платформи у поєднанні різних он-лайн форматів, можливість використання для навчання будь яких мобільних принципів, постійне оновлення та поповнення бази даних.

Серед викликів щодо впровадження БПР в Україні можна назвати фінансові обмеження. Тобто висока вартість участі в міжнародних конференціях, медичні працівники у віддалених регіонах мають обмежені можливості для підвищення кваліфікації.

Висновок. Безперервний професійний розвиток (БПР) лікарів є основою для підтримки високої якості медичних послуг та адаптації до сучасних викликів у системі охорони здоров'я. Сучасна медицина стрімко розвивається, вимагаючи від лікарів постійного оновлення знань, вдосконалення навичок і впровадження новітніх методів.

В Україні БПР стає обов'язковим і структурним процесом, що регулюється державними нормативами. Упровадження системи лікувальних балів, розвиток онлайн-платформи для навчання та зростання кількості освітніх заходів відкривають нові можливості для лікарів. Водночас проблеми, зокрема фінансові обмеження, нерівномірний доступ до навчальних ресурсів і необхідність адаптації до нових цілей.

Перспективи БПР лікарів в Україні пов'язані з інтеграцією міжнародних стандартів, впровадженням симуляційного навчання, розвитком цифрових платформ і забезпеченням державної підтримки. Це сприятиме формуванню конкурентоспроможної та висококваліфікованої медичної спільноти.

Таким чином, БПР є також не лише обов'язковою, але й необхідною умовою професійного зростання медичних працівників, а також гарантією якості медичної допомоги та послуг. Підтримка цього процесу на державному та інституційному рівнях стане запорукою розвитку усієї системи охорони здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марчук А. В. Андрагогіка: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 300 с
2. Мельниченко О.В. Андрагогічні принципи освіти дорослих та забезпечення якості неперервної педагогічної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка* : збірник наукових праць. Київ, 2020. № 33. С. 24-28.
3. Богданова Т.Л., Кампі Ю.Ю., Стечак Г.М. Аналіз ефективності освітніх платформ для організації дистанційного навчання лікарів. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 45. С. 76-81.
4. Деякі питання безперервного професійного розвитку лікарів: наказ МОЗ України від 22.02.2019 № 446. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-22022019--446-dejaki-pitannja-bezperernogo-profesijnogo-rozvitku-likariv>.
5. BMJ Learning. URL: <https://new-learning.bmj.com/uk>.
6. UpToDate. URL: <https://play.google.com/store/apps/details/UpToDate?id=com.uptodate.android&hl=uk>.
7. Аксемедін. URL: <https://accemedin.com>.
8. DoctorThinking: Онлайн навчання. URL: <https://doctorthinking.org/dt-edu>.

ТЕСТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ З БІОЛОГІЧНОЇ ХІМІЇ

Дем'янчук Тетяна

*кандидат педагогічних наук, доцент
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Заружко Катерина

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Біологічна хімія є однією з фундаментальних дисциплін, що вивчає хімічні процеси, які лежать в основі життєдіяльності людини. Через складність матеріалу і велику кількість термінів, процесів та реакцій, ефективне засвоєння біохімії потребує особливих підходів до навчання [1].

Одним з таких методів є використання тестів, які сприяють не лише перевірці знань, а й активному засвоєнню матеріалу. Тестування є ефективним інструментом, бо дозволяє:

- швидко оцінити рівень засвоєння матеріалу;
- вивчити прогалини у знаннях;
- розвивати навички критичного мислення та аналізу;
- підвищити мотивацію до навчання через ігрову та змагальну форму подачі.

У біохімії, де важливо запам'ятовувати як структурні формули, так і механізми реакцій, тести допомагають систематизувати знання.

Тестові форми оцінювання в біохімії мають ряд переваг:

- об'єктивність оцінювання мінімілізує вплив людського фактора;
- швидкість перевірки особливо актуальна для великих груп студентів у випадку комп'ютерного тестування;
- можливість самоперевірки дозволяє здобувачам освіти перевірити свої знання самостійно;
- стандартизація: тести дозволяють порівнювати результати різних груп;
- можливість діагностики: виявлення тем, що потребують додаткового опрацювання;

- підвищення інтересу до предмету, бо гейміфіковані тести та інтерактивні платформи стимулюють інтерес до навчання.

Найчастіше у біохімії застосовують такі типи тестів:

- тести з вибором однієї правильної відповіді добре підходять для перевірки термінології, основних понять та фактів;

- тести з кількома правильними відповідями дозволяють перевірити глибше розуміння теми;

- завдання на встановлення відповідності. Наприклад: співвідношення ферменту з реакцією, яку він каталізує;

- завдання на заповнення пропусків добре перевіряють логіку мислення та знання механізмів;

- ситуаційні задачі з елементами клінічного мислення;

- інтерактивні онлайн-тести, які використовуються в елементах дистанційних технологій.

Тестові форми контролю активно застосовуються як для поточного, так і для підсумкового контролю. Для цього часто використовується електронна платформа «moodle», яка забезпечує автоматизовану перевірку результатів, яка функціонує в університеті. Якісно складені тести допомагають здобувачам освіти краще структурувати знання та готують до зовнішнього незалежного оцінювання та ліцензійного іспиту типу «Крок» [2].

Таким чином, тестування при вивченні біохімії значно підвищує ефективність освітнього процесу та є інструментом оцінювання знань здобувачів освіти. Воно сприяє підвищенню якості освіти, формуванню навичок самоконтролю, а також дозволяє викладачеві оперативно аналізувати рівень підготовки здобувачів освіти. Водночас важливо забезпечувати якісне укладання тестів, їх відповідність навчальним цілям та рівню складності дисципліни. Інтерактивні тести, інтегровані в сучасні освітні платформи стають невід'ємною частиною якісної біохімічної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губський Ю. І., Ніженковська І. В., Корда М. М., Ерстенюк Г. М., Кузнецова О. В. Біологічна хімія. Вінниця: Нова Книга. 2021. 640 с.
2. Центр тестування при МОЗ України. Збірник тестових завдань з біохімії для підготовки до ліцензійного іспиту «Крок 1». Київ: МОЗ України, 2022. 128 с.

НАГОРОДИ МІЖНАРОДНОГО ОЛІМПІЙСЬКОГО КОМІТЕТУ: ІСТОРІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Єрмолова Валентина

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, професор кафедри
історії та теорії олімпійського спорту
Навчально-наукового олімпійського інституту
Національного університету фізичного виховання
і спорту України*

Радченко Лідія

*доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор, завідувачка
кафедри історії та теорії олімпійського спорту
Навчально-наукового олімпійського інституту
Національного університету фізичного виховання
і спорту України*

Кріль Ірина

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
старший викладач кафедри історії та теорії олімпійського спорту
Навчально-наукового олімпійського інституту
Національного університету фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна*

Система нагород є найважливішим інструментом визнання заслуг у міжнародних організаціях. Вона дозволяє як фіксувати індивідуальні досягнення, так і формує стійку традицію інституційної пам'яті. У діяльності Міжнародного олімпійського комітету (МОК) нагороди займають особливе місце: вони виконують як функцію заохочення, а й стають вираженням цінностей олімпізму, закріплюючи гуманістичні і культурні орієнтири олімпійського руху [3].

Історично практика нагородження в олімпійському русі пов'язана з необхідністю підкреслити внесок не лише спортсменів, а й тих, хто своєю працею сприяє розвитку спорту, науки, освіти та культури. Вже з середини ХХ століття МОК почав формувати цілісну систему нагород, яка поступово набула символічного та репрезентативного характеру. Сьогодні нагороди МОК можна розглядати як своєрідний інструмент «дипломатії визнання», який зміцнює престиж організації та підкреслює універсальність олімпійських цінностей.

Особливе значення мають нагороди як елемент символічного простору олімпізму: вони наголошують на значущості не лише спортивних рекордів, а й зусиль у сфері управління, наукових досліджень,

просвітницької та громадської діяльності. Таким чином, система нагород МОК виконує одразу кілька функцій – від морального заохочення та збереження історичної пам'яті до формування культурної ідентичності сучасного олімпійського руху.

Перша нагорода МОК – Олімпійський диплом «За заслуги» був заснований на III Брюссельському Конгресі МОК, що відбувся у Брюсселі 9 – 14 червня 1905 року [2]. Його призначення полягало в тому, щоб відзначати особистість, яка активно служила міжнародному спорту і зробила значний внесок у розвиток олімпійського руху. Незважаючи на індивідуальний характер нагороди, вона двічі присуджувалась і організаціям [3].

На бачення барона П'єр де Кубертена «Міжнародний олімпійський комітет давно хотів заснувати диплом, рідкість якого надавала йому особливої цінності. З іншого боку, він не призначений для нагородження за якусь спортивну перемогу, встановлення рекорду чи інше досягнення, але повинен присуджуватися людині за сукупність її спортивних якостей і, насамперед, за те, як він їх використав» [2, с. 314].

Усього Олімпійський диплом «За заслуги» було вручено 57 разів. Перша нагорода дісталася президенту США Теодору Рузвельту, а друга - норвезькому досліднику Фрітйофу Нансену, який, як і Рузвельт, був лауреатом Нобелівської премії миру. Останні три нагороди було присуджено у 1974 році на 75-й сесії МОК у Відні. [5].

У 1906 році П'єром де Кубертенем був заснований Олімпійський кубок. Ця нагорода присуджується установам чи асоціаціям, які виявили себе заслугами та сумлінністю в активному розвитку олімпійського руху [2]. Надалі нагорода вручалася також газетам та національним спортивним адміністраціям, які активно сприяли популяризації Олімпійських ігор та принципів олімпізму.

Особливе місце в історії Олімпійського кубка займають нагородження організацій, безпосередньо пов'язаних з проведенням Олімпійських ігор. Так, кубок вручався оргкомітетам Ігор, а також спортивним об'єднанням, які відіграли важливу роль у їх підготовці та проведенні [4]. Це підкреслювало колективний характер внеску в олімпійський рух і відбивало ідею, що успіх Олімпійських ігор неможливий без зусиль багатьох учасників. Останніми, хто удостоївся Олімпійського кубка став у 2024 р. народ Франції. Оригінал Олімпійського кубка зберігається в Олімпійському музеї Лозанни, а установа, яка здобула Кубок, отримує його копію.

З середини XX століття відзначалися окремі заслуги членів олімпійського руху, проте саме 1975 р. став переломним. Олімпійський

орден – найвища нагорода МОК – був заснований Міжнародним олімпійським комітетом у травні 1975 року як наступник Олімпійського диплому «За заслуги». Спочатку орден мав три ступені: золотий, срібний та бронзовий. Проте на 87-й сесії МОК у Сараєво (Югославія) у 1984 році було прийнято рішення скасувати різницю між срібним та бронзовим ступенями ордену, залишивши лише золоту та єдину срібно-бронзову категорію. [2]. Орден присуджується виключно за значний внесок у розвиток Олімпійського руху, будучи формою визнання заслуг в олімпійському русі: внесок у розвиток та популяризацію олімпізму, просування досліджень, журналістики, прав жінок та гендерної рівності, збереження олімпійської спадщини.

Серед українців нагороджених Олімпійським орденом треба відзначити: Володимир Голубничий – заслужений майстер спорту, учасник п'яти Ігор Олімпіад, володар 4-х олімпійських нагород, із яких дві золоті (2000); Володимир Платонов – доктор педагогічних наук, професор, академік Української академії наук, заслужений діяч науки і техніки України, у 1986–2012 рр. – ректор КГІФК, УГУФВС, НУФВСУ (2001); Борис Шахлін – заслужений майстер спорту, учасник трьох Олімпіад, володар 13 олімпійських нагород, із яких 7 – золотих (2002); Михайло Бака – доктор педагогічних наук, професор, академік УАНИП, у 1974–1991 рр. – Голова Державного комітету з фізичної культури і спорту УРСР (2002); Володимир Кулик – у 1965–1973 рр. – Голова Комітету з фізичної культури і спорту України (2004); Анатолій Усенко – заслужений працівник фізичної культури і спорту УРСР, у 1974–2010 рр. – Голова Центральної Ради фізкультурно-спортивного товариства «Колос» (2008) [1].

1997 році Міжнародним олімпійським комітетом було започатковано особливу нагороду – Медаль П'єра де Кубертена. Вона присуджується установам та окремим особам, які роблять значний внесок у розвиток олімпізму через освіту, культуру, дослідження та створення інтелектуальних творів на кшталт П'єра де Кубертена [3]. Дизайн медалі було розроблено Андре Рікаром Салою: на одному боці зображено портрет П'єра де Кубертена, а на іншій — олімпійський девіз та олімпійські кільця. Традиційно її вручення супроводжується офіційною церемонією, часто присвяченою значним спортивним чи освітнім заходам, організованим МОК. Треба відзначити, що Президент Олімпійської академії України, директор Навчально-наукового олімпійського інституту НУФВСУ Марія Булатова удостоєна цієї високої нагороди МОК за видатний внесок у просування ідеалів олімпізму через освітню та культурну діяльність, наукові дослідження та поширення олімпійських цінностей.

«Олімпійський лавр», який вручається кожні чотири роки в рамках Олімпійських ігор, уособлює ідеали та цінності Стародавньої Олімпії, спрямовані на просування миру та розвиток людства через спорт.

Символізуючи цей зв'язок з історичними іграми, заснування трофею виконано у вигляді копії каменю з місця проведення давніх Олімпійських ігор у Греції, де змагання проводилися понад 3000 років тому.

Заснування «Олімпійського лавра» у 2016 році стало однією з ініціатив, реалізованих у рамках рекомендації 26 «Олімпійського порядку денного 2020» – стратегічного документа, спрямованого на зміцнення ролі спорту в сучасному суспільстві та подальший розвиток олімпійського руху. Цього олімпійського трофею удостоєні дворазовий олімпійський чемпіон з Кенії, почесний член МОК Кіпу Кейно (2016); соціальний підприємець та лауреат Нобелівської премії миру Мухаммад Юнус із Бангладеш (2020) та Верховний комісар ООН у справах біженців Філіппо Гранді (2004) [6].

Таким чином система нагород Міжнародного олімпійського комітету – це не лише форма визнання заслуг, а й важливий елемент олімпійської культури. Її еволюція відбиває динаміку розвитку олімпійського руху, розширення сфер впливу та зміцнення цінностей олімпізму. Через нагороди МОК транслює універсальні гуманістичні ідеали, формуючи стійку культурну спадщину, що зберігає своє значення для майбутніх поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булатова М. М. Енциклопедія олімпійського спорту в запитаннях і відповідях. Друге видання. — К.: Олімпійська література, 2011. — 400 с.:
2. Müller N. Pierre de Coubertin: Olympism. Selected Writings. – Lausanne: IOC, 2000. – 869 p.
3. Chappelet J.-L. The International Olympic Committee and the Olympic System. – London: Routledge, 2019. – 212 p.
4. Girginov V. The Olympics: A Critical Reader. – London: Routledge, 2010. – 424 p.
5. Olympic Diploma of Merit. Режим доступу: <https://www.olympedia.org/definitions/138> (дата звернення: 9.09.2025).
6. Olympic Laurel of the UN High Commissioner Filippo Grandi. Режим доступу: <https://www.olympics.com/ioc/news/olympic-laurel-for-united-nations-high-commissioner-filippo-grandi> (дата звернення: 5.09.2025).

ШЛЯХИ ПРАКТИЧНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З АДАПТИВНОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Завацька Лідія

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії і методики фізичного виховання
та адаптивної фізичної культури,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Тхорева Інна

*викладач кафедри фізичної культури і спорту,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В умовах сучасних українських реалій зростає актуальність практично спрямованої підготовки здобувачів освіти до спортивно-оздоровчої, навчально-тренувальної та реабілітаційної діяльності осіб з інвалідністю з порушеннями різних систем організму. Це викликано ще й тим, що в результаті воєнної агресії росії серед недавно здорового і працездатного населення внаслідок поранень значно зростає число осіб з ампутаціями, протезуванням, порушеннями зору і слуху, ментальними проблемами.

Використання засобів фізичної культури і спорту, різних форм рухової активності у життєдіяльності осіб з особливими потребами, має важливе суспільне значення для їх соціальної адаптації, суспільної інтеграції, підтриманні і зміцненні здоров'я, поліпшенні якості життя в цілому. Різні аспекти цієї проблеми висвітлюються у наукових публікаціях багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. Важлива роль, проблеми розвитку різних видів адаптивного спорту як складової сучасного олімпійського руху всебічно розглядаються у працях Ю. Бріскіна, А. Передерій, Л. Шульги, О. Борисової та інших. [2]. Особливості методики адаптивного фізичного виховання при різних нозологіях аналізуються у роботах О. Бавольської, В. Бажміна, Н. Борецької [1; 3]. Зміст, методи і форми підготовки майбутніх фахівців до впровадження АФВ, АС, різних форм адаптивної рухової активності висвітлюють Н. Деделюк, М. Трояновська, Р. Карпюк та ін. [4-6].

Дослідники одноставні в тому, що створення умов для повсякденних систематичних занять різними формами АФК і спорту покликане зробити життя осіб з інвалідністю більш повноцінним. [1; 4; 6].

Систематичне виконання адекватних фізичних вправ і допустимих фізичних навантажень особами з особливими потребами має важливе значення для їх життєдіяльності, виступає необхідним фактором процесу підтримання, зміцнення і позитивної корекції здоров'я, формування здатності до самореалізації, що в цілому виступає пріоритетним чинником їх інтеграції у суспільство. Спортивно-оздоровча діяльність здійснює позитивний вплив на психоемоційний стан, соціальну активність, якість життя.

Всебічний аналіз цієї проблеми дає підстави стверджувати, що формування готовності майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до роботи з людьми з особливими потребами різного віку і нозологій на засадах практично орієнтованого і компетентнісного підходів можна забезпечити на основі врахування регіональних умов і можливостей поєднання теоретичної підготовки із здобуттям практичних вмінь і навичок у цій сфері.

Фахівці з АФК повинні володіти відповідними теоретичними, організаційно-методичними знаннями і навичками, дидактичними підходами у виборі змісту, обсягів і методів АФК у відповідності до мети, завдань, фізичного стану і розвитку, віку, враховуючи індивідуальні психофізіологічні особливості та показники результатів контролю рухової діяльності, здатностями раціонально і науково обґрунтовано підбирати обсяг, засоби і форми фізичних навантажень з дотриманням їх корекційно-реабілітаційного впливу. У цьому зв'язку логічно виникає потреба у здійсненні і аналізі результатів наукових досліджень щодо рухових можливостей і рухової активності осіб з інвалідністю при різних нозологіях у процесі спортивно-тренувальної і відновлювальної діяльності. Крім того, ефективність впливу АФК залежить від етичних, виховних, освітніх проблем осіб з інвалідністю, які також повинні бути предметом вивчення в процесі науково-дослідної роботи студентів, проведення ними спостережень, опитування, використання біомеханічних методик дослідження і врахування цих результатів на практиці в оптимізації фізичного виховання.

Засвоєння теоретико-методичних знань та формування практично-орієнтованої готовності здобувачів освіти до ефективного і доцільного використання засобів адаптивної рухової активності передбачає володіння ними певним обсягом практичного досвіду. Тобто, поєднання теоретичної підготовки із набуттям ними практичних вмінь і навичок, опанування якими успішно формується в процесі їх спілкування з об'єктами майбутньої

професійної діяльності безпосередньо під час вивчення і засвоєння навчального матеріалу. Такі підходи, як свідчить досвід соціальної практики, в тому числі і наш, можна успішно реалізувати у тісному взаємозв'язку зі стейкхолдерами, роботодавцями і партнерами.

Організація співпраці із спеціальними школами, навчально-реабілітаційними центрами, Центром «Інваспорт», ФСК осіб з інвалідністю сприяє більш успішному формуванню професійних компетентностей ще й у зв'язку з тим, що у ВЗО відсутнє дороговартісне сучасне обладнання, яке використовується в різних видах АФК, орієнтованих для конкретної нозології в адаптивній фізичній терапії чи адаптивному спорті. Студенти можуть знайомитися там із сучасними педагогічними технологіями та практичними інноваціями, а також набуті досвіду власної участі і причетності до навчально-тренувальної діяльності осіб з інвалідністю. Можливість здійснювати спостереження за процесом фізичного виховання, спортивного тренування осіб з відхиленнями у стані здоров'я, аналізувати його специфіку, дозволяє здобувачам освіти глибше усвідомити особливості його впливу на організм, засвоїти методи використання педагогічного інструментарію, ефективні прийоми для забезпечення корекційно-реабілітаційного впливу адаптивних фізичних вправ, врахування умов використання природних і гігієнічних факторів відповідно до рухових можливостей та фізичного стану. За таких умов підвищується рівень їх готовності до самостійної професійної діяльності.

Передаючи свій досвід студентам, фахівці-практики звертають увагу і на те, що засвоєння методичних знань, умінь і навичок при формуванні рухових дій у осіб з інвалідністю, розвиток і удосконалення їх рухових якостей пов'язане ще й емоційним сприйняттям, співпереживанням, розумінням особливостей опанування руховими вміннями і здатностями. Для цього фахівцю недостатньо засвоїти теоретико-методичні підходи, характерні для АФК, але й орієнтуватись і враховувати сприйняття і уявлення, які відчують при виконанні фізичних навантажень особи з обмеженими можливостями. Досвід творчого використання набутої професійної підготовки на основі емоційно-ціннісного сприйняття впливу фізичних навантажень на фізичний і психо-емоційний стан осіб з особливими потребами сприяє у формуванні у них потреби в руховій активності та спортивному тренуванні як факторів особистої корекційно-реабілітаційної діяльності з підтримання і зміцнення свого здоров'я і фізичного розвитку, їх удосконалення і відновлення.

Можна переконливо стверджувати, що в процесі спілкування з об'єктами майбутньої професійної діяльності в галузі АФК, як свідчить наш досвід, відбувається процес поглиблення професійно-орієнтованих знань, формування компетентностей, усвідомлення мети і завдань навчальної дисципліни. Під час відвідування тренувальних занять, спілкування із

спортсменами і тренерами, здійсненні волонтерської роботи закріплюються теоретичні знання, засвоюються практичні вміння і навички.

Реалізація таких підходів у освітній діяльності за програмами дисциплін з АФК формує у здобувачів освіти практичні вміння використовувати оптимальні корекційно-реабілітаційні засоби для підтримання, відновлення рівня здоров'я і корекції порушень організму у представників різних нозологічних груп, здатність правильно визначати для них оптимальний обсяг навантажень на основі доцільного змісту, вибору адекватних форм і методів.

Вивчення показує, що успішність формування у здобувачів освіти професійних компетентностей щодо оптимального здійснення фізичного виховання осіб з особливими потребами, яке передбачає необхідність здійснення контролю, аналізу і фіксації динаміки показників рухових якостей під впливом навантажень спортивно-оздоровчої діяльності, попередження перетренованості, забезпечення відновлення тощо, обумовлюється ще й встановленням довірливих взаємостосунків, доброзичливого спілкування з дітьми з інвалідністю, спортсменами Інваспорту.

Практично орієнтована професійна підготовка фахівців фізичної культури і спорту з опорою на цілеспрямовану співпрацю з регіональним центром «Інваспорт» та закладами спеціальної освіти, передбачає необхідність здійснення таких видів діяльності, зокрема: знайомство з досвідом роботи тренерів з різних видів спорту, діяльністю ДЮСШ дітей з інвалідністю; організацію на базі «Інваспорт» всіх видів практик (ознайомчої, виробничої, за профілем майбутньої професії); участь студентів під час практики у навчально-тренувальній та спортивно-оздоровчій роботі; залучення студентів до участі у волонтерській діяльності на базах практик та вивчення передового досвіду; проведення майстер-класів, гостьових лекцій представниками – фахівцями АФК; здійснення на базі спортивно-оздоровчого комплексу університету різних видів оздоровчо-реабілітаційної роботи з людьми з порушеннями ОРА, слуху, зору, відставанням у розумовому розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бавольська О. В., Бажмін В. Б. Адаптивна фізична культура в центрах соціальної реабілітації дітей-інвалідів Миколаїв: Державний комплекс соціальної реабілітації дітей-інвалідів, 2017. 112 с.
2. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів: підруч. для студ. вищ. навч. закладів фіз. виховання і спорту Київ: Олімпійська література, 2006. 263 с.
3. Борецька Н. О. Адаптивне фізичне виховання: навчально-методичний посібник. Миколаїв, МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2019. 216 с.

4. Деделюк Н. А. Теорія і методика адаптивної фізичної культури: навчально-методичний посібник. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Інститут фізичної культури і здоров'я. Луцьк: Вежа-друк, 2014. 68 с.
5. Карпюк Р. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика [монографія] Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008. 504 с.
6. Трояновська М. М. Адаптивна фізична культура: навч.-метод. посіб. для студентів факультетів фізичного виховання. Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2018. 104 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ «СПОРТИВНІ ІГРИ» ДЛЯ БАКАЛАВРІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»

Кінаш Максим

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Сотник Олег

*старший викладач Національного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Сотник Жанна

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Освітній і спортивний простір потребує фахівців, які не лише знають техніку ігор, а й уміють адаптувати методику їх викладання до сучасних викликів. Здобувачі мають бути готові працювати з різними віковими групами, включно з дітьми, молоддю, людьми з інвалідністю. Спортивні ігри – одна з найулюбленіших форм фізичної активності серед учнів, студентів і дорослих. Вони сприяють соціалізації, емоційному розвитку та формуванню командного духу. Ігри активно використовуються в інклюзивному навчанні, фізичній реабілітації, адаптивній фізичній культурі. Це відкриває нові можливості для працевлаштування та міждисциплінарної співпраці. В умовах урбанізації, гіподинамії та психоемоційного навантаження спортивні ігри виступають, як ефективний засіб профілактики та оздоровлення, що формують стійкість, витривалість, здатність до співпраці, а також навички, які необхідні не лише в спорті, а й у повсякденному житті.

Навчальний курс поєднує теоретичні знання (історія, правила, тактика) з практичними навичками (техніка, суддівство, організація змагань). Формує готовність здобувачів до викладання, тренерської діяльності, адаптації ігор для різних контингентів. Робоча навчальна

програма може включати базові та вибіркові модулі: футбол, баскетбол, волейбол, гандбол, теніс тощо. Під час складання робочих навчальних програм необхідно враховувати регіональну специфіку, матеріально-технічну базу, інтереси студентів [1-4].

Сучасні умови вимагають адаптацію викладання матеріалу до різних освітніх форматів, використання очного, змішаного та дистанційного навчання. Окремі теми курсу «Спортивні ігри» передбачатимуть застосування відеоаналізу, мобільних додатків, онлайн-платформ для вивчення техніки та тактики. Безумовно якісне засвоєння практичного матеріалу залежить від педагогічної й професійної майстерності та емоційного інтелекту викладача. Викладач має не лише демонструвати техніку, а й формувати мотивацію, командну взаємодію, етичні норми гри. Важливо навчити студентів працювати з різними віковими групами, включно з дітьми, людьми з інвалідністю, ветеранами спорту. В освітньому процесі акцент зміщується з традиційного оцінювання фізичних показників студентів на комплексне визначення рівня сформованості професійних компетентностей. Освітня компонента «Спортивні ігри» передбачає оцінювання не лише технічної майстерності, а й здатності студента: організувати ігрову діяльність у різних умовах; пояснити правила та адаптувати їх до вікових і фізичних особливостей учасників; обґрунтувати вибір методики навчання та тренування; забезпечити безпечне, етичне та мотиваційне середовище для гри.

Для цього застосовуються сучасні інструменти формативного оцінювання: самооцінка, портфоліо, відеозвіти, практичні кейси та ситуаційні завдання. Самооцінка виступає важливим інструментом рефлексії, що сприяє усвідомленню власних педагогічних дій, формуванню відповідальності за якість навчального процесу та розвитку професійної самосвідомості майбутнього фахівця. Портфоліо слугує засобом систематизації та демонстрації індивідуального прогресу студента, його методичних напрацювань, участі у спортивних заходах та здобутків у професійній діяльності. Відеозвіти є ефективною формою демонстрації практичних навичок студентів, зокрема в організації занять, проведенні спортивних ігор та виконанні функцій суддівства, що дозволяє об'єктивно оцінити їхню професійну готовність. Практичні кейси та ситуаційні завдання використовуються як ефективний засіб перевірки здатності студентів приймати обґрунтовані рішення в умовах, наближених до реальної професійної діяльності, що сприяє розвитку критичного мислення та педагогічної гнучкості. Такий підхід сприяє формуванню у студентів не лише фахової компетентності, а й педагогічної гнучкості, критичного мислення та готовності до роботи в умовах змінної освітньої та спортивної реальності.

Освітня компонента «Спортивні ігри» має не лише фізкультурно-оздоровчу, а й важливу соціальну функцію. Ігрові види спорту виступають ефективним засобом соціалізації, розвитку комунікативних навичок, профілактики психоемоційного виснаження та інтеграції різних соціальних груп у спільний освітній простір. У процесі навчання студенти мають усвідомити, що спортивні ігри – це не лише техніка і змагання, а й інструмент педагогічного впливу, що дозволяє сприяти включенню осіб з інвалідністю, представників різних вікових та етнічних груп у спільну діяльність; формувати толерантність, емпатію, здатність до співпраці; використовувати ігри як частину реабілітаційних програм, зокрема для осіб із посттравматичними станами, порушеннями опорно-рухового апарату, когнітивними труднощами; створювати безпечне, мотивуюче середовище, де кожен учасник відчуває свою значущість. Таким чином, викладання спортивних ігор має включати соціально-педагогічний компонент, що готує майбутніх фахівців до роботи в інклюзивному, мультикультурному та емоційно чутливому середовищі.

У процесі реалізації освітньої компоненти «Спортивні ігри» викладачі стикаються з низкою методичних, організаційних та психолого-педагогічних викликів. Серед основних труднощів варто виокремити: різний рівень фізичної та технічної підготовленості студентів; обмеженість матеріально-технічної бази; низький рівень мотивації окремих студентів; складність у формуванні педагогічних навичок; виклики інклюзивного навчання; недостатній рівень цифрової грамотності; складність об'єктивного оцінювання. Подолання зазначених труднощів потребує системної підтримки викладачів, оновлення освітніх програм, впровадження цифрових інструментів та розвитку інклюзивної педагогіки в галузі фізичної культури і спорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сотник О. Тематика навчального курсу «Спортивні ігри з методикою викладання (баскетбол)» для здобувачів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт». Наука та освіта в епоху нових викликів та можливостей: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Житомир, 13 січня 2024 р). Research Europe, 2024. С. 87-91.
2. Сотник О. В., Гарієвський Ю. В. Робоча програма навчальної дисципліни «Спортивні ігри з методикою викладання» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньою програмою «Фізкультурно-спортивна реабілітація» зі спеціальності 017 Фізична культура і спорт, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка. URL: <https://www.megu.edu.ua>
3. Сотник О. В., Гарієвський Ю. В. Роль і значення викладання навчальної дисципліни «Організація і суддівство спортивних змагань» для здобувачів освітньо-

професійної програми «Фізична культура і спорт». Міжнародна науково-практична конференція до 30-річчя Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». 19 жовтня 2023 р. м. Рівне. С. 20-22

4. Сотник О. В., Кінаш М., Омелянюк Ю. Спортивні ігри з методикою оздоровчої роботи. Актуальні питання та перспективи інноваційного розвитку науки та освіти в умовах євроінтеграції: зб. тез доповідей учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Рівне, 14 листоп. 2024 р.). Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука. Рівне: МЕНУ, 2024. Ч І. С. 262-264.

Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)

**СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПОТРЕБИ ВПРОВАДЖЕННЯ
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«АДАПТИВНИЙ ФІТНЕС» НА ФАКУЛЬТЕТІ ЗДОРОВ'Я,
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ ПВНЗ «МІЖНАРОДНИЙ
ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ АКАДЕМІКА СТЕПАНА ДЕМ'ЯНЧУКА»**

Коваль Вадим

*кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії і методики фізичного
виховання та адаптивної фізичної культури
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Кіричук Юлія

*викладач кафедри фізичної культури і спорту
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Сучасні умови розвитку українського суспільства висувують нові вимоги до системи освіти, зокрема у сфері фізичної культури і спорту. Соціально-економічні зміни, воєнні виклики, зростання кількості осіб з інвалідністю та ветеранів війни, а також актуалізація проблем здоров'я нації обумовлюють необхідність підготовки нової генерації фахівців, здатних ефективно працювати з різними категоріями населення. У цих умовах все більшого значення набуває напрям адаптивного фітнесу – спеціально організованої фізкультурно-оздоровчої діяльності, спрямованої на формування, збереження та відновлення здоров'я людей різного віку і рівня фізичної підготовленості, у тому числі тих, хто має особливі потреби.

Президент України 17 квітня 2025 року підписав Закон України № 4370-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо адаптивного спорту», що закладає фундамент для системи розвитку адаптивного спорту як окремого напрямку фізичної культури. Цей Закон – логічне продовження системної роботи Міністерства молоді та спорту України, яке розвиває адаптивний спорт, формує мережу адаптивних клубів по всій країні, підтримує програми фізичної активності та ініціативи

для ветеранів, людей з інвалідністю та інших соціальних груп, які потребують підтримки [3].

Ухвалення цього Закону – ще один крок до реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.

Саме тому розроблення та впровадження освітньо-професійної програми «Адаптивний фітнес» є надзвичайно актуальним і своєчасним кроком, який відповідає сучасним соціальним викликам і стратегічним завданням розвитку системи освіти України [1].

Важливою передумовою створення ОПП «Адаптивний фітнес» стала багаторічна діяльність факультету здоров'я, фізичної культури і спорту ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». Підготовка фахівців у цій сфері розпочалася ще у 1998 році, і за цей час університет підготував сотні випускників, які успішно працюють у закладах освіти, спортивних школах, клубах, фітнес-центрах та оздоровчих організаціях.

У 2021 році було розроблено і впроваджено освітньо-професійну програму «Фізкультурно-спортивна реабілітація», яка стала результатом глибокого аналізу потреб суспільства і регіону. Ця програма спрямовувалася на підготовку фахівців, здатних забезпечити відновлення фізичного і психічного здоров'я громадян, зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів війни та постраждалих внаслідок бойових дій. Її впровадження стало можливим завдяки потужному кадровому потенціалу університету, наявності досвідчених науково-педагогічних працівників, тісній співпраці з регіональними спортивно-оздоровчими організаціями, серед яких КЗ «Рівненський регіональний центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт» та обласний центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх».

Успішна апробація та акредитація у 2025 році ОПП «Фізкультурно-спортивна реабілітація» дала можливість закласти міцну базу для розвитку нового напрямку – «Адаптивного фітнесу».

Освітньо-професійна програма «Адаптивний фітнес» є логічним продовженням і розширенням попередньої. Якщо ОПП «Фізкультурно-спортивна реабілітація» акцентувала увагу на лікувально-відновлювальних аспектах, то нова програма робить крок уперед – інтегрує реабілітаційні принципи з технологіями сучасного фітнесу, орієнтуючись не лише на відновлення, а й на профілактику захворювань, формування стійкої мотивації до активного способу життя, соціальну інтеграцію різних груп населення [1, 2].

Освітньо-професійна програма «Адаптивний фітнес» дозволяє охопити ширшу цільову аудиторію:

– людей з обмеженими можливостями здоров'я;

- ветеранів війни та учасників бойових дій;
- осіб похилого віку, які потребують спеціально адаптованих програм;
- дітей та молодь з різним рівнем фізичної підготовленості;
- представників загального населення, які прагнуть підтримувати фізичну форму та попереджати захворювання.

Стан здоров'я населення України залишається серйозним викликом. За даними МОЗ, понад 70% громадян мають ризик розвитку хронічних захворювань, зумовлених гіподинамією, стресами та неправильним способом життя. Додатковим чинником є війна, яка призводить до зростання кількості людей із травмами, інвалідністю та потребою у відновленні фізичного і психологічного стану.

У цих умовах адаптивний фітнес виступає дієвим інструментом реабілітації та соціальної інтеграції. Він поєднує оздоровчі, профілактичні та виховні функції, формує у людей впевненість у власних силах, сприяє підвищенню якості життя [2].

ОПП «Адаптивний фітнес» спрямована на підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних [1]:

- організовувати та проводити заняття з адаптивного фітнесу для різних груп населення;
- використовувати сучасні методики тренувань із урахуванням індивідуальних потреб;
- впроваджувати інноваційні технології та цифрові інструменти у сфері фітнесу;
- здійснювати педагогічний і психологічний супровід клієнтів;
- організовувати спортивно-оздоровчі заходи на місцевому та регіональному рівнях;
- формувати у громадян стійку мотивацію до здорового способу життя.

Особлива увага приділяється практичній підготовці студентів, що забезпечується завдяки партнерству університету з регіональними спортивними організаціями.

Реалізація програми базується на потужному кадровому потенціалі факультету здоров'я, фізичної культури і спорту. Університет має кваліфікованих викладачів – докторів і кандидатів наук, доцентів, які поєднують викладацьку роботу з активною науковою діяльністю та практичним досвідом у сфері фізичної культури й спорту.

Навчальний процес передбачає використання сучасних методик і технологій, включаючи інформаційні системи, інноваційне спортивно-реабілітаційне обладнання, інтерактивні форми занять. Студенти матимуть

можливість здобувати практичні навички під час проходження виробничої практики у фітнес-клубах, реабілітаційних центрах, спортивних організаціях.

У світі адаптивний фітнес є визнаним напрямом фізичної культури. У багатьох країнах ЄС, США та Канаді він активно розвивається як частина політики інклюзії та здорового способу життя. Впровадження подібних програм в Україні дозволить гармонізувати національну систему освіти зі світовими тенденціями, розширить можливості міжнародної співпраці та академічної мобільності студентів[2].

У перспективі освітня програма «Адаптивний фітнес» може стати основою для створення міждисциплінарних досліджень і проєктів, спрямованих на розроблення нових методик, технологій та програм для осіб із різними потребами.

Таким чином, ОПП «Адаптивний фітнес» є сучасною, інноваційною та соціально значущою ініціативою. Вона спирається на успішний досвід освітньої програми «Фізкультурно-спортивна реабілітація», водночас пропонуючи новий підхід до організації фізкультурно-оздоровчої діяльності. Її впровадження забезпечить підготовку висококваліфікованих фахівців першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, здатних відповідати на актуальні потреби суспільства, сприятиме розвитку інклюзивного середовища, популяризації здорового способу життя та підвищенню рівня фізичного і психологічного благополуччя громадян України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освітньо-професійна програма «Адаптивний фітнес». Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) за спеціальністю: А 7 Фізична культура і спорт галузі знань: А Освіта освітня кваліфікація: бакалавр фізичної культури і спорту. URL: https://www.megu.edu.ua/sites/default/files/2025-06/ОПП%20А%207%20%20Адаптивний%20фітнес_бакалавр%202025.pdf.
2. Василенко М. М. Професійна підготовка майбутніх фітнес-тренерів у закладах вищої освіти: теорія та методика: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 524 с.
3. Закон України № 4370-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо адаптивного спорту». URL: <https://www.golos.com.ua/documents/z-4370-ix.pdf>.

ПРОГРАМУВАННЯ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ ВОДІЇВ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Котяй Леонід

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Професія водія автотранспортних засобів є однією з найбільш поширених у сучасному світі, проте водночас належить до категорії професій із підвищеним ризиком для здоров'я. Робочий процес водія передбачає багатогодинне перебування у сидячому положенні, обмеженість рухової активності, значні психоемоційні навантаження, вплив шуму, вібрації, забрудненого повітря та постійне напруження уваги [1]. Такі фактори формують умови для розвитку хронічних захворювань, серед яких найбільш поширені: остеохондроз, варикозне розширення вен, гіпертонічна хвороба, ішемічна хвороба серця, ожиріння та цукровий діабет.

Особливу небезпеку становить гіподинамія, що є результатом малорухомого способу життя. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, недостатня фізична активність входить до п'ятірки провідних факторів ризику смертності населення у світі [4]. Для водіїв це означає зниження працездатності, уповільнення реакцій, підвищення ризику професійних аварійних ситуацій. У цьому контексті особливої актуальності набуває питання впровадження програм спортивно-оздоровчих занять, які б дозволили підтримувати належний рівень фізичного та психоемоційного стану водіїв.

Метою дослідження є розробка й обґрунтування програм спортивно-оздоровчих занять для водіїв автотранспортних засобів, спрямованих на профілактику професійних захворювань, збереження здоров'я та підвищення якості життя. Завданнями є: 1) аналіз професійних ризиків та специфіки робочої діяльності водіїв; 2) визначення рівня фізичної підготовленості за допомогою стандартних тестів; 3) створення комплексу вправ, доступних для виконання як під час робочої зміни, так і вдома; 4) визначення критеріїв ефективності впровадженої програми.

Програмування спортивно-оздоровчих занять базується на принципах систематичності, поступовості, доступності, індивідуалізації та комплексності [2]. Рекомендовано проводити заняття 3–4 рази на тиждень тривалістю 20–30 хв, а також застосовувати короткі комплекси вправ (3–5 хв) під час рейсу або технічних перерв. Такий підхід дозволяє підтримувати

фізичний тонус, знижувати рівень втоми та запобігати негативним наслідкам тривалого сидіння.

Структура спортивно-оздоровчих занять включає три частини: 1) розминка (5–7 хв, вправи для розігріву та підготовки суглобів і м'язів); 2) основна частина (15–20 хв – вправи на розвиток сили, витривалості, гнучкості, включно з вправами для м'язів спини, черевного преса, ніг та плечового поясу; дихальні вправи); 3) заключна частина (3–5 хв – вправи на розслаблення, відновлення дихання та пульсу).

До спеціальних вправ, рекомендованих водіям, відносять: нахили та повороти голови, обертання плечима, розтягування м'язів шиї й попереку, кругові рухи тазом, присідання, підйоми на носки, статичні вправи для стоп і литкових м'язів, а також дихальні вправи з акцентом на повільний вдих і видих. Такі вправи можуть виконуватися безпосередньо в кабіні автомобіля або поруч із ним під час зупинок. Важливим етапом є визначення рівня фізичної підготовленості та контролю ефективності програми. Для цього застосовуються: індекс маси тіла, вимірювання артеріального тиску, пульсу, проба Руф'є, проба Штанге, тест на гнучкість (нахил уперед сидячи), кількість присідань за 30 секунд. Додатково використовуються анкетування щодо самопочуття, рівня втоми та наявності болю в спині й ногах [3, с. 214]. Критеріями ефективності запропонованої програми є: покращення результатів функціональних тестів, зниження частоти скарг на біль у попереку та нижніх кінцівках, нормалізація артеріального тиску та частоти пульсу, зменшення рівня стресу та підвищення мотивації до регулярних занять. Таким чином, систематичне виконання спортивно-оздоровчих програм сприяє не лише фізичному, а й психоемоційному оздоровленню водіїв, що є важливою умовою підвищення безпеки дорожнього руху.

Отже, програмування спортивно-оздоровчих занять для водіїв автотранспортних засобів є ефективним інструментом профілактики професійних захворювань, збереження працездатності та якості життя. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вдосконалення методик індивідуалізації програм з урахуванням віку, стажу роботи та стану здоров'я водіїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання. – Київ: Олімпійська література, 2012. – 432 с.
2. Ашанін В. С. Теорія і методика фізичного виховання. – Харків: ХДАФК, 2018. – 352 с.
3. Єрмаков С. С. Сучасні підходи до оздоровчої фізичної культури. – Дніпро: ДНУ, 2020. – 280 с.
4. World Health Organization. Global recommendations on physical activity for health. – Geneva: WHO, 2010.
5. American College of Sports Medicine. ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription. – 11th ed. – Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2021.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У БАЧЕННІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Лазарев Андрій

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені Степана Дем'янчука»

Завацька Лідія

доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики

фізичного виховання та адаптивної фізичної культури Приватного

вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Гнітецька Тетяна

доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту,

доцент кафедри теорії фізичного виховання та рекреації

Волинського національного університету імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Актуальність розвитку фізичного виховання в нашій країні зумовлена глобальною тенденцією до погіршення фізичного і психічного здоров'я населення, викликаного умовами воєнного стану й зниженням рухової активності, переважно за рахунок тотальної гаджето-комп'ютерної залежності тощо [1-3]. Фізичне виховання є ключовим компонентом формування здорового підростаючого покоління нації, а вчителі фізичної культури — основним об'єктом його реалізації. Тому дослідження даної проблеми з позиції виконавців процесу фізичного виховання, у тому числі майбутніх вчителів фізичної культури, має наукове і соціальне значення.

У наших дослідженнях брали участь здобувачі освіти II-IV рівнів факультету фізичної культури, спорту і здоров'я Волинського національного університету імені Лесі Українки та факультету здоров'я, фізичної культури і спорту Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені Степана Дем'янчука». Дослідження проведено методом онлайн-анкетування у вересні 2025 року й стосувалося вивчення проблем розвитку фізичного виховання в нашій країні очима майбутніх вчителів фізичної культури.

Згідно з опитуванням, усі 100 % респондентів основною проблемою, яка не дає можливості розвиватись фізичному вихованню (та й усім іншим сферам) в нашій країні, визначили війну, розв'язану росією. Відповідно до цього, на думку 78,6 % опитаних, сфера фізичного виховання не отримує достатньої державної підтримки для розвитку на сучасному рівні. Зокрема, 71,4 % опитаних вважають, що у нашій країні нині недостатнє матеріально-технічне забезпечення шкільних спортивних залів для повноцінного розвитку фізичного виховання учнів.

Наступною за значимістю для розвитку фізичного виховання учнів 64,3% респондентів визначили проблему великої кількості програмно-нормативних документів та часте їх оновлення, які мають опрацьовувати вчителі фізичної культури у своїй професійній діяльності. Цей фактор може бути причиною професійного вигорання вчителів або відволікання їх від практичної діяльності з учнями тощо. Водночас 28,6 % опитаних відносяться до цього явища нейтрально, а 7,1 % респондентів не вважають це проблемою. На конкурентність гаджетів фізичним заняттям як проблему розвитку фізичного виховання учнів вказали 50 % респондентів. Хоча 35,7 % опитаних з цим не згодні, а 14,3 % відповіли нейтрально.

Неоднотипну думку респонденти мають щодо методик викладання фізичної культури, які нині застосовуються в школі. Частина з них (35,7 %) однією з основних проблем для розвитку фізичного виховання школярів в країні вважають їх застарілими й такими, що не відповідають сучасним потребам учнів. Така ж сама кількість опитаних (35,7 %), навпаки, вважають, що відповідають. Ще 28,6% респондентів зайняли нейтральну позицію.

Також рівнозначна кількість респондентів має протилежну думку щодо переваги теорії над практикою при підготовці майбутніх вчителів у закладах вищої освіти, що може бути причиною недостатньої їхньої фахової підготовки й негативно позначатися на розвитку фізичного виховання учнів. З цією позицією згодні 28,6% респондентів, й стільки ж (28,6 %) це заперечують. Нейтральну позицію при цьому зайняли 42,9 % опитаних.

Також 7,1 % респондентів вбачають проблему розвитку фізичного виховання учнів у способі життя батьків та проблемах сімейного виховання, зокрема, коли батьки не є прикладом активної рухової діяльності тощо.

Таким чином, опитані майбутні вчителі фізичної культури визначили війну основною проблемою уповільнення розвитку фізичного виховання в нашій країні. Відповідно, держава не може забезпечувати належний розвиток системи (так вважають 78,6 % опитаних), не може здійснити матеріально-технічне забезпечення шкільних спортивних залів (так вважають 71,4 % опитаних). Велику кількість програмно-нормативних документів та часте їх оновлення визначили як проблему, яка заважає

вчителям більше реалізувати практичну діяльність 64,3 % опитаних. Половина (50 %) опитаних вважають зайнятість учнів гаджетами фактором, що знижує рухову активність учнів і є перешкодою для розвитку фізичного виховання в країні тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусак В. В., Слобожанінов П. А., Слобожанінов А. А. Проблеми розвитку фізичного виховання в Україні. *Фізичне виховання, спорт, і здоров'я людини*. Випуск 8, 2015. С. 117-121.
2. Скварка Ю. І. Психологічні особливості гаджетозалежності у підлітків: робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»: 053 «Психологія»/ наук. к. А. П. Мельник. Луцьк, 2024. 71 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24229/1/Skvarka_2024.pdf
3. Школа О., Фоменко О. Фізичне виховання молоді в аспекті впровадження в освітній процес оздоровчо-рекреаційних технологій. *Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення*, 2025. С 5–12. URL: <https://journals.urau/hdaffk-tmfv/article/view/324850>

ОЛІМПІЙСЬКА ОСВІТА – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У ШКОЛІ

Левенець Олег

*Заслужений вчитель України,
учитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист,
учитель фізичної культури Рівненського ліцею «Колегіум»
Рівненської міської ради
м. Рівне, Україна*

Сьогодні проблема загрози здоров'ю розглядається світовою спільнотою як одна із першочергових проблем планетарного масштабу. Вагомість і актуальність її викликала необхідність пропаганди здорового способу життя. Одним із дієвих засобів збереження здоров'я, продовження періоду активного довголіття і тривалого життя людей вважаються систематичні заняття фізичною культурою і спортом [1].

Олімпійська освіта охоплює значний діапазон заходів, що здійснюються і на рівні педагогічного впливу й у більш широких соціальних масштабах. Проте найбільш перспективними й ефективними впливами її дії є ті, що пов'язуються з педагогічними, моральними процесами [1].

Важливим стає формування в учнів прагнення до саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти, самоконтролю. Проте, щоб ці фактори «запрацювали», необхідні потужні спонукальні причини, якими можуть стати мотиви (від лат. moveo – штовхаю, рухаю) досягнення поставленої мети. Таким чином, інноваційна освіта включає особистісний підхід, професіоналізм, синтез двох культур (технічної і гуманітарної), використання новітніх інформаційних технологій.

Впровадження і поширення знань про олімпійський рух та олімпійський спорт в Україні здійснюються у двох відносно самостійних напрямках – загальноосвітньому та спеціальноосвітньому. Олімпійська освіта як педагогічний процес реалізує освітні, виховні та оздоровчі завдання. Основними її функціями є статусна, формуюча, інформаційна, профілактична та мотиваційна [1].

Результати досліджень дають підставу припустити, що одним із ефективних підходів до вирішення проблем, які стоять перед сферою освіти на сучасному етапі розвитку українського суспільства, може стати система організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах на основі олімпійської ідеології через інтеграцію олімпійської освіти у практику роботи школи. Діяльність, що лежить в основі цієї освіти, здатна сприяти вихованню психічно і фізично здорової людини, патріота, працездатної, толерантної, законослухняної особи, яка у повсякденному житті дотримується правил чесної гри. Філософія олімпізму покликана

допомогти школярам зробити правильний вибір для удосконалення своєї особистості, що сприятиме особистісному розвитку [1].

Олімпізм – це філософія життя, що звеличує та об'єднує збалансоване ціле, гідність тіла, волі та розуму. Засновник сучасного олімпізму П'єр де Кубертен також вважав необхідним одночасний розвиток духовних, фізичних та інтелектуальних якостей людини. Ним було сформульовано ідеологію олімпізму, котра лягла в основу олімпійської освіти [4].

Вперше офіційне обговорення питань олімпійської освіти відбулося наприкінці XIX ст. (у 1897 р. на сесії МОК у Гаврі), проте його витоки належить шукати у Стародавній Греції.

Освіта молоді в античні часи базувалась на програмі, яка сприяла всебічному фізичному і духовному розвитку. Роль палестр і гімнасій була вирішальною у формуванні характеру і духу всіх античних Ігор. Щоденні розумові і фізичні вправи, інтелектуальні та артистичні змагання – все це приводило до усвідомлення.

Олімпійське виховання поступово набуває все більш важливого значення. Свідченням цьому – резолюція третьої сесії Міжурядового Комітету з фізичного виховання і спорту при ЮНЕСКО від 1983 р., згідно з якою всі держави-учасники Комітету повинні «внести і посилити викладання олімпійських ідеалів у школах і навчальних закладах відповідно до їхньої власної системи освіти».

У статті 31 Олімпійської хартії зазначається, що національні олімпійські комітети повинні пропагувати на національному рівні основоположні принципи олімпізму і сприяти поширенню олімпізму у навчальних програмах із фізичного виховання і спорту в школах та вищих навчальних закладах. НОК сприяють створенню організацій, діяльність яких присвячена олімпійській освіті.

Олімпійська освіта – багаторівневий спеціально організований педагогічний процес формування гармонійно розвиненої особистості через набуття знань, умінь і навичок, розвиток здібностей, інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій, що базуються на гуманістичних ідеалах і цінностях олімпізму і є складовою частиною загальної освіти [2]. За концепцією Кубертена – олімпійське виховання полягає передусім у подоланні розриву між фізичним і духовним розвитком людини і потребує поєднання фізичного виховання з інтелектуальним і моральним [3].

Своє бачення призначення олімпійського виховання він озвучив на конференції з питань науки, мистецтва і спорту, що відбулась у Парижі 23 травня 1906 р.: «Ми повинні заново об'єднати узами законного шлюбу давно розведену пару – Тіло і Розум. Їхнє взаєморозуміння тривало довго і

було плідним. Але несприятливі обставини розлучили їх. Наше завдання – знову поєднати їх мистецтво повинне бути пов'язане з практикою спорту, щоб від цього була взаємна вигода». Президент Олімпійської академії України Марія Булатова вважає метою олімпійського виховання створення умов для формування у дітей і підлітків комплексу якостей, поглядів, переконань, що забезпечують всебічний гармонійний розвиток особистості у рамках виховної системи «Олімпійська педагогіка» [2]. Відповідно до рекомендацій Міжнародного олімпійського комітету та за підтримки Національного олімпійського комітету України, який з перших днів свого заснування надавав велике значення питанням розповсюдження і пропаганди олімпійських цінностей, 20 вересня 1991 року було створено Олімпійську академію України (ОАУ) [3].

З моменту створення Олімпійська академія бачить свою місію в розвитку і зміцненні олімпійського руху в Україні, духовному збагаченні людей, поширенні обміну цінностями світової культури під знаком ідей і принципів олімпізму. ОАУ є самостійною громадською організацією і діє під егідою НОК України [3].

Одними з основних завдань ОАУ є:

- Всебічне вивчення, популяризація, розвиток і розповсюдження олімпійських ідеалів і принципів, гуманістичних цінностей олімпізму, олімпійського руху та олімпійських ігор, сприяння розвитку спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи серед населення [3].

- Всебічне сприяння фізичному, моральному й духовному вдосконаленню особистості в міжнародному спортивному русі в ім'я зміцнення миру, дружби і співробітництва між народами всіх країн нашої планети [12].

- Пропаганда ідей олімпізму, як одного із дієвих засобів залучення громадян до ідеалів добра, миротворчості, здорового і щасливого способу життя [3].

Таким чином, актуальність і необхідність розвитку олімпійської освіти як одного зі шляхів розвитку олімпійського руху та гуманізації всього суспільства сьогодні визнані на міжнародному рівні. Олімпійська освіта постійно знаходиться у полі зору Міжнародного олімпійського комітету. Питання збереження та поширення олімпійського духу, вивчення і реалізація суспільних і виховних принципів Олімпійських ігор є предметом діяльності таких інституцій як Міжнародна олімпійська академія, національні олімпійські академії, Олімпійський музей та Центри олімпійських досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмолова В. Олімпійська освіта: теорія і практика. К. 2011. 335 с.

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

2. Москаленко Н., Ломако Н. Фізкультуркін у Спортивній країні. Дніпропетровськ. 2005. 48 с.
3. Олімпійська академія України. URL: <http://noc-ukr.org/about/structures/academy>
4. Олімпійська хартія. Міжнародний олімпійський комітет. К.: Олімп. л-ра, 1999. 96 с.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА РУХОВУ АКТИВНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Леськів-Бондарчук Ганна

*кандидат педагогічних наук, керівник фізичного виховання
Кременецького лісотехнічного фахового коледжу*

Лукашук Іван

викладач Кременецького лісотехнічного фахового коледжу

Єрусалимець Катерина

*заслужений працівник освіти України,
викладач Кременецького педагогічного фахового коледжу
м. Кременець, Україна*

У теперішньому світі соціальні мережі зокрема Instagram, Facebook та Tik Tok стали частиною нашого життя. Ми використовуємо їх для отримання інформації, спілкування та розваг. Але багато людей, особливо студентська молодь не розуміє, як соціальні мережі впливають на наше життя та мислення, забираючи чи малу кількість часу.

Дослідження показують, що надмірне занурення у віртуальний простір може призвести до гіподинамії – зниження рухової активності, що має негативний вплив на здоров'я. Залежність та гіподинамія це довготривале сидіння перед екраном, перегляд контенту та скролінг стрічки новин Facebook та Instagram забирають час, який студенти могли б витратити на навчання, прогулянки чи спорт [1, с. 78]. Це може викликати ряд негативних наслідків: набір зайвої ваги, порушення постави, зниження зору та інших проблем. Крім того є і позитивний вплив, а саме соціальні мережі можуть бути інструментом для підвищення рухової активності яка є ключовим фактором здоров'я, розвитку та успішності студентів, тому дослідження цього питання є актуальним [2, с. 45].

Під час дослідження ми виявили вплив соціальних мереж на рухову активність студентів, дослідили час проведення студентами у віртуальному просторі, встановили взаємозв'язок між онлайн-активність та фізичною активністю, знайшли шляхи оптимізації рухового режиму студентів і визначили шляхи оптимізації рухового режиму студентської молоді.

У дослідженні, шляхом анкетування, взяло участь 153 здобувачі освіти (перших, других, третіх та четвертих курсів) Кременецького лісотехнічного фахового коледжу. Було визначено дані, що відображають характер використання соціальних мереж та рівень рухової активності.

За результатами анкетування ми дізналися, що більшість студентів (37 %) проводять у Facebook, Instagram та Tik Tok від 3 до 5 годин щодня, а

ще 23 % – понад 5 годин. Лише 12 % студентів витрачають у соціальних мережах менше години на добу.

Стосовно рухової активності: 42 % студентів зазначили про свій низький рівень фізичної активності, 34 % – середній, а 24 % – високий рівень. Стосовно впливу соціальних мереж на спорт здобувачами освіти було оцінено наступним чином: 68 % студентів зазначили, що Facebook та Instagram забирають багато часу для перегляду різного контенту та знижують їхню мотивацію до занять спортом; 22 % вважають, що вони не мають значного впливу; лише 10 % відзначили позитивний вплив (через фітнес-акаунти та спортивні челенджі зацікавлюють займатися спортом та руховою активністю).

Отримані результати дослідження підтверджують, що надмірне використання соціальних мереж сприяє формуванню малорухомого способу життя. Здобувачі освіти все частіше обирають онлайн-активність замість фізичних навантажень чи рухливих ігор. Це свідчить про значний дисбаланс у використанні соціальних мереж: вони переважно сприймаються як засіб розваги та пасивного споживання контенту, а не як інструмент для саморозвитку та підтримки фізичного здоров'я [3, с. 99]. Водночас соціальні мережі можна розглядати як інструмент популяризації спорту та здорового способу життя, зокрема завдяки спортивним спільнотам та челенджам з участю знаменитих людей України (спортсменів світового рівня, акторів, співаків тощо).

Отже, дані анкетування підтверджують, що соціальні мережі значною мірою впливають на рухову активність студентів так як вони понад 3 години щодня проводять у віртуальному просторі, а це негативно позначається на їх фізичній активності. Відповідно це призводить до низького рівню активності серед студентів.

Необхідно використовувати потенціал соціальних мереж для популяризації спорту та формування здорового способу життя. Для вирішення цієї проблеми потрібно: популяризувати спортивний та фітнес-контент у соціальних мережах; організовувати студентські спортивні челенджі через онлайн-платформи; створювати освітні програми щодо важливості рухової активності; активно використовувати додатки для контролю часу проведення на онлайн платформах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петренко В. П., Ковальчук І. Р. Гіподинамія у студентському середовищі: причини та наслідки. // Фізичне виховання студентів. 2022. № 3. С. 75-89.
2. Оніщенко С. Л., Кравченко Н. В. Сучасні тенденції в розвитку фізичної культури. Харків: Основа, 2023. 180 с.
3. Степаненко Л. Б. Соціальні мережі як чинник поведінки молоді: соціологічний аспект. Львів: Видавництво «Нова доба», 2024. 310 с.

МІНІ-ГАНДБОЛ - ІНСТРУМЕНТ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ, ЇХ ЗАГАЛЬНИХ ФІЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Ліпський Віталій

*начальник управління у справах молоді та спорту
Рівненської обласної державної адміністрації
м. Рівне, Україна*

В Україні такий вид спорту як гандбол тільки зароджується. І хоча у нього є певні досягнення, і навіть бронзові медалі жіночої збірної команди України на Олімпіаді 2004 року у Афінах, проте маємо що маємо.

Проаналізувавши ситуацію в нашій державі за останні десятиліття, доходимо до висновку, що ми втратили загальноосвітні заклади як джерело дітей для гандболу. Багато фахівців вважають, що так сталося у зв'язку з відсутністю гандболу у шкільній програмі.

З джерел інформації Міністерства освіти і науки України нам відомо, що принаймні на папері гандбол у школі є. У програмах шкіл присутній варіативний модуль з курсом гандбольних занять. Проте, вивчивши його зміст, стає зрозумілим про його невідповідність та неможливість застосування у сучасних умовах.

Початкове вивчення гандболу, як виду спорту, у програмі закладів середньої освіти представлений з 5 по 9 клас загальноосвітніх шкіл. В свою чергу, існують певні протиріччя у залученні дітей до занять гандболом, що полягає у її ранній спеціалізації. Чим раніше дитина проявить зацікавленість у цьому виді спорту, тим більше можливостей буде існувати для розвитку її талантів та спеціальних фізичних здібностей. Тому, на цей час, є вкрай необхідним включення міні-гандболу у програму з дисципліни «Фізичне виховання» під час навчання дітей молодшого шкільного віку.

По-друге, сьогодні усі вимоги для навчання гандболу у школах не пристосовані до реальних умов, що пов'язано з недостатньою матеріально-технічною базою. Більшість сучасних закладів мають невеликі майданчики, тому в таких умовах вкрай складно пропагувати гандбол в системі фізичного виховання, не говорячи про підготовку в дитячо-юнацькому спорті.

Сьогодні в Україні є всі умови для сприяння розвитку міні-гандболу – шкільні зали (20х12 м, 24х16м), методичні рекомендації для закладів освіти і ДЮСШ. Для обґрунтування роботи тренерів також вводиться поняття чемпіонату України з міні-гандболу. При цьому метою є не турнірні результати, а фізичний розвиток дітей, знайомство з гандболом, комунікація серед дітей. Учні грають на зменшених майданчиках, із меншими воротами, спеціальними м'ячами та за спрощеними правилами [1, с.140].

Міні-гандбол – це гра для дітей, які починають займатися спортом. Увага приділяється руху, бігу, кидкам, ловлі, стрибкам, ходьбі, дриблінгу. Застосовується під час підготовки індивідуальна гра та гра змішаними командами. Хлопці та дівчата навчаються взаємодіяти в командах, сприймати свої переваги та недоліки. Змагальна діяльність не супроводжується її оцінкою – відсутній підрахунок голів та визначення переможців, що і відрізняє його від класичного гандболу.

У зв'язку з цим, існують загально-методичні рекомендації щодо проведення занять з міні-гандболу: високий рівень зацікавленості учнями на заняттях, де основна увага приділяється професійним якостям вчителя; високий рівень емоційності, що висувається перед усіма спортивними іграми, в тому числі і гандболі. Де основним є максимальна активність та задіяність всіх учасників; чітка організація завдань, що регламентується своєчасним поясненням вправи, місцем та особливостями переміщення гравців; дозування необхідного навантаження з урахуванням віку учасників навчально-виховного процесу. Головною метою занять міні-гандболом має бути, перш за все, зміцнення здоров'я, фізичний розвиток учнів, загальних фізичних здібностей, що відповідає початковому етапу підготовки у ДЮСШ: швидкості, гнучкості, спритності [1, с.140-141].

Саме з метою популяризації міні-гандболу Федерацією гандболу України спільно з управлінням у справах молоді та спорту Рівненської облдержадміністрації та Федерацією гандболу Рівненської області 23-24 серпня 2025 року у м.Сарни проведено два заходи: Рівненський обласний активний форум «Гандбол – енергія громад» та Дитячий фестиваль «Active School Games: Гандбол».

Метою форуму було, саме через гру у міні-гандбол, сприяти створенню сталих умов для розвитку гандболу в громадах Рівненської області та реалізації проєкту «Гандбол – енергія громад» в рамках програми «Здорова громада – спільна справа».

Завдання форуму:

- ознайомити керівників громад, координаторів програми, вчителів фізичної культури з основами впровадження міні-гандболу в громадах та проєктними можливостями програми «Здорова громада – спільна справа»;
- координація зусиль громад, щодо розвитку міні-гандболу, проведення фізкультурно-спортивних заходів (фестивалів);
- проведення методичного семінару та майстер-класів для вчителів фізкультури;
- створення в громадах мережі шкільних спортивних клубів, спортивних клубів з гандболу.

Загалом, участь у форумі взяли понад сто осіб: вчителі фізкультури, тренери, директори шкіл, керівники громад.

24 серпня участь у дитячому фестивалі «Active School Games: Гандбол» взяли 19 дитячих команд загальною кількістю близько двохсот дітей. Учасники фестивалю були двох вікових категорій: 5-7 класи та 8-9 класи. Діти грали у міні-гандбол на чотирьох майданчиках у змішаних командах по спрощених правилах разом зі своїми вчителями. Діти отримали надзвичайні враження та позитивні емоції від гри.

Треба відзначити, що впродовж 2024 та 2025 років на Рівненщині відкрито 8 гуртків гандболу у наступних населених пунктах: Дубровиця, Сарни, Колки, Сварицевичи, Корнин, Деражне, Жобрин. У подальшому планується продовження реалізації проєкту «Гандбол – енергія громад» через низку методичних семінарів для координаторів громад, що має популяризувати міні-гандбол та гандбол у громадах Рівненської області, розширити мережу гуртків та клубів з гандболу та міні-гандболу в області, забезпечити підготовку молодих спортсменів для продовження навчання у відділенні гандболу в Обласному спортивному ліцеї у м.Костопіль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрушевський Є. І. Розвиток гандболу в Україні в умовах глобалізації спорту: монографія. – Київ: Видавничий дім Д.Бураго, 2022. С.136-141.
2. Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://mms.gov.ua>.
3. Міністерство освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua>.
4. Федерація гандболу України URL: <https://handball.org.ua>.
5. Програма розвитку шкільного гандболу в Україні на 2025 – 2027 роки (на основі модельної навчальної програми «Фізична культури. 5 – 9 класи»). Розробник: робоча група з розвитку шкільного гандболу. Ініціатор: Всеукраїнська громадська організація «Федерація гандболу України». – Київ: 2025.

СУЧАСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАНЯТЬ ОЗДОРОВЧОЮ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ ЗРІЛОГО ВІКУ

Мельник Руслан

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична культура і спорт»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Калитка Світлана

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Чоловіки зрілого віку віком 40–60 років належать до групи підвищеного ризику розвитку різних захворювань, що пов'язано з низкою фізіологічних, психологічних та соціальних чинників.

По-перше, серцево-судинні захворювання (гіпертонія, ішемічна хвороба серця, атеросклероз) починають проявлятися саме у цьому віці, оскільки з роками накопичуються негативні наслідки гіподинамії, неправильного харчування, стресів, куріння та вживання алкоголю. Серцево-судинна система стає менш еластичною, відбувається звуження судин, що підвищує ризик інфарктів та інсультів. По-друге, метаболічні порушення (ожиріння, інсулінорезистентність, цукровий діабет 2 типу) значно частіше зустрічаються у чоловіків після 40 років, що пов'язано із зниженням рівня фізичної активності, уповільненням обміну речовин, а також із поступовим зменшенням м'язової маси, яка в нормі є основним «спалювачем» калорій. Гормональні зміни, зокрема поступове зниження рівня тестостерону, сприяють збільшенню жирової тканини та зменшенню м'язової сили. По-третє, опорно-руховий апарат також зазнає вікових змін: погіршується стан міжхребцевих дисків, знижується еластичність сухожиль і зв'язок, що призводить до розвитку остеоартрозу. Як наслідок обмежується рухливість, погіршується координація і збільшується ризик травматизму. При веденні малорухливого способу життя лише посилюються дегенеративні процеси.

Важливо зазначити, що одночасна дія цих чинників створює «синдром взаємного обтяження». Погіршення стану серцево-судинної

системи знижує толерантність до фізичного навантаження, що, у свою чергу, ще більше прискорює втрату м'язової маси та підвищує ризик метаболічних розладів. Таким чином, період 40–60 років є критичним для чоловіків, адже саме в цей час закладається основа їхнього здоров'я у похилому та старшому віці. Систематична фізична активність, контроль маси тіла, збалансоване харчування, дотримання здорового способу життя та своєчасні медичні огляди здатні суттєво знизити ризики та забезпечити високий рівень життєвої активності. Доведено, що регулярні заняття фізичною культурою можуть знизити ризик інфаркту та інсульту на 30–40%, а смертність від усіх причин – на 25% [2].

Принципи сучасного підходу до тренувань: індивідуалізація – фізичні програми для чоловіків зрілого віку (40–60 років) повинні будуватися з урахуванням їхнього віку, рівня фізичної підготовленості, наявності хронічних захворювань (артеріальної гіпертензії, цукрового діабету, остеохондрозу, артрозу тощо) та рекомендацій лікаря. Важливо враховувати індивідуальні особливості: для одних оптимальними будуть тренування з перевагою аеробних навантажень (швидка ходьба, плавання, велосипед), такий підхід дозволяє максимально ефективно покращувати здоров'я і мінімізувати ризики, іншим варто більше уваги приділяти силовим вправам для профілактики саркопенії (це патологічний синдром, який характеризується втратою м'язової маси, сили та функції скелетних м'язів, що найчастіше пов'язано зі старінням. Цей стан підвищує ризик падінь, знижує якість життя та може призвести до порушення рухової активності та інших серйозних ускладнень. Фактори, що сприяють розвитку саркопенії, включають малорухливий спосіб життя, неправильне харчування, хронічні захворювання та інші).

Комплексність – оптимальним є поєднання різних видів фізичних навантажень: аеробні вправи (ходьба, біг підтюпцем, плавання, велотренажер) покращують роботу серцево-судинної та дихальної систем, сприяють контролю маси тіла. Силові тренування (робота з власною вагою, тренажерами, еспандерами) допомагають зберігати та нарощувати м'язову масу, підвищують щільність кісткової тканини. Координаційні вправи (баланс, вправи на нестабільних поверхнях, ігрові види спорту) важливі для профілактики падінь і збереження функціональної рухливості. Розтягування та вправи на гнучкість підтримують еластичність м'язів і зв'язок, запобігають травмам. Саме поєднання цих компонентів створює умови для гармонійного фізичного розвитку та профілактики вікових змін.

Безпека – у зрілому віці збільшується ризик травм і загострення хронічних захворювань, тому особливо важливо уникати надмірних, різких та високо травматичних навантажень (наприклад, вправ з великою вагою без підготовки чи надмірно інтенсивних інтервальних тренувань). Перед початком занять рекомендується пройти медичне обстеження: кардіограму,

перевірку тиску, аналізи крові. Контроль пульсу під час тренувань та дотримання «правила поступовості» – основа безпечного тренувального процесу.

Найважливіше у фізичному тренуванні – регулярність. Доведено, що заняття 3–5 разів на тиждень помірної тривалості (30–60 хвилин) дають набагато кращий ефект для здоров'я, ніж рідкісні та надмірно інтенсивні тренування. Систематичність сприяє адаптації організму, стабільному зниженню ризиків серцево-судинних та метаболічних розладів, а також формує стійку звичку до активного способу життя. Таким чином, поєднання індивідуалізації, комплексності, безпеки та системності формує науково обґрунтовану модель організації фізкультурно-оздоровчих програм для чоловіків зрілого віку. Вона дозволяє не лише зменшити ризик захворювань, а й підвищити якість життя та працездатність у старшому віці. За рекомендаціями ВООЗ (2020), чоловіки середнього віку повинні виконувати не менше 150 хв помірної аеробної активності або 75 хв інтенсивної на тиждень, доповненої 2–3 силовими тренуваннями. Оздоровчий ефект занять: серцево-судинна система: нормалізація артеріального тиску, зниження рівня холестерину та ризику ішемічної хвороби серця. Гормональна сфера: підтримка рівня тестостерону, профілактика андропаузи (характеризується поступовим зниженням рівня чоловічих гормонів, насамперед тестостерону, та пов'язаними з цим фізіологічними та психологічними змінами). М'язово-скелетна система: запобігання саркопенії та остеопорозу, збереження сили й витривалості. Психічне здоров'я: зниження рівня тривожності та депресії, поліпшення якості сну та стресостійкості.

Організаційні особливості занять: Частота занять: оптимально проводити 3–5 тренувальних сесій на тиждень, тривалістю 40–60 хвилин кожна. Така регулярність дозволяє організму підтримувати необхідний рівень фізичної активності, сприяє зниженню ризику серцево-судинних захворювань та формує стійку звичку до рухової активності. Доведено, що регулярні заняття середньої інтенсивності знижують загальну смертність та ризик інфаркту міокарда у чоловіків середнього віку.

Інтенсивність навантаження: Рекомендовано підтримувати рівень навантаження у межах 50–70% від максимальної частоти серцевих скорочень (МЧСС). Для чоловіків віком 45–55 років це становить приблизно 110–140 уд./хв. Така інтенсивність вважається «оздоровчою зоною», коли спалюється жир, тренується серцево-судинна система без надмірного стресу. За даними Американської колегії спортивної медицини, саме цей діапазон ЧСС найбільш безпечний і ефективний для людей середнього віку з помірним рівнем підготовленості.

Структура тренувального заняття: розминка (5–10 хвилин): легкі аеробні вправи (ходьба, повільний біг, вправи на рухливість суглобів). Вона активізує серцево-судинну систему та готує м'язи й суглоби до основного навантаження. Основна частина (25–40 хвилин): поєднання аеробних вправ (швидка ходьба, плавання, велосипед, біг підтюпцем) та силових тренувань з помірною вагою (вправи з власною вагою, гантелі, тренажери). Комбінація різних типів активності допомагає одночасно підтримувати витривалість, силу та м'язову масу, що з віком природно зменшується. Завершальна частина (5–10 хвилин): стретчинг, вправи на гнучкість та дихальні практики (наприклад, діафрагмальне дихання). Це сприяє розслабленню, зниженню ЧСС і профілактиці травм.

Мотивація до занять: для чоловіків зрілого віку важливо підтримувати психологічний аспект тренувань. До дієвих засобів належать: участь у групових заняттях, що підвищує рівень соціальної взаємодії та відповідальності; використання фітнес-трекерів та мобільних застосунків, які дають змогу контролювати пульс, кількість кроків, калорійні витрати, що створює додаткову внутрішню мотивацію; цільове планування – постановка досяжних і конкретних цілей (наприклад, пройти 10 000 кроків на день, підвищити силові показники). Психологічні фактори, такі як відчуття прогресу та соціальна підтримка, доведено підвищують прихильність до регулярних занять у чоловіків середнього віку.

Сучасні форми занять: оздоровчий фітнес – сюди відносять адаптовані силові програми середньої інтенсивності, пілатес, йогу, аква-аеробіку. Такі заняття покращують гнучкість, коригують поставу, зміцнюють м'язи-стабілізатори й водночас не створюють надмірного навантаження на суглоби. Українські дослідники підкреслюють, що оздоровчі фітнес-програми для зрілих чоловіків повинні бути комплексними та враховувати рівень фізичної підготовленості й наявність хронічних хвороб.

Функціональний тренінг – вправи на баланс, силу та витривалість із використанням власної ваги та мінімального обладнання. Цей напрям передбачає виконання вправ, які залучають декілька груп м'язів одночасно, розвивають силу, витривалість і координацію рухів. Використовуються вправи з власною вагою (присідання, планка, віджимання) або з мінімальним обладнанням (резинові амортизатори, гантелі). Для чоловіків середнього віку функціональний тренінг є особливо корисним, оскільки допомагає компенсувати вікове зниження м'язової маси та підтримувати опорно-руховий апарат у належному стані [3].

Скандинавська ходьба: це одна з найбільш доступних і ефективних форм рухової активності для чоловіків середнього віку. Використання спеціальних палиць дозволяє залучати до 90% м'язів тіла, знижувати навантаження на колінні та кульшові суглоби, водночас забезпечуючи

аеробне тренування серцево-судинної системи. Дослідження українських фахівців [1] свідчать, що систематичні заняття скандинавською ходьбою у віковій групі 40–60 років сприяє нормалізації артеріального тиску, покращує показники життєвої ємності легень та зменшує прояви гіподинамії.

Онлайн-тренування: сучасні цифрові технології дозволяють організовувати заняття у форматі відео тренувань або під контролем тренера через спеціалізовані платформи. Це особливо зручно для чоловіків, які мають обмежений час або працюють у гнучкому графіку. Використання онлайн-формату забезпечує системність занять та індивідуалізацію програм. Дослідження українських учених [4] свідчить, що онлайн-тренування підвищують мотивацію до занять у зрілому віці, особливо коли вони інтегровані з фітнес-трекерами та мобільними застосунками.

Комплексний підхід до оздоровлення: харчування – збалансований раціон є ключовим фактором профілактики серцево-судинних та метаболічних порушень. Рекомендується зменшити споживання насичених жирів і простих вуглеводів, натомість збільшити кількість білка (пісне м'ясо, риба, бобові), овочів і фруктів, що є джерелами клітковини, антиоксидантів та мікронутрієнтів. Дослідження фахівців підтверджують, що раціон, наближений до середземноморської дієти, позитивно впливає на стан серцево-судинної системи та сприяє профілактиці ожиріння у чоловіків зрілого віку.

Режим праці та відпочинку: важливим компонентом оздоровлення є достатній сон (7–8 годин на добу), дотримання регулярного графіку сну та уникнення перевтоми. Нестача сну асоціюється з підвищенням артеріального тиску, зниженням рівня тестостерону та зростанням ризику метаболічних розладів. Дослідники зазначають, що поєднання рухової активності з раціональним режимом відпочинку забезпечує кращу адаптацію серцево-судинної системи до фізичних навантажень.

Медичний контроль: регулярне вимірювання артеріального тиску, проведення ЕКГ, аналізів крові (глюкоза, холестерин, ліпідний профіль) є необхідними заходами профілактики. Для чоловіків середнього віку особливо важливо виявляти приховані форми гіпертонії та атеросклерозу, які можуть протікати безсимптомно. За даними досліджень, системний медичний контроль дозволяє своєчасно скорегувати програму фізичної активності та запобігти ускладненням.

Важливою складовою оздоровчих занять фізичною культурою є формування внутрішньої мотивації до занять руховою активністю. Поєднання фізичних тренувань із соціальною взаємодією (групові заняття,

спортивні клуби, участь у рекреаційних заходах) позитивно впливає на емоційний стан і знижує рівень стресу.

Сучасна організація занять оздоровчою фізичною культурою для чоловіків зрілого віку ґрунтується на принципах індивідуалізації, безпечності та мотиваційної підтримки. Врахування вікових особливостей, стану здоров'я, рівня фізичної підготовленості та психоемоційного стану дозволяє формувати ефективні програми, спрямовані на збереження функціональних можливостей, профілактику хронічних захворювань і підвищення якості життя. Залучення елементів фітнесу, дихальної гімнастики, оздоровчого тренінгу та соціальної взаємодії сприяє не лише фізичному, а й психологічному благополуччю учасників. Таким чином, сучасний підхід до оздоровчої фізичної культури для чоловіків зрілого віку є важливою складовою активного довголіття та соціальної інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова О. В., Шиян О. І. Скандинавська ходьба як засіб оздоровчої фізичної культури для людей зрілого віку. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2018 (30). С. 95–96.
2. Грибан, Г. П. Фізичне виховання чоловіків зрілого віку: теорія і методика. Київ: Науковий світ. 2016. С. 118- 35.
3. Петренко, А. В. Функціональний тренінг у системі оздоровчої фізичної культури. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2020 (9). С. 45–47.
4. Томенко, О. А. Онлайн-тренування у системі оздоровчої фізичної культури дорослого населення. *Актуальні проблеми фізичної культури та спорту*. 2021 (2). С. 132–134.

СПОРТИВНІ ІГРИ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Омелянюк Юрій

*старший викладач кафедри фізичної культури і спорту
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Гарієвський Юрій

*старший викладач кафедри теорії і методики /
фізичного виховання та адаптивної фізичної культури
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Підвищення якості життя молоді набуває стратегічного значення в контексті сучасної системи вищої освіти України. Саме здобувачі вищої освіти представляють найбільш чутливу і водночас перспективну соціальну групу щодо впливу негативних чинників оточення та стресогенних навантажень. За даними сучасних досліджень, стан здоров'я людини формується під впливом цілого ряду факторів, однак визначальний вплив має саме спосіб життя (50–58%). Другорядними залишаються рівень розвитку медицини (8–10%), стан довкілля (15–20%) та біологічні (у тому числі спадкові) фактори (18–20%) [2]. Отже, формування й підтримка здорового способу життя студентської молоді стає пріоритетним завданням у системі фізичного виховання сучасних закладів вищої освіти.

Збереження й зміцнення здоров'я студентів – це основа продуктивної навчальної діяльності та самореалізації особистості. Як зазначає Г. П. Грибан, значення фізичного самовдосконалення обумовлюється рівнем розвитку індивідуальних потреб, загальним рівнем культури та освітніми цінностями; чим розвиненіша особистість, тим вищою стає її мотивація до здорового способу життя. Водночас фізична активність визнана базовим чинником здоров'я: її дефіцит призводить до порушень працездатності, швидкої стомлюваності, розладів сну, підвищення нервово-емоційного збудження, зниження уваги й темпу мислення, а відтак – до погіршення фізичного та ментального стану [4, с. 97–98].

Спортивні ігри посідають особливе місце серед форм рухової активності завдяки своїй універсальності, високому емоційному заряду та

можливості індивідуального вибору виду спорту. Як стверджують М. П. Горобей, О. С. Чалий, Т. В. Дерябкина, В. П. Самійленко, саме змагальна специфіка, інтенсивний вплив на фізичний і психічний стан, а також доступність ігор для різних вікових категорій і рівнів підготовленості формують унікальну компетентнісну платформу для соціального та особистісного зростання здобувачів вищої освіти [3]. Емпіричні дослідження доводять, що студенти частіше обирають саме спортивні ігри через їхню інтерактивність, розмаїття рухової активності, азартність, групову взаємодію та позитивний вплив на самодисципліну й самооцінку [1].

Командні ігри мають потужний ефект соціалізації. Період юності супроводжується формуванням соціальної ідентичності, активізацією міжособистісних зв'язків та ціннісних орієнтацій. Через командні спортивні ігри відтворюються моделі поведінки, ролі й структури соціальної взаємодії, характерні для реального життя; спорт розвиває комунікативні вміння, етичні настанови, толерантність, навички згуртованості та лідерства [3].

Закордонні дослідження підтверджують, що участь у спортивних іграх знижує рівень психологічного стресу, позитивно впливає на емоційний стан і самооцінку здобувачів освіти [5]. Регулярна рухова активність у командних умовах забезпечує розвиток сили, витривалості, гнучкості, координації, швидкості, укріплює серцево-судинну і нервову системи, сприяє самоврядуванню власним тілом і поведінкою. Суттєвою перевагою є сприяння формуванню так званого «ігрового інтелекту» – комплексної здатності аналізувати ситуацію, знаходити альтернативні рішення, діяти у нестандартних умовах і швидко реагувати на зміну ігрових параметрів [3].

Таким чином, організація спортивних ігор – це важливий складник фізичного виховання у закладах вищої освіти. Спортивні ігри забезпечують профілактику захворюваності, сприяють соціалізації, розвитку лідерства, формуванню «м'яких навичок» і психоемоційної стабільності. Використання сучасних педагогічних підходів у навчанні спортивних ігор формує стратегічну культуру здоров'я студентської молоді, яка є важливою частиною успіху в професійному та особистому житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антіпова Ж., Барсукова Т. Успішне застосування спортивних ігор у системі фізичного виховання здобувачів – етап реалізації концепції розвитку вищої освіти. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2022. Т. 1. № 1. С. 92–99.
2. Бойчук Ю. Д., Турчинов А. В. Сутність здоров'язбережувальної компетентності в контексті валеологічної парадигми. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2015. № 48–49. С. 180–186.
3. Горобей М. П., Чалий О. С., Дерябкина Т. В., Самійленко В. П. Спортивні ігри як важливий компонент здорового способу життя студентів. *Проблеми і*

Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)

перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти. 2018. Вип. 2. С. 9–11.

4. Грибан Г. П. Формування здорового способу життя у студентів у навчальному процесі з фізичного виховання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2014. Вип. 118. Т. III. С. 97–101.*

5. Eime R. M., Young J. A., Harvey J. T., Charity M. J., Payne W. R. A systematic review of the psychological and social benefits of participation in sport for children and adolescents. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity. 2013. Vol. 10. № 1. P. 98.*

ЗНАЧЕННЯ АДАПТИВНИХ ІГОР ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Петрук Ігор

*старший викладач кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
лікар спортивної медицини
м. Рівне, Україна*

В умовах сучасних соціальних викликів особливого значення набувають питання відновлення фізичного та психоемоційного стану осіб з обмеженими можливостями, зокрема військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Війна спричинила значне зростання кількості людей з травмами опорно-рухового апарату, психічними розладами та посттравматичним синдромом, що вимагає пошуку нових підходів до їхньої реабілітації. Одним із перспективних напрямів є застосування адаптивних ігор, які поєднують у собі рухову активність, психоемоційну підтримку та соціальну інтеграцію.

Мета дослідження – проаналізувати значення адаптивних ігор (Корнхол, Еластік, Бочча, Кульбутто, Джаколо, Пака-Лака) у процесі соціальної адаптації та психофізичного розвитку осіб з обмеженими можливостями, зокрема військових після бойових травм і внутрішньо переміщених осіб.

Основна частина. Адаптивні ігри характеризуються доступністю, універсальністю та можливістю залучення різних вікових і функціональних груп. Вони дозволяють проводити спільні заняття для людей з різним рівнем фізичних можливостей, сприяють формуванню позитивного соціального середовища та створюють умови для інтеграції в активне життя [2, с.149].

- Корнхол розвиває координацію, дрібну моторику та концентрацію уваги, а також сприяє командній взаємодії. Його простота дозволяє застосовувати гру навіть серед осіб з тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату.

- Еластік активізує гнучкість, швидкість реакції та покращує емоційний стан, що є важливим у подоланні психологічних бар'єрів.

- Бочча як паралімпійський вид спорту забезпечує розвиток тактичного мислення, точності рухів та когнітивних функцій. Вона рекомендована для осіб із тяжкими порушеннями рухової активності,

зокрема військових із травмами кінцівок та ВПО з обмеженими можливостями.

- Кульбутто стимулює зорово-моторну координацію, прийняття рішень у динамічних умовах, формує мотивацію до регулярної фізичної активності.

- Джаколо (традиційна настільна гра на точність і координацію) сприяє розвитку дрібної моторики, зорово-рухової координації та концентрації уваги. Її спокійний темп і доступність роблять її ефективним засобом для занять з людьми, що мають обмеження у великих рухах, зокрема під час ранніх етапів реабілітації військовослужбовців після поранень.

- Пака-Лака є рухливою командною грою, яка поєднує елементи координації, рівноваги та тактичного мислення. Вона стимулює розвиток швидкості реакції, взаємодію у групі та формує позитивний емоційний фон, що особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб у процесі інтеграції у нові соціальні спільноти.

Особливу роль адаптивні ігри відіграють у реабілітації військовослужбовців після бойових травм. Аналіз роботи Польсько-Українського адаптаційного центру Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» показав, що вони сприяють відновленню фізичних функцій, зниженню рівня тривожності, розвитку навичок взаємодії та довіри в колективі [1, с.137-141]. Групові заняття дозволяють долати ізоляцію та відчуття «іншості», що часто супроводжує військових після поранень. Для внутрішньо переміщених осіб адаптивні ігри є ефективним засобом подолання стресу, соціальної дезадаптації та збереження психофізичного здоров'я. Вони забезпечують можливість спілкування, формування нових соціальних зв'язків, а також інтеграцію у громади.

Адаптивні ігри (Корнхол, Еластік, Бочча, Кульбутто, Джаколо, Пака-Лака) є ефективним засобом психофізичної реабілітації та соціальної адаптації осіб з обмеженими можливостями. Їх застосування сприяє відновленню фізичного стану, зниженню психоемоційної напруги, формуванню позитивної мотивації та інтеграції у суспільство. Включення адаптивних ігор до програм реабілітації військовослужбовців після бойових травм і внутрішньо переміщених осіб може стати дієвим інструментом підвищення ефективності комплексної допомоги. Подальші дослідження у цьому напрямі дозволять удосконалити методики їх застосування та адаптувати до різних категорій населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрук І. Д., Подоляка П. С., Лавренюк А. Ю. Адаптивні спортивні ігри та їх вплив на соціальну адаптацію і психофізичний розвиток внутрішньо переміщених осіб [Adaptive sports games and their impact on social adaptation and psycho- physical development of internally displaced persons]. Спортивна медицина, фізична терапія, ерготерапія. 2024;2:137-141.
2. Петрук І. Д., Киричук Ю. А., Тхорева І. В. (2024). Модифікована версія адаптивної спортивної гри Корнхол і особливості її впливу на соціальну адаптацію та психофізичний розвиток внутрішньо переміщених осіб. Науковий часопис НПДУ, 12, 148-152. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12\(185\).31](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).31)

РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Поташнюк Ірина

*доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В останні десятиліття стан здоров'я населення планети, характеризується негативними тенденціями, які полягають у зростанні частоти серцево-судинних, онкологічних, аутоімунних та інших хронічних неінфекційних захворювань, зниженні імунітету та погіршенні якості харчування через економічні чинники, що призводить до гострої проблеми якості харчових продуктів та низької обізнаності населення про здорове харчування [2].

Якісне та здорове харчування є одним з актуальних напрямів державної соціальної політики, адже воно сприяє зміцненню здоров'я населення, зниженню захворюваності, збільшенню тривалості життя.

Їжа є надзвичайно складним, багатокомпонентним і незамінним фактором існування людини. В організм людини з їжею надходить понад 600 речовин, кожна з них посідає певне місце в складному гармонійному механізмі біохімічних процесів, підтримуючи нормальну життєдіяльність організму, і забезпечуючи сталість його внутрішнього середовища. Тому від того, в якій кількості і в яких співвідношеннях містяться ці речовини в раціоні, залежить стан здоров'я людини [1].

Харчування є важливою фізіологічною потребою, яка забезпечує організм енергією, поживними речовинами для росту, розвитку та функціонування всіх систем, підтримує імунітет та здоров'я, а також запобігає виникненню аліментарно-залежним захворюванням. Збалансоване харчування впливає на фізичну та розумову працездатність, покращує настрій, сприяє довголіттю та захищає від несприятливих чинників [1; 2; 3].

Рациональне харчування - це своєчасне, фізіологічно повноцінне забезпечення організму людини високоякісною їжею із врахуванням їх вікових та гендерних особливостей, фізичної активності та інших факторів.

Правильне харчування, як елемент здорового способу життя, передбачає оптимальне співвідношення раціонально організованого харчування в поєднанні з регулярними фізичними навантаженнями.

До ключових напрямів сучасної науки про харчування належать організація раціонального збалансованого харчування; профілактика аліментарних захворювань, пов'язаних з дефіцитом білка, мікронутрієнтів, інших незамінних факторів харчування; підвищення рівня культури населення в питаннях здорового харчування. Науковою основою організації раціонального харчування людини незалежно від її віку, статі, стану здоров'я та фахової приналежності є загальні фізіолого-гігієнічні вимоги до харчового раціону, режиму харчування та умов приймання їжі [3].

Принципи здорового харчування як основи збереження і зміцнення здоров'я людини:

- *різноманітність*: включати в раціон продукти з усіх груп (овочі, фрукти, ягоди, цільнозернові, бобові, білки, корисні жири) забезпечує надходження всіх необхідних поживних речовин.

- *помірність*: важливо підтримувати баланс між спожитою та витраченою енергією, контролювати вживання жирів, цукру та солі.

- *фізична активність*: регулярна фізична активність у поєднанні зі здоровим харчуванням сприяє підтримці нормальної маси тіла та зміцненню здоров'я.

- *режим харчування*: дотримання регулярних прийомів їжі, включаючи сніданок, обід, вечерю та, за потреби, перекуси, допомагає підтримувати стабільний рівень енергії та уникнути переїдання;

- *відповідність хімічного складу їжі*, її засвоєння та перетравлювання метаболічним процесам людини.

- *безпека*: правильні методи приготування їжі (варіння, запікання, тушкування) допомагають зберегти корисні властивості продуктів і зменшити вміст жирів.

- *достатнє споживання води*: важливо підтримувати водний баланс, випиваючи достатню кількість чистої води протягом дня.

Порушення основних правил раціонального харчування спричиняють різноманітні захворювання, зокрема хвороби серцево-судинної системи (інфаркти, інсульт, атеросклероз), ендокринні порушення (цукровий діабет та ожиріння), захворювання шлунково-кишкового тракту (гастрити, виразки), онкологічні захворювання, а також зниження імунітету, хронічну втому та передчасне старіння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аспекти раціонального харчування: навчальний посібник [для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура) та 017 Фізична культура і спорт] / укладачі: Т. М. Денисовець, О. В. Квак. Полтава: Астрія, 2023. 110 с.
2. Гігієна харчування [Текст]: навчальний посібник /Н.Ф. Колесник, Ю.В.Цейслер, О.В. Шелюк, Ю.М. Пенчук. Київ, 2021. 161 с.
3. Основи фізіології та гігієни харчування: Навчальний посібник: посібник [Електронний ресурс] / [упоряд. О.В. Онопрієнко, О.М. Онопрієнко]; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: ЧДТУ, 2021. 138 с.

ДЗЮДО У ШКІЛЬНІЙ ПРОГРАМІ ЯПОНІЇ

Романова Вікторія

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Климова Тетяна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Середня освіта. Фізична культура»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

Дзюдо, як форма фізичного виховання, займає особливе місце в освітній системі Японії. Засноване Дзігоро Кано у 1882 році, це бойове мистецтво швидко трансформувалося у педагогічну практику, що поєднує фізичний розвиток, моральне виховання та соціальну інтеграцію учнів. Включення дзюдо до шкільної програми у 1907 році стало частиною національної стратегії формування гармонійної особистості через будо-педагогіку [3]. Дзігоро Кано, видатний японський педагог, розглядав дзюдо як засіб виховання духу, розуму та тіла. Його школа Кодокан стала не лише центром спортивної майстерності, а й лабораторією освітніх інновацій. Принципи «максимальної ефективності» та «взаємної допомоги» лягли в основу методики, яка згодом була адаптована для шкільного навчання [1; 2].

На початку ХХ століття дзюдо було офіційно включено до програми фізичного виховання в японських школах. Це рішення мало не лише спортивне, а й ідеологічне значення: націлено на формування дисципліни, поваги до старших, здатності до самоконтролю та співпраці. У сучасній освітній системі Японії дзюдо входить до офіційної програми фізичного виховання як один із базових модулів, особливо в середній школі. Його включення обумовлене не лише спортивною цінністю, а й глибоким виховним потенціалом, що відповідає національній концепції гармонійного розвитку особистості. Сучасна шкільна програма дзюдо в Японії передбачає поетапне засвоєння технік, етики та філософії бойового мистецтва. Учні вивчають базові прийоми, елементи ката, рухливі ігри, а також проходять фізичну підготовку, спрямовану на розвиток сили, гнучкості, витривалості та координації.

Японська система тренування з дзюдо можна представити через призму моделі довгострокового розвитку спортсменів (LTAD – Long-Term Athlete Development), методика якої поєднує традиційні принципи будо з сучасними концепціями спортивної науки. У системі прослідковується етапність підготовки від раннього ознайомлення з дзюдо у школі до елітного рівня змагань. Під час навчально-тренувальних занять акцентується увага на формуванні характеру, самодисципліни та соціальній відповідальності. Під час планувань тренувальних навантажень враховуються фізіологічні та психологічні аспекти, а саме адаптація тренувань до вікових особливостей, профілактика травм, розвиток мотивації. Адже дзюдо – це частина національної ідентичності та освітньої політики Японії [4].

У системі японської освіти позакласна діяльність, відома як букатсу, яка відіграє важливу роль у формуванні особистості учня. Дзюдо як один із напрямів букатсу поєднує фізичний розвиток, моральне виховання та національні традиції. Заняття в дзюдо-клубах проводяться після уроків, зазвичай 5–6 разів на тиждень, включаючи вихідні. Тривалість тренувань становить 1–2 години. Клуб очолює вчитель-наставник (сенсей), який виконує роль тренера, вихователя моральних цінностей. Основними цілями букатсу з дзюдо є фізичне вдосконалення, моральне виховання та розвиток командного духу. Учні поглиблено опановують техніки кидків, утримань, контратак, водночас формуючи витримку, повагу до суперника та самоконтроль. Хоча дзюдо є індивідуальним видом спорту, клубна діяльність сприяє згуртованості, взаємопідтримці та розвитку соціальних навичок. Вагомим елементом діяльності клубу є участь у змаганнях різного рівня, як міських так і національних. Успіхи дзюдо-клубу підвищують престиж навчального закладу, а для окремих учнів стають стартом професійної спортивної кар'єри.

Японський досвід викладання дзюдо у школах є прикладом гармонійного поєднання фізичного, морального та культурного виховання. Включення дзюдо до шкільної програми як частини предмета тайїку (фізичне виховання) та позакласної діяльності (букатсу) демонструє його багатовимірну освітню функцію. Для української системи фізичного виховання цей досвід може стати джерелом цінних педагогічних і методичних рішень.

У японських школах дзюдо використовується як засіб формування характеру: учні навчаються самоконтролю, витримці, повазі до суперника. Запозичення цього підходу дозволить українським учням не лише розвивати фізичні якості, а й засвоювати етичні норми через практику. Також в українських школах варто розглянути можливість створення секцій дзюдо з чіткою навчальною програмою.

Японський сенсей – це не лише тренер, а й моральний приклад для учнів. Його роль включає формування етичних засад, підтримку особистісного розвитку. В українському контексті важливо підготувати педагогів, здатних поєднувати спортивну компетентність із виховною місією. Поклін перед заняттям, повага до партнера, прибирання татамі — це не просто традиції, а інструменти виховання. Їх адаптація до українського контексту може сприяти формуванню культури поведінки, відповідальності та колективної етики.

Таблиця 1

**Структура викладання дзюдо
у шкільній програмі фізичного виховання в Японії**

Етап	Зміст	Освітня мета
Розминка	Загальні вправи, укемі (техніка падіння)	Безпека, підготовка тіла
Опанування технік	Базові кидки, утримання, контратаки	Фізичне вдосконалення
Робота в парах	Відпрацьовування прийомів з партнером	Комунікація, самоконтроль
Рандорі (вільна боротьба)	Ігрова форма спарингу	Практика, емоційна стійкість
Рефлексія	Обговорення, поклін, прибирання	Дисципліна, повага, етика

Досвід викладання дзюдо в японських школах демонструє глибоку інтеграцію фізичного, морального та культурного виховання в освітній процес. Системність занять, виховна роль наставника, акцент на безпеці та етичних нормах, а також культурна складова – є цінним орієнтиром для вдосконалення української системи фізичного виховання. Запозичення цих елементів дозволить не лише урізноманітнити зміст уроків, а й поглибити їх виховну функцію, сприяючи формуванню характеру, самоповаги та соціальної відповідальності учнів. Таким чином, дзюдо як освітній інструмент має потенціал стати не просто видом спорту, а засобом всебічного розвитку школярів як у Японії, так і в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Впровадження модулю дзюдо на уроках фізичної культури. Освітній портал «На Урок». URL : <https://naurok.com.ua/vprovadzhennya-modulyu-dzyudo-na-urokah-fizichno-kulturi-372320.html>
2. Кот І. В. Популяризація дзюдо як Олімпійського виду спорту серед учнівської молоді. Збірник студент. наук. праць. 2019. Вип. 2 (12). С. 273–278.
3. Руденко М. М., Кошляк М. А., Дуброва С. В. Методика викладання дзюдо в закладах загальної середньої освіти: методичний посібник. Київ–Чернівці: Букрек. 2020. 380 с.
4. Kawasaki, T., & Nakajima, T. (2025). The Japanese judo training process from a perspective related to long-term athlete development. *International Journal of Sports Science & Coaching*. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/17479541251339908>

КЛАСИЧНИЙ МАСАЖ ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Сірман Олена

*кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Боровець Оксана

*кандидат біологічних наук, доцент
доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Масаж являє собою науково обґрунтований, випробуваний багаторічною практикою, найбільш адекватний і фізіологічний для організму людини лікувальний та оздоровчий метод. Розрізняють різні види масажу, які відрізняються своєю метою, методом проведення, силою і темпом виконання. За методом впливу процедура може бути ручною або апаратною. Ручний масаж є класичним і найпоширенішим способом проведення процедури, під час якого фахівець використовує свої руки для впливу на тканини і м'язи клієнта. Апаратний масаж передбачає використання спеціалізованого масажного обладнання.

В залежності від мети виконання класичного масажу, ці техніки переплітаються між собою, той чи інший рух повторюється декілька разів. Маніпуляції масажиста починаються з великих ділянок тіла, поступово переходячи на більш дрібні. При цьому рухи здійснюються в бік найближчих лімфовузлів. Найчастіше такий масаж проводять на спині - зважаючи на її велику площу і опорну функцію, процедура приносить відчутну користь і позитивно впливає на стан всього організму.

В класичному масажі важливо дотримуватися системності, ритмічності і неквапливості, починати з м'яких впливів, поступово переходячи до більш інтенсивних і ударних. Головне - це відчуття комфорту у пацієнта, тільки так можливо отримати бажану користь від масажу. Кожний сеанс триває біля 60 хвилин, тривалість процедури може бути коротшою (30-45 хвилин) або довшою (до 90 хвилин).

Аналіз науково-методичної літератури свідчить про те, що класичний масаж, діє ефективно на відновлення та оздоровлення організму

людини. Особливістю є індивідуальний підхід до клієнтів\ пацієнтів, добір певних технік та методик виконання.

Застосування класичних масажних технік і одних і тих же прийомів може проводитися як лікувальний або профілактичний, так і спортивний або гігієнічний масаж. У різних процедурах прийоми виконуються з різною інтенсивністю, тривалістю і локалізацією.

Основні цілі проведення масажу: загальне оздоровлення організму, забезпечення знеболюючого ефекту, збереження працездатності і профілактика захворювань, зменшення м'язового і психологічного напруження, тонізуючу або заспокійливу дію на нервову систему (в залежності від призначення масажу).

Може проводитися як загальний класичний масаж, в процесі якого фізичний терапевт працює з усім тілом пацієнта, так і процедури на локальних ділянках. масаж спини, ніг, рук, живота, голови.

Ефективність процедури буде тим вище, чим краще пацієнту вдасться розслабитися. Тому приміщення для проведення масажу повинно бути досить теплим і провітрюваним. Всі прийоми масажист виконує чистими, змазаними спеціальним маслом руками.

Класичний масаж - унікальна по ефективності лікувальна і профілактична процедура, яка стала основою для розвитку багатьох сучасних технік: лимфодренажного. спортивного. антицелюлітного та інших видів масажу.

Масаж є невід'ємною частиною сучасних програм відновлення після травм та захворювань. Він допомагає зміцнити м'язи, зменшити біль, покращити кровопостачання й повернути пацієнтів до активного життя. Застосування масажу надзвичайно важливе, як для спортсменів, так і для людей, які перенесли операції чи мають хронічні проблеми зі спиною чи суглобами. Правильно обрана методика масажу, врахування стану здоров'я та регулярність процедур дозволяють досягти найкращих результатів.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Бабов К. Д., Дмитрієва Г. О., Тихохід Л. В., Кубиніна Л. В. https://www.ifnmu.edu.ua/images/diyalnist_universitetu/konferencii/2018/tezi_morshin.pdf 01.10.2022.
- 2.Губенко В. П., Федоров С. М., Ткаліна А. В., Зачатко Т. М. Мануальна терапія в системі медичної реабілітації. Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика. 2013. Вип. 22. С. 113–123.7.
- 3.Терещенко О.В. Основи лікувального масажу: (навч. посіб.). / О.В. Терещенко, В.І. Терещенко, Л.Є. Лівак. – Київ: Мілєніум, 2019. – 122с.

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ СПИННОМОЗКОВИХ ТРАВМАХ

Сокол Василь

*здобувач 3 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична терапія, реабілітація»*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

м. Рівне, Україна

Реабілітація при спинномозкових травмах є комплексним і багатокомпонентним процесом, спрямованим на відновлення максимально можливої функціональної активності пацієнта та покращення його якості життя. Її основними завданнями є відновлення рухової активності шляхом тренування збережених м'язових груп, активації частково ушкоджених нервових шляхів та стимуляції нейропластичності; профілактика ускладнень, зокрема м'язової атрофії, контрактур, пролежнів, дихальних і серцево-судинних розладів; розвиток компенсаторних механізмів, коли відновлення втрачених функцій є обмеженим і пацієнта навчають альтернативним руховим та побутовим стратегіям; формування навичок самостійності через оволодіння засобами самообслуговування, пересування та користування допоміжними пристроями; психологічна підтримка з метою запобігання депресивним станам, тривожності та втраті мотивації; соціалізація і повернення до активного суспільного та професійного життя. Таким чином, реабілітація при спинномозкових травмах охоплює не лише медичний аспект, а й психологічний та соціальний, поєднуючи їх у єдиній системі відновлення, що забезпечує найбільшу ефективність і створює умови для гармонійного розвитку особистості попри наявні обмеження [1; 2].

Особливості застосування реабілітації при спинномозкових травмах визначаються рівнем і тяжкістю ураження, віком пацієнта, наявністю супутніх патологій та загальним станом організму. На початковому етапі основна увага приділяється стабілізації життєво важливих функцій, профілактиці пролежнів, порушень дихання та кровообігу, після чого поступово вводяться фізіотерапевтичні методики, пасивні та активні рухи, масаж, кінезіотерапія й електроміостимуляція для запобігання м'язовій атрофії та підтримки тону. У випадках часткового збереження функцій рухової або сенсорної системи акцент робиться на стимуляції нейропластичності мозку та активації залишкових нервових шляхів, що забезпечує шанс на часткове або повне відновлення рухових функцій. Для

пацієнтів з повним переривом спинного мозку важливим стає формування компенсаторних навичок, зокрема використання інвалідних візків, ортезів, екзоскелетів, а також навчання побутовим навичкам у нових умовах. Реабілітація також залежить від вікових особливостей: у молодих пацієнтів вищий потенціал до відновлення завдяки пластичності нервової системи, тоді як у літніх людей акцент робиться на адаптації та підтримці функціонального рівня. Особливу роль відіграє мультидисциплінарний підхід, коли лікарі, фізичні терапевти, психологи, ерготерапевти й соціальні працівники спільно формують індивідуальну програму для кожного пацієнта. Таким чином, ефективність реабілітації при спинномозкових травмах забезпечується лише комплексністю та адаптацією методик до конкретних потреб людини, що дозволяє досягати максимально можливих результатів навіть у складних клінічних випадках.

Приклади методів та вправ у реабілітації при спинномозкових травмах охоплюють широкий спектр як традиційних, так і сучасних відновних підходів, які спрямовані на підтримку м'язового тону, стимуляцію нервових структур та розвиток компенсаторних можливостей організму. На ранніх етапах застосовуються пасивні рухи у великих і дрібних суглобах, легкі розтягування, ізометричні вправи, що допомагають зберегти гнучкість та запобігти контрактурам. Поступово додаються активні рухи у збережених сегментах тіла, дихальна гімнастика для профілактики гіпостатичних пневмоній, а також вправи на підтримку серцево-судинної системи. Серед сучасних методик широко використовуються електроміостимуляція для активації паралізованих м'язів, методики функціональної електростимуляції, які поєднують електроімпульси з виконанням рухів, а також роботизована терапія із застосуванням екзоскелетів і тренажерів для відновлення ходьби. До програм включають вправи на координацію, рівновагу, тренування м'язів-стабілізаторів, а також ерготерапевтичні завдання, що відновлюють побутові навички – від простого пересування у візку до самообслуговування. Важливе місце займають методи нейрореабілітації, серед яких дзеркальна терапія, використання віртуальної реальності та біологічного зворотного зв'язку, що дозволяють активізувати нейронні зв'язки та підвищувати мотивацію пацієнта. Таким чином, приклади методів і вправ у реабілітації при спинномозкових травмах демонструють інтеграцію класичних засобів лікувальної фізкультури з інноваційними технологіями, що у комплексі створює умови для досягнення найкращих результатів відновлення [2; 3].

Ефективність реабілітації при спинномозкових травмах визначається комплексним підходом, який поєднує фізичні, медичні, психологічні та соціальні методи впливу, і залежить від своєчасності початку відновних заходів, рівня ураження та індивідуальних особливостей пацієнта.

Результати багатьох досліджень доводять, що раннє залучення до реабілітаційних програм дозволяє знизити ризик вторинних ускладнень, таких як пролежні, контрактури та м'язова атрофія, а також суттєво підвищує шанси на відновлення часткової рухової та сенсорної активності. У випадках неповного пошкодження спинного мозку реабілітація може забезпечити відновлення до 70–80 % рухових функцій завдяки активації нейропластичності та стимуляції залишкових нервових шляхів. Для пацієнтів із повним ушкодженням спинного мозку результативність проявляється у формуванні компенсаторних механізмів, розвитку навичок самообслуговування та підвищенні рівня незалежності у повсякденному житті. Важливим показником ефективності є також психологічний стан: реабілітація знижує рівень депресії та тривожності, сприяє формуванню мотивації та позитивного ставлення до власного майбутнього. Соціальний аспект результатів полягає у можливості повернення пацієнтів до навчання, роботи чи активної участі в житті громади, що значно покращує якість їхнього життя. Таким чином, ефективність реабілітації при спинномозкових травмах проявляється не лише у фізичному відновленні, а й у гармонійному поєднанні медичних, психологічних та соціальних результатів, які спільно створюють основу для максимально можливої адаптації людини до нових умов.

Реабілітація при спинномозкових травмах є ключовим чинником у відновленні функціональних можливостей та підвищенні якості життя пацієнтів, адже вона поєднує медичний, фізичний, психологічний та соціальний аспекти у єдину відновну систему. Вчасно розпочатий та правильно організований реабілітаційний процес дозволяє запобігти вторинним ускладненням, максимально активізувати збережені нервові структури, розвинути компенсаторні механізми й сформувати навички самостійності, що сприяє незалежності людини у повсякденному житті. Важливу роль відіграє міждисциплінарна взаємодія лікарів, фізичних терапевтів, ерготерапевтів, психологів та соціальних працівників, адже тільки командний підхід забезпечує комплексність та результативність відновлення. Психологічна підтримка і соціальна інтеграція виступають невід'ємними складовими, які допомагають пацієнтові зберегти мотивацію, подолати емоційні бар'єри та повернутися до активної участі в житті суспільства. Таким чином, реабілітація при спинномозкових травмах не обмежується лише відновленням рухової функції, а є багатоплановим процесом, що формує основу для фізичного, психологічного та соціального благополуччя людини, відкриваючи шлях до максимально можливої адаптації й реалізації в нових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдановська Н. В. Сучасні технології в реабілітації хворих із спинномозковою травмою. *Фізична реабілітація*. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/FViS-2012-2/117-124.pdf>
2. Кононенко А. Г., Таможанська Г. В., Кононенко Н. М. та ін. Фізична терапія військовослужбовців з ураженням спинного мозку. *Public Health Journal*. Вип. 1 (5). 2024. С. 73-80. URL: <https://journals.ostroh-academy.lv.ua/index.php/publichealth/article/view/60/56>
3. Як реабілітують пацієнтів із травмами спинного мозку. URL: <https://moz.gov.ua/uk/jak-reabilitujut-pacientiv-iz-travmami-spinnogo-mozku>

ВЕДИЧНІ ЗНАННЯ ПРО ЗДОРОВ'Я: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

Степанюк Юрій

*засновник ведичної академії «Школа Екадаші», філософ,
послідовник гаудія-вайшнавизму і бакті-йоги
м. Рівне, Україна*

Розбудова громадянського суспільства в Україні залежить від затвердження духовних надбань цілого людства, тому особливого значення набуває проблема формування свідомості людини, її психологічних установок, дослідження процесів особливостей формування поведінки людини в соціумі, її соціальних уявлень. Переживання людини і висвітлюють її стан як відкритість існуючому світові й світам, які переживаються у її свідомості, коли вона «трансцендує» власне «я», тобто виходить поза власні межі. Уява людини робить її вільною, вона сама створює образи, які висвітлює в певних поняттях, у мові. Єдність формування процесів мислення та мови також є важливим моментом для аналізу тих змін, що відбуваються у свідомості людини. Поняття є важливим засобом не тільки для спілкування людей, але й для описування того, що існує у світі та для відкриття нових світів. Такі зміни можуть бути як «зовнішнього» характеру (тобто, під впливом оточуючого довкілля), так і «внутрішнього» характеру (зміни індивідуального «я») – у їх органічній єдності.

Сьогодення розкриває процеси проникнення поняття «особистість» у релігію, культуру, навіть до біологічно-орієнтованих теорій; повсюдними постають пошуки синтетичного підходу, який враховує в структурі особистості всі її характеристики, всі її аспекти. Сучасні філософські, релігійні, соціологічні теорії особистості вимагають розгляду як біологічних («біогенних»), так і психологічних («психогенних») і соціальних («соціогенних») її аспектів.

Діалектична психологія (О. Леонтьєв, В. Мясіщев, С. Рубінштейн та ін.) – визначає, що головним є те, що людина є мінливою істотою, її психіка – нестабільною, а стримує людину в її поведінці, думках і діях її особистісний смисл. Методологічне значення діалектичної психології полягає в тому, що для розкриття змісту ведичного знання, є органічна єдність свідомості та діяльності, тому що «бездіяльна свідомість є чистим духом, абстракцією, а несвідома діяльність є зворотним боком тієї ж інтроспективної психології» (С. Рубінштейн). Положення, яке розроблялося у XIX – на початку XX ст., що всі психічні прояви в людині можна звести

до фізичних і хімічних процесів, що вимірюються в просторі й часі, є «загрозою для сучасної цивілізації та найважливішою методологічною помилкою» (А. Гарді, директор Наукового центру об'єктивних досліджень релігійного досвіду, Манчестер, Велика Британія).

Важливими у методологічному аспекті є філософсько-психологічні теорії, які сприймають особистість як «самодіяльну, самотворчу, цілепокладальну і усвідомлену діяльність, як завершену систему, скоріше метафізично, ніж обґрунтовану експериментально» (В.Штерн).

Ведичне знання враховує всі рівні особистості – соматичні, вітальні, психічні й духовні у їх взаємодії. Релігійні переживання мають значення для всієї цілісної системи особистості, в загальній «ієрархії цінностей» в житті особистості. Більше того, особистісна духовна сфера розглядається як домінантна і як така, що знаходиться у певних відносинах з душевною та біологічною. Ведичне знання і усвідомлює діалектичні та динамічні відносини з Богом як один з найголовніших вимірів людини. Метою *вед* є переконання людини в тому, що вона не є незалежною істотою, але частиною всесвітнього організму, який підпорядковується діяльності вищих сил. У *ведичній* літературі, особливо в перших та головних *упанішадах*, викристалізувалися такі поняття як *дгарма* – закономірність, *пракріті* – матерія, *пуруша* – дух, *сат* – буття, *асат* – небуття *брахман* та *атман* – вищий духовний початок та ін. Головне призначення *ведичної* літератури – надати науку духовного самопізнання, тим самим розкрити для людини шляхи звільнення від матеріальних страждань (*мокіш*). *Бхагавад-гіта* називає знанням «*визнання важливості самоусвідомлення і філософський пошук Абсолютної Істини*».

Процес пізнання у *ведичній* культурі є таким – учень уважно вислуховує справжнього духовного вчителя. Справжнім визнається той вчитель, який належить до авторитетної ланки учнівської послідовності. Інколи псевдо- духовні вчителі створюють власну лінію послідовності. Вони мають «бачення» або сон, в якому Бог «уповноважує» їх. Проте, це ніколи не приймається послідовниками справжньої духовної традиції. Вища школа *ведичної* освіти традиційно призначена для *саннийасі* (того, хто веде відречений спосіб життя) і складається з *упанішад*. *Упанішади* навчають філософії тих, хто шукає звільнення від народжень та смертей. Процес вивчення *упанішад* також відомий як «завершення *вед*» (*веданта*). Тексти *упанішад* вважаються надзвичайно складними для розуміння і можуть вивчатися лише за допомогою *гуру* (духовного вчителя). *Гуру* означає – «той, хто обтяжений знанням».

Метою *вед* є переконання людини в тому, що вона не є незалежною істотою, але частиною всесвітнього організму, який підпорядковується діяльності вищих сил. У *ведичній* літературі, особливо в перших та головних *упанішадах*, викристалізувалися такі поняття як *дгарма* – закономірність,

пракриті – матерія, *пуруша* – дух, *сат* – буття, *асат* – небуття *брахман* та *атман* – вищий духовний початок та ін. Процес пізнання у ведичній культурі є наступним – учень уважно вислуховує справжнього духовного вчителя. Справжнім визнається той вчитель, який належить до авторитетної ланки учнівської послідовності.

Усі негаразди сучасних суспільств, якщо простежити їх джерело, призведуть і до їх учителів, що вимушено беруть на себе величезну відповідальність за майбутнє благополуччя своїх послідовників. Якщо вони зневажають своїми істинними обов'язками, не знаючи різниці між матерією і духом, то їх невігластво, передане майбутнім дорослим членам суспільства, гарантує цьому суспільству похмуře та гірке майбутнє.

Поклоніння Верховній Істоті буває двох видів. Метафізичний пошук кінцевої реальності – це перший вид поклоніння. Людина повинна правильно підготуватися до цього завдання. Вона повинна вивчати писання під керівництвом компетентного наставника та обговорювати отримані істини зі своїми товаришами-учнями. Метою цього навчання є прояснення духовних предметів. Це вивчення являє собою одну з форм поклоніння Богів. Людина бере на себе обов'язання зробити отримане нею знання доступним для інших. Інший вид поклоніння, згідно *Мадгві*, – це медитація (*дг'яна*). Коли шукаючі правильно розуміють і уловлюють зміст писань, вони не повинні задовольнятися простим книжковим знанням, що одержали. Простого словесного знання й інформації ніколи не буває достатньо. Бога потрібно відчутися та усвідомити на своєму власному досвіді. Це потрібно усвідомити як частину особистого досвіду шукаючого. Людина повинна витратити кілька життів, щоб досягти такого рівня зосередженої відданості.

Народжуючись у людській формі, всі живі істоти пов'язані між собою різними узами: батьківськими, любовними, дружніми, ворожими та нейтральними. Кожна людина впродовж життя має багато попутників або супутників, комусь вона дарує радість, комусь своїми вчинками заподіє болю і страждання, когось вона любить та ненавидить, а хтось спричиняє їй занепокоєння. Розмотати цей клубок зв'язків *карми* ніхто не в змозі. Є *карма* загальна, індивідуальна, є *карма* суспільства, нації, країни, партії й, навіть усього Всесвіту. У кожному житті люди розплачуються за свої минулі гріхи, від когось одержують борги, комусь повертають їх. У *ведах* йдеться про те, що всі борги, які є в цьому житті, необхідно віддавати, інакше люди зв'яжуться міцними узами і в наступному житті відпрацьовуватимуть цю *карму*.

Захистити психіку людини в цьому матеріальному світі, згідно з ведами, може тільки високий рівень свідомості, тоді всі нижчі «образи

думки» «відскакуватимуть» від тонкого тіла людини. Люди відрізняються рівнем свідомості: чим вищою є свідомість, тим сильнішою є імунна система (*оджас*) в тілі, тим сильнішим є захист.

Принципи *ведичного* етикету – вічні принципи взаємин, які будуються на основі розуміння того, що інша особистість є духовною душею й слугою Бога. Розуміючи це, людина зможе налагоджувати й культивувати істинні духовні стосунки, що мають справжній ґрунт. Відтак потрібно пам'ятати, що *ведичний* етикет є етикетом духовного світу.

Ведичні знання та методи – як основа формування світоглядних засад і здоров'я людини практичних методів ведичного знання, їх значення для формування основ життєдіяльності людини, її світогляду та здоров'я. Сучасний глобалізований світ виділяє проблему здоров'я людини як одну з найсуттєвіших і найскладніших проблем. У сьогоденні простежується і нерівність у вирішенні цієї проблеми – нерівність, що існує між розвиненими країнами і країнами бідними. Окрім того, існує нерівність у здоров'ї й в залежності від соціального статусу людини. Саме тому потрібно проаналізовані можливості людини, завдяки системі ведичного знання, переорієнтувати себе, своє ставлення до власного життя, до життя інших людей.

У *ведах* йдеться про те, що всі живі істоти на цій планеті мають душу. Але основне розходження між твариною і людиною полягає в тому, що людина здатна контролювати себе і діяти усвідомлено. Завдяки цьому людина має волю, вона повинна обирати і вибирати, вона має перевагу над іншими живими істотами завдяки власній духовності. Тому ми ніколи не повинні призабувати про те, що люди повинні бути відповідальними за свої вчинки, водночас як тварини перебувають під владою інстинкту і тому не можуть відповідати за власні дії. Не можна зневажати вищою метою людського життя й опуститися до бездумної, тваринної поведінки, не страждаючи при цьому. Люди призабули, що у тваринному житті немає ні щастя, ні задоволення.

Отже, яким чином ці стародавні *ведичні* знання допоможуть нам, нашим сучасникам у вихованні і навчанні молодого покоління з метою поліпшення положення нинішнього технократичного суспільства? І взагалі, чи потрібно звертатися до цих споконвічних знань, що складають цілісну систему загальнолюдських цінностей стародавньої розвинутої цивілізації *арійв* або ж продовжувати видумувати далі нові тимчасові системи, заплутуючи і так уже великий клубок помилок, зроблених протягом останніх тисячоліть, що призвели до сумних наслідків і деградації культури людства?

ЛІТЕРАТУРА

1. Степанюк Ю.А. Ведичні знання про здоров'я. Книга про філософію здоров'я. – Рівне, 2008. – 552 с.
2. Бхагтіведанта Свами А.Ч. Бхагавад-Гіта як вона є. –К.: ВВТ, 2001. – 764 с.
3. Свами Шивананда. Йога і здоров'я //Пер. з англ. А.Соломарський. – К.: “Софія”, 1998. – 256 с.
4. Айєнгар Б.К.С. Погляд на йогу: Пер. з англ. – К.: “Здоров'я”, 1992 – 312 с.
5. Філософська думка стародавньої Індії //Читанка з історії філософії. У 6 кн. /Під ред. Г.І. Волинки. - К.: Фірма “Довіра”, 1992. – Кн.І. Філософія Стародавнього світу. – С. 9–52.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ

Стецик Юрій

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Ковальчук Петро

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Сотник Жанна

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Сучасна система охорони здоров'я стикається з викликом ефективної реабілітації пацієнтів після інсульту, кількість яких стабільно зростає внаслідок демографічних змін та поширення серцево-судинних захворювань. Успішне відновлення функцій після інсульту значною мірою залежить від професійної компетентності фізичних терапевтів, здатних застосовувати сучасні методики, які адаптовані до індивідуальних потреб пацієнтів.

Формальна освіта забезпечує базову підготовку фахівців, однак не завжди оперативно реагує на оновлення клінічних протоколів, впровадження нових технологій та міждисциплінарні підходи. У цьому контексті неформальна освіта, зокрема професійні курси, тренінги, майстер-класи виступають гнучким інструментом підвищення кваліфікації. Виокремлені підходи дозволяють фізичним терапевтам розширювати знання, вдосконалювати практичні навички та впроваджувати ефективні реабілітаційні стратегії для пацієнтів з інсультом.

Аналіз ролі неформальної освіти у підготовці фізичних терапевтів, які працюють з інсультниками, є важливим кроком до підвищення якості реабілітаційних послуг та розвитку професійної спільноти [1; 2].

Мета дослідження полягає у визначенні ролі та можливостей неформальної освіти у підготовці фізичних терапевтів, які здійснюють

реабілітацію пацієнтів після інсульту, з урахуванням сучасних вимог до професійної компетентності та практичної ефективності.

До найбільш поширених форм неформального навчання належать:

– Онлайн-курси на міжнародних освітніх платформах (Coursera, Udeemy, EdX), а також українських ресурсах, що пропонують доступ до актуального контенту з реабілітації, нейрофізіології, ерготерапії тощо.

– Сертифіковані тренінги, присвячені спеціалізованим методикам: мануальній терапії, кінезіотейпуванню, роботизованій реабілітації, роботі з порушеннями балансу та моторики після інсульту.

– Майстер-класи від міжнародних експертів, які сприяють обміну досвідом, ознайомленню з новітніми протоколами та міждисциплінарними підходами.

– Програми безперервного професійного розвитку (Continuing Professional Development, CPD), що передбачають систематичне оновлення знань та навичок відповідно до вимог професійних асоціацій та стандартів якості реабілітаційних послуг.

Із інформаційних джерел відомими є онлайн-курси Expert X, Physiopedia Plus. Навчальний курс Expert X, спрямований на формування професійних компетентностей роботи фізичних терапевтів з пацієнтами, які перенесли інсульт і представляє авторський онлайн-курс з акцентом на нейропластичність, методи PNF, Бобат, ерготерапію та функціональне відновлення. Physiopedia Plus – це міжнародна платформа, що надає безкоштовний доступ до понад 700 курсів для українських фахівців, включно з тематикою інсульту, травм ЦНС, ерготерапії. Курси доступні українською та англійською мовами.

Асоціація реабілітаційного менеджменту проводить сертифіковані тренінги з ефективною реабілітації після інсульту, включаючи практичні навички, міждисциплінарний підхід, позиціонування, вертикалізацію, SMART-цілі. Учасники можуть отримати бали безперервного професійного розвитку, які враховуються при проходженні атестації для підтвердження або присвоєння кваліфікаційної категорії.

В рамках курсів Expert X відбуваються майстер-класи та тренінги Асоціації реабілітаційного менеджменту за участю сертифікованих фахівців з України та США, з практичним розбором клінічних кейсів.

CPD (безперервний професійний розвиток) – це систематичний процес оновлення, розширення та поглиблення професійних знань і навичок, який триває протягом усього кар'єрного шляху фахівця. Для фізичних терапевтів CPD-програми є ключовим механізмом підтримки клінічної компетентності, адаптації до нових протоколів лікування та впровадження інноваційних реабілітаційних підходів. У країнах ЄС, США,

Канаді CPD є обов'язковою частиною ліцензування та атестації фізичних терапевтів. Програми CPD акредитуються професійними асоціаціями (наприклад, World Physiotherapy) і включають онлайн-курси, практичні семінари, клінічні стажування.

В Україні CPD-програми поступово інтегруються в систему безперервного професійного розвитку (БПР), що визнається МОЗ. Участь у таких програмах дозволяє фізичним терапевтам отримувати бали, необхідні для атестації, а також підвищувати якість реабілітаційних послуг.

Основні функції CPD-програм: актуалізація знань щодо нейрореабілітації, моторного контролю, ерготерапії, роботи з пацієнтами після інсульту; практичне вдосконалення навичок, зокрема в позиціонуванні, вертикалізації, оцінці функціонального стану; інтеграція міждисциплінарного підходу, що включає співпрацю з неврологами, логопедами, психологами; підтвердження професійної активності через сертифікати, бали БПР, участь у тренінгах, конференціях; мотивація до саморозвитку та формування етичної відповідальності за якість надання реабілітаційної допомоги.

Тренінг «Ефективна реабілітація після інсульту: повернення до активного життя» організований Асоціацією реабілітаційного менеджменту, тренерами якого є Петро Ковальчук і Юрій Стедик. Мета тренінгу – Надання фахівцям практичних навичок для ефективної реабілітації пацієнтів після інсульту з акцентом на відновлення рухової активності, когнітивних функцій та соціальної адаптації [3]. Мета інтерактивної навчальної програми полягає в тому, що учасники опановують сучасні методики обстеження, планування реабілітаційного процесу, техніки вертикалізації, позиціонування та безпечного пересаджування для повернення пацієнтів до активного життя. Цільовою аудиторією – є студенти бакалаврату та магістратури за спеціальністю 227; аспіранти, які досліджують теми нейрореабілітації; викладачі та науковці, що розробляють освітні програми з реабілітації; лікарі-практики, які проходять курси підвищення кваліфікації.

Отже, неформальна освіта є стратегічно важливим компонентом професійного розвитку фізичних терапевтів, які працюють з пацієнтами після інсульту. В умовах динамічних змін у сфері охорони здоров'я, зростання кількості інсультів та ускладнення реабілітаційних запитів, саме гнучкі освітні формати дозволяють фахівцям оперативно оновлювати знання, вдосконалювати навички та впроваджувати сучасні методики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вступ до фізіотерапії щодо лікування інсульту. URL : <https://members.physio-pedia.com/learn/stroke-promopage/>
2. Онлайн курс. Реабілітація після інсульту: URL : <https://expertx.one/reabilitatsiya-pislya-insultu>
3. Тренінг з оволодіння практичними навичками «Ефективна реабілітація після інсульту: повернення до активного життя». URL : <https://rehab-association.com/kursi/kursi-bpr>

ОПТИМІЗАЦІЯ БІОМЕХАНІКИ РУХІВ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ В БАДМІНТОНІ

Тхорева Інна

*викладач кафедри фізичної культури і спорту,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна*

Бадмінтон є одним із найбільш динамічних видів спорту, що поєднує швидкі переміщення, різкі зміни напрямку руху, стрибки та інтенсивні удари. Така специфіка зумовлює високі навантаження на опорно-руховий апарат гравців та підвищує ризик травматизму. Сучасні підходи до тренувального процесу акцентують увагу на біомеханічній оптимізації рухів, що дозволяє зменшити ймовірність травм і водночас підвищити ефективність гри.

Наукові публікації останніх років акцентують на поширеності травматизму у бадмінтоні. Систематичні огляди (Goh et al., 2021; Kroner et al., 2022) вказують, що найбільш уразливими зонами є гомілковостопні та колінні суглоби, плечовий пояс та попереk. Біомеханічні дослідження (Huang et al., 2023; Zhang et al., 2020) підтверджують, що оптимізація техніки випадів, стрибків та ударів дозволяє зменшити пікові навантаження на суглоби. Превентивні програми, що включають вправи для розвитку стабільності корпусу, пропріоцептивного контролю та силового балансу, довели ефективність у зниженні частоти травм.

Мета і завдання Метою дослідження є визначення ролі біомеханічної ефективності у профілактиці травматизму в бадмінтоні та узагальнення превентивних стратегій для збереження сталого здоров'я спортсменів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати найпоширеніші види травм у бадмінтоністів.
2. Розглянути вплив біомеханічних аспектів техніки на рівень травматизму.
3. Окреслити ефективні стратегії профілактики, що базуються на сучасних тренувальних підходах.

Виклад основного матеріалу Бадмінтон є динамічним видом спорту, що поєднує швидкі переміщення, різкі зміни напрямку руху та інтенсивні удари, створюючи значне навантаження на опорно-руховий апарат спортсменів. Метою дослідження є визначення ролі біомеханічної ефективності у профілактиці травматизму та узагальнення превентивних стратегій для збереження сталого здоров'я спортсменів.

Найпоширенішими травмами у бадмінтоні є: розтягнення зв'язок гомілковостопного суглоба, пошкодження колін (меніск, передня хрестоподібна зв'язка), перевантаження плечового суглоба та біль у попереку. Основними чинниками ризику виступають низький рівень технічної підготовки, дисбаланс м'язів і недостатня стабілізація корпусу [1; 3].

Біомеханічний аналіз рухів у бадмінтоні демонструє, що найбільші пікові навантаження припадають на моменти виконання випадів, стрибків і ударів у стрибку. Неправильна техніка приземлення або виконання ударів призводить до підвищеного навантаження на колінні та гомілковостопні суглоби, що може викликати гострі травми або хронічні перевантаження. Для зниження ризику травм необхідно впроваджувати систематичний аналіз техніки рухів за допомогою відеозаписів, сенсорних систем та біомеханічного моделювання [2; 4].

Дослідження підтверджують, що розвиток м'язів-стабілізаторів корпусу та нижніх кінцівок зменшує ризик травмування, оскільки покращується контроль положення тіла у складних ігрових ситуаціях. Функціональний тренінг, вправи на нестабільних поверхнях і пропріоцептивні тренажери формують кращу реакцію опорно-рухового апарату на раптові зміни напрямку руху. Важливим є й розвиток гнучкості кульшових і плечових суглобів, що забезпечує оптимальні амплітуди рухів і запобігає мікротравмам.

Біомеханічна ефективність включає оптимізацію траєкторії рухів, симетричний розвиток м'язів та контроль навантажень. Сучасні тренувальні програми радять використовувати відеоаналіз техніки та зворотний зв'язок у режимі реального часу, що дозволяє коригувати помилки на ранніх етапах навчання. Такі підходи забезпечують не лише зменшення травматизму, але й підвищення швидкості переміщень, економію енергії та вдосконалення ігрової тактики.

У практиці підготовки доцільно впроваджувати комплексні превентивні програми, які включають: функціональний тренінг для розвитку м'язів-стабілізаторів; пропріоцептивні вправи для удосконалення рівноваги та просторової орієнтації; вправи на гнучкість і мобільність суглобів; регулярний біомеханічний контроль техніки (відеоаналіз, сенсорні системи); планування навантажень і відпочинку для запобігання перевтомі.

Висновки Отримані результати підтверджують, що бадмінтон є видом спорту з високими координаційними і силовими вимогами, що створює значні ризики для опорно-рухового апарату спортсменів. Біомеханічний підхід до вдосконалення технічних елементів дозволяє значно знизити ймовірність гострих і хронічних травм, зберегти

функціональний стан суглобів та м'язів і продовжити спортивну кар'єру. Розвиток стабілізаційних якостей, пропріоцептивного контролю та симетрії м'язів формує більш безпечну і ефективну техніку виконання ігрових рухів. Важливим чинником профілактики є регулярний моніторинг техніки та своєчасна корекція помилок, що запобігає накопиченню перевантажень.

Впровадження комплексних програм профілактики, які поєднують фізичну підготовку, гнучкість, аналіз техніки та контроль відновлювальних процесів, має стати обов'язковим компонентом системи підготовки бадмінтоністів. Це не лише сприяє збереженню здоров'я, а й підвищує результативність спортсменів завдяки більш економічному використанню силових ресурсів та підвищенню швидкості реакцій. Подальші наукові розвідки мають бути спрямовані на індивідуалізацію тренувальних програм з урахуванням віку, рівня кваліфікації та стану здоров'я спортсменів, а також на впровадження новітніх цифрових технологій моніторингу й аналізу рухів, що дозволить ще більш ефективно запобігати травматизму та оптимізувати тренувальний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Goh S. L., Mokhtar S. A., Lee H. Badminton injuries: a systematic review. *Sports Medicine*. 2021;51(6):1109–1125.
2. Huang Y., Zhang J., Li W. Biomechanical analysis of badminton lunge: implications for injury prevention. *Journal of Sports Science and Medicine*. 2023;22(3):456–464.
3. Kroner K., Jacobsson J., Nielsen R. Injury patterns in elite badminton players. *British Journal of Sports Medicine*. 2022;56(7):397–403.
4. Zhang L., Chen Y., Wu P. Kinematic and kinetic demands of badminton overhead strokes. *International Journal of Sports Physiology and Performance*. 2020;15(9):1251–1259.
5. Badminton World Federation. BWF Injury Prevention Programme. Kuala Lumpur: BWF; 2019.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ МАСАЖУ У ФІЗИЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Хіночик Юрій

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична культура і спорт»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Козлов Руслан

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична терапія, реабілітація»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

Кулик Юлія

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності «Фізична терапія, реабілітація»
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

Масаж і мануальна терапія мають високий потенціал для покращення фізичного та психічного стану пацієнтів, що сприяє зменшенню болю, покращенню рухливості суглобів, зниженню рівня стресу, нормалізації лімфотoku та кровообігу [4].

Дослідження, які проведені за останні п'ять років на основі бази PubMed підтверджують клінічну ефективність масажу як частини реабілітаційних програм. Масаж рекомендовано для пацієнтів з онкологічними захворюваннями, травмами опорно-рухового апарату, розладами травної системи.

Масаж застосовується у комплексній реабілітації у поєднанні з іншими методами: кінезітерапією, лікувальною гімнастикою, фізіотерапією. Позитивний вплив спостерігається у зменшенні післяопераційного болю, зниження тривожності, прискорення загоєння тканин, покращення імунітету та загального тонусу [4].

Високу терапевтичну цінність класичного, рефлекторного та лімфодренажного масажу як складових фізичної реабілітації представлено у дослідженнях В. Осіпова [3]. Автор визначає цільові групи пацієнтів застосування масажних методик для корекції психомоторного розв'язу у дітей; відновлення фізичної працездатності спортсменів; зменшення проявів міофасціального больового синдрому. Зазначає важливість індивідуального підбору технік масажу відповідно до стану пацієнта, що підвищує якість реабілітаційного процесу. Результати дослідження підтверджують доцільність інтеграції масажу в комплексній програмі фізичної терапії, особливо у дитячій, спортивній та ортопедичній практиці (Таблиця).

У звіті AMT: Systematic Reviews and Meta-Analyses of Massage Therapy (2024), який підготовлений Association of Massage Therapists (Австралія), узагальнено понад 20 років наукових досліджень, присвячених ефективності масажу в клінічній практиці. У документі зазначено, що масаж має доведену позитивну дію при онкологічних станах (зменшення болю та тривожності), м'язово-скелетному болю (особливо в ділянках спини, шиї та суглобів), неврологічних захворюваннях (зокрема деменції та хворобі Паркінсона), а також активно використовується у спортивній реабілітації для прискорення відновлення після фізичних навантажень [8].

Таблиця 1

Види масажу, що застосовуються у фізичній терапії

Вид масажу	Основне призначення
Класичний	Загальне розслаблення, покращення кровообігу
Рефлекторний	Вплив на внутрішні органи через нервові рефлекси
Лімфодренажний	Зменшення набряків, стимуляція лімфотоку
Сегментарно-рефлекторний	Корекція психомоторного розвитку у дітей
Акупресура	Точковий вплив при мовленнєвих порушеннях
Спортивний	Відновлення працездатності спортсменів

У статті Massage Therapy for Pain Populations (2016), опублікованій у журналі Pain Medicine від Oxford Academic, представлено мета-аналіз 67 222

досліджень, які оцінюють ефективність масажу при різних больових станах. Автори дійшли висновку, що масаж має статистично значущий вплив на зниження болю – середнє стандартне відхилення (SMD) становить -1.14 порівняно з відсутністю лікування. Крім того, масаж сприяє покращенню якості життя пацієнтів та зменшенню рівня тривожності, що підтверджує його терапевтичну цінність у фізичній реабілітації [7].

Згідно з оглядом Summary of Current Research (2025), опублікованим на платформі Registered Massage Therapy Blog автором Richard Lebert, масажна терапія демонструє високу ефективність у лікуванні та реабілітації пацієнтів з різними фізичними та психоемоційними станами. У публікації узагальнено результати понад 30 міжнародних досліджень, які підтверджують позитивний вплив масажу при хронічному болю, остеоартриті, фіброміалгії, післяопераційному болю, онкологічній втомі, а також при тривожності, депресії та порушеннях сну. Автор підкреслює, що масаж є важливим доповненням до комплексної фізичної терапії, особливо у випадках, коли пацієнти потребують не лише фізичного, а й емоційного відновлення [6].

У статті «Масаж і мануальна терапія як компонент фізичної реабілітації» [4] зазначено, що хоча масаж має потенціал у фізичній терапії, ефективність окремих методів залишається недостатньо доведеною або суперечливою. Особливу увагу автори звертають на обмеження застосування масажу при онкології, остеопорозі та тромбозі, наголошуючи на потребі подальших досліджень і наукової стандартизації методик.

У статті «Найпоширеніші помилки під час масажу» [1] розглядаються потенційні ризики, пов'язані з некваліфікованим застосуванням масажних методик у фізичній терапії. Автори наголошують, що неправильне виконання процедур може призвести до загострення хронічних захворювань, порушення функцій серцево-судинної системи, а також до травмування м'язів і суглобів. У зв'язку з цим вони підкреслюють необхідність обережного використання масажу виключно за наявності медичних показань, з урахуванням індивідуального стану пацієнта та професійної підготовки фахівця, який проводить процедуру. Такий підхід сприяє підвищенню безпеки та ефективності масажної терапії в реабілітаційній практиці.

Критична оцінка ефективності масажної терапії, особливо у випадках хронічного болю, наведена у статті «Is Massage a Beneficial Intervention?» [5]. Він ставить під сумнів реальну клінічну користь методу, наголошуючи на відсутності стандартизованих протоколів та недостатній якості багатьох досліджень, що ускладнює формування обґрунтованих рекомендацій для практики. Alpert підкреслює, що масаж часто застосовується без належної

доказової бази, а результати його використання є суперечливими. Автор закликає до обережного використання масажу в клінічній реабілітації, з урахуванням індивідуальних показань та альтернативних методів лікування.

Масаж і мануальна терапія мають свої сильні сторони, проте їхній вплив на процеси лікування та відновлення ще не є повністю визначеним. Тема потребує подальшого вивчення, щоб забезпечити більш точне і безпечне використання в практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корженко І., Лівак П., Малова Н. Дослідження найбільш розповсюджених помилок під час масажу. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. № 7 (1). 2022. С. 16-20. URL:
2. Масаж у комплексній реабілітації: коли і як він працює найкраще. URL: <https://st-johana.com.ua/masazh-u-kompleksnij-reabilitacziyi-koly-i-yak-vin-praczuuye-najkrashhe/>
3. Осіпов В. Різновиди лікувального масажу в практиці фізичної реабілітації. *Актуальні питання сучасного масажу*. 2024. URL: https://journals.urau/modern_message/article/view/305145/296872
4. Ярликова В. Д., Осіпов В. М., Грушко В. В. Масаж і мануальна терапія як компонент фізичної реабілітації: ефективність та докази. *Health and Education*. Вип. 2. 2024. С. 214-220.
5. Alpert J. S. Is massage a beneficial intervention? // *American Journal of Medicine*. 2022. Vol. 135, № 6. P. 657–658. URL: [https://www.amjmed.com/article/S0002-9343\(22\)00148-6/fulltext](https://www.amjmed.com/article/S0002-9343(22)00148-6/fulltext)
6. Lebert R. The evidence for massage therapy: A summary of current research [Електронний ресурс] // *Registered Massage Therapy Blog*. 2025. URL: <https://www.rmtedu.com/blog/the-evidence-for-massage-therapy-a-summary-of-current-research>
7. Moyer C. A., Rounds J., Hannum J. W. Massage therapy for pain populations: A meta-analytic review // *Pain Medicine*. 2016. Vol. 17, № 7. P. 1353–1367. Oxford Academic.
8. Systematic reviews and meta-analyses of massage therapy *Фізична реабілітація*. URL: <https://www.amt.org.au/downloads/practice-resources/AMT-State-of-Evidence-2024.pdf>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА МАРКЕТИНГУ

THE DEMOGRAPHIC CRISIS AND THE FUTURE OF OCCUPATIONS IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Jerzy Babiak

*Full Professor, PhD, Vice-Rector for International Cooperation,
Greater Poland University of Social
and Economics in Środa Wielkopolska
– Academy of Applied Sciences*

The demographic crisis—population ageing and the decline in the number of working-age people—is reshaping labor markets. Across Europe, including Poland, the dependency ratio is rising: fewer workers support more retirees. In parallel, artificial intelligence (AI) is accelerating, automating cognitive tasks. The question is whether AI will deepen job losses or offset labor shortages and support public finances.

A task-based lens is essential. Occupations are bundles of activities: routine (standardizable) and non-routine (context-dependent). Generative AI is taking over part of the routine in offices, finance and administration, placing mid-skill occupations most at risk. Yet ageing societies increase demand for relational work—in health care, care services and education—where empathy and coordination are hard to fully automate. In the short run these forces pull in opposite directions: automation reduces demand for routine, demography strengthens demand for social tasks. Evidence from earlier waves of automation points to skill-biased technical change: demand rises for analytical and digital skills and falls for routine ones. In industry and logistics this role is played by collaborative robots; in services, by process automation (RPA) and large language models.

At the macro level, AI can compensate for a shrinking labor supply through productivity gains. If productivity grows faster than the number of workers declines, GDP per capita can remain on a growth path, easing pressure on pension and health systems. The precondition is diffusion: productivity gains must fund human capital and data infrastructure rather than accrue solely as owner rents. Otherwise, income and regional polarization intensify, weakening social cohesion.

At the micro level, the risk of “occupations disappearing” is smaller than that of “roles transforming.” AI decomposes occupations into tasks and

recombines them: the accountant becomes a data curator and guardian of compliance; the teacher—a designer of learning pathways; the physician—a manager of algorithm-supported decisions. The most valuable capabilities are complementarities: problem framing, critical appraisal of sources, interpretation, and ethical accountability. Where tasks are highly structured, automation dominates; where judgment and relationships matter, human work is augmented.

The risks are real. First, a skills shock: some workers aged 50+ have poorer access to training and lower propensity to adopt AI, risking labor-market exclusion. Second, model fallibility (hallucinations, bias) can generate systemic errors in critical sectors, with responsibility often diffuse. Third, the centralization of data and compute encourages concentration of technological rents, limiting competition and local innovation.

How to respond? On the state side: (1) lifelong learning—micro-credentials, vouchers and reskilling for vulnerable groups; (2) active ageing—flexible hours, digital ergonomics and “returnship” programs; (3) selective immigration and internal mobility in shortage sectors; (4) quality and audit standards for AI, including human oversight in high-risk processes and data transparency. On the firm side: task-centric job design, investment in human-in-the-loop tools, and productivity metrics that capture quality and safety, not just speed.

The conclusion is cautiously optimistic. The demographic crisis and the spread of AI form a coupled adaptive system. If AI is used to automate routine and to strengthen work in care and education—while ensuring inclusive learning and robust oversight—the technology can become an instrument of demographic stabilization. Otherwise, what was meant to offset labor shortages may amplify exclusion and polarization. The stake is not the “end of work” but a new architecture of occupations in which judgment, empathy and responsibility work in concert with machine computation.

REFERENCES

- [1] United Nations, DESA (2024). World Population Prospects 2024: Summary of Results.
- [2] European Commission, DG ECFIN (2024). The 2024 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU (2022–2070).
- [3] International Labour Organization (2023). Generative AI and Jobs: A Global Analysis of Potential Effects on Job Quantity and Quality.
- [4] IMF Staff Discussion Note (2024). Gen-AI: Artificial Intelligence and the Future of Work (SDN/2024/001).
- [5] OECD (2023). OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market.
- [6] OECD (2024). Using AI in the Workplace: Opportunities, Risks and Policy Responses.
- [7] OECD (Green, 2024). Artificial Intelligence and the Changing Demand for Skills in the Labour Market.

A LOOK AT WORK MOTIVATION IN A GENERATIONAL CONTEXT

Artur Kisiolek

*DSc in Economic Sciences, Professor, Dean Faculty of Economy,
Greater Poland Academy of Social and Economic Sciences in Środa
Wielkopolska – Academy of Applied Sciences,
Poland*

The analyzed data come from the research project entitled “Work Motivation in a Generational Context – 2023/24” conducted under the author’s supervision and published in the form of a monograph [1]. Due to the extensive scope of the material presented in the book, this article focuses on a selected part of the results, emphasizing issues highlighted in the title.

Following a review of the relevant literature, three research questions were formulated:

1. Which aspects of work are most valued by employees in different occupational and generational groups?
2. What are the most common sources of job dissatisfaction, and how do they affect professional motivation?
3. What are the differences in the perception of work between different generations?

On this basis, the following research hypotheses were proposed for the part of the study presented below:

H1. Older generations are more strongly connected with work at the level of professional development and organizational impact, whereas younger ones are still shaping their expectations toward it.

H2. There are universal factors influencing job satisfaction, regardless of generational affiliation.

In organizing and conducting the study, general scientific methods such as synthesis, induction, deduction, abstraction, and generalization were applied to understand the theoretical and methodological foundations of the chosen research direction. Comparative methods were used to identify differences or similarities between selected indicators. Primary data for empirical analysis were collected using the CAWI (Computer-Assisted Web Interview) technique. The questionnaire was made available on a dedicated website. The survey was conducted between 31 October 2023 and 30 June 2024, yielding 460 valid responses.

The analysis showed that Generation X values independence (45.1% vs. 25.8%), task diversity (40.7% vs. 27.8%), challenges (29.0% vs. 15.2%), and a sense of meaningful work (42.6% vs. 30.3%) more than Generation Z. This

suggests that for the older generation, a sense of influence over their work and the ability to achieve personal professional goals are crucial. This aligns with other findings of the project showing that managers and specialists (mainly from older generations) are more likely than manual workers to seek challenges and creative opportunities for growth.

Responsibility, understood as the ability to make decisions, was also more valued by Generations X (34.0%) and Y (37.0%) than by Generation Z (18.7%). This may stem from career stage – older generations are more often in managerial positions and accustomed to greater autonomy at work. Similarly, job security was more important for Generations Y (48.0%) and X (43.2%) than Z (32.3%), as concerns about labor market changes increase with age, making stability a dominant value. No significant differences were found in factors such as good workplace atmosphere, supervisor support, clearly defined duties, or proper working hours, which suggests these are universal values appreciated regardless of age.

In summary, Generations X and Y place greater importance on autonomy, diversity, and meaningful work, while Generation Z attaches less weight to these elements, focusing more on basic aspects of employment. These results confirm hypothesis H1: older generations are more connected with work through professional development and organizational influence, while younger ones are still shaping their expectations.

Next, the relationship between generational affiliation and the choice of least liked aspects of work was examined. Data analysis showed that Generation Y more often than Generation Z pointed to workplace competition as a negative factor (40.0% vs. 24.7%), which may result from their greater sensitivity to social relations and preference for cooperation over rivalry. This is consistent with earlier studies showing that Generation Y values workplace atmosphere and team support. It was this generation that brought to organizations demands for stronger emphasis on values, improved atmosphere, and meaningful cooperation rather than individualistic competition.

The issue of unreliable coworkers was most frequently raised by Generation X (46.3%), while among Generation Z it was only 28.3%. This may suggest that older employees, with greater work experience, pay more attention to the quality of cooperation and expect greater responsibility from others. This is in line with previous findings showing that Generation X more often values independence and responsibility at work.

Unfair pay was particularly important for Generation Y (43.0%), which may reflect their professional aspirations and unmet expectations in the early stages of careers, as well as job changes. Among Generation Z, this percentage was 27.8%, suggesting younger workers are more flexible and not yet strongly focused on financial aspects. These results align with earlier studies showing that

Generation Y more often feels financially underappreciated and perceives pay injustice.

In other aspects such as stress, internal conflicts, or fear of job loss, no significant generational differences were found. This confirms hypothesis H2 that these are universal factors influencing job satisfaction, regardless of age. Generational differences in work perception stem not only from age but also from career stage and related expectations.

The study revealed that attitudes toward work differ between Generations X, Y, and Z, highlighting the importance of generational diversity management in organizations. Older generations (X and Y) show stronger attachment to autonomy, responsibility, and meaningfulness of work, while younger ones (Z) more often perceive it as a necessity or a tool for achieving short-term goals. A good workplace atmosphere and relations with supervisors, however, proved to be universal values across all generations. The study also confirmed that factors such as stress, conflicts, or lack of respect are negatively perceived by all groups, pointing to shared employee needs for safety and recognition. For those interested in the topic, the author recommends the referenced publication presenting the full research results, as well as the website projectxyz.wase.edu.pl, which provides additional information including the research report “Work Motivation in the XYZ Era.”

REFERENCES

1. Kisiołek A. (red.), (2025), *Motywacja do pracy w erze XYZ. Nowe wyzwania i perspektywy*, Wydawnictwo TNOiK Dom Organizatora, Toruń.

THE SCOPE OF CONSTITUTIONAL REGULATIONS ON CENTRAL BANKS IN EU MEMBER STATES – A COMPARATIVE ANALYSIS

Krzysztof Urbaniak

Professor at Adam Mickiewicz University in Poznań

Director of the Center for Research on Constitutionalism and Democracy

Adam Mickiewicz University in Poznań

The constitutional order of central banking in the EU is two-layered. The shared layer of primary EU law sets the overarching objective of price stability, guarantees the independence of the European Central Bank (ECB) and the national central banks (NCBs), and prohibits their direct financing of the public sector. The national layer—constitutions and statutes—specifies the status and organisation of central banks to varying degrees, but may not undermine the EU standard.

EU law operates as a minimum standard: Article 127 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) sets out the objectives and tasks of the European System of Central Banks (ESCB); Article 130 TFEU establishes a ban on taking instructions (institutional, functional, and personal independence); Article 282 TFEU defines the ECB's position as an EU institution; and Article 123 TFEU prohibits monetary financing. Protocol No. 4 (the Statute of the ESCB/ECB) develops the catalogue of tasks and operating principles. The ESCB operates on the basis of an open market economy and supports the Union's general policies without compromising the priority of price stability. Article 131 TFEU obliges Member States to ensure that their law—including NCB statutes—conforms with the Treaties and the Statute; this is a mechanism of substantive convergence without full harmonisation.

Three models are visible in Member-State constitutions. (1) A strong constitutional approach—the constitutional source itself establishes the central bank and sketches its mandate. Poland (Article 227) creates Narodowy Bank Polski (NBP), assigns it the power of issuance and responsibility for the value of money, defines its bodies (including the Monetary Policy Council), and sets a reporting and planning cycle vis-à-vis the Sejm. The Czech Republic (Article 98) constitutionally indicates the objective of price stability and allows interference only by statute, which expressly frames independence. Slovakia (Article 56) enshrines the independence of Národná banka Slovenska and defines its supreme body. Hungary (Article 41 of the Fundamental Law) constitutes Magyar Nemzeti Bank and refers organisational matters to a cardinal act. Portugal (Article 102) expressly names Banco de Portugal and links its functions to domestic and international law.

(2) An intermediate (competence-based) approach—the constitution reserves monetary competence, but the status and independence of the central

bank derive from statute and EU law. Spain (Article 149(1)(11)) grants the State exclusivity over the monetary system and the ‘ordenación del crédito, banca y seguros’, while Banco de España operates at the statutory level. Italy (Article 117) reserves to the State ‘moneta, tutela del risparmio e mercati finanziari’, and the independence and integration of Banca d’Italia with the ESCB are entrenched in legislation and its Statute.

(3) No express constitutional mention—the central bank’s status rests on statutes and EU law. This is the case in France: the 1958 Constitution is silent on Banque de France; independence was provided by the Law of 4 August 1993 and later by membership in the ESCB/Eurosystem. Romania likewise shaped the autonomy of the National Bank of Romania mainly by statute.

Germany occupies a special place: Article 88 of the Basic Law provides for the Bundesbank and a clause transferring tasks and competences to the ECB, which—under EU law—is independent and focused on price stability; the constitution thus directly refers to the EU standard. In non-euro-area states such as Sweden, the constitution (Instrument of Government, Chapter 9) places the Riksbank under parliamentary oversight and describes its tasks, while the detailed mode of operation and operational independence are determined by statutes aligned with Articles 130–131 TFEU.

Conclusion. Across the EU, the scope of constitutional regulation ranges from full constitutionalisation of mandate and structure, through competence clauses, to constitutional silence. Thanks to EU law, the core—price-stability objective, the ban on financing the public sector, and independence—is shared; differences concern legal techniques, institutional architecture, and the frameworks for democratic accountability. As a result, EU law delineates the ‘hard core’, while constitutions differentiate the ‘soft’ elements: appointment procedures, term lengths, reporting obligations, and relations with parliament.

REFERENCES

- [1] Cukierman, Alex (1992), Central Bank Strategy, Credibility, and Independence, MIT Press
- [2] Moenjak, Thammarak (2014), Central Banking: Theory and Practice in Sustaining Monetary and Financial Stability, Wiley,
- [3] Dincer, N. Nergiz; Eichengreen, Barry (2014), “Central Bank Transparency and Independence: Updates and New Measures,” International Journal of Central Banking
- [4] Tucker, Paul (2018), Unelected Power: The Quest for Legitimacy in Central Banking and the Regulatory State, Princeton UP
- [5] Chalmers, Damian; Davies, Gareth; Monti, Giorgio (2019), European Union Law, Cambridge UP

CONTEMPORARY PROBLEMS OF LOCAL GOVERNMENT IN POLAND

Arkadiusz Ptak

Professor, Polish Academy of Sciences

Municipal-level local government units have been operating in Poland for more than fifty years. They were established in the first half of the 1970s to replace the abolished gromadas (communal units). In justifying the introduction of a new tier of local administration, the authorities at the time emphasized above all the appropriate spatial scale and the economic potential of the new gminas (municipalities). Despite territorial adjustments introduced in subsequent decades, the fundamental shape of the “municipal map of Poland” has remained stable. Today, gminas constitute enduring local communities with their own historical, cultural, and social identities.

Over the past half-century, gminas have undergone numerous institutional transformations, the most significant of which was the 1990 reform, an integral part of Poland’s systemic transformation in both political and economic dimensions. As a result, the centralized model of local power, based on national councils, was replaced by territorial self-government endowed with its basic attributes. This reform is most often associated with the establishment of free and competitive local elections; equally important, however, was entrusting gminas with their own public tasks (gradually expanded), as well as granting them legal personality, financial autonomy, and municipal assets. Since the introduction of the new territorial division in 1973 and the empowerment of gminas and cities in 1990, far-reaching socio-demographic processes have taken place in Poland. The most significant of these is ongoing depopulation, manifested in a systematic decline in population in most gminas. This phenomenon is not spatially uniform, but its scale is increasingly evident. The situation is particularly difficult in peripheral gminas located outside the spheres of influence of large metropolitan centers. Yet even they, with few exceptions, face the problem of depopulation and a weakening development potential.

	Overall	Municipalities by population size									
		Below 2000	2000-3999	4000-4999	5000-5999	6000-6999	7000-7999	8000-9999	1000-12999	13000-19999	20000 and more

Poland	2477	23	405	288	266	203	169	247	253	278	345
--------	------	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Source: Statistics Poland (GUS). As of 2024.

At present, 716 gminas in Poland have populations not exceeding 5,000, whereas a decade earlier there were 623 such units. In 2023, in five rural gminas (understood as entire administrative units, not individual localities), the number of births did not exceed five.

This trend has significant consequences for the performance of public tasks by gminas. For example, with around five births per year, maintaining the educational network becomes problematic—especially organizing classes in primary schools. Assuming a similar birth rate over the next eight years, a primary school in such a gmina would enroll only about 40 pupils. At the same time, a steady increase in average life expectancy is observed. While in 1990 average life expectancy was 75.2 years for women and 66.2 years for men, by 2024 these figures had reached 82 and 74 years, respectively. Supporting older residents in their place of residence is one of the gmina's key own tasks. One must also remember other areas of local government responsibility such as ensuring access to water and sewerage, waste management, and the upkeep of local technical infrastructure.

In light of the above challenges, changes in the functioning of territorial self-government become necessary—both at the gmina and county (powiat) levels. The main barrier to their implementation, however, remains a lack of political will and, consequently, difficulty in building a parliamentary majority to carry out radical systemic reforms. Nevertheless, several potential courses of action can be identified.

The first solution is to merge gminas into larger territorial units. Similar reforms have already been carried out in Western European countries, where negative demographic and structural phenomena emerged earlier than in Poland. Such changes, however, encounter strong social resistance, as local communities have been functioning for more than fifty years and have developed their own identities. In the Polish context, any mergers could concern only cities and the surrounding rural gminas, forming a single joint unit.

A second possible, and potentially less conflict-generating, course of action is to categorize gminas. The essence of this reform would not be the abolition of units, but rather the delegation of part of the tasks of the smallest gminas to larger and organizationally stronger units—particularly urban gminas located in county (powiat) seats. These possess relatively strong institutional

capacity and already serve as administrative centers, concentrating numerous public institutions at the county level. It would be crucial, however, to develop clear criteria defining the scope of tasks to be transferred from rural gminas and smaller towns.

A third solution is to strengthen the second tier of self-government—i.e., the counties (powiats)—at the expense of limiting the competencies of gminas. This would mean moving away from the frequently discussed postulate of abolishing counties and, de facto, a return to the solutions in place before 1975. At that time, when counties were abolished, it was asserted that their functions would be taken over by the newly established gminas; in practice, however, many tasks were concentrated at the voivodeship (regional) level, leading to further centralization of the system. It is already emphasized that a number of tasks currently carried out by gminas—such as organizing public transport, waste management, and spatial planning—should in fact fall within the domain of the counties.

ВІТЧИЗНЯНИЙ СТРАТЕГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Артюшок Вікторія

*кандидат економічних наук, доцент,
проректор з навчально-методичної роботи та якості освіти,
доцент кафедри менеджменту
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Галютін Євгеній

*здобувач другого (магістерського) рівня освіти
освітньої програми «Менеджмент організацій»,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Трагічні події останніх років показали, що далеко не всі сучасні компанії можуть впоратися із складним процесом управління в умовах кризи. Кожен менеджер діє в інтересах своєї компанії, але не кожен має достатні фінансові та матеріальні ресурси, а також інтелектуальний науковий потенціал для досягнення цієї мети. Для деяких компаній наслідки є вкрай серйозними, для інших – відносно прийнятними [1]. Стратегічний менеджмент в Україні потребує не лише вміння реагувати на кризу, але й проактивного підходу, здатності передбачити можливі загрози і вміння швидко адаптувати внутрішні процеси для забезпечення стабільності.

Значний внесок у теоретико-методологічні й емпіричні дослідження стратегічного менеджменту в системі управління підприємствами та бізнес-процесами можна прослідкувати у наукових розвідках вітчизняних і закордонних дослідників, зокрема, В. Терзієва [1], А. Карра [2], І. Бадера [3], Ю. Фролова [4], Н. Грибанова [5], Т. Гвініашвілі [6], С. Лавриненко та А. Зелінської [7] і ін. Спираючись на їх дослідження, можна стверджувати, що проблеми стратегічного менеджменту в умовах сучасних викликів потребують додаткових розвідок та осучаснення.

На сьогодні стратегічний менеджмент виконує вкрай важливу функцію, формуючи як формулювання стратегій, так і тактики для досягнення організаційних цілей. Основна мета стратегічного менеджменту – визначення та опис стратегій, які менеджери можуть застосовувати для

підвищення продуктивності та отримання конкурентних переваг в довгостроковій перспективі. Хоча за формування стратегії компанії відповідає здебільшого керівництво вищої ланки, цей процес часто також забезпечують зусилля менеджерів середньої ланки та лінійних працівників.

Нині в компаніях стратегічний менеджмент та його ефективна реалізація залишаються одними з найскладніших завдань, попри великі інвестиції в ці процеси. Згідно з дослідженням Bridges Business Consulting, лише 2% керівників упевнені, що зможуть досягти 80-100% своїх стратегічних цілей, хоча 80% вважають, що їхні компанії добре розробляють стратегії. Проте тільки 44% переконані, що мають відповідні механізми для успішної реалізації своїх планів. Додатково, 61% керівників не почуваються готовими до стратегічних викликів після отримання вищих посад, що підкреслює їхню підготовленість до складної відповідальності за впровадження змін. Навіть якщо компанія розробила добре сформульовану стратегію, це не гарантує її успіху: 67% таких стратегій зазнають невдачі через слабе виконання, а 4,5% потенціалу втрачається через неналежне планування дій. Крім того, відсутність координації між підрозділами є суттєвою перешкодою, яку 30% керівників називають головною [8].

Український бізнес, наразі, переживає період глибокої трансформації, змушений реагувати на безпрецедентні виклики, пов'язані з війною, нестабільністю ринків, цифровими змінами та новими геополітичними орієнтирами. Управлінські стратегії підприємств стрімко змінюються, формуючи нові підходи, які мають не лише забезпечити виживання, а й створити умови для сталого розвитку в умовах невизначеності. Війна стала каталізатором для повного перегляду стратегій управління. Підприємства змушені діяти в умовах ризику, втрати активів, логістичних бар'єрів та кадрових втрат. У таких обставинах антикризове управління перестало бути лише теорією – воно стало повсякденною практикою. Компанії навчаються швидко ухвалювати рішення, гнучко реагувати на зміну ситуації та мислити сценарно. Це не просто тимчасова адаптація – це нова управлінська культура, де цінується не стабільність, а динамічна здатність до переорієнтації.

Орієнтація на європейський ринок дедалі більше формує стратегічний фокус українських компаній. Бізнес починає не просто копіювати формальні стандарти ЄС, а впроваджує глибші зміни в системи управління, прозорість, відповідальність і клієнтоорієнтованість. Вихід на європейські ринки відкриває нові можливості, але й ставить перед компаніями високі вимоги. Відтак, інтеграція з ЄС стала не лише зовнішньою ціллю, а внутрішнім драйвером змін.

Цифрові технології вже не сприймаються як додаткова перевага – вони стали умовою конкурентоспроможності. Автоматизація процесів, застосування CRM-систем, аналітики, хмарних рішень дозволяють

українським компаніям працювати ефективніше, швидше ухвалювати управлінські рішення та досягати більшої прозорості. Криза, спричинена війною, лише пришвидшила цифрову трансформацію. Бізнес навчився розглядати інновації як спосіб виживання, а не лише розвитку.

Військова агресія актуалізувала питання фізичної та кібербезпеки. Компанії стали більше інвестувати у захист даних, резервні копії, кіберзахист і плани дій у надзвичайних ситуаціях. Паралельно розвивається тренд на сталий розвиток – екологічна, соціальна й управлінська відповідальність (ESG) стає частиною стратегічного планування. Усе це формує нову корпоративну культуру – культуру управління ризиками та довгостроковою відповідальністю.

Підприємства, особливо малі та середні, активно користуються можливостями, які надають державні та міжнародні грантові програми. Це не лише фінансове підживлення, а й стимул до стратегічного мислення. Компанії змушені формулювати чіткі цілі, доводити свою спроможність реалізовувати проекти й прозоро звітувати про використані кошти. Це підвищує якість управління й водночас укріплює довіру до інститутів підтримки бізнесу. Гнучкість стала ключовою компетенцією. Багато компаній перейшли до стратегій з короткими циклами планування, де замість багаторічних прогнозів застосовуються постійні перевірки й корекції курсу. Це дозволяє залишатися релевантними в середовищі, де ситуація змінюється щотижня. Готовність змінюватися стала перевагою, а не слабкістю. В умовах нестабільності стратегічна гнучкість стала синонімом виживання.

Зниження внутрішнього попиту, зумовлене війною, стимулює підприємства до активного освоєння зовнішніх ринків. Орієнтація на експорт не лише компенсує втрати, але й розширює горизонти розвитку. Вихід на нові ринки вимагає трансформації продукту, логістики, маркетингових стратегій. Це складно, але вигідно: підприємства, які зуміли переорієнтуватися, отримують більше стабільності й стійкості до національних криз.

Таким чином, у нинішніх умовах стратегічне управління для українських підприємств перетворилося з інструменту довгострокового планування на механізм виживання і розвитку в умовах безперервної турбулентності. Війна, з її масштабними наслідками для економіки, соціуму й інфраструктури, радикально змінила правила гри. Ефективне управління вимагає не лише високої компетентності, а й здатності до гнучкої адаптації, сценарного мислення, швидкого реагування на ризики та постійного переосмислення стратегічних підходів. Водночас, зростає роль цифровізації, безпеки, проактивного лідерства і здатності працювати на

перетині внутрішніх ресурсів і зовнішніх можливостей – включаючи грантову підтримку та вихід на нові ринки.

Отже, стратегічний менеджмент в Україні сьогодні має виконувати подвійну функцію – бути щитом в умовах кризи та компасом для майбутнього розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Terziev V. *Strategic management in times of global crisis*. SSRN. 2022. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.4066778>
2. Carr A. It's about time: Strategy and temporal phenomena. *Journal of Strategic Studies*. 2018. Vol. 44, no. 3. P. 303–324. URL: <https://doi.org/10.1080/01402390.2018.1529569>
3. Bader I. Strategic management: A comprehensive review paper. *International Journal of Professional Business Review*. 2024. Vol. 9, no. 3. P. 1–43. URL: <https://doi.org/10.26668/businessreview/2024.v9i3.4373>
4. Фролов Ю.В. Особливості впровадження цифрових рішень в систему управління бізнес-процесами. *Інноваційна економіка*. 2024. № 2. С. 166–172. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/1261>
5. Грибанов Н.О. Стратегічний менеджмент в умовах глобалізації. *Збірник матеріалів Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р.* Дубляни, 2024. С. 202–204. URL: <http://surl.li/vhsasi>
6. Гвініашвілі Т. З. Зміна парадигми стратегічного управління підприємством в умовах цифрової економіки. *Економічний простір*. 2021. № 172. С. 23–28. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/172-4>
7. Лавриненко С.О., Зелінська А.М. Стратегічне управління інноваційними процесами: особливості та необхідність. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 37. С. 99–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2019_37_20
8. 20-year results from surveying strategy implementation. *Bridges Business Consulting*. URL: <https://www.bridgesconsultancy.com/wp-content/uploads/2016/10/20-Years-of-Strategy-Implementation-Research-2.pdf>

ІННОВАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КООПЕРАТИВІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Багаліка Тарас

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна*

Сучасні трансформаційні процеси в економіці України вимагають пошуку нових підходів до організації сільськогосподарського виробництва.

Одним з найефективніших інструментів соціально-економічного розвитку села є формування інноваційно орієнтованих кооперативних структур.

Вони дозволяють інтегрувати малих виробників у глобальні ланцюги постачання, зберігаючи при цьому локальну специфіку та конкурентоспроможність.

В умовах глобалізації саме кооперативи здатні поєднати принципи самоврядування та колективної відповідальності з використанням сучасних економічних інструментів.

Інноваційні механізми розвитку кооперативів мають бути спрямовані не лише на розширення економічних можливостей виробників, але й на створення додаткових соціальних цінностей для сільських громад. Зокрема, кооперативи сприяють підвищенню рівня зайнятості, зменшенню міграційних процесів та забезпеченню належного рівня соціальної інфраструктури.

Основні напрями удосконалення кооперативних механізмів включають:

1. Цифровізація управління. Використання цифрових платформ дає можливість автоматизувати облік, моніторинг виробничих процесів та канали збуту продукції. Це сприяє прозорості діяльності та підвищенню довіри між учасниками кооперативів. У перспективі цифрові інструменти дозволять створювати віртуальні торгові майданчики, що відкриватиме доступ до нових сегментів ринку.

2. Фінансова підтримка та інвестиційні інструменти. Створення сприятливого середовища для залучення банківських кредитів, грантових програм і приватних інвестицій дозволить кооперативам оновлювати матеріально-технічну базу та розширювати виробництво.

Особливої уваги потребує питання розвитку кредитних спілок і спеціалізованих програм підтримки фермерів, які часто не мають доступу до традиційних банківських ресурсів.

3. Екологічна орієнтація. Упровадження технологій органічного землеробства та відновлюваної енергетики в діяльність кооперативів сприяє зростанню доданої вартості продукції та відповідає світовим трендам сталого розвитку [3]. Цей напрям також відкриває можливості експорту екологічно чистої продукції, що користується значним попитом на міжнародних ринках.

4. Маркетингові стратегії. Розробка брендів локальної продукції та її просування на внутрішньому та зовнішньому ринках дозволяє формувати довгострокові конкурентні переваги. Використання сучасних інструментів інтернет-маркетингу, зокрема соціальних мереж і платформ електронної комерції, робить кооперативи більш впізнаваними та привабливими для споживачів.

5. Міжнародна інтеграція. Співпраця з іноземними асоціаціями та участь у міжнародних виставках відкриває доступ до нових ринків і сприяє залученню інноваційних практик. Важливим є також переймання досвіду країн ЄС, де кооперативний рух має давні традиції та значний рівень державної підтримки.

Таким чином, розвиток інноваційних механізмів у сфері кооперації дозволяє не лише підвищити рівень доходів сільського населення, а й забезпечити стійкий розвиток аграрного сектору.

Наукові дослідження [2; 4] підтверджують, що впровадження нових форм організації та управління кооперативами створює умови для зростання конкурентоспроможності та соціально-економічної стабільності регіонів.

У майбутньому важливо акцентувати увагу на формуванні інституційної підтримки кооперативного руху, розвитку освітніх програм для підготовки фахівців і розробці сучасних законодавчих механізмів, які відповідатимуть європейським стандартам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Саблук П. Т., Малік М. Й., Валентинов В. Л. Формування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології. К.: ІАЕ, 2002. 294 с.
2. Томілін О. О. Організація господарської діяльності підприємства: монографія. Полтава: Оріяна, 2009. 176 с.
3. Томілін О., Зоря О., Безкровний О., Дорошенко О., Аранчій, Д., & Георгіаді, Н. Фінансово-економічне регулювання органічного агровиробництва. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 5(58), 225–243. 2024. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.58.2024.4492>
4. Ульяновченко О. В., Томілін О. О., Бухало О. В., Коломієць С. А. Розвиток кооперативних відносин в овочепереробному підкомплексі. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 2. С. 3–12.

ЦИФРОВІ МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Близнюк Сергій

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри математичного моделювання

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Штучний інтелект (ШІ) та машинне навчання (МН) стрімко трансформують підходи до цифрового маркетингу у світі та в Україні. Вони надають бізнесу нові можливості для аналізу великих обсягів даних, персоналізації контенту та автоматизації маркетингових кампаній, що в результаті підвищує ефективність стратегій, зменшує витрати та збільшує рентабельність інвестицій (ROI). ШІ вже перестав бути новинкою – українські компанії дедалі активніше інтегрують його у свої маркетингові процеси, прагнучи масштабувати бізнес та посилити конкурентоспроможність. В глобальному масштабі саме сфера маркетингу і продажів демонструє найбільший стрибок у впровадженні штучного інтелекту: згідно з опитуванням McKinsey 2024 року, використання генеративного ШІ в маркетингу за рік більш ніж подвоїлося. Розглянемо ключові стратегії цифрового маркетингу на основі ШІ та МН, а також можливості їх застосування й особливості українського ринку [3, с. 153].

Одним із найважливіших напрямів є глибока персоналізація маркетингу за допомогою ШІ. Алгоритми машинного навчання здатні аналізувати величезні масиви даних про поведінку користувачів, їхні вподобання, покупки та навіть емоції, щоб формувати індивідуальні пропозиції для кожного клієнта. Це означає перехід від універсальних рекламних повідомлень до динамічного контенту, який підлаштовується під конкретного користувача. Наприклад, онлайн-рітейлери використовують системи рекомендацій на основі МН для пропозиції товарів, що найбільше відповідають інтересам покупця (класичний приклад – рекомендації товарів на Amazon). Така AI-персоналізація підвищує релевантність контенту, покращує досвід споживачів і стимулює зростання конверсій та продажів. Крім того, ШІ допомагає ефективніше сегментувати аудиторію: алгоритми можуть автоматично розбити клієнтів на сегменти за схожими інтересами чи поведінкою та підібрати для них оптимальні маркетингові повідомлення.

В результаті компанії можуть точніше таргетувати рекламу і пропозиції під різні групи споживачів, досягаючи кращого відгуку аудиторії [5, с. 69].

ШІ та МН революціонізують управління маркетинговими кампаніями, беручи на себе значну частину рутинних завдань. Автоматизація маркетингових процесів охоплює налаштування і оптимізацію онлайн-реклами, розсилки, контент-планування та інших активностей без постійної ручної участі людини. Зокрема, у сфері цифрової реклами алгоритми ШІ автоматично керують бюджетами і таргетингом: в режимі реального часу вони підбирають найкращі аудиторії, рекламні майданчики та формати оголошень для показу. Такий підхід, відомий як Programmatic Advertising, дозволяє системам МН аналізувати ефективність тисяч оголошень та миттєво коригувати ставки і вибір майданчиків, щоб максимізувати віддачу від бюджету. Наприклад, платформа Google Ads за допомогою AI визначає оптимальні ставки та розміщення реклами для досягнення кращих результатів. Окрім реклами, автоматизація охоплює й інші напрямки: інструменти штучного інтелекту використовують для email-маркетингу (генерація персоналізованих листів, визначення оптимального часу відправлення), ведення сторінок у соцмережах (автопостинг, підбір контенту) та моніторингу аналітики (виявлення аномалій у метриках, автоматичне генерування звітів). Завдяки цьому маркетингові команди економлять час і ресурси, прискорюють виконання завдань і можуть зосередитися на стратегічних рішеннях. Автоматизовані AI-кампанії легше масштабувати і контролювати: сучасні панелі дозволяють відстежувати показники ефективності в режимі реального часу, оперативно виявляти проблеми і реагувати на них [1, с. 204].

ШІ здатний оперативно обробляти великі обсяги даних (Big Data), що відкриває нові можливості для глибокої аналітики в маркетингу. Застосування алгоритмів МН дозволяє виявляти приховані закономірності у поведінці споживачів і на основі фактичних даних коригувати маркетингову стратегію, замість покладатися на інтуїцію чи припущення. Маркетологи отримують більш точні інсайти про уподобання, частоту взаємодій, типові клієнтські «шляхи» та фактори, що впливають на рішення про покупку. Наприклад, аналітичні AI-системи можуть одночасно проаналізувати результати тисяч рекламних оголошень і визначити, які креативи чи повідомлення є найефективнішими для певної аудиторії [2, с. 489].

На основі зібраних даних ШІ забезпечує прогнозу аналітику, тобто прогнозування майбутньої поведінки клієнтів і ринкових трендів. Моделі машинного навчання здатні передбачати, який сегмент аудиторії з більшою ймовірністю здійснить покупку, який час є оптимальним для комунікації з клієнтом або які продукти матимуть попит у найближчому сезоні. Такі прогнози дозволяють компаніям проактивно налаштовувати стратегії: від

персоналізації контенту (показуючи клієнту саме той товар чи контент, який з високою ймовірністю його зацікавить) до оптимізації асортименту і керування запасами. Predictive analytics на основі ШІ вже використовується провідними гравцями ринку: приміром, Netflix аналізує історію переглядів кожного користувача і прогнозує, які фільми чи серіали будуть популярними, щоб відповідно планувати маркетингові акції. В результаті бізнес може приймати рішення, спираючись на точні дані і прогнози, що підвищує успішність маркетингових кампаній і дає конкурентну перевагу [7, с. 47].

Незважаючи на значні переваги, використання ШІ та МН у маркетингу пов'язане з низкою викликів і ризиків, які необхідно враховувати при розробці стратегій. Одне з ключових питань – приватність даних та безпека інформації. AI-системи потребують великих масивів персональних даних для навчання моделей (про поведінку споживачів, історію покупок тощо), що породжує ризики несанкціонованого використання чи витоку таких даних. В Україні діють та розробляються нормативні акти щодо захисту персональної інформації, і компанії мусять забезпечити відповідність збору/обробки даних законодавству та етичним нормам.

Другий аспект – алгоритмічна упередженість (bias). Моделі МН навчаються на історичних даних, тому можуть успадковувати притаманні цим даним стереотипи чи диспропорції. Це здатне призвести до необ'єктивних рішень, наприклад, до дискримінації певних груп аудиторії у таргетингу або викривленого контенту. Маркетологи повинні контролювати результати, які генерує ШІ, щоб запобігти подібним ситуаціям [4, с. 88].

Також викликом є прозорість і довіра. Багато AI-рішень працюють як "чорний ящик" – вони не завжди пояснюють, чому прийняли те чи інше рішення (скажімо, чому саме цій людині показано конкретну рекламу). Відсутність прозорості може підривати довіру користувачів. Відтак, важливо дотримуватися принципів відповідального використання ШІ: позначати AI-згенерований контент (щоб споживачі усвідомлювали, що взаємодіють з алгоритмом), не делегувати штучному інтелекту 100% креативних рішень, уважно контролювати якість вихідних даних і результатів. Наприклад, Міністерство цифрової трансформації України спільно з експертами галузі розробило спеціальні рекомендації для креативних індустрій щодо безпечного використання ШІ в рекламі та маркетингу. Серед порад – уважно стежити, які дані ви передаєте AI-системам, уникати завантаження конфіденційної інформації про клієнтів, перевіряти згенерований контент на відповідність правам споживачів та

нормам реклами. Такі заходи допоможуть мінімізувати ризики й етичні проблеми при роботі з AI-інструментами [6, с. 51].

Отже, Штучний інтелект і машинне навчання вже сьогодні докорінно змінюють ландшафт цифрового маркетингу, роблячи його більш персоналізованим, автоматизованим та оснований на даних. Застосування AI-інструментів у маркетингових стратегіях дозволяє бізнесу глибше розуміти свою аудиторію, ефективніше взаємодіяти з клієнтами і підвищувати віддачу від кампаній. Для українського ринку, як і для світу загалом, впровадження ШІ в маркетинг відкриває шлях до інноваційного розвитку: компанії, що активно інтегрують ці технології, отримують конкурентні переваги і шанс вийти на новий рівень взаємодії з споживачами. Проте, важливо пам'ятати, що успіх AI-стратегій залежить від збалансованого підходу – потрібно враховувати ризики, дотримуватися етичних норм і зберігати людський контроль над ключовими рішеннями. Лише за таких умов штучний інтелект стане надійним партнером, що доповнює креативність та експертизу маркетологів, забезпечуючи сталий успіх цифрових маркетингових ініціатив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимчук В. Г., Шпак Н. О. Цифровий маркетинг: теорія та практика. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2022. 276 с.
2. Котлер Ф., Армстронг Г. Основи маркетингу. 17-те вид., перероб. і доп. Київ: Вільямс, 2022. 912 с.
3. Котлер Ф., Картайя Х. Маркетинг 5.0: технології наступного покоління. Київ: КМ-Букс, 2023. 384 с.
4. Лисенко І. С. Моделі машинного навчання в прогнозуванні споживчої поведінки. *Вісник Київського національного економічного університету*. 2024. №3. С. 87–96.
5. Семенов Г. О. Штучний інтелект у бізнесі: аналітика, автоматизація, маркетинг. Харків: Фактор, 2024. 312 с.
6. Черненко Л. В. Сучасні тренди цифрового маркетингу в умовах трансформації економіки. *Економіка і організація управління*. 2024. №1. С. 48–57.
7. Davenport T., Ronanki R. Artificial Intelligence in Business: The Executive Guide. New York: Harvard Business Review Press, 2022. 256 p.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Бурма Василь

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
економічного факультету*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Артюшок Костянтин

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та фінансів,
Приватного вищого навчального закладу*

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Сьогодні Україна перебуває у надзвичайно складних соціально-економічних умовах, що значно впливає на всі сфери життя, зокрема – соціальний захист населення. Повномасштабна війна зумовила різке зростання потреб у соціальних послугах, одночасно обмеживши ресурсні можливості держави та громад. Саме за таких обставин перевіряється стійкість та ефективність соціальної системи. Оцінка діяльності органів соціального захисту і якості наданих послуг стає критично важливою не лише для забезпечення базових потреб населення, а й для формування довіри до держави.

Станом на кінець 2023 року система соціального обслуговування в Україні охоплювала понад 4,2 мільйона отримувачів послуг [1]. Важливою ознакою трансформації є поступовий перехід від пасивної моделі допомоги до активної, орієнтованої на потреби людини. Це передбачає виявлення вразливих груп, індивідуальне планування послуг, розвиток кейс-менеджменту та інтеграцію соціальних і медичних інструментів.

Протягом останніх років зберігався акцент на розвитку позаінституційних форм допомоги – послугах догляду вдома, денних центрах, мобільних службах. Розширення таких форм є важливою умовою деінституціоналізації та дотримання прав людини, зокрема осіб з інвалідністю, людей похилого віку та ВПО. Водночас саме ці послуги залишаються найбільш уразливими через кадровий дефіцит, нерівномірність охоплення громад і недостатнє фінансування.

Попри позитивну динаміку у впровадженні стандартів та методик, функціонування системи супроводжується рядом проблем, які безпосередньо впливають на ефективність, зокрема, кадровий голод. Так, станом на 2023 рік в Україні зафіксовано близько 12% вакантних посад у сфері надання соціальних послуг [1]. Найгостріше питання стоїть у сільській місцевості та прифронтових регіонах, де часто відсутні фахівці із соціальної роботи взагалі.

Важливою проблемою є, також, нерівномірність доступу, оскільки, соціальні послуги забезпечені не в усіх громадах. Понад 100 ОТГ не здійснюють належного виявлення потреб населення, а в окремих ОТГ відсутні механізми подання звернень, що порушує принцип доступності [1].

У багатьох громадах не впроваджено цифрові рішення для оцінки потреб, обліку отримувачів, контролю якості послуг. Це ускладнює моніторинг ефективності та прийняття управлінських рішень на основі даних.

Особливої уваги також потребує, слабкість інструментарію оцінки результативності. Відсутність уніфікованої системи індикаторів ефективності роботи центрів надання соціальних послуг перешкоджає об'єктивній оцінці якості, впливу та доцільності послуг.

Крім того, бюджетні асигнування часто не відповідають реальним потребам громад у соціальних послугах. Особливо це помітно у громадах, які прийняли значну кількість ВПО або мають високий рівень бідності.

Попри зазначені проблеми, можна відзначити і низку позитивних зрушень. Завдяки зусиллям Нацсоцслужби та міжнародних партнерів у 2023 році вдалося:

- охопити соціальними послугами понад 4,2 млн. осіб;
- запровадити 27 центрів соціальних послуг нового типу;
- забезпечити підготовку та підвищення кваліфікації понад 2 тис. фахівців;
- розпочати пілотування цифрових кейс-менеджерських систем у 15 громадах;
- активізувати надання послуг шляхом компенсацій фізичним особам, які здійснюють догляд за іншими [1].

Особливо позитивною тенденцією стало зростання ролі громад у плануванні послуг. Згідно зі звітом голови Нацсоцслужби, 76% територіальних громад запровадили інструменти оцінки потреб населення, що є ключовим елементом клієнтоорієнтованої моделі [1].

Для вдосконалення системи соціального обслуговування в умовах воєнного та повоєнного періоду необхідно зосередити увагу на кількох ключових напрямках, що взаємопов'язані та взаємозалежні. Насамперед, важливо інституційно посилити громади, адже саме на місцевому рівні формується первинна ланка соціального захисту. Без фахівців із соціальної

роботи неможливо належно виявляти потреби населення, координувати допомогу та забезпечувати її якість. Тому обов'язкова присутність таких спеціалістів у кожній територіальній громаді має стати нормою, а для забезпечення цього – держава повинна впровадити механізми співфінансування, особливо для малих і ресурсно-слабких громад, які самостійно не здатні утримувати необхідний кадровий склад.

Паралельно з кадровим посиленням необхідна уніфікація цифрової інфраструктури. Розробка єдиної національної інформаційної системи обліку надавачів і отримувачів соціальних послуг, інтегрованої з державними реєстрами, дозволить значно зменшити адміністративне навантаження, підвищити оперативність реагування на запити громадян і зробити процес надання допомоги прозорішим. Така система стане не лише інструментом обліку, а й аналітичним інструментом для планування політик на основі достовірних даних.

Ще одним критичним елементом є впровадження системи результативності. Розробка ключових показників ефективності (KPI) для центрів надання соціальних послуг дозволить не лише оцінювати фактичну роботу служб, а й створить систему стимулів для покращення якості послуг. Публічний моніторинг цих показників має сприяти підзвітності органів влади перед громадянами та посиленню довіри до соціальних інституцій.

Потребує розширення й сам спектр соціальних послуг, зокрема тих, що реалізуються поза межами стаціонарних закладів. Розвиток мобільних бригад, центрів підтримки внутрішньо переміщених осіб, кризових кімнат для жінок із дітьми – усе це є відповіддю на реальні потреби людей у ситуаціях загрози, втрати житла, насильства чи соціальної ізоляції. Такі форми допомоги мають перевагу гнучкості, швидкої мобілізації та індивідуального підходу.

Суттєвий потенціал для розвантаження державної системи полягає у розвитку соціального підприємництва. Залучення недержавних постачальників послуг на основі конкурсного соціального замовлення дозволить як розширити ринок послуг, так і ввести конкурентний механізм, що стимулює якість і ефективність. Водночас держава повинна створити сприятливе середовище – нормативне, фінансове, консультаційне – для розвитку цього сектору.

Не менш важливим напрямком є удосконалення методів оцінки потреб отримувачів. Щоб уникнути суб'єктивізму, непрозорих рішень і неефективного розподілу ресурсів, необхідно поширити використання стандартизованих інструментів, таких як класифікації Міжнародної класифікації функціонування (ICF) [2]. Це дозволить оцінювати потреби не інтуїтивно, а на основі об'єктивних критеріїв, що враховують як фізичний,

так і соціальний стан людини.

Таким чином, системне удосконалення соціального обслуговування потребує комплексного підходу, який поєднує інституційне посилення громад, цифрову трансформацію, прозору оцінку ефективності, розширення доступних форм допомоги, підтримку недержавного сектору й професійне вивірення потреб кожної окремої людини.

Воєнні роки стали періодом випробувань, але й підтвердженням життєздатності соціальної системи України. В умовах війни вона змогла забезпечити мінімально необхідний рівень захисту мільйонам громадян. Проте ефективність системи залишається обмеженою через низку структурних, кадрових і технічних проблем. Подальша модернізація має ґрунтуватися на поєднанні цифрових рішень, професійного розвитку кадрів, інституційного укріплення громад і підвищення прозорості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Публічний звіт голови Нацсоцслужби про підсумки діяльності за 2023 рік. URL: <https://surl.li/epnvkg>
2. International Classification of Functioning, Disability and Health. URL: <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Гребень Едуард

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
економічного факультету*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне Україна*

Сучасна економічна безпека України в умовах нестабільності та воєнного стану потребує детального аналізу через соціально-економічні процеси всередині країни та глобальні економічні ризики, що суттєво зросли після подій 2014 року, коли російська армія вторглась на територію України, що в свою чергу призвело до неминучої дестабілізації ситуації з економічною безпекою та безпекою всередині держави в цілому. Як наслідок це призвело до часткової втрати людських ресурсів та руйнування економічних зв'язків з частинами потужних Донецької та Луганської областей.

Повномасштабне вторгнення у 2022 році спричинило серйозну кризу в економічному розвитку країни. Людські втрати, руйнування інфраструктури, житлових і промислових об'єктів, різке збільшення військових витрат, зростання державного боргу - все це мало прямий негативний вплив на найближче майбутнє. Варто також сказати і про такий показник, як тіньова економіка, який в Україні складає, за даними різних джерел і думок науковців, приблизно від 30 до 50%, а, на власний погляд, цей показник близький, а то й перевищує 60%. Тіньова економіка спричиняє негативні наслідки для економічної системи країни в цілому, а саме: на податки, що не сплачуються підприємствами, які незаконно працюють і наймають працівників, яких офіційно не оформляють, що в свою чергу, зменшує доходи до державного бюджету й створює ризик його дефіциту; на інвестиційну привабливість, яка погіршується через зниження прозорості економічного середовища та виникнення корупції, що як наслідок відлякує іноземних інвесторів; на прогнозування показників, яке сильно ускладнюється через недостовірність статистичної інформації про діяльність економіки країни. Як і війна, тіньова економіка завдає значних наслідків. Водночас стабілізація економічного життя та поступовий перехід виробничих комплексів на військові, а згодом і на відновлювальні

потужності відкриває можливості для планомірного відновлення економічної картини.

Під економічною безпекою України розуміють системну діяльність державних і суспільних інститутів, а також громадян щодо прояву та запобігання загрозам економічній безпеці суспільства і держави та протидії таким загрозам. У концепції економічної безпеки протидія будь-яким загрозам є обов'язковою і невідмінною умовою захисту економічних інтересів держави [1]. Отже, встановлення загроз та викликів в економічній системі України є важливим елементом безпеки життєдіяльності, адже вони також визначають стан економіки держави та напрями захисту національних інтересів. Відповідно до Методики визначення рівня економічної безпеки України, прийнятої у 2007 році, вона складається з низки складових які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Складові економічної безпеки України [2]

<i>Сфера</i>	<i>Характеристика</i>
Макроекономічна	Збалансованість макроекономічних показників, здатність до відтворення економіки
Фінансова	Бюджетна, банківська, валютна, інвестиційна, кредитна та грошова системи, що забезпечують кругообіг коштів
Зовнішньоекономічна	Забезпечення національних інтересів, мінімізація втрат від зовнішніх факторів ризику
Енергетична	Необхідний рівень енергоресурсів для економічної діяльності та життєдіяльності суспільства
Соціально-демографічна	Добробут населення, захист від демографічних втрат
Виробнича	Збереження та збільшення виробничих потужностей підприємств

З початком пандемії COVID-19 та внаслідок бойових дій на сході України (лютий 2022 року) в системі економічної безпеки України з'явилися нові загрози та виклики. Це, зокрема:

Економічна криза спричинена пандемією COVID-19 та війною. Руйнування критичної інфраструктури й промислових центрів підривають фінансову та економічну систему держави.

Фінансова нестабільність проявляється у дефіциті бюджету, що перевищує 300 млрд грн, потреби зовнішніх позик.

Корупція та незавершені реформи гальмують розвиток, підвищують вразливість економіки, стимулюють тіньові схеми та підривають фінансову безпеку.

Недостатній захист приватної власності та слабкий розвиток ринкових відносин, зокрема у сфері землекористування, посилюються військовими діями та хакерськими атаками.

Велика частка державного сектору й недосконалість законодавства обмежують інвестиції та сприяють тінізації економіки.

Демографічна криза через втрати на війні, міграцію та падіння народжуваності руйнує систему підготовки кадрів [3,4].

Таким чином, сучасні загрози економічній безпеці України мають як сучасний воєнний, так і структурний характер. Військові дії, російські атаки на інфраструктурні об'єкти, окупація частини української території, бюджетна криза та інші виклики оголили вже відомі проблеми у функціонуванні української економіки. Загрозами економічній безпеці України також є рецесія через наслідки пандемії COVID-19, проблеми з оновленням матеріально-технічної бази виробництва, корупція, екологічні проблеми. У майбутньому для відновлення економічного розвитку та безпеки в Україні важливо зберегти сільськогосподарське виробництво (продовольча безпека, експорт та внутрішнє споживання), сформувати певні акценти у розвитку важкої промисловості (насамперед, створення військових замовлень, здатних забезпечити виробничі потужності відповідним завантаженням), реформувати законодавчу та виконавчу базу. Останній механізм регулювання також лише частково враховується на практиці, хоча розробка та прийняття необхідних рішень потребує часу. Водночас військові дії не завершені, тому не слід відкидати ймовірність затягування війни - механізми подолання загроз економічній безпеці України в таких умовах стануть проблемою для подальшого розгляду та дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кендюхов О., Болгов В., Тарапата С. Дослідження тенденцій інноваційного розвитку економіки України. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2(37). С. 82–87. DOI: [10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).82-87](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).82-87).
2. Джунаєді Д. Вплив російсько-української війни на економіку Індонезії. *Journal of Social Commerce*. 2022. Т. 2(2). С. 71–81. DOI: [10.56209/jommerce.v2i2.29](https://doi.org/10.56209/jommerce.v2i2.29).
3. Мостенська Т. Л., Мостенська Т. Г., Юрій Є., Лакнер З., Васа Л. Економічна доступність продовольства як складова економічної безпеки України. *PLOS ONE*. 2022. Т. 17(3). DOI: [10.1371/journal.pone.0263358](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0263358)

4.Пилипишин П., Ганущин С., Бек У., Михаліцька Н., Верескля М. Правове регулювання фінансово-економічної безпеки України. Проблеми теорії та практики фінансово-кредитної діяльності. 2022. № 1(42). С. 510–521. DOI: 10.55643/fcapr.1.42.2022.3747.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ АГЕНТІВ ЗМІН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Далюк Наталія

*старший викладач кафедри менеджменту та маркетингу
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Величко Олег

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Для того, щоб будь-який бізнес, громада чи група досягли прогресу та успіху, необхідно зважати на певні реалії і превентивно та адекватно на них реагувати. Сприймати сучасну реальність людям нелегко, особливо коли вона становить для них загрозу або є доволі складною. Здійснені дослідження підтверджують той факт, що сучасні реалії вимагають від менеджменту підприємств пошуку та реалізації новітніх підходів до організації праці для сталого розвитку підприємства та забезпечення його конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

Теоретичні та методичні розробки у сфері організації праці розглядалися у роботах таких відомих зарубіжних вчених, як А. Маршала, Г. Форда, Ф. Гілберта, Ф. Тейлора та ін.

В сучасних наукових публікаціях з проблем організації праці, значна увага приділяється розвитку організації праці, як у науковому, так і в практичному аспектах. Серед вітчизняних авторів, які досліджують питання удосконалення організації праці, слід відмітити В.Б. Бичина, Д.П. Богиню, В.Б. Васюту, І.М. Виноградову, Н.С. Данилевича, В.М. Данюка, О.А. Грішнову, А.В. Калину, А.М. Колота, Т.А.Комтишину, О.В. Редкіна, С.Л. Решміділову М.Ю. Сандуленко, Т.В.Перепельчук, В.А. Шовкуна та інших. Зокрема, вивченню питань організації і нормування управлінської праці присвячені роботи В.М. Данюка, В.Б. Бичина, Н.С. Данилевича та інших.

Вивчення наукової літератури доводить, що у роботах вчених відсутні комплексні теоретичні дослідження організації праці окремих категорій персоналу підприємства. Потребують наукових і практичних розробок питання системного підходу до організації праці під впливом змін

у складових виробничого процесу для забезпечення сталого розвитку підприємства.

Організація праці на підприємстві, у цьому контексті, зумовлює необхідність сучасних і комплексних змін не лише у техніці і технологіях, а й у методах управління, у вимогах до компетенцій заради підвищення творчої трудової активності персоналу.

У практичній діяльності підприємства зміни охоплюють різні види розвитку підприємства: економічний, управлінський, організаційний, техніко-технологічний, соціальний тощо. Кожний із видів має свої характерні особливості, свою вагомість наслідків та результатів. Тому, в умовах динамічності зовнішнього середовища, наявності невизначеності, неповноти інформації, нестабільності необхідно постійно за усіма видами проводити зміни та удосконалювати процес управління ними [1, с.500].

На етапі організування змін пропонується залучати агентів змін і формувати з них команду, яка б здійснювала загальне керівництво процесом змін, контролювання наявності та ефективності використання ресурсів, демонструвала підтримку впровадження змін на підприємстві.

Агенти змін – це працівники компанії, які підтримують зміни та готові виступати проміжною ланкою між менеджментом підприємства та іншими працівниками. Це люди, які давно працюють в компанії, добре розуміють внутрішні процеси та культуру, користуються довірою колег (є неформальними лідерами), відкриті до нових знань та інновацій. Агенти змін повинні мати певні повноваження, повинні пройти навчання і мати чіткий опис своєї відповідальності. Найважливіші агенти змін знаходяться на середньому рівні управління. [2, с.148].

Агенти змін передають позитивну інформацію про зміни іншим працівникам, допомагають їм розібратися у складних питаннях та здійснюють зворотний зв'язок. Залежно від організації, мережа агентів змін може включатися як формальну, так і неформальну взаємодію.

Підтримка змін може бути забезпечена шляхом ефективного процесу комунікації агентів змін з працівниками підприємства, організування своєчасного інформування колективу про хід виконання поточних завдань, залучення в процес впровадження змін широкого кола працівників, удосконалення корпоративної культури підприємства. Агент змін повинен допомогти працівникам подолати їхню інертність, допомогти їм зрозуміти реальність, з точки зору ситуації, яку необхідно вирішити, чи небезпеки, що замайоріла на горизонті, чи надзвичайної можливості особисто для кожного і для підприємства в цілому, але необхідні зміни, щоб отримати змогу скористатися цією можливістю.

Завершальне впровадження змін вимагає від агентів змін подальшого збирання та аналізування інформації з метою коригування процесу управління змінами; обговорення поточного стану процесу провадження

змін і подання пропозицій для його оптимізації на усіх рівнях; закріплення нових методів виконання завдань та інструментів впровадження змін; дослідження та визначення майбутніх дій підприємства задля його сталого розвитку.

Серед прикладних методів організації праці агентів змін підприємства слід виокремити такі як:

- безперервність трудових процесів;
- суміщення окремих дій і прийомів;
- раціональне завантаження працівників і технічних засобів, які ними використовуються;
- підвищення змістовності праці і творчих можливостей її здійснення;
- відповідність компетентнісних характеристик працівників роботі, яка ними виконується.

Доцільно виокремити такі напрями подальших наукових розвідок, які сприятимуть розширенню методологічної та прикладної бази досліджуваної проблематики:

- важливо приділити увагу вивченню ролі сучасних цифрових технологій (штучного інтелекту, аналітики великих даних, Інтернету речей) як інструментів прискорення та оптимізації процесів організаційної трансформації;
- потребує подальшого вивчення проблематика діагностики стану організаційної культури, рівня залучення персоналу та внутрішніх бар'єрів до прийняття змін, а також розроблення інструментарію щодо їх подолання;
- варто зосередити увагу на вивченні мотиваційних механізмів, які забезпечують підтримку змін працівниками та виявлення на підприємстві працівників - агентів змін як таких, що впроваджують нові методи чи підходи або стають ініціаторами змін у компаніях і беруть відповідальність за це;
- актуальним є подальше дослідження лідерських стилів, які найбільше сприяють успішному впровадженню змін під час криз, зокрема в умовах воєнного стану [1, с.515];
- суттєвим питанням є розробка ключових показників забезпеченості сталого розвитку підприємства за трьома основними напрямками: економічним, соціальним та екологічним [3, с.343].

Сталий розвиток підприємства сприятиме підвищенню рівня організаційного управління та соціальної відповідальності, створенню сприятливих умов для розвитку працівників за рахунок раціонального розподілу і використання ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія розвитку Києва: сучасні виклики глобалізованого простору: колективна монографія /за ред.: д.мед.н., проф. С.А. Павловського, д.е.н., проф. О.Ю. Могилевської. КНДУ «Науково-дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста» за підтримкою Департаменту економіки та інвестицій Київської міської державної адміністрації. Київ. Видавництво ТОВ «Талком». 2025. 650 с.
2. Короткий курс лекцій з дисциплін "Стратегія підприємства" та "Стратегічне управління" спеціалістів 7.050107 та магістрів 8.050107 спеціальності "Економіка підприємства" денної та заочної форм навчання. Укл. Л.М.Варава – Кривий Ріг, КТУ, 2004 р.
3. Хахалєв Д. О. Оцінка забезпеченості сталого розвитку підприємства. Бізнес Інформ. 2024. №5. С. 338–344.

ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ

Демидюк Сергій

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Мушнях Олександр

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

У сучасному мінливому бізнес-середовищі роль маркетингових комунікацій постійно зростає, оскільки за їх допомогою компанії здійснюють нецінову конкурентну боротьбу за такий обмежений ресурс як споживач. Розуміння суті та змісту маркетингових комунікацій дає можливість застосовувати їх на практиці, тобто спрямовуючи зусилля не лише на просування продукції, а й на формування відносин довіри між суб'єктами господарювання і їх клієнтами. Маркетингові комунікації зазвичай ототожнюються із категорією «просування», яке є одним із складових комплексу маркетингу. Суб'єктами маркетингових комунікацій є учасники ринкових відносин не тільки в сфері реклами, а й в таких сферах діяльності компанії як управління продуктами, процеси розподілу та визначення ціни. Маркетингові комунікації передбачають поширення інформації про компанію та її продукти, а також забезпечують стабільний зворотний зв'язок із ринком та запитами і вподобаннями споживачів.

Ф. Котлер вважає, що «процес комунікації включає такі елементи Відправник – сторона, що посилає звернення іншій стороні (підприємству, споживачу). Кодування – набір символів, що передані відправником. Засоби поширення інформації – канали комунікації, якими звернення передається від відправника до одержувача. Розшифровка – процес, у ході якого одержувач надає значення символам, переданим відправником. Одержувач – сторона, що отримує звернення, передане іншою стороною. У відповідь відбувається реакція – набір відгуків одержувача, що виникли в результаті контакту із зверненням. Зворотний зв'язок – частина відповідної реакції, яку

одержувач доводить до відома відправника. Перешкоди – незаплановані втручання середовища, внаслідок чого до одержувача надходить звернення, відмінне від того, що надіслав відправник» [1]. С. Гаркавенко зазначає, що «просування (маркетингові комунікації) – це створення і підтримування постійних зв'язків між фірмою і ринком з метою активізації продажу товарів і формування позитивного іміджу шляхом інформування, переконування та нагадування про свою діяльність» [2, с. 409].

Дж. Бернет, С. Моріарті описують маркетингові комунікації «як процес передачі інформації про товар цільовій аудиторії» [3, с. 29]. Ж.-Ж. Ламбен розглядає маркетингові комунікації «як процес взаємодії між суб'єктами системи маркетингу, що здійснюється за рахунок використання сукупності сигналів, надісланих на адресу різних аудиторій» [4, с. 455].

Ф. Котлер та Фокс Карен Ф. А. вважають, що «завданнями маркетингових комунікацій є специфічне поєднання засобів реклами, особистого продажу, стимулювання збуту та пропаганди» [5]. Наведені думки об'єднуються на фокусуванні уваги щодо обміну інформацією з своєю цільовою аудиторією. Однак, лише визначення Ф. Котлера та Фокс Карен Ф. А. виділяє окремі складові системи маркетингових комунікацій.

Комунікаційна діяльність компанії у вважається успішною тоді, якщо вона досягає встановлених цілей забезпечує виконання визначених завдань. Маркетингові комунікації передбачають здійснення впливу на цільову аудиторію з метою зміни її поведінки, тобто переходу клієнта (споживача) із одного стану в інший. Тому, маркетингові комунікації варто розглядати як систему зв'язків між ринковими суб'єктами, які використовуються з метою формування взаємовигідних відносин між продавцем та покупцем.

Цілі, які ставляться перед маркетинговими комунікаціями, є дуже широкими. Основними завданнями маркетингових комунікацій є: інформування; переконання; спонукання споживачів до придбання товару чи купівлі послуг. Цілі змінюються залежно від конкретного об'єкту. Так, маркетингові комунікації можна поділяти таким чином: спрямовані на формування позитивного іміджу компанії; спрямовані на збільшення виручки; спрямовані на декларування відповідності функціонування компанії соціально етичним нормам суспільства та держави.

Для взаємодії з цільовою аудиторією компанії використовують так званий комунікаційний мікс, основними складовими якого є: «реклама, стимулювання збуту, персональний продаж, зв'язки із громадськістю, прямий маркетинг, а також виставки та ярмарки, спонсорство, брендинг, інтегровані маркетингові комунікації в місцях продажу» [2, с. 409].

Узагальнення інформації, що стосується визначення сутності маркетингових комунікацій [1-5], дозволяє виділити такі види:

1. За формою втілення: реклама (одна з найважливіших форм комунікації, яка може поширюватися різними комунікаційними каналами);

стимулювання збуту (спонукання споживачів до покупки, а також активізація діяльності торговців та дистриб'юторів); зв'язки з громадськістю (докладання зусиль щодо формування позитивного ставлення у свідомості людей до організації цілому чи окремого товару); прямий маркетинг (діалоговий вид маркетингу, що застосовує кілька каналів комунікації та передбачає прямий контакт продавця і покупця); особисті продажі (демонстрація товару в ході безпосередньої розмови з потенційним споживачем); упаковка (вплив на рішення покупця придбати конкретний товар, що досягається за допомогою візуального оформлення пакування товару в місці його реалізації); програми лояльності, сувеніри, подарунки (безкоштовні подарунки, фірмовий мерч); спонсорство (грошова підтримка, яку компанія може надавати різним організаціям в обмін на можливість створювати позитивний імідж компанії); післяпродажне сервісне обслуговування; брендинг; спеціалізовані виставки і ярмарки.

На думку Кузьмака О. І. «сучасним підприємствам не обійтись без інтегрованих маркетингових комунікацій, що являють собою маркетингову технологію яка передбачає інтеграцію всіх комунікативних інструментів (корпоративні комунікації, реклама, особисті продажі, стимулювання збуту, прямий маркетинг, інтерактивний маркетинг, рекламні акції, пропаганда і ін.), щоб вони працювали разом в гармонії. Всі ці засоби комунікації в сукупності працюють краще і для підприємства це забезпечує узгодженість і уніфікацію повідомлень, просування бренду і залучення аудиторії» [6].

Сьогодні Інтернет є величезним простором, який дає змогу компаніям здійснювати маркетингові комунікації із цільовими аудиторіями. Комунікації в мережі Інтернет допомагають компаніям досягати конкретних маркетингових цілей – від просування бренду, виведення нових продуктів на ринок, підвищення впізнаваності та лояльності, покращення іміджу до проведення маркетингових досліджень та інформаційної взаємодії із клієнтами. В Інтернет-просторі можливим є використання всіх різновидностей маркетингових комунікацій: від реклами, стимулюванню збуту та особистих продаж до зв'язків із громадськістю та інших форм взаємодії із клієнтами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kotler P., Armstrong G. et al. Principles of Marketing. 7th ed. : Pearson, 2018. 577 p.
2. Гаркавенко С. С. Маркетинг : підручник. 7-ме вид. Київ : Лібра, 2010. 720 с.
3. Burnett J., Moriarty S.. Introduction to marketing communications: an integrated approach. Upper Saddle River NJ: Prentice Hall, 2000. 208 p.
4. Lambin, J.-J., & Schuiling, I.. Market-Driven Management (3rd ed.). 2012. Bloomsbury Publishing. Retrieved from <https://www.perlego.com/book/2990575/marketdriven-management-strategic-and-operational-marketing-pdf> (дата звернення: 01.09.2025).

5. Котлер Ф., Фокс Карен Ф. А. Стратегічний маркетинг для навчальних закладів / пер. з англ. Київ : УАМ, Вид. Хімджест, 2011. 580 с.
6. Кузьмак О. І. Маркетингова комунікаційна політика як інструмент забезпечення конкурентних позицій підприємства в умовах ірраціональної поведінки споживачів. Економічний форум. 2022. № 4. С. 74-82.

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Коваль Лариса

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Панчук Олександр

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Соціальне підприємництво – це бізнес-модель, яка поєднує економічну діяльність з досягненням соціальних цілей.

Основні характерні ознаки соціального підприємництва наступні [2]:

- підприємство має чітко виражену соціальну місію: допомога вразливим групам населення, інтеграція у суспільство людей з інвалідністю, ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, старших людей тощо; або вирішення інших соціальних проблем;

- прибуток не є самоціллю – він або більша частина доходів реінвестується у соціальну місію;

- самоокупність, фінансова стійкість: соціальне підприємство повинно мати бізнес-модель, яка дозволяє виживати на ринку, не залежати виключно від грантів чи добровільної допомоги;

- інноваційність: пошук нових шляхів вирішення соціальних проблем – через партнерство, співпрацю, впровадження новаторських підходів;

- залучення громади: спільна робота з місцевими жителями, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями.

Важливо відрізнити соціальне підприємництво від традиційного бізнесу, корпоративної соціальної відповідальності чи благодійності. Воно поєднує бізнес та соціальну мету, а не просто має соціальні елементи як основу або маркетинговий хід.

Історичні передумови та міжнародний досвід є важливими для України. У західній Європі, Північній Америці та інших регіонах соціальне

підприємництво вже давно є важливою частиною екосистеми: кооперативи, соціальні кооперативи, підприємства, створені з метою інтеграції вразливих груп.

Україна переймає ці моделі та адаптує до умов своєї соціально-економічної та правової системи. Важливо, що міжнародна допомога, грантові програми, освітні ініціативи (тренінги, підручники) відіграють значну роль у формуванні перших кейсів і є підґрунтя для розвитку [1].

Законодавча база та державна підтримка в Україні ґрунтується на наступних позиціях.

На національному рівні існує портал «Дія.Бізнес», де зібрана інформація, консультації, поради щодо соціального підприємництва – як створити, як поєднувати соціальну й бізнес-складову.

Також є державні програми, які підтримують малий і середній бізнес, зокрема частково кредитування, компенсації, консультаційно-інформаційна допомога.

Наразі в Україні немає єдиного закону, який би чітко визначав і регулював соціальне підприємництво, визначав критерії, організаційно-правові форми, податкові пільги спеціально для таких підприємств. Це створює правову невизначеність і стримує масштабування.

Стан розвитку соціального підприємництва в Україні сьогодні фокусується на основних принципах:

1. Переваги та потенціал:

Соціальне підприємництво допомагає вирішувати гострі соціальні проблеми, особливо в умовах війни: внутрішньо переміщені особи, ветерани, люди з інвалідністю, діти-сироти, люди похилого віку.

Воно створює нові робочі місця, особливо для груп, які важко працевлаштуватися у звичайному бізнесі. Це також допомагає розвитку громад, локальної економіки.

Також отримано досвід успішних українських кейсів: підприємства, які виробляють продукцію особами старшого віку; ресторани чи бізнеси ветеранів; інноваційні сервіси [2].

2. Проблеми [5]:

Правова невизначеність: відсутність спеціального законодавства, чітких критеріїв, стандартів.

Фінансування: недостатність ресурсів, складність залучення кредитів на умовах, прийнятних для соціальних підприємств; залежність від грантів та донорської допомоги.

Інституційна підтримка: недостатня кількість навчальних програм, консалтингових центрів, мереж підтримки; потреба в методичній допомозі.

Інформованість: багато людей і громад не знають про можливості соціального підприємництва, або мають неправильне уявлення.

Ризики та нестабільність: економічні коливання, війна, інфляція, зміна нормативної бази, проблеми з логістикою тощо можуть суттєво вплинути на роботу соціального підприємства.

На Рівненщині локалізується соціальне підприємництво і проявляється через можливості та регіональні виклики сучасності. Так, діючі поточні програми та підтримка розгортають перспективи подальшого розвитку соціального підприємництва.

Програма розвитку малого і середнього підприємництва в Рівненській області на 2021-2023 роки. Включає напрямки, які можуть бути корисні для соціального підприємництва: навчально-методична та консультаційна підтримка, розвиток інфраструктури бізнесу, спрощення процедур, кредитна підтримка, часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами [3].

Нова програма на 2024-2027 роки також передбачає такі можливості – особливо важливо, що змінюється порядок використання обласного бюджету на часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами суб'єктам малого і середнього підприємництва. [3]

Також є місцеві ініціативи, наприклад, конкурс соціальних проєктів від обласного благодійного фонду «Любіть Україну», з метою виявлення моделей соціального підприємництва, надання методичної та фінансової підтримки тим, хто має ідеї. [4]

Наприклад, ГО «Рівненська обласна ГО інвалідів «Соціальні ініціативи Рівненщини»» – організація, яка може бути або вже виступає як соціальний підприємець чи наближеним до такого формату [6].

Виробники соціально значущих продуктів на Рівненщині отримали можливість отримувати природний газ із обмеженою націнкою (25 %) – це пільга, яка сприяє зниженню витрат і може бути стимулюючим фактором для соціально значущих виробництв [3].

Мобільні соціальні офіси – ініціатива, яка демонструє, як можна наблизити соціальні послуги до сільських та віддалених громад. Хоч це не зовсім бізнес, але міри такого роду створюють середовище, в якому соціальні підприємства можуть взаємодіяти з владою і громадою [7].

Однак, існує багато проблем та викликів в Рівненській області щодо подальшого розвитку соціального партнерства:

1. Недостатня кількість успішних прикладів соціального підприємництва, які могли би слугувати шаблонами для копіювання.

2. Низька поінформованість у багатьох громадах про можливості, вимоги, процедури.

3.Обмеженість фінансування: хоча обласний бюджет і підтримка є, для соціальних підприємств потрібні специфічні інструменти – гранти, пільги, податкові стимули, доступ до дешевих кредитів.

4.Проблема з інфраструктурою підтримки: бізнес-інкубатори, консультаційні центри, коворкінги, хаби не завжди активно працюють або доступні для малих громад.

5.Складнощі з податковим, нормативним середовищем – загальні для країни проблеми поширюються і в регіоні.

На основі викладеного, вважаємо, що найбільш перспективними для Рівненщини є наступні напрями:

1. Формалізація статусу соціальних підприємств. Якщо б на обласному рівні прийняли регламент чи відповідні рішення, які б враховували специфіку соціального підприємництва (критерії, преференції, пільги), це могло б стимулювати більше організацій переходити до моделей, які чітко поєднують бізнес і соціальну місію.

2. Розвиток локальних хабів та центрів підтримки. Важливо, щоб у великих і середніх містах, а також у громадах були хаби, які пропонують консультації, навчання, грантові інформації, контакт із потенційними інвесторами або донорами.

3.Покращення фінансових інструментів:

– часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами (що вже є у програмах),

– субсидії або гранти для початківців,

– компенсації праці для соціально вразливих найманих працівників.

4.Залучення міжнародної допомоги, партнерств. Співпраця з міжнародними фондами, програмами, проєктами, які вже підтримують соціальне підприємництво. Такі партнери можуть приносити не лише кошти, але й знання, досвід, методики.

5.Освіта та просвітництво. Навчальні курси, тренінги, семінари – для підприємців, громад, органів місцевого самоврядування – щоб знати, як створити бізнес із соціальною місією, які юридичні аспекти, як планувати, як визначати соціальний вплив тощо.

6.Інноваційні моделі. Наприклад, соціальні підприємства у виробництві локальних продуктів із доданою вартістю (екологічно чисті продукти, ремесла, вироби місцевих майстрів), сервісів (догляд, реабілітація, психологічна допомога, освітні послуги), технологічних рішень.

7.Участь громадськості та співпраця з владою. Залучення громадян до ідей, планування, прозорість, партнерство з громадами (ОТГ) і районними органами влади.

Щоб соціальне підприємництво в Україні, і зокрема в Рівненській області, могло розвиватися більш системно й ефективно, можна запропонувати наступні заходи:

1. Законодавчі ініціативи:

- ухвалення закону про соціальне підприємництво для закріплення ряду правових категорій: визначення соціального підприємства; критерії; права і обов'язки; податкові пільги, стимули; порядок сертифікації, визнання.

- створення нормативів на рівні регіонів (областей) чи громад, для доповнення національного законодавства, враховуючи регіональний аспект та місцеві особливості.

2. Розширення фінансової підтримки:

- гранти, субсидії, мікрокредити з пільговими умовами;
- часткове чи повне відшкодування витрат, пов'язаних із працевлаштуванням осіб із вразливих груп населення;
- підтримка в закупівлях, тендерах (наприклад, преференції для соціальних підприємств).

3. Інституційна допомога й інфраструктура:

- створення або розвиток центрів підтримки підприємництва, інкубаторів, які спеціалізуються на соціальних підприємствах;
- навчальні програми і методичні матеріали для підприємців;
- налагодження мережі «менторів» соціального підприємництва.

4. Заохочення партнерства між секторами:

- залучення бізнесу і приватного сектора до співфінансування соціальних проєктів;
- громадських організацій;
- використання державно-приватного партнерства;
- співпраця з освітніми закладами (університети, коледжі) для дослідження соціального підприємництва як навчальної теми.

4. Оцінка соціального впливу і стандартів прозорості:

- впровадження показників, критеріїв соціальної віддачі, методів їх виміру;

- звітність для соціальних підприємств – фінансова і соціальна;
- прозорість взаємодії з донорами, громадами.

5. Підвищення обізнаності й культури соціального підприємництва:

- інформаційні кампанії;
- приклади успіху, їх популяризація (медіа, соцмережі);
- підтримка учнівської, студентської молоді у запуску соціальних ініціатив.

Соціальне підприємництво – потужний інструмент для сталого розвитку, соціальної справедливості та економічної активності. Воно може і має значно допомогти в умовах соціальних викликів, особливо коли держава, громади й бізнес діють спільно.

Рівненська область вже сформувала міцне підґрунтя для розвитку соціального партнерства: програми підтримки малого і середнього бізнесу, часткові відшкодування, конкурси на соціальні проекти, пільги для виробників соціально значущих продуктів. Але для того, щоби потенціал реалізувався, потрібна більша системність – законодавчі рамки, кращі фінансові інструменти, сильніші мережі підтримки, краща поінформованість, навчання і приклади успіху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін». – URL: http://eef.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/Book_sotsialne-pidpryemnytstvo-pidruchnyk.pdf.
2. Як розвивати соціальне підприємництво: особливості бізнесу та українські кейси – URL: https://hub.kyivstar.ua/articles/yak-rozvivati-soczialne-pidpriyemnicztvo-osoblivosti-biznesu-ta-ukrayinski-kejsi?utm_source=chatgpt.com.
3. Програма розвитку малого і середнього підприємництва у Рівненській області. – URL :https://www.rv.gov.ua/programa-rozvitku-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva-u-rivnenskij-oblasti?utm_source=chatgpt.com.
4. Стартує конкурс на кращий проект соціального підприємництва. – URL : https://rov.dcz.gov.ua/novyna/startuye-konkurs-na-krashchyy-proekt-socialnogo-pidpryemnytva?utm_source=chatgpt.com.
5. [Соціальне підприємництво – сучасний тренд економічного розвитку](http://spne.ukma.edu.ua). URL : spne.ukma.edu.ua.
6. Рівненська обласна ГО інвалідів «Соціальні ініціативи Рівненщини». URL :<https://www.ua-region.com.ua/38417196>.
7. Для чого селянам Рівненщини «мобільні соціальні офіси»? URL : https://rivne.media/news/dlya-choho-selyanam-rivnenshchini-mobilni-sotsialni-ofisi?utm_source=chatgpt.com

КРИТЕРІЇ ТА ЧИННИКИ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА В МОНІТОРИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Коробович Людмила

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Проблема оцінювання та моніторингу педагогічної діяльності є об'єктом численних досліджень як в українській, так і в зарубіжній педагогічній науці. Вагомий внесок у розробку теоретичних засад моніторингу якості освіти зробили українські вчені, зокрема О.І. Ляшенко та Л.М. Довгань, які обґрунтували системний підхід до моніторингу як інструменту управління [1]. Н.В. Морзе та О.Г. Глазунова акцентують на ролі інформаційно-комунікаційних технологій у підвищенні ефективності освітнього процесу та моніторингу, підкреслюючи значення ІКТ-компетентностей [2]. Важливість виховного аспекту та формування особистісних якостей учнів як показника результативності педагога висвітлено у працях О.В. Сухомлинської [3]. І.А. Зязюн приділяв значну увагу педагогічній майстерності як мистецтву розвитку особистості учня [4]. Серед зарубіжних науковців варто відзначити Роберта Дж. Марцано, який підкреслює, що ефективність учителя має вимірюватися насамперед результатами навчання учнів [5]. Джон Гетті у своєму мета-аналізі "Visible Learning" виокремлює ключові фактори, що найбільше впливають на навчальні досягнення, такі як зворотний зв'язок та якість викладання [6]. Лінда Дарлінг-Хаммонд наголошує на важливості професійної компетентності вчителя, його підготовки та постійного розвитку, а також на значенні підтримуючого середовища [7]. Ширлі Кларк зосереджується на формувальному оцінюванні та його ролі у підвищенні ефективності навчання [8]. Моніторингові дослідження в освіті відіграють важливу роль у системному відстеженні та оцінці якості діяльності педагога. Для досягнення результативності таких досліджень необхідно чітко визначити критерії оцінки та враховувати чинники, що впливають на продуктивність вчителя. Критерії оцінки мають бути комплексними, об'єктивними та охоплювати різні аспекти педагогічної діяльності. Вони можуть включати:

1. Результативність навчання учнів:

- Рівень навчальних досягнень: Аналіз нульового, контрольного та підсумкового замірів за рівнем навчальних досягнень учнів (знань, умінь, оцінних ставлень) з усіх предметів.

- Інтелектуальний розвиток особистості: Розвиток когнітивного, духовно-морального та діяльнісного компонентів.

- Динаміка прогресу учнів: Відстеження зростання знань та навичок учнів протягом певного періоду.

- Робота з обдарованими дітьми та учнями з особливими освітніми потребами: Ефективність підтримки та розвитку різних категорій учнів.

2. Якість освітнього процесу та методична діяльність:

- Зміст освітнього процесу: Відповідність програм державним стандартам, актуальність, доступність.

- Ефективність викладання: Застосування сучасних педагогічних технологій, інтерактивних методів, індивідуалізація навчання.

- Педагогічна майстерність: Чіткість постановки цілей, зрозумілість викладу, уміння зацікавити учнів, наявність зворотного зв'язку.

- Використання ІКТ: Володіння комп'ютерними технологіями та їх застосування в освітньому процесі.

- Науково-методична робота: Участь у розробці навчальних матеріалів, програм, методичних посібників.

- Інноваційна діяльність: Запровадження нових підходів, методів, технологій у навчально-виховний процес.

- Самоосвітня діяльність: Постійне професійне вдосконалення, підвищення кваліфікації.

3. Виховний аспект та психологічний супровід:

- Рівень вихованості учнів: Ступінь соціальної адаптації, культури, формування ключових компетентностей та наскрізних умінь.

- Психологічний клімат у класі: Створення сприятливої атмосфери для навчання та розвитку учнів.

- Робота з батьками та громадою: Взаємодія, залучення до освітнього процесу.

4. Професійна компетентність та особистісні якості:

- Професійна компетентність: Глибоке знання предмету, розуміння вікових особливостей учнів.

- Здатність до інноваційної діяльності: Відкритість до нового, готовність до змін.

- Творчі ініціативи: Впровадження власних ідей та проектів.

- Комунікативні навички: Вміння будувати ефективні стосунки з учнями, колегами, батьками.

- Емоційний інтелект та самовладання: Здатність керувати своїми емоціями та розуміти емоції інших.

- Саморефлексія: Здатність до аналізу власної діяльності та її вдосконалення.

5. Дотримання професійної етики та дисципліни:

- Трудова дисципліна: Пунктуальність, відповідальність.
- Суспільна діяльність: Участь у житті школи, громади.
- Результативність діяльності педагога залежить від багатьох взаємопов'язаних чинників, які можна умовно поділити на внутрішні та зовнішні:

Внутрішні чинники (особистісні та професійні якості педагога):

- Професійна компетентність: Глибокі знання предмету, володіння методиками викладання, розуміння психології розвитку учнів.
- Мотивація та зацікавленість: Внутрішнє бажання розвиватися, досягати високих результатів, любов до своєї справи.
- Самооцінка та переконання: Впевненість у власних силах, усвідомлення важливості своєї ролі.
- Психологічна стійкість: Здатність долати стрес, зберігати емоційну рівновагу, толерантність.
- Комунікативні та організаційні здібності: Вміння ефективно спілкуватися, організовувати навчальну діяльність, співпрацювати.
- Творчий потенціал: Здатність до інновацій, пошуку нових рішень, нестандартного мислення.
- Здоров'я та фізичний стан: Загальне самопочуття, рівень енергії, що впливають на працездатність.

Зовнішні чинники (умови та оточення):

- Підтримка адміністрації: Створення ситуації успіху, підтримка ініціатив, надання ресурсів, чітке визначення цілей.
- Психологічний клімат у педагогічному колективі: Згуртованість, взаємодопомога, відкритість до спілкування, відсутність конфліктів.
- Умови праці: Наявність необхідного обладнання, матеріалів, комфортне робоче середовище.
- Система матеріального та морального стимулювання: Гідна оплата праці, визнання заслуг, можливості для професійного зростання.
- Доступ до професійного розвитку: Можливість проходити курси підвищення кваліфікації, брати участь у тренінгах, семінарах.
- Якість навчальних програм та ресурсів: Наявність сучасних підручників, електронних освітніх ресурсів.
- Особливості учнів: Вік, стать, рівень знань, психологічні особливості учнівського колективу.
- Соціальне становище вчителя: Позитивне або негативне ставлення суспільства до професії.

- Організаційна культура школи: Загальна атмосфера, цінності, що панують у закладі освіти.

Моніторингові дослідження, які враховують ці критерії та чинники, дозволяють не тільки об'єктивно оцінити діяльність педагога, але й виявити сильні сторони, зони росту, а також розробити ефективні заходи для підвищення якості освіти та підтримки професійного розвитку вчителів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляшенко О.І., Довгань Л.М. Моніторинг якості освіти: навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2012. 187 с.
2. Морзе Н.В., Глазунова О.Г. Основи інформаційно-комунікаційних технологій: навчальний посібник. Київ: Навчальна книга, 2010. 250 с.
3. Сухомлинська О.В. Розвиток сучасної української освіти: орієнтири та пріоритети. Київ: Знання України, 2018. 200 с.
4. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
5. Marzano R. J. The Art and Science of Teaching: A Comprehensive Framework for Effective Instruction. Alexandria, VA: ASCD, 2007. 187 p.
6. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. New York, NY: Routledge, 2009. 392 p.
7. Darling-Hammond L. Powerful Teacher Education: Lessons from Exemplary Programs. San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2006. 352 p.
8. Clarke S. Unlocking Formative Assessment. London: Hodder & Stoughton, 2001. 144 p.

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Ладані Ангеліна

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
економічного факультету*

*Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Артюшок Костянтин

*доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та фінансів,
Приватного вищого навчального закладу*

*«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Механізм надання соціальних послуг фізичними особами ґрунтується на положеннях Закону України «Про соціальні послуги» [1], де чітко розмежовано діяльність осіб, які надають послуги без ведення підприємницької діяльності, а також визначено умови компенсацій за таку діяльність. Для непрофесійного догляду розрахунок компенсації здійснюється як різниця між прожитковим мінімумом та середньомісячним доходом сім'ї. Для професійного – діє погодинна ставка у розмірі 70% мінімальної зарплати, але не більше 360 годин на місяць.

З метою впровадження цих положень Кабінет Міністрів України затвердив відповідні порядки оформлення документів і призначення компенсацій (постанови № 859 [2] та № 1040 [3]), а Національною соціальною сервісною службою реалізовано комплекс заходів щодо навчання представників громад, автоматизації процесів, а також моніторингу реалізації цих компенсаційних виплат.

Станом на 2023 рік в Україні надавали соціальні послуги понад 37 тисяч фізичних осіб, що є значним показником з огляду на децентралізовану модель надання допомоги [4]. Водночас ступінь охоплення громад цим інструментом залишається нерівномірним: попри те, що 76% територіальних громад ввели посади фахівців із соціальної роботи, близько 100 громад досі не створили належних умов для виявлення потреб і призначення відповідних послуг [4].

Цей факт вказує на певний інституційний дисбаланс, адже саме на рівні громад має бути організовано виявлення осіб, які потребують догляду, оформлення документів і контроль за якістю надання послуг. Без розвиненої локальної соціальної інфраструктури цей інструмент ризикує втратити свою ефективність.

Попри очевидні переваги (гнучкість, доступність, наближеність до потреб населення), механізм залучення фізичних осіб до надання соціальних послуг супроводжується низкою проблем. Серед них:

1. Високий рівень адміністративного навантаження на органи соціального захисту, пов'язаний із перевітками доходів, оформленням заяв, обробкою звітності.

2. Недостатня інформованість населення щодо можливості отримання компенсації, особливо в сільських громадах.

3. Відсутність системної підготовки осіб, що надають послуги на непрофесійній основі. Це може впливати на якість догляду, особливо коли йдеться про осіб з тяжкими формами інвалідності або людей похилого віку.

4. Неврегульованість питань відповідальності за неналежне надання послуг, відсутність механізмів оцінки ефективності діяльності фізичних осіб-надавачів.

5. Недостатня цифровізація процесів призначення, особливо в громадах із низьким рівнем ІТ-оснащення.

Ці проблеми потребують комплексного підходу, який має включати навчання, технічну підтримку громад, підвищення мотивації фахівців із соціальної роботи та вдосконалення нормативної бази.

У контексті розвитку соціального захисту в Україні, інститут фізичних осіб-надавачів соціальних послуг може стати ефективною відповіддю на виклики, пов'язані з кадровим дефіцитом, зростанням кількості осіб з обмеженою мобільністю та посиленням ролі громад у системі публічного управління.

Для цього необхідно:

- розширити функціонал інтегрованих інформаційних систем для автоматизації процесів;
- забезпечити методичну підтримку територіальних громад у питаннях оформлення компенсацій;
- запровадити стандарти якості для непрофесійних надавачів соціальних послуг;
- забезпечити державне співфінансування додаткових витрат, пов'язаних з організацією навчання та супервізії таких осіб.

У перспективі – розвиток моделі «домашнього соціального патронажу», що базується на поєднанні фахового нагляду і участі членів громади у догляді за вразливими категоріями населення. Такий підхід дозволить не лише охопити більше отримувачів послуг, а й сприятиме

соціальній згуртованості та зменшенню тиску на інституційні форми догляду.

Окрему увагу слід приділити ролі територіальних громад як базового рівня, відповідального за впровадження механізмів компенсації та організацію соціального догляду. В умовах децентралізації саме на громади покладено основне навантаження з виявлення потреб, формування реєстрів осіб, які надають і отримують послуги, а також моніторингу якості надання соціальної підтримки. Проте рівень підготовленості громад залишається нерівномірним.

Для покращення ситуації доцільним є запровадження національного мінімального стандарту інституційної спроможності громад у сфері соціального захисту. Такий стандарт міг би включати вимоги до кадрового забезпечення, рівня цифровізації, доступності базових послуг, регулярного навчання працівників тощо. У свою чергу, громади, які не досягають базових показників, можуть бути включені до програм інституційного зміцнення за підтримки держави чи донорських організацій.

Ідея делегування частини соціальної відповідальності громадянам (через оплату послуг фізичним особам) не лише вирішує проблему дефіциту персоналу, але й має важливу соціальну функцію. Участь у догляді за іншими – це форма соціального капіталу, що підвищує рівень довіри та взаємної підтримки в громадах. Особливо актуальною така модель є у сільській місцевості та прифронтових регіонах, де часто немає стаціонарних установ, а допомога має надаватися в максимально мобільному форматі.

До того ж, залучення родичів або сусідів до догляду за вразливими особами дозволяє уникнути інституціоналізації – тривалого перебування в інтернатах або лікарнях. Це не лише гуманний, а й економічно ефективний підхід, який відповідає загальноєвропейському тренду розвитку так званої «community-based care» [5].

Сучасна модель надання соціальних послуг із залученням фізичних осіб в Україні демонструє високий потенціал, але потребує подальшого системного доопрацювання. Її ефективність значною мірою залежить від здатності органів місцевого самоврядування не лише адмініструвати, а й якісно координувати всі ланки процесу. Надання компенсаційних виплат фізичним особам має супроводжуватись розвитком методичної підтримки, цифрових сервісів і професійного навчання. В умовах зростаючих соціальних викликів та бюджетних обмежень такий підхід може стати основою для більш стійкої і людиноорієнтованої системи соціального захисту. Система надання соціальних послуг фізичними особами в Україні має значний потенціал для розвитку як один з ключових елементів сучасної моделі соціального захисту. Вона є відносно новою, але вже довела свою

ефективність в умовах обмежених ресурсів і воєнних викликів. Для досягнення стійкого результату необхідна консолідація зусиль центральної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій і самих громадян – як отримувачів, так і надавачів послуг. Такий підхід дозволить не лише підвищити якість життя вразливих верств населення, але й зміцнити соціальну тканину українського суспільства в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про соціальні послуги. Закон України № 2671-VIII від 17 січня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду на непрофесійній основі. Постанова КМУ № 859 від 23 вересня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2020-%D0%BF#Text>
3. Деякі питання призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності на професійній основі. Постанова КМУ № 1040 від 6 жовтня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/859-2020-%D0%BF#Text>
4. Публічний звіт голови Нацсоцслужби про підсумки діяльності за 2023 рік. URL: <https://surl.li/epnvkg>
5. Empowered communities as providers of care. URL: <https://surl.li/kmvpb>

Міжнародна науково-практична конференція
«Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації»
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)

ТРАНСФЕРТ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Мазур Олександр

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Гончаров Юрій

*доктор економічних наук, професор
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Необхідною умовою перспективного розвитку бізнес середовища, особливо в умовах війни та після її завершення, є ефективне управління інноваційною діяльністю підприємства. Сучасні технології дозволяють організаціям оптимізувати свої процеси, зменшити витрати та підвищити продуктивність праці; створюють нові можливості для інновацій, таких як розробка нових технологічних продуктів і послуг, вихід на нові ринки, розроблення нових бізнес-моделей на регіональному рівні та в масштабі країни. Надзвичайно важливою складовою підвищення ефективності діяльності підприємства, модернізації матеріально-виробничої бази задля забезпечення належного рівня конкурентоспроможності продукції, є трансферт технологій.

Розроблення вітчизняної системи забезпечення промислових підприємств сучасними технологічними рішеннями, в процесі вирішення якого буде отримано комерційний ефект як для суто господарюючого суб'єкту, так і для економіки країни в цілому, є важливим та актуальним завданням. Забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва та трансферу технологій є одним із основних принципів державної інноваційної політики в Україні [1].

Варто наголосити, що сучасний етап глобального розвитку характеризується посиленням технологічної конкуренції, де перевагу мають країни, здатні до швидкого впровадження інновацій. Для України, економіка якої зазнала значних втрат, трансферт технологій стає механізмом, що дозволяє здійснити «стрибок» у продуктивності, сприятиме

диверсифікації економіки, створенню нових високотехнологічних галузей та інтеграції у глобальні ланцюжки доданої вартості.

Трансфер технологій є однією з найважливіших частин інноваційного процесу і за своєю суттю є реалізацією процедури передачі нових науково-технічних знань від їх власника (розробника) до виробника (замовника). Трансфер технологій – досить складний, динамічний процес залежний від багатьох взаємопов'язаних факторів. Через це розв'язання ряду завдань управління ним, зокрема таких, як прискорення процесів трансферу, комерціалізації, їх оптимізація, можливе тільки за допомогою системного аналізу.

Такий аналіз зводиться, до ідентифікації динамічних характеристик і параметрів об'єкту на його концептуальній або математичній моделі, виявлення чинників, рушійних сил і сил впливу на його динаміку. Згадані моделі можна будувати як логічні, концептуальні, математичні або логіко-математичні на основі тих знань і уявлень про інноваційні процеси, які вже відомі.

Математичне моделювання і формалізація інноваційних процесів сприяє об'єктивності планування інноваційного розвитку на різних рівнях економічної системи, дає змогу сформулювати надійний базис прогнозування економічного розвитку на державному рівні, а також для вибору найбільш ефективних технологічних нововведень і підвищення достовірності досліджень окремими підприємствами.

Так, вітчизняними науковцями було запропоновано ряд математичних моделей для опису трансферу технологій [2, 3, 4]. Нами запропоновано доповнення до даних моделей з урахування комплексного підходу та врахування чинника воєнних дій на території України.

Отже, складовими уніфікованої формули (індексу) оцінки доцільності трансферу технологій (ІДТТ) є:

$$\text{ІДТТ} = (\text{Економічна Доцільність}) \times (\text{Стратегічна Доцільність}) \times (\text{Коефіцієнт Реалізації}).$$

1. Економічна Доцільність (ЕД) трансферу технологій

$$\text{ЕД} = (P_{\text{імп}} - C_{\text{укр}}) \times Q \times T,$$
 де $P_{\text{імп}}$ – Середня ціна імпортного аналогу в Україні (грн/од.); $C_{\text{укр}}$ – Планова повна собівартість власного виробництва (грн/од.); Q – Планований річний обсяг продажів (од./рік); T – Плановий горизонт інвестування (років).

Результат (ЕД) – це загальна економія (або втрати) за T років порівняно з імпортом. ЕД має бути > 0 . Чим вище показник ЕД, тим доцільніше трансфер технологій.

2. Стратегічна Доцільність (СД), сума ключових немонетарних вигод, зважених за важливістю.

$$\text{СД} = (K_{\text{сировина}} \times W_{\text{сировина}}) + (K_{\text{незалежність}} \times W_{\text{незалежність}}) + (K_{\text{експорт}} \times W_{\text{експорт}}) + (K_{\text{інновація}} \times$$

W_інновація), де K_сировина – використання технологією локальної сировини; K_незалежність – здатність технології замінювати імпорт (постачальників); K_експорт – потенціал для експорту продукції; K_інновація – інноваційність технології для України. Кожен коефіцієнт K_ оцінюється за шкалою від 0 до 3, де 0 – повна відсутність вигоди, 3 – максимально висока вигода. W – вага коефіцієнта, визначають важливість кожного фактора для інвестора/країни. Сума всіх ваг коефіцієнтів повинна дорівнювати 1.

Результат (СД) – число від 0 до 3. Чим вище, тим більшу стратегічну цінність має трансфер.

3. Коефіцієнт Реалізації (КР), який враховує реалістичність реалізації проекту з огляду на ризики.

$КР = (1 - R_{\text{ринковий}}) \times (1 - R_{\text{операційний}}) \times (1 - R_{\text{фінансовий}}) \times (1 - R_{\text{політичний}})$, де $R_{\text{ринковий}}$ (ризик невиходу на планові обсяги продажів (Q) через конкуренцію або помилки в маркетингу), $R_{\text{операційний}}$ (ризики з сировиною, логістикою, якістю, недоотриманням технології від партнера), $R_{\text{фінансовий}}$ (ризик зростання вартості кредиту, курсів валют, недоотримання фінансування), $R_{\text{політичний}}$ (загальні політичні та регуляторні ризики в країні). Кожен ризик $R_{\text{...}}$ оцінюється експертно за шкалою від 0 до 0.5, де 0 – ризик відсутній, 0,5 – ризик високий та виключає реалізацію проекту. Обмеження до 0.5 не дає коефіцієнту впасти до нуля через один фактор.

Результат (КР) — число від 0 до 1. Чим вище оцінка, тим реалістичнішою є реалізація проекту.

Отже, нами запропоновано формулу для оцінки доцільності здійснення трансферу технологій: $ІДТТ = ЕД \times СД \times КР$, яка враховує як економічну складову, так і фактор стійності інновацій в умовах воєнного часу.

Отже, вважаємо, що економічні показники підприємств значною мірою залежить від технологічного середовища, що є матеріальною основою їх діяльності та формуються шляхом організації процесів трансферу технологій. Вважаємо, що трансфер технологій є системотворчим процесом, який посідає чільне місце в повоєнній відбудові економіки України, а впровадження моделей оцінки доцільності трансферу технологій на мікрорівні надасть процесу впровадження підприємствами інновацій наукового обґрунтування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій. Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V / Верховна Рада України. Законодавство України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/143-16>
2. Ляшенко О.М. Методи та моделі комерціалізації трансферу технологій: дис. доктора екон. наук: 08.00.11 / О. М. Ляшенко. — К., 2009. — 504 с.
3. Волинець В.М. Аналіз основних результатів трансферу технологій вищими навчальними закладами і науковими установами МОН України у 2014 році / В.М. Волинець, В.В. Литвинова // Науковотехнічна інформація. — 2015. — № 4 (66). — С. 3–9.
4. Кам'янська О.В. Управління трансфером технологій на машинобудівних підприємствах: дис. кандидата екон. наук : 08.00.04 / О.В. Кам'янська. — К., 2008. — 281 с.

УЧАСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ПРОЄКТАХ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Мікуліч Валерій

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Органи місцевого самоврядування (ОМС) відіграють ключову роль у децентралізації та розвитку громад. Важливим ресурсом для реалізації місцевих ініціатив та посилення інституційної спроможності є міжнародна технічна допомога (МТД). Це безоплатні та безповоротні ресурси та послуги, що надаються іноземними державами, урядами, муніципальними органами або міжнародними організаціями з метою підтримки України у вирішенні соціально-економічних, екологічних та інших проблем. Участь ОМС у проєктах МТД є важливим інструментом для залучення інвестицій, обміну досвідом та впровадження найкращих світових практик.

Участь ОМС у проєктах МТД регулюється законодавством України. Незважаючи на загальне право на міжнародне співробітництво, донедавна існували певні обмеження, що ускладнювали пряму взаємодію ОМС з міжнародними донорами. Однак, з розвитком реформ, зокрема децентралізації, роль ОМС у цьому процесі значно посилилася. Важливим кроком є ухвалення законопроєктів, які стимулюють участь державних органів та ОМС у реалізації програм і проєктів МТД, зокрема шляхом встановлення надбавок для посадових осіб за додаткове навантаження, пов'язане з такою діяльністю [1].

Важливим нормативно-правовим актами у питаннях координації роботи, пов'язаної із залученням, наданням та ефективним використанням міжнародної технічної допомоги є Порядок залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, що визначає процедуру залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги, в тому числі державної реєстрації, моніторингу проєктів (програм), акредитації виконавців (юридичних осіб - нерезидентів), реєстрації представництва донорської установи в Україні [2].

ОМС можуть виступати як реципієнти (безпосередньо одержувачі допомоги), так і бенефіціари (зацікавлені в результатах проєкту, але не є його прямими одержувачами) проєктів МТД. Залучення коштів здійснюється через грантові програми, які оголошують міжнародні фонди

та донорські організації. Процедура залучення, як правило, передбачає підготовку проєктної заявки, її реєстрацію та узгодження з відповідними державними органами, зокрема Міністерством економіки України, яке веде облік проєктів МТД. Багато Стратегій розвитку територіальної громади ґрунтуються на залученні коштів МДТ для реалізації повноважень в сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення.

Проєкти МТД охоплюють широкий спектр сфер, актуальних для місцевого самоврядування, серед яких також Підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток туризму, залучення інвестицій, відновлення та модернізація доріг, водопостачання, систем теплопостачання, будівництво шкіл та дитячих садків, що надзвичайно важливо для України, яка перебуває в стані війни.

Такі проєкти сприяють не лише вирішенню нагальних проблем, а й підвищенню професійного рівня посадових осіб, формуванню культури проєктного менеджменту та посиленню прозорості та підзвітності в роботі ОМС [3].

Участь органів місцевого самоврядування у проєктах міжнародної технічної допомоги є потужним інструментом для їхнього розвитку, зміцнення інституційної спроможності та покращення якості життя в громадах. Для ефективної реалізації проєктів ОМС повинні мати чітке розуміння своїх потреб, розробляти якісні проєктні заявки та налагоджувати партнерські відносини з донорами. Подальше спрощення законодавчих та бюрократичних процедур сприятиме збільшенню кількості успішних проєктів і посиленню ролі ОМС як повноцінних суб'єктів міжнародного співробітництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голос України. (2024). Щодо стимулювання участі державних органів та органів місцевого самоврядування в реалізації програм та проєктів міжнародної технічної допомоги та транскордонного співробітництва. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.golos.com.ua/article/378453>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 554 «Про запровадження національної системи управління та контролю за виконанням спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014-2020» URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554-2018-%D0%BF>
3. Як організація, що реалізує проєкт (програму) міжнародної технічної допомоги, може стати провайдером освітніх послуг для публічних службовців? НАДС [Електронний ресурс]. URL.: <https://nads.gov.ua/news/yak-orhanizatsiia-shcho-realizuiye-proiekt-prohramu-mizhnarodnoi-tekhnichnoi-dopomohy-mozhe-staty-provaidrom-osvitnikh-posluh-dlia-publichnykh-sluzhbovtziv>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

технічної допомоги» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>

5. Рамкова угода між Урядом України і Комісією Європейських Співтовариств, ратифікована Законом України від 03.09.2008 № 360-VI URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_76

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 № 497 «Про затвердження Порядку повернення неналежно витрачених коштів та невикористаної частини гранту Європейського Союзу, що надаються для реалізації проєктів у рамках спільних операційних програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства 2014 – 2020»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2020-%D0%BF#Tex>

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІСООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Мушнях Олександр

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Демидюк Сергій

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

На думку більшості вітчизняних науковців діяльність державної лісової охорони в Україні є неефективною. Однією із основних причин цього є наявність конфлікту інтересів у діяльності її працівників. Так, згідно Положення про державну лісову охорону (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 976) до складу державної лісової охорони окрім працівників центрального апарату Державного агентства лісових ресурсів України та міжрегіональних управлінь лісового та мисливського господарства (які мають статус державних службовців і на яких поширюються спеціальні обмеження, передбачені Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII) відносяться також працівники підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства, та які (працівники) не є державними службовцями і на яких не поширюється дія антикорупційного законодавства, хоча вони виконують типову державну функцію (контроль та нагляд за дотриманням лісового та природоохоронного законодавства).

При цьому під «конфліктом інтересів» розуміється конфлікт між публічно-правовим обов'язком та приватними інтересами (private-capacity interests) державної посадової особи. В згаданому конфлікті державна посадова особа має інтереси, котрі впливають з її положення як приватної особи і які здатні неправомірним чином вплинути на виконання цієї державною посадовою особою її офіційних обов'язків або функцій [1, с. 3].

Тому з точки зору врегулювання конфлікту інтересів варто передати функцію здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог лісового та природоохоронного законодавства Державній екологічній

інспекції України, працівники якої є державними службовцями, їх діяльність строго регламентується і це сприяє низькій корупційності прийняття ними рішень.

При позбавленні Держлісагентства функцій державного нагляду (контролю) за додержанням вимог лісового та природоохоронного законодавства та закріпленням цих функцій за Держекоінспекцією варто уточнити, що за працівниками державних лісових господарств зберігається функція охорони майна та лісу (в т.ч. деревини в стані природного росту) від незаконного їх відчуження (крадіжок, незаконної заготівлі деревини тощо). Тому необхідно розділити функції охорони та інспектування. Під охороною лісу розуміється збереження та охорона майна суб'єкта господарювання, а під інспекційними функціями доцільно розуміти перевірку правильності застосування та дотримання нормативно-правових актів держави в господарській діяльності підприємствами лісового сектору [2]. Тому функція охорони буде закріплена за всіма працівниками держлісгоспів, оскільки переважну більшість порушень виявляють лісники та майстри лісу, і які в разі виявлення незаконних дінь з боку сторонніх фізичних та юридичних осіб повинні обов'язково інформувати про це органи поліції (безпосереднім обов'язком якої згідно Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII є запобігання правопорушенням та їх припинення, а також захист власності від злочинних посягань) або органи Держекоінспекції, за якою закріплено здійснення правозастосування в сфері адміністративного права.

Перспективним є використання на практиці схеми охорони лісових ресурсів від незаконних посягань (як доповнення до здійснення працівниками державних лісових господарств охорони лісових ресурсів) за допомогою створення громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону при обласних чи районних державних адміністраціях. Такі схеми є можливими, оскільки їх правове регулювання уже існує у вигляді Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року № 1835-III та які уже використовується на практиці завдяки прийняттю спільного Наказу Державного комітету лісового господарства України та МВС України «Про підвищення ефективності взаємодії органів внутрішніх справ та державних органів лісового господарства з питань охорони лісів» від 26.12.2003 р. № 211/1637.

Так згідно статті 1 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 року № 1835-III громадяни України мають право створювати громадські об'єднання для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування та правоохоронним органам, у

запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті інтересів суспільства і держави від протиправних посягань. Громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону можуть бути створені на засадах громадської самодіяльності як зведені загони громадських формувань. При цьому згідно статті 3 Закону повсякденна (оперативна) діяльність таких формувань організовується, спрямовується і контролюється відповідними органами поліції. В статті 13 Закону зазначається, що члени громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону мають право: вимагати від громадян дотримання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів; доставляти в поліцію осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, та встановлювати особу порушника; складати протоколи про адміністративні правопорушення тощо.

Тому доцільним є створення в багатолісних областях при облдержадміністраціях громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, які будуть існувати у формі спеціалізованих загонів (груп) сприяння поліції. Ці загони (групи) сприяння поліції варто організувати у формі рейдових бригад, які будуть здійснювати патрулювання на важливих транспортних магістралях та у співпраці з іншими правоохоронними органами перевірятимуть законність та правильність відображення в бухгалтерському та податковому обліку заготівлі, переробки та перевезення деревини, а також сприятимуть роботі інспекторів служби поліції на рівні адміністративних районів. Тому така практика буде сприяти не тільки підвищенню рівня правозастосування у лісовому господарстві та знищенню (чи суттєвому обмеженню) тіншового ринку заготівлі та переробки деревини, а й дозволить підвищити рівень надходжень рентних платежів за спеціальне використання лісових ресурсів як до обласних так і до Державного бюджету України.

Таким чином, шляхом впровадження у практику здійснення контролю за лісогосподарською діяльністю перелічених вище пропозицій можна підвищити прозорість роботи державних лісових господарств, удосконалити систему контролю за дотриманням лісового і природоохоронного законодавства, покращити охорону лісових ресурсів та посилити соціальну відповідальність лісочористувачів перед державним та місцевими бюджетами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Guidelines for Managing Conflict of Interest in the Public Service / OECD. – June 2003: URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/22/2957360.pdf>
2. Стенограма обговорення доповіді О. Банчука «Недоліки та проблеми правового регулювання діяльності Державної лісової охорони України» на круглому столі 13.10.2010: URL: <http://pryroda.in.ua/lis/yak-nam-organizuvati-oxoronu-zelenogo-druga-3/#more-571>

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМИ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Онофрійчук Олег

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

Веремчук Іван

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Сутність сталих ланцюгів постачання полягає в впровадженні екологічних, соціальних та економічних принципів у всі етапи ланцюга постачання, від постачальників до кінцевих споживачів, задля досягнення довгострокового балансу між прибутком, благополуччям суспільства та екологічним здоров'ям планети. Основи системи управління сталими ланцюгами постачання охоплюють принципи прозорості, циркулярної економіки, відповідального споживання та виробництва, а також управління ризиками, що сприяють зниженню негативного впливу на довкілля та покращенню соціальних умов.

Ланцюг постачань — це глобальна мережа, яка перетворює сировину в продукти й послуги для кінцевого споживача, керуючи потоками матеріалів, інформації та фінансів. Основні сфери управління: виробництво, постачання, розташування, запаси, транспортування, інформація. Від ефективності управління залежить конкурентоспроможність підприємства, тому потрібна система оцінювання. Графічно відображено на рисунку 1 [1].

Його завдання полягає у зниженні витрат, оптимізації ресурсів, гнучкій адаптації до змін і задоволенні потреб споживачів. Учасники взаємодіють у просторі та часі через технологічні стадії та канали збуту, формуючи логістичний потік від замовлення до кінцевого продукту.

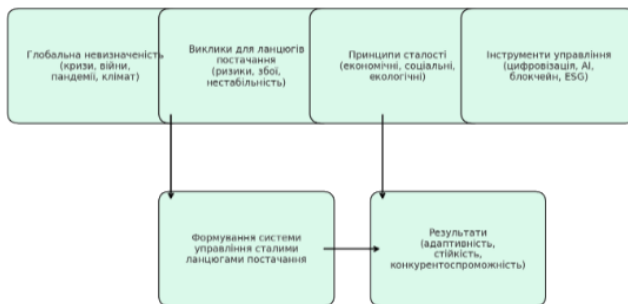

Рис. 1. Формування системи управління сталими ланцюгами постачання. Сформовано автором на основі [2]

Логістичний ланцюг — це сукупність учасників (постачальники, дистриб'ютори, склади, перевізники), що забезпечують рух товару до споживача. Він включає логістичний канал, цикл та центр, а також інфраструктуру (транспорт, склади, пакування, інформаційні системи).

У сучасній практиці використовується концепція управління ланцюгом постачань — інтеграція процесів постачання, виробництва й дистрибуції з орієнтацією на спільне планування, обмін інформацією, мінімізацію витрат і підвищення швидкості переміщення товарів та даних.

Р. Хендфілд відзначає: «Ланцюг поставок охоплює всі організації і види діяльності, що пов'язані з переміщенням і перетворенням товарів, починаючи зі стадії сировини і вихідних матеріалів і закінчуючи доставкою готових продуктів кінцевому споживачеві, а також пов'язані з усім цим інформаційні потоки. Матеріали та інформація переміщуються вгору і вниз по ланцюгу поставок. [1, с. 17] Це визначення підкреслює, що ланцюг постачань — це не лише рух товарів, а комплексна система, яка охоплює:

- усіх учасників процесу — від постачальників сировини до кінцевого споживача;
- усі види діяльності — виробництво, транспортування, зберігання, дистрибуцію;
- інформаційні потоки, без яких неможливе планування та координація.

Тобто ланцюг постачань — це цілісна мережа або система взаємопов'язаних процесів, де матеріали та інформація постійно рухаються в обох напрямках, забезпечуючи ефективність і безперервність бізнесу. Графічне відображення поняття поставки представлено на рисунку 2 у вигляді відомої S-моделі (The Order to Payment – Supply Chain S-model).

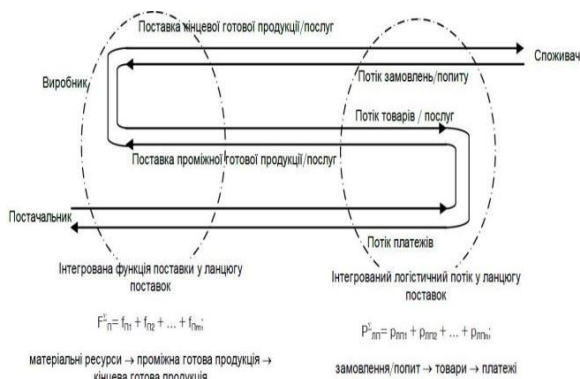

Рис. 2. S-модель ланцюга поставок з виділенням функції «поставка» [1, с. 19]

Ключові рушійні сили:

- Задоволення клієнта → справність (чи відповідають потребам?).
- Продуктивність → ефективність (як використовуються ресурси?).
- Гнучкість → готовність до змін.

Критерії оцінювання: якість, умови постачань, час циклу замовлення, втрати.

Динамічна модель управління сталими ланцюгами постачання, яка б враховувала ризики глобальної невизначеності та поєднувала ризик-менеджмент, цифровізацію, ESG-підходи представлена у таблиці 1:

Вхідні фактори (середовище невизначеності)

- Геополітичні ризики (конфлікти, санкції, торговельні бар'єри).
- Економічні ризики (інфляція, кризи, коливання валют).
- Соціальні ризики (кадровий дефіцит, міграція).
- Технологічні ризики (кібератаки, застарілі технології).
- Екологічні ризики (кліматичні катастрофи, ресурсні обмеження).
- Епідеміологічні ризики (COVID-подібні пандемії).

Адаптивна (динамічна) модель управління сталими ланцюгами постачання

<i>Ключовий блок адаптивної моделі</i>	<i>Що включає</i>
Моніторинг прогнозування ризиків ⁱ	Використання Big Data, AI та аналітики; розробка сценаріїв «що-якщо».
Інтеграція принципів сталості (ESG)	Екологічність (зниження викидів, повторне використання ресурсів); соціальна відповідальність (захист працівників, права людини); корпоративне управління (прозорість, етика).
Гнучке планування та диверсифікація	Мультиканальні постачання; диверсифікація постачальників і ринків; стратегічні резерви та буферні запаси.
Цифровізація ланцюга постачання	Блокчейн для прозорості; IoT для відстеження в реальному часі; автоматизація процесів (ERP, SCM-системи).
Партнерство	Стратегічні альянси між виробниками, перевізниками й дистриб'юторами; спільне управління запасами; довгострокові відносини «win-win».
Механізми швидкого реагування	Антикризові протоколи; «план В» для ключових постачань; адаптивна логістика (альтернативні маршрути, перевізники).

Сформовано автором на основі [2]

Отже, формування системи управління сталими ланцюгами постачання в умовах глобальної невизначеності є ключовою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств та стійкості економіки загалом. Сутність сталих ланцюгів постачання полягає в інтеграції екологічних, соціальних та економічних принципів у всі етапи логістичного

процесу, що дозволяє досягати балансу між прибутковістю бізнесу, задоволенням потреб суспільства та збереженням довкілля.

Запропонована адаптивна модель доводить, що ефективне управління можливе лише за умови поєднання ризик-менеджменту, цифровізації, принципів ESG, гнучкого планування та стратегічного партнерства. Це забезпечує здатність системи швидко реагувати на зовнішні виклики, мінімізувати ризики та формувати стійкі ланцюги постачання, орієнтовані на довгостроковий розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Організація перевезень і управління на транспорті (за видами транспорту) Д. О. Пруненко; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 140 с.
2. Goloborodko, A. Y. (2023). Роль цифрових технологій в управлінні інтегративним розвитком підприємств в умовах цифрової економіки. *Problemy Ekonomiky*, (3), 174-179. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2023-3_0-pages-174_179.pdf

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД – ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Рейнська Вікторія

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та фінансів,
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Повномасштабна війна, яка триває на території України з 2022 року, суттєво трансформувала всі складові фінансової системи держави. Військові дії, руйнування інфраструктури, зменшення податкових надходжень, інфляційні коливання, відтік капіталу та зниження інвестиційної активності створили комплекс системних ризиків для фінансової стабільності. Збереження життєздатності фінансової системи в умовах війни стало одним із головних завдань державної політики [1].

Дослідження фінансової стабільності України у воєнний період проводять фахівці Національного банку України, Міністерства фінансів, Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку та інших організацій. У своїх звітах вони наголошують на потребі структурної перебудови фіскальної системи, зміцнення банківського сектору й раціоналізації державних видатків [2; 3]. Наукові публікації також висвітлюють роль міжнародної фінансової підтримки, яка стала ключовим фактором стабільності економіки під час війни [4].

Метою дослідження є аналіз основних тенденцій функціонування фінансової системи України у воєнний період, виявлення її вразливих ланок та визначення стратегічних напрямів зміцнення фінансової стабільності.

За даними МВФ, у 2022 році реальний ВВП України скоротився приблизно на 29%, що стало найглибшою рецесією в історії держави. У 2023 році спостерігалось часткове відновлення економічної активності на рівні 5%, тоді як прогноз на 2025 рік становить близько 2% з урахуванням триваючих ризиків безпеки [1]. Основними драйверами відновлення залишаються аграрний сектор, ІТ-індустрія та сфера оборонних закупівель.

Позитивним чинником є відновлення внутрішнього попиту в безпечних регіонах та поступове розширення логістичних маршрутів. Водночас воєнні дії залишаються основним стримуючим фактором економічного зростання.

Інфляційні процеси є одним із найсерйозніших викликів. У 2022 році інфляція досягла понад 26%, у 2023 році – 12,8%, а у 2025 році очікується її зниження до однознакового рівня за умов стабільного валютного ринку [2].

НБУ зберігає жорстку монетарну політику – ключова облікова ставка становить 15,5%, що дозволяє утримувати інфляційні очікування в межах прогнозу [3].

Завдяки політиці таргетування інфляції та контрольованих валютних інтервенцій вдалося уникнути девальваційного шоку. Водночас високі процентні ставки обмежують кредитну активність бізнесу та підвищують вартість державних запозичень.

Війна призвела до істотного розширення фіскального дефіциту. У 2024 році дефіцит державного бюджету перевищив 18% ВВП [4]. Понад 60% усіх видатків спрямовується на сектор оборони та безпеки, тоді як соціальні програми фінансуються переважно за рахунок зовнішніх грантів.

Основними джерелами покриття дефіциту є міжнародна допомога (США, ЄС, Канада, Японія, МВФ) і внутрішні державні облігації. Внутрішні запозичення підтримуються попитом з боку банківського сектору, однак створюють ризики «витіснення» приватного кредитування [5].

Державний борг України зріс до понад 88% ВВП, причому понад половину становлять зовнішні зобов'язання. З метою запобігання борговій кризі МВФ і партнери погодилися на реструктуризацію частини зобов'язань до 2027 року [6].

Банківська система України демонструє відносну стійкість попри воєнні умови. За даними НБУ, середній рівень адекватності регулятивного капіталу у 2024 році становив близько 17%, що перевищує нормативне значення [7]. Депозитна база населення поступово відновлюється завдяки довірі до державних банків, які зберегли ліквідність і продовжують обслуговування клієнтів у всіх регіонах.

Водночас частка непрацюючих кредитів (NPL) залишається високою – понад 35%, що свідчить про значні кредитні ризики. Для пом'якшення наслідків уряд реалізує програми портфельних гарантій, що забезпечують компенсацію втрат банкам у разі дефолту позичальників [8].

Національний банк України зберігає контрольований валютний курс, який використовується як якір стабільності. З 2022 року курс гривні було поступово вирівняно до 39 грн/дол. США, а валютні інтервенції допомогли уникнути різких стрибків [9].

Рівень міжнародних резервів на початку 2025 року перевищив 42 млрд дол. США – історично найвищий показник, досягнутий завдяки міжнародним грантам і кредитам. Цей буфер дозволяє фінансувати критичний імпорт і підтримувати валютну стабільність навіть за умов воєнних ризиків [10].

Фінансова підтримка міжнародних партнерів стала фундаментом виживання економіки. У 2024 році Україна отримала понад 43 млрд дол. США зовнішнього фінансування, з яких близько половини – гранти, а решта – кредити на пільгових умовах [11].

Європейський Союз ухвалив програму Ukraine Facility на суму 50 млрд євро, яка передбачає довгострокову підтримку бюджетної стабільності та реформ. МВФ у червні 2025 року схвалив черговий перегляд програми розширеного фінансування (EFF) на суму 15,6 млрд дол. [12].

Зовнішня підтримка сприяє покриттю фіскального дефіциту, фінансуванню соціальних виплат і стабілізації валютного курсу, але водночас формує залежність від донорів і вимагає дотримання умов прозорості та макрофінансової дисципліни.

Серед основних ризиків функціонування фінансової системи України у воєнний період можна виділити:

1. Фіскальну залежність від зовнішнього фінансування, що створює ризики у разі затримки міжнародної допомоги [4; 11];

2. Інфляційний тиск, обумовлений структурним дефіцитом бюджету та збільшенням грошової маси [3];

3. Кредитні ризики банківського сектору, зумовлені воєнними втратами активів [7];

4. Валютні коливання, які залежать від обсягів інтервенцій і стану резервів [9];

5. Довгострокові потреби у фінансуванні відбудови, що за оцінками Світового банку перевищують 486 млрд дол. [10].

Стабілізація фінансової системи України можлива за умови реалізації таких напрямів державної політики:

- забезпечення прозорого фіскального менеджменту та оптимізації державних видатків;

- диверсифікації джерел фінансування – активізація внутрішнього ринку капіталу, залучення приватних інвестицій та діаспорних облігацій;

- гнучкого управління монетарною політикою, що дозволить поступово знижувати ключову ставку після стабілізації інфляції;

- підвищення фінансової інклюзії та розширення програм кредитування малого бізнесу;

- запровадження цифрових фінансових інструментів, включно з е-гривнею, як елементом модернізації платіжної системи [13].

Фінансова система України у воєнний період довела свою здатність адаптуватися до надзвичайних умов. Попри глибоку рецесію, банківська система зберегла стабільність, валютний ринок – керованість, а бюджетна політика – послідовність у фінансуванні оборонних і соціальних потреб. Водночас ключовими викликами залишаються фіскальна залежність від

зовнішньої допомоги, боргове навантаження та потреба у структурній перебудові економіки.

Для забезпечення довгострокової фінансової стабільності необхідно продовжити інтеграцію до європейського фінансового простору, посилити ефективність управління державними фінансами, стимулювати внутрішні інвестиції та зберігати довіру до національної валюти. Тільки за умов синергії фінансової, монетарної та структурної політик можливе відновлення стійкої економіки після завершення війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. International Monetary Fund. *Ukraine – Country Overview and Projections*. Washington, D.C., 2025.
2. National Bank of Ukraine. *Inflation Report, January 2025*. Київ: НБУ, 2025.
3. National Bank of Ukraine. *Monetary Policy Guidelines for 2025*. Київ: НБУ, 2025.
4. Ministry of Finance of Ukraine. *Annual Report on State Budget Execution 2024*. Київ, 2025.
5. IMF Press Release: *Ukraine – Eighth Review under the Extended Arrangement*. June 2025.
6. World Bank. *Ukraine Public Finance Review 2024*. Washington, D.C., 2024.
7. National Bank of Ukraine. *Banking Sector Review*. Київ: НБУ, February 2025.
8. Financial Stability Report. National Bank of Ukraine, June 2025.
9. National Bank of Ukraine. *Exchange Rate Policy and Foreign Exchange Market Developments*. Київ, 2025.
10. World Bank. *Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3)*. Washington, 2024.
11. European Commission. *Ukraine Facility Regulation (EU) 2024/368*. Brussels, 2024.
12. IMF. *Ukraine: Extended Fund Facility Review Document*. Washington, 2025.
13. National Bank of Ukraine. *Digital Hryvnia Pilot Program Report*. Київ, 2024.

СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ЗДІЙСНЕННЯ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Романов Артур

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Матвійчук Дмитро

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Менеджмент
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Коник Владислав

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Менеджмент
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

В умовах розвитку ринкових відносин посилюється необхідність сучасного підходу до управління комерційною діяльністю, здійснення останнього на якісно новому рівні. Для забезпечення ефективності комерційної діяльності необхідна її переорієнтація на стратегічне управління з використанням маркетингового підходу.

Дослідження свідчать, що на вітчизняних підприємствах спостерігаються лише окремі спроби впровадження елементів стратегічного управління у практику комерційної діяльності, які здійснюються за відсутності належного теоретичного підґрунтя і практичного досвіду.

Стратегічне управління комерційною діяльністю на основі маркетингу буде сприяти: визначенню стратегічних напрямків розвитку комерційної діяльності підприємства;

- вивченню тенденцій розвитку ринків, розробці умов адаптації до змін у маркетинговому середовищі;
- проведенню системного моніторингу конкурентного маркетингового середовища;

- активному впливу на керовані фактори, які сприяють розвитку комерційної діяльності підприємства;
- виявлення потенційних можливостей і загроз сильних і слабких сторін комерційної діяльності;

Стратегічне управління комерційною діяльністю на засадах маркетингу дасть змогу забезпечити: по-перше, цільову орієнтацію ринкової діяльності підприємства, спрямовану передусім на задоволення споживчих потреб; по-друге, системність і комплексність управлінської діяльності; по-третє, спрямованість на перспективу, зокрема, удосконалення товарного асортименту відповідно до потреб, що змінюються, і умов споживання.

Впровадження стратегічного управління комерційною діяльністю передбачає посилення ролі ринку, спрямованість виробничої сфери на забезпечення раціонального ведення господарства в умовах дефіциту ресурсів з мінімальними витратами, переорієнтації цілей, завдань і функцій від потреб підприємства до потреб і вимог ринку, окремого споживача.

При цьому повинен використовуватися принципово новий системний, комплексний підхід до вирішення ринкових проблем, націлений на активізацію комерційної діяльності та використання більш досконалих методів комерційної роботи на основі принципів і елементів маркетингу.

Важливим етапом у переорієнтації комерційної діяльності підприємств на маркетинг є докорінна зміна всієї системи планування. На основі глибоких маркетингових досліджень – ринку, системи збуту, споживчих характеристик товарів, їх конкурентоспроможності, реклами, економічного аналізу витрат і прибутків та інших показників, проведення мотиваційного аналізу має плануватися стратегія маркетингового управління комерційною діяльністю. Це потребує, по-перше, знання засад виробничих, торговельних та інших процесів; по-друге, налагодження стабільних фінансово-господарських відносин з контрагентами, по-третє, вміле використання засобів і методів управління комерційним процесом.

Крім того, формування системи маркетингової організації комерційної діяльності передбачає низку змін, які мають радикальний характер, стосуються трансформації мислення керівників, переорієнтації підприємства на стратегічні переваги при здійсненні комерційної діяльності.

Основними напрямками формування маркетингових стратегій управління товарною політикою в системі комерційної діяльності є формування стратегії управління конкурентоспроможністю та якістю товарів, товарним портфелем, життєвим циклом товарів, ринковою атрибутикою товарів, інноваціями в товарній політиці, товарними ризиками та позиціонуванням.

Стратегічним напрямом цінової політики є прийняття цінових рішень залежно від функціональних маркетингових стратегій і цілей комерційної діяльності підприємства, а також розробка обґрунтованих рішень щодо вибору цінових стратегій.

Розробка стратегій управління збутовою політикою передбачає орієнтацію збутової діяльності підприємства на потреби покупців, на гнучке реагування і своєчасну адаптацію до змін у поведінці покупців за допомогою досягнення стратегічних маркетингових цілей і процесу формування стратегій управління збутовим потенціалом.

При розробці стратегій комунікаційної політики необхідно прийняти стратегічні рішення відносно: активності, територіального охоплення, обсягу і інтенсивності, ізолюваності і динамічності комунікаційних стратегій.

Логістична стратегія являє собою комплекс рішень планів і заходів, що пов'язана з ефективним управлінням матеріальними потоками і спрямована на процес переміщення матеріального потоку з мінімальними витратами.

У процесі управління комерційною діяльністю беруть участь матеріальні, інформаційні, фінансова та інші потоки. Важливим є регулювання інформаційних потоків і сучасних інформаційних технологій. Отримані вихідні дані з внутрішніх і зовнішніх джерел трансформуються в інформацію на основі якої здійснюються прийняття рішень у комерційній діяльності.

Процес стратегічного маркетингового управління комерційною діяльністю включає обов'язкові елементи, що характерні як для процесу стратегічного управління, так і для маркетингового управління комерційною діяльністю. Стратегічне маркетингове управління комерційною діяльністю можна розглядати як динамічну сукупність шести взаємопов'язаних етапів управлінського процесу, які логічно виходять один з одного.

Процес стратегічного управління комерційною діяльністю доцільно починати із бенчмаркінгу стратегічного маркетингового управління комерційною діяльністю, що передбачає вивчення досвіду здійснення комерційної діяльності підприємств-лідерів у галузі і формує базу для визначення стратегічних орієнтирів, місії, основних цілей і пріоритетів комерційної діяльності.

В результаті застосування рекомендованої концептуальної моделі стратегічного маркетингового управління комерційною діяльністю підприємств на практиці для сучасних торговельних підприємств стає можливим спостерігати зміни у конкурентному маркетинговому середовищі здійснення комерційної діяльності і своєчасно адаптуватися до них, тим самим забезпечити формування стійких конкурентних переваг на ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабан П. Ю. Комерційна діяльність: підручник / П. Ю. Балабан. – Харків : Світ Книг, 2018. – 452 с.
2. Комерційна діяльність: конспект лекцій для студ. напрямку 6.030510 «Товарознавство та торговельне підприємництво» всіх форм навчання / І. О. Сінгаєвський, С. Б. Розумей, Т. В. Гаврилова, Н. П. Скригун. – Київ : НУХТ, 2019.– 99 с.
3. Филевич Л. Г Комерційна діяльність: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Харків: ХДУХТ, 2014. 225 с.
4. Янчева Л. М., Лисак Г. Г., Круглова О. А. Теоретико-практичні аспекти управління комерційною діяльністю : монографія. Харків : Вид-во І. С. Іванченка, 2016. 210 с.

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ВЕБ-АНАЛІТИКИ В ЕЛЕКТРОННІЙ КОМЕРЦІЇ

Трофімчук Михайло

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу,
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

Сад Інна

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»*

В умовах динамічного розвитку електронної комерції зростає потреба у впровадженні статистично-аналітичних інструментів веб-аналітики, для якісного управління бізнес-процесами. Статистична аналітика в електронній комерції охоплює широкий спектр процесів: від збору та обробки даних про відвідувачів сайту до аналізу фінансових показників діяльності онлайн-платформи [1, С.73]. Такі інструменти, як Google Analytics, дають змогу підприємствам детально відстежувати поведінку споживачів, виявляти «вузькі місця» в клієнтському шляху та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Можна сформувати модель застосування Google Analytics для аналізу дій потенційних клієнтів та прийняття управлінських рішень в електронній комерції, рис.1.

Розроблена модель використання Google Analytics у сфері електронної комерції, яка забезпечить поетапний підхід до збору, аналізу та інтерпретації даних поведінки користувачів з метою покращення ефективності бізнесу. Її ключова цінність полягає в можливості формалізувати процес прийняття рішень на основі об'єктивних статистичних метрик та поведінкових індикаторів. Оцінка ефективності конверсій за допомогою Google Analytics через чітко визначені KPI у вимірах, має бути ключовим елементом управління результативністю в електронній комерції. KPI можуть виконувати функцію комунікаційного інструмента, що сприяє підвищенню обізнаності працівників щодо загальної стратегії організації та активізації внутрішньої взаємодії [2, с. 132].

Ще одним інструментом веб-аналітики, який можна використовувати для аналізу, прогнозування та прийняття управлінських рішень в електронній комерції є Google Trends [3, С.77]. Він не лише може допомогти

в прийнятті оперативних та стратегічних рішень управлінських рішень, а й виступає джерелом глибокого розуміння поведінки споживача, що є ключовим чинником для формування гнучкої, клієнтоорієнтованої та конкурентоспроможної стратегії бізнесу. Отже інтеграція статистично-аналітичних веб-інструментів у бізнес-модель електронної комерції забезпечує інформаційну прозорість, оперативність прийняття рішень та стратегічну обґрунтованість управлінських дій. Це є важливою передумовою збереження конкурентоспроможності та сталого розвитку підприємства в сучасних умовах.

Рис.1. Модель застосування Google Analytics для аналізу дій потенційних клієнтів та прийняття управлінських рішень в електронній комерції

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на удосконалення інструментального забезпечення веб-аналітики, її адаптацію до різних бізнес-моделей та гармонійне поєднання з іншими джерелами даних. Це дозволить сформувати стійку, клієнтоорієнтовану, аналітично обґрунтовану модель управління в електронній комерції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Казакова О. В., Чупріна М. О. Прикладні аспекти підвищення конверсії сайту в умовах здійснення електронної комерції. *Збірник наукових праць «Сучасні підходи до управління підприємством»*. 2019. № 4. С. 70–77 (дата звернення: 25.07.2025)..
2. Chaharsooghi S., Beigzadeh N., Sajedinejad A. Analyzing key performance indicators of e-commerce using balanced scorecard. *Management Science Letters*. 2016. № 6(2), 127-140. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/9790/86ff1533ee61c117bf4610abda0627c63ba3.pdf> (дата звернення: 25.07.2025).
3. Jun S. P., Yoo H. S., Choi, S. Ten years of research change using Google Trends: From the perspective of big data utilizations and applications. *Technological forecasting and social change*. 2018. №130, 69-87. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162517315536> (дата звернення: 25.07.2025).

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ОБСЛУГОВУЮЧА КООПЕРАЦІЯ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ УКРАЇНИ

Хорішко Андрій

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
спеціальності Менеджмент*

*Полтавського державного аграрного університету
м. Полтава, Україна*

Сільське господарство України перебуває в процесі структурних змін, спричинених ринковою трансформацією, глобалізацією, а останніми роками – військовою агресією, яка внесла корективи в логістику, інвестиції та інститути підтримки агровиробництва. У таких умовах особливого значення набувають форми об'єднання виробників, що дозволяють розподіляти ризики, отримувати доступ до сервісів і знижувати витрати. Однією з таких форм є сільськогосподарська обслуговуюча кооперація – організаційна модель, спрямована на надання послуг членам кооперативу (матеріально-технічне забезпечення, спільне використання техніки, зберігання, первинна переробка, збут тощо).

Сутність сільськогосподарської обслуговуючої кооперації полягає не в замиканні нового виробничого циклу, а в створенні сервісної мережі, яка обслуговує членів кооперативу. Це – добровільні об'єднання господарств/осіб, що спрямовані на забезпечення спільних потреб (обробіток землі, збирання врожаю, закупівлі, ремонт техніки, зберігання, переробка, маркетинг) при збереженні юридичної самостійності учасників. Обслуговуюча кооперація є одним із проявів вертикальної інтеграції, адже поєднує ланки постачання, виробництва і збуту в більш узгоджений ланцюг [1, с. 39–43].

Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація дозволяє забезпечувати проведення спільних закупівель, колективну оренду чи придбання техніки, сумісне використання ремонтних потужностей і складів, що призводить до зниження одиничних витрат виробництва. Кооперативні структури можуть забезпечити стандартизацію якості, об'єднання дрібних партій у більші лоти для виводу на оптові або експортні ринки, а також організувати первинну переробку, що підвищує додану вартість. Спільні інвестиції в логістику та зберігання зменшують

вразливість господарств до втрат при несприятливих погодних або ринкових умовах.

Кооперативи сприяють зайнятості в громаді, збереженню просторової щільності населення сіл, розвитку інфраструктури, а також підвищенню інституційної спроможності громад [2, с. 205–208; 3, с. 29–35].

Останні узагальнені дані показують, що в Україні на початок 2024 року було зареєстровано понад тисячу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, але частина з них була неактивною або мала мінімальну операційну діяльність. Так, у 2024 році зафіксовано зниження загальної кількості зареєстрованих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів порівняно з докризовими роками і помітне зменшення числа діючих кооперативів у деяких областях внаслідок руйнувань інфраструктури та втрати ринків збуту [3, с. 5–12; 4, с. 309–312].

Наразі розвиток кооперативів потребує нормативно-правового врегулювання, подолання фінансової слабкості та наслідків, спричинених війною, що може передбачати створення спеціалізованих фінансових програм (субсидії на будівництво сховищ, гарантійні фонди для кредитів кооперативам, цільові гранти), стимулювання приватних інвестицій через державно-приватні партнерства, інвестування у регіональні логістичні центри і переробні цехи з можливістю їх використання кооперативами, підтримка мобільних сервісів (ремонт техніки, лабораторії якості тощо).

Якщо впровадити наведені інструменти, можна розраховувати на: підвищення економічної стійкості малих і середніх господарств; збільшення доданої вартості на місцях; створення робочих місць у селі; зниження ролі посередників; підвищення продовольчої безпеки за рахунок місцевих ланцюгів постачання [2, с. 205–208; 3, с. 29–35].

Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація є перспективним інструментом підвищення ефективності агропромислового виробництва в Україні, особливо для малих і середніх товаровиробників. Однак її потенціал реалізується лише в разі системного підходу: поєднання правового врегулювання, фінансової підтримки, інфраструктурних інвестицій та програм з навчання й організаційного розвитку. З урахуванням сучасних викликів (військові дії, ринкова конкуренція) становлення ефективних сільськогосподарських обслуговуючих кооперацій потребує скоординованих зусиль держави, місцевих громад, донорів і бізнес-партнерів. Реальні кроки – від удосконалення законодавства до запуску пілотних проектів – можуть забезпечити поступове підвищення ролі кооперативного руху у післявоєнній відбудові сільських територій та в розвитку сталих ланцюгів доданої вартості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Томілін О. О. Обслуговуюча кооперація – один із проявів вертикальної інтеграції при міжгалузевій взаємодії. *Інноваційна економіка*, 2012, № 10 (36), С. 39–43.
2. Приліпко С. М. Формування ефективної системи механізмів державного управління в обслуговуючій кооперації сільських територій України. Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., Запоріжжя, 2017, С. 205–208.
3. Івченко В. М., Носіков О. М., Філоненко О. С. Результати діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів станом на 1 січня 2024 року. НДІ «Укراгропромпродуктивність», Київ, 2024. 70 С.
4. Томілін О. О. Стан, проблеми розвитку обслуговуючої кооперації в агропромисловому виробництві. *Економіка та суспільство*, Вип. 58, 2023, С. 309–315.

РИНОК ГЕНЕТИЧНО МОДИФІКОВАНОЇ СИРОВИНИ І ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ: СТАН, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Шимко Ольга

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Веретін Людмила

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу
Національного університету водного
господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

За прогнозами вчених, населення Землі до 2050 р. може досягти 9-11 млрд. осіб, що зумовлює необхідність забезпечення фізичної та економічної доступності повноцінної, якісної та здорової їжі, тобто, продовольчої безпеки. У цьому контексті відзначається стійке зростання інтересу до застосування сучасних біотехнологій у виробництві продуктів харчування, зокрема, до генної або генетичної інженерії.

На думку експертів у 2050 році майже 100% продуктів і технічних культур, які використовує людина, матимуть вкраплені гени[4].

Генетично модифіковані продукти (ГМО) розглядаються як продукти, у яких було змінено геном живого організму (рослинного чи тваринного походження) для покращення його якісних характеристик[1-4].

Масштабне промислове виробництво генетично-модифікованих культур (трансгенних продуктів) у світі розпочалося у 1994 році, коли в США з'явилися помідори сорту FlavrSavr, які зберігаються до 6 місяців при температурі 14-16 градусів, а при переміщенні в кімнатну температуру відбувається дозрівання.

Спеціалісти прогнозують, що питома частка всіх площ, на яких будуть вирощуватись ГМ-культури, у світовій структурі посівів складе за окремими видами від 10 до 60%. Основними виробниками з найбільшими площами, відведеними для цієї мети, є США, Аргентина, Канада, Бразилія, Індія й Китай.

Патенти на понад 90% всіх видів ГМО насіння належить трьом компаніям: Monsanto (США), Syngenta (Швейцарія), Bayer CropScience (Німеччина).

Домінуючими трансгенними культурами, що використовуються як продовольча сировина, є соя, кукурудза, бавовник та ріпак.

В Україні вирощувати ГМ-культури (за винятком декількох ГМ-сортів технічної кукурудзи) у відкритому ґрунті заборонено. Однак, за деякими оцінками, від 30% до 50% сої та кукурудзи, які вирощуються в Україні, є трансгенними. Крім цього із-за ввезення на митну територію із-за кордону за «тіньовими» схемами створився «тіньовий» ринок біотехнологічних гібридів, насіння окремих культур і харчових продуктів, що містять ГМО[4].

Загалом, генетично модифіковані продукти можна розділити на наступні категорії:

- продукти без ГМО, але які одночасно містять ГМ-інгредієнти (найчастіше це соя і кукурудза). Ці добавки в харчових продуктах є структуруючими, забарвлюючими, а також слугують для підвищення рівня білка;

- генетично модифіковані продукти, що з'явилися завдяки переробці трансгенної сировини (наприклад: соєвий сир, соєве молоко, чіпси, кукурудзяні пластівці, томатна паста);

- генетично модифіковані овочі та фрукти[2].

З одного боку вирощування ГМ-культур дає можливість розв'язувати низку проблем[1,3,4]:

- отримання нових сортів рослин із бажаними властивостями, підвищеною декоративною і харчовою цінністю (кави без кофеїну, полуниця з меншим вмістом цукру, рис з підвищеним вмістом заліза) та виведення порід тварин з підвищеною продуктивністю, стійкістю до хвороб, з яких можна отримувати продукцію з новими, привабливими для споживача якісними характеристиками;

- підвищення врожайності культурних рослин та уникнення втрат при зберіганні врожаю, стійкість до гербіцидів, комах або вірусів, несприятливих природних умов;

- зниження собівартості виробництва та підвищення доступності продуктів харчування;

- зменшення екологічного навантаження на навколишнє середовище за рахунок зниження використання гербіцидів, пестицидів, мінеральних добрив та інших агрохімікатів тощо,

- збереження біологічного різноманіття, так як ГМ-технології через високу віддачу (продуктивність) потребують менше сільськогосподарських площ.

Однак, оцінити їх переваги на даний час неможливо, оскільки модифікований організм набуває або може набутися цілої низки властивостей,

появу та особливості яких передбачити неможливо через недостатню вивченість механізмів функціонування геному рослин, про рівень їх безпеки можна говорити лише через кілька поколінь.

Серед ризиків застосування ГМО виділяють[1,3]:

1) *харчові ризики ГМО*: токсична та алергенна дія трансгенних білків ГМО; накопичення гербіцидів у стійких до них сортах ГМ – рослин; негативна дія на здоров'я людини генів стійких до антибіотиків; віддалений канцерогенний та мутагенний ефекти; можливий непередбачений вплив ГМО на здоров'я людини (онкологічні захворювання, безпліддя, ожиріння, смертності і захворюваності новонароджених, генетичні каліцтва);

2) *екологічні ризики*: втрата цінних біологічних ресурсів в результаті засмічення місцевих видів генами, перенесеними від генетично модифікованих організмів; генетично модифіковані організми можуть схрещуватися з генетично неуразженими природними популяціями, викликаючи незворотні біологічні зміни у всій екосистемі (поява бур'янів стійких до всіх винайдених людьми засобів знищення); поява нових патогенних штамів фітовірусів;

3) *агротехнічні ризики*: зниження сортової різноманітності сільськогосподарських культур; можливість використання виробниками термінальних технологій; ризики відтермінованої зміни властивостей.

Гарантією проти можливих небажаних наслідків генетичної модифікації рослин є законодавче регулювання використання ГМО та розробка пов'язаних із цим методів оцінки можливих ризиків.

Трансгенні організми дозволяють вирішувати багато важливих проблем людства, що пов'язані з проблемами продовольчого забезпечення населення Землі, діагностики, профілактики та лікування різноманітних захворювань. Однак, на сьогоднішній день не існує науково обґрунтованої відповіді на їх екологічну, біологічну, харчову та медичну безпеку, враховуючи потенційний довгостроковий несприятливий вплив на організми, що зумовлює необхідність чіткого усвідомлення можливих ризиків їх використання та загроз як для людини, так і екосистеми Землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башук В. В. Трансформація світового ринку генетично модифікованих продуктів під впливом глобалізації. Інтелект XXI. 2017. № 2. С. 15-20
2. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г., Флока Л. В. Вплив генно-модифікованих організмів на якість та безпечність продовольчої сировини. Якість і безпечність продукції у внутрішній і зовнішній торгівлі та торговельне підприємництво: сучасні вектори розвитку і перспективи: колективна монографія; за ред. О. В. Калашник, С. Е. Мороз, І. О. Яснолоб. Полтава: Видавництво ПП «Астроя», 2021. С.27-98
3. Криницька О. О., Ткачук Т. І. Оцінка впливу використання генетично модифікованої продукції на стан продовольчої безпеки. Економіка харчової промисловості. 2019. Т. 11, Вип. 2. С. 13-19.

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

4. Притульська Н. В., Пономарьов П. Х., Донцова І. В. Стан і перспективи виробництва генетично модифікованих сільськогосподарських культур. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія товарознавча*, 2013. Вип. 13. С. 28-31

МЕНЕДЖМЕНТ КОМУНІКАЦІЙ: ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Штрімайтіс Оксана

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи,
професор кафедри хіміко-фармацевтичних дисциплін
Комунального закладу вищої освіти
«Рівненська медична академія»*

Дейнека Аліна

*доктор філософії, доцент, завідувачка відділення
«Фармація» фахового медичного коледжу
Комунального закладу вищої освіти
«Рівненська медична академія»
м. Рівне, Україна*

У сучасних умовах розвитку системи охорони здоров'я менеджмент комунікацій виступає важливим інструментом підвищення ефективності професійної діяльності фахівців. Комунікація забезпечує взаєморозуміння між медичними/фармацевтичними працівниками, менеджерами різних ланок та пацієнтами, сприяє налагодженню колективної роботи й створенню сприятливого соціально-психологічного клімату.

Саме тому розвиток професійних компетентностей через ефективні комунікаційні практики є стратегічним напрямом у сфері охорони здоров'я та поєднує в собі комунікацію, етику, лідерство та організаційні аспекти, створюючи основу для якісної підготовки майбутніх фахівців медицини та фармації.

Сучасний фахівець сфери охорони здоров'я, для досягнення ефективної комунікації всередині організації та між організацією і її зовнішнім середовищем, повинен володіти наступними навиками:

1. *Концепція якісної комунікації*, що ґрунтується на принципах відкритості, доступності, правдивості та емпатії. В умовах охорони здоров'я це є запорукою довіри між лікарем, фармацевтом та пацієнтом, а також досягнення високої якості надання медичної допомоги [1].

2. Не менш значущим є *формування власного «Я» та навичок самопрезентації*, адже професіонал у сфері охорони здоров'я має демонструвати не лише високий рівень знань, а й уміння представити себе як компетентного спеціаліста. Культура мовлення, зовнішній вигляд, впевненість у комунікації сприяють зміцненню авторитету серед пацієнтів і колег [2].

3. Для забезпечення ефективної командної роботи провідну роль відіграє *комунікація в колективі*. Вона базується на взаємоповазі, партнерстві та відкритості. Завдання менеджменту комунікацій – створити сприятливий клімат для співпраці, запобігати конфліктам і сприяти конструктивному діалогу.

4. Дотримання етичних норм формує позитивний імідж організації, підвищує якість обслуговування та довіру з боку пацієнтів. Професійні та моральні стандарти поведінки регламентує *кодекс корпоративної етики* [3].

5. Особливу роль відіграє *керівництво як лідерство*. Ефективний керівник у медицині чи фармації – це лідер, який уміє мотивувати, надихати, забезпечувати командний розвиток. Це сприяє не лише підвищенню результативності роботи, а й професійному зростанню співробітників.

6. Важливим інструментом організаційної діяльності є *тайм-менеджмент*, який дозволяє оптимально розподіляти час, уникати перевантаження та забезпечувати високу якість виконання завдань. В умовах охорони здоров'я, де кожна хвилина має вирішальне значення, ефективне планування часу стає складовою професійної компетентності.

Для забезпечення розвитку комунікативних та управлінських навичок у здобувачів освіти КЗВО «Рівненська медична академія» застосовується цікавий та інноваційний метод - *аналіз кінематографічних творів*. Такий підхід дозволяє студентам «побачити» на прикладах, як працюють комунікативні стратегії у різних контекстах.

Наприклад, у мультфільмі «Король Лев» (The Lion King) яскраво простежується лідерство як мистецтво надихати та об'єднувати колектив. Приклад Муфаси і Симби демонструє ефективну комунікацію керівника, засновану на мудрості, авторитеті та відповідальності. Протиставлення цьому – стиль Скара, що базується на маніпуляціях, брехні та страху. Це дозволяє студентам побачити різницю між етичним і деструктивним стилем управління.

Фільм «Порятунок містера Бенкса» (Saving Mr. Banks) показує мистецтво переговорів, вміння слухати та переконувати. На прикладі взаємодії Волта Діснея та письменниці П.Л. Треверс можна проаналізувати баланс між наполегливістю та повагою до позиції іншої сторони. Важливими акцентами є самопрезентація, культура ділової комунікації, а також вміння досягати компромісів. Таким чином, використання кінематографа як навчального інструмента дозволяє формувати навички критичного аналізу комунікативних ситуацій, розвивати здатність розпізнавати різні стилі керівництва та адаптувати ефективні практики у професійній діяльності.

Отже, менеджмент комунікацій у сфері охорони здоров'я виступає базовим інструментом формування професійних компетентностей сучасних фахівців. Його складові – якісна комунікація, самопрезентація, командна взаємодія, дотримання етики, лідерство та тайм-менеджмент – безпосередньо впливають на якість роботи. Практичний аналіз прикладів з кіно дозволяє глибше зрозуміти стилі комунікації та управління, а також формує готовність застосовувати ці знання у власній професійній практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кічула М. Я., Кічула В. М. Пацієнтоцентрична комунікація в охороні здоров'я: принципи та переваги. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, 2024, № 4, с. 54-59.
2. В. Г. Дроненко. Дослідження комунікативної компетентності майбутніх лікарів. Медична освіта. 2018, № 4, с. 41-49.
3. Міністерство охорони здоров'я України. Кодекс етики працівників охорони здоров'я України. – Київ, 2016. – 18 с.
4. Карамушка Л. М. Психологія управління: комунікативний аспект. – Київ: Либідь, 2018. – 280 с.
5. Бандурка О. М. Менеджмент: теорія та практика. – Київ: Центр учбової літератури, 2020. – 356 с.

Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)

АДАПТИВНА АЛОКАЦІЯ РИЗИКІВ МІЖ ПІДПРИЄМСТВАМИ- СТЕЙКХОЛДЕРАМИ У ЦИФРОВІЙ ЕКОСИСТЕМІ БУДІВЕЛЬНОГО ПРОЄКТУ

Онофрійчук Олег

*кандидат економічних наук, доцент,
Доцент кафедри економіки та фінансів
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна»*

Біосферосумісний будівельний проєкт розширює традиційні межі ризикового управління. Поряд із вартістю, строками та якістю об'єктом контролю стають викиди протягом життєвого циклу, ресурсний і матеріальний слід, безпека праці, соціальна прийнятність, прозорість закупівель та достовірність екологічних даних. Відповідальність за ці результати розподілена між замовником, проєктувальником, підрядниками, постачальниками, фінансовими установами, органами влади, громадою та оператором цифрової платформи. За таких умов статичне закріплення ризику за однією стороною договору не відображає фактичної здатності учасників запобігати події, своєчасно її виявляти й мінімізувати наслідки.

Міжнародна настанова ISO 31000:2018 визначає управління ризиками як інтегрований та ітераційний процес, що охоплює ідентифікацію, аналіз, оцінювання, реагування, моніторинг і комунікацію [1]. Проте загальна процесна логіка не розкриває способу розподілу відповідальності в багатосуб'єктному цифровому середовищі. Українські дослідники, аналізуючи проєкти публічно-приватного партнерства у будівництві, вказують на недостатню визначеність механізмів розподілу ризиків і небезпеку перенесення основного навантаження на одну зі сторін [2]. Цифрові реєстри й розподілені технології підвищують простежуваність операцій, однак самі по собі не встановлюють, хто повинен ухвалити рішення, профінансувати реагування або нести відповідальність за невиконання [3].

Для усунення цього розриву адаптивну алокацію ризиків визначено як ітераційний процес розподілу, цифрового моніторингу та перегляду відповідальності між підприємствами-стейкхолдерами з урахуванням

їхнього впливу на джерело ризику, доступу до даних, повноважень і спроможності мінімізувати наслідки. На відміну від передачі ризику через договір, страхування або гарантію, вона формує рольову карту власника даних, власника рішення, виконавця заходу, носія резерву та суб'єкта зовнішньої комунікації. Відповідальність переглядається за погодженою процедурою, якщо цифрові дані засвідчують зміну джерела ризику, масштабу наслідків або спроможності учасників реагувати.

Авторську архітектуру сформовано як взаємодію трьох контурів, що дає змогу виявляти ризикову подію та причину управлінської дисфункції (табл. 1).

Таблиця 1

Контури адаптивної алокації ризиків

Контур	Функція та ознака управлінської дисфункції
Інституційно-контрактний	Функція — правила, ролі, резерви й стимули. Дисфункція — відповідальність без впливу на джерело або процедури коригування.
Цифрово-аналітичний	Функція — зв'язок показника, даних, порогу й рішення. Дисфункція — дані без власника або управлінського реагування.
Екосистемно-поведінковий	Функція — розподіл ролей і спільне реагування. Дисфункція — учасник без ресурсів, довіри чи повноважень.

Джерело: сформовано автором на основі [1–3].

Критеріальна логіка алокації передбачає, що ризик закріплюється не за формально найближчим учасником, а за стороною або групою сторін із найбільш раціональним поєднанням впливу, інформації, ресурсів і стимулів. До базових критеріїв віднесено контрольованість джерела ризику, доступ до підтверджених даних, спроможність мінімізувати наслідки, правову визначеність, економічну мотивацію, вплив на життєвий цикл, соціальну легітимність і можливість цифрового підтвердження. Якщо жоден учасник не поєднує всі необхідні параметри, формується спільний ризик із розподіленою картою відповідальності. Такий ризик не означає колективної безвідповідальності: кожному учаснику призначається окрема управлінська роль.

Наприклад, ризик невідповідності матеріалу екологічним вимогам не може бути повністю переданий постачальнику.

Постачальник відповідає за походження, характеристики й достовірність документів; проєктувальник — за специфікацію та допустимі альтернативи; підрядник — за приймання і фактичне застосування; замовник — за критерії закупівлі й резерв на заміну; оператор цифрової платформи — за цілісність запису та доступність доказів. Модульне розмежування ролей дає змогу пов'язати причину, дані, рішення, витрати та наслідки, не розмиваючи відповідальність між учасниками.

Інформаційною основою моделі є цифровий запис ризику, який містить ідентифікатор події, стадію життєвого циклу, групу ризику, джерело та власника даних, власника реагування, порогове значення, механізм дії, резерв і умови перегляду. Ризикове управління вибудовується за причинно-наслідковим ланцюгом «ціль — ризикова подія — показник — цифрове джерело — поріг — відповідальний — дія — підтверджений результат». Досягнення порогу має ініціювати не лише сповіщення, а визначену процедуру: коригування графіка, заміну матеріалу або постачальника, залучення резерву, зміну технічного рішення, комунікацію з громадою чи перегляд розподілу відповідальності.

Алгоритм адаптивної алокації охоплює формування контексту, виявлення й ранжування ризикових подій, визначення рольових власників, договірне закріплення способів реагування, цифровий моніторинг, перегляд алокації та інституціоналізацію набутого досвіду. Циклічність не послаблює договірну визначеність, оскільки сторони заздалегідь погоджують підстави, повноваження й цифрові докази для зміни відповідальності. Результативність оцінюється за часткою ризиків із визначеними власниками даних і реагування, повнотою цифрових джерел, швидкістю дій після досягнення порогу, обсягом спорів, відповідністю фактичних втрат резервам та впливом заходів на економічні, екологічні й соціальні результати проєкту.

Адаптивна алокація розширює управління ризиками від статичного договірного закріплення до економіко-цифрового механізму розподіленої відповідальності. Її трьохконтурна архітектоніка узгоджує правила договору, цифрові докази та фактичну поведінку підприємств-стейкхолдерів, а рольова карта спільного ризику усуває розриви між володінням даними, правом ухвалювати рішення, виконанням заходів і покриттям наслідків.

Для практичної апробації доцільно включати до спільного середовища даних структурований цифровий реєстр ризиків, установлювати пороги автоматичного реагування та передбачати в договорах процедуру перегляду відповідальності.

Це створює передумови для зниження трансакційних витрат і конфліктності, посилення доказовості управлінських рішень та збереження економічних, екологічних і соціальних параметрів будівельного проєкту протягом життєвого циклу.

ЛІТЕРАТУРА

1. ISO 31000:2018. Risk management — Guidelines. 2nd ed. Geneva : International Organization for Standardization, 2018. 16 p. URL: <https://www.iso.org/standard/65694.html> (дата звернення: 05.08.2026).
2. Kalinin O., Gonchar V. Public-Private Partnership as a Tool for Crisis Management in the Construction Industry. Ways to Improve Construction Efficiency. 2024. Vol. 1, No. 53. P. 163–173. DOI: 10.32347/2707-501x.2024.53(1).163-173.
3. Prakash A., Ambekar S. Digital Transformation Using Blockchain Technology in the Construction Industry. Journal of Information Technology Case and Application Research. 2020. Vol. 22, No. 4. P. 256–278. DOI: 10.1080/15228053.2021.1880245.

*Міжнародна науково-практична конференція
“Міжнародні тенденції та перспективи розвитку
в освіті та науці в умовах глобалізації”
до 100-річчя академіка Степана Дем'янчука
(м. Рівне, 13 листопада 2025 року)*

***Шановні члени організаційного комітету, партнери, декани,
завідувачі кафедр, науково-педагогічні працівники та студентство!***

Висловлюємо щирі вдячність за вашу участь в організації та проведенні Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародні тенденції та перспективи розвитку в освіті та науці в умовах глобалізації» до 100-річчя від дня народження академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне, 13 листопада 2025 р.).

Міжнародна науково-практична конференція у Приватному вищому навчальному закладі «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» є не просто гарною традицією, а й головним майданчиком для обміну досвідом та ідеями, проведення дискусій, обговорень та побудови нових шляхів та підходів до формування відповіді на виклики, інтеграції миротворчої парадигми в систему освіти та науки в умовах глобалізації.

Разом наближаємо Перемогу!

МІЖНАРОДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В ОСВІТІ ТА НАУЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Збірник тез наукових доповідей учасників
Міжнародної науково-практичної конференції

13 листопада 2025 р.
м. Рівне, Україна

Частина II

Тези наукових доповідей учасників конференції надруковано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

Умовно-друк. арк. 11,75

Тираж 100

Віддруковано з готового оригінал-макета

Редакційно-видавничий центр

Приватного вищого навчального закладу

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»

33027, м. Рівне, вул. ім. академіка Степана Дем'янчука, 4

mail@megu.edu.ua

Графічний дизайнер: Сергій Близнюк

Технічний редактор: Руслана Грицун